

Etnisyys ja rasismi
journalismissa

Etnisyys ja rasismi
journalismissa

toimittanut
Pentti Raittila

Julkaisijat:

Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos

Suomen Journalistiliitto – Finlands Journalistförbund ry

SJL:n Mediakriittinen julkaisusarja 6

Kirja on julkaistu Journalistisen Kulttuurin Edistämissäätiön tuella

Sähköinen julkaisu
ISBN 951-44-5486-3

Copyright © Tampere University Press 2002

Myynti

TAJU, Tampereen yliopiston julkaisujen myynti

PL 617, 33101 Tampere

Puhelin: (03) 215 6055, Fax: (03) 215 7685

Sähköpostiosoite: taju@uta.fi

<http://granum.uta.fi>

Kansi Mikko Kurkela

Taitto Terhi Malmi

ISBN 951-44-5338-7

Vammalan Kirjapaino Oy

Vammala, 2002

Sisältö

Pentti Raittila

Journalismi ja Musta Saara	9
----------------------------------	---

Sari Pietikäinen

Etniset vähemmistöt uutisissa

– käsitteitä ja aikaisempien tutkimusten kertomaa	14
Rotu, etnisyys ja rasismi	15
Uutisointi keskittyy maahanmuuttoon ja ongelmiin	19
Viranomaisten ääni kuuluu	23
Sanavalinnat luovat merkityksiä	24
Saamelaisia vai lappalaisia?	26
Verbeillä valtaan ja vastuuseen	28
Kielikuvista mielikuviiin	29

Pentti Raittila

Etniset aiheet, vähemmistöt ja niiden suhteet

suomalaisessa journalismissa vuonna 2000	31
Tutkimuksen näkökulma, menetelmät ja aineisto	32
Keskeiset aiheet	36
Rikosjutut	41
Suvaitsevaisuusjutut	48
Kannanotot maahanmuuton puolesta ja vastaan	50
Jutuissa esillä olleet vähemmistöryhmät	55
”Hyvät ja pahat” vähemmistöryhmät	55
Suurin ryhmä entiset itäeurooppalaiset	57
Somalialaiset ja muut afrikkalaislähtöiset	65
Suomen perinteiset etniset vähemmistöt	71
Muut ryhmät ja ulkomaalaiset yleensä	75
Lehtijuttujen kohteet ja puhujat	77
Vähemmistöryhmät puhujina	82
Viranomaiset puhujina	84

Poliitikot puhujina ja juttujen kohteina	85
Vierasvihaiset tahot puhujina ja rasismin käsittely lehtijutuissa	88
Dialogi etnisten vähemmistöjen ja muiden välillä niukkaa	90
Kohti aitoa vuorovaikutusta	92
Vertailu Suomen ruotsinkielisen lehdistön aineistoon	96
Kohteet ja puhujat televisiossa	98
Etnisyys Ylen uutis- ja ajankohtaisohjelmissä	99
Tapausesimerkki: Etnisyys tv-ohjelmistossa 9.11.2000	100
Yhteenvedon sijasta	107

Karina Horsti

Maahanmuuttojournalismi

– välivaihe monikulttuuriseen journalismiin	109
Aamulehden maahanmuuttajat-sivu: hallinnon teemoilla vastavirtaan	110
Lajityyppien salaatti	111
Teemallisesti sivu ei tarjoa uutta	112
Vastavirtaan, mutta samassa vedessä	114
Kuvan journalismi	116
Basaari: henkilökuvilla empatian kokemusta	117
Henkilökuvat lähentävät	117
Suomessa kaikki on toisin	119
Helsingin Sanomien Monikulttuurinen pääkaupunkiseutu -sarja: Toiseuden kuplat	121
Yhteenvedo: maahanmuuttajat ”positiivisessa” yhteydessä	123
Välivaihe monikulttuurisuuteen	127

Eeva Ahola

Romaniturvapaikanhakijat tv-uutisten kohteina	128
Kuva ja sana rakentavat uhkan ja toiseuden metaforia	130
Oleskelevatko romanit perusteetta maassamme?	134
Onneksi uutta ryntäystä ei ole odotettavissa	136
Miten turvapaikanhakijat eriarvoistetaan	137
Toisto vahvistaa stereotyyppioita	142

Sanna Rummakko

Inkeriläisten paluumuuttajien syrjäytyminen television ajankohtaisohjelmissä	145
Paluumuuton taustaa	146
Televisiion tulkinnasta	147
Menneisyydestä kumpuavia kertomuksia	148
Suomalaisia vai venäläisiä?	151
Kannattaako jonottaa?	156
Markuksen viimeinen mahdollisuus	159
Ryssittelyä ihmemaassa	160

Mia Ahola

Etnisyys urheilusivuilla Sevillan yleisurheilun MM-kilpailujen käsittely iltapäivälehdissä	162
Valkoinen normi	165
Lahjakas Afrikka – taitava Eurooppa	167
Mustat muskelit ja valkoinen äly	171
Hassut mustat miehet	175
Monitulkintainen Kirwa	178
Työn sankarit ja luonnon lahjomat	180

Anna-Maria Pekkinen

Viesti valkoisesta vallasta välittyy verkossa	183
Materiaalia mielin määrin	185
Skinhead – rasismin näkyvä kärki	186
Asia-artikkeleita, Kalevala-kuvia ja häpeäpaalu	187
”Juutalaisilla valta mediassa ja EU:ssa”	190
Tiede mukana rasismin perusteluissa	193
Internatsismin uhreja	195
”Kysy kokeneemmalta skiniltä”	197
Muuttaako verkko kiihotuksen lailliseksi?	199

Pentti Raittila, Karina Horsti ja Sari Pietikäinen

Onko journalismilla varaa parantaa?	200
Lisää juttuja	202
Lisää dialogia	203
Lisää huomiota ilmaisukeinoihin	206
Lisää väriä	207
Mustan Saaran haamu	208
Kirjallisuus	209
Liite 1	213
Liite 2	218
Kirjoittajat	220

Pentti Raittila

Journalismi ja Musta Saara

Suomalainen journalismi on auttanut suvaitsevaisen ja monikulttuurisen yhteiskunnan rakentamisessa kertomalla vieraista kulttuureista, maahanmuuttajien ongelmista ja tuomitsemalla rasistisen toiminnan ja etnisen syrjinnän. Journalistien omat eettiset säännöt ovat siivonneet rikosjuttuihin aikaisemmin liittyntä etnisten vähemmistöjen leimaamista. Journalismi on usein paljastanut myös yhteiskunnan rakenteissa olevan piilorasismia.

Yllä olevat ajatukset on suhteellisen helppo hyväksyä, vaikka mieleen tuleekin joitakin puhtoista kuvaa sumentavia tapauksia.

Mutta miksi niin monet Suomessa asuvat etnisten vähemmistöjen edustajat toistuvasti viittaavat median rasistisuuteen tai ainakin heitä loukkaavaan kielenkäyttöön ja uutiskäytäntöihin? Onko journalismin tavassa kertoa maailmasta ja siinä yhteydessä etnisistä vähemmistöistä jotain sellaista, joka loukkaa heitä, vaikka emme mitään pahaa tarkoitaakaan?

Tässä teoksessa ei kuitenkaan etsitä mustia lampaita suomalaisesta journalistikunnasta. Pikemminkin puhumme ilmiöstä nimellä ”Musta Saara”.

Musta Saara -laulu lienee vanhemman polven journalisteillekin tuttu. Siinähan lähetyssaarnaajahenkisen laulun tekijä on varmasti halunnut kaikkea hyvää ”pienelle neekerlapselle”. Saara soittaa taivaassa kanneltaan valkoihoiseksi muuttuneena enkelinä, sillä ”karitsan veri puhtahaksi sai Mustan Saaran kokonaan”.

Vielä puoli vuosisataa sitten Mustaa Saaraa saatettiin pitää hyvää tarkoitavana pyhäkoululauluna. Nyt se on lähinnä huvittava menneisyyden ajattelun kuvastaja, aivan samalla tavalla kuin Helsingin olympialaisten aikaiset lehti jutut hassuista ”neekeriturheilijoista”. Mia Aholan artikkeli tässä kirjassa pistää tosin pohtimaan, onko urheilujutuissakaan kokonaan päästy

eroon *meidän* älykkäiden ja rationaalisten valkoihoisten eurooppalaisten ja *noiden toisten*, iloisten ja villien luonnonlasten stereotyyppisestä erottelusta.

En nostanut Mustaa Saaraa kuvaamaan muutosta journalismin suhtautumisessa mustaihoisiin, vaan käytän laulua vertauskuvana siitä, miten hyvätkin pyrkimykset voivat tuottaa ja uusintaa etnisiä stereotyyppioita ja siten ylläpitää rasismia. Kysymys on suomalaisesta kulttuurista, kielen rakenteista ja arjen käytännöistä, jotka tahtomattamme saattavat ruokkia maaperää, josta etninen syrjintä ja pienten ryhmien toteuttama rasistinen väkivalta kumpuavat.

Suomalaisen yhteiskunnan rasismi ei elä julkisissa teksteissä, vaan ihmisten arkisissa puheissa ja käytännöissä sekä yhteiskunnallisten instituutioiden rakenteissa. Journalismikin on instituutio, jonka rakenteisiin on voinut punoutua etnisiä ennakkoluuloja ylläpitäviä käytäntöjä. Tässä kirjassa esitettävien tutkimusten tavoitteena on tehdä näkyviksi arkipäiväistyneitä tai pinnan alla olevia ajattelumalleja, puhetapoja ja journalistisia rutiineja.

Kirja on syntynyt Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikössä kolme vuotta kestäneen etnisyyttä ja rasismia koskevan tutkimusprojektin yhtenä tuloksena. Tutkimusprojektin työläin ja keskeisin osa on ollut systemaattinen seuranta rasismien ja etnisyyden käsittelystä suomalaisessa journalismissa. Tämän osan tulokset on tiivistetty kirjan toiseen lukuun.

Projekti liittyy eri hallinnon aloilla toteutettavaan rasismia ja etnistä syrjintää koskevan seurantajärjestelmän luomiseen (Työministeriö 1998). Mediaseurantaa koskevan osuuden rahoittajana on ollut vuodesta 1998 alkaen opetusministeriö. Suomenkielisten joukkoviestimien osalta tutkimus on toteutettu Tampereella, ja samaan aikaan Svenska Social- och Kommunhögskolanin yhteydessä toimiva Etnisten suhteiden tutkimuskeskus CEREN on tutkinut Suomen ruotsinkielisiä viestimiä (Sandlund 2001, 2002).

Ensimmäisessä luvussa *Sari Pietikäinen* taustoittaa kirjan muita lukuja esittelemällä etnisyyden ja journalismin suhteesta tehtyä kansainvälistä tutkimusta sekä määrittelemällä muuallakin kirjassa käytetyt keskeiset käsitteet. Pietikäinen painottaa journalismin tutkimuksen yhteyttä kielen ilmaisutapojen tutkimukseen. Tämä oli keskeisenä näkökulmana hänen omassa Helsingin Sanomien kirjoittelua koskevassa väitöskirjassaan, jonka tuloksia artikkelissa myös esitellään.

Toinen luku poikkeaa muista kirjan luvuista sekä laajuudeltaan että käsitteilytavaltaan. Yhtäältä se on seurantatutkimuksen loppuraportti, jossa kuvataan myös tehdyn tutkimuksen menetelmiä. Toisaalta se on yleistävä ylipitkä artikkeli ja suomalaista journalismia kommentoiva keskustelupuheenvuoro. Se on laajaan määrälliseen aineistoon perustuva yleiskatsaus, jossa ei juuri pystytä kiinnittämään huomiota juttutason kielellisiin ja visuaalisiin ilmaisukeinoihin. Niihin paneudutaan kirjan seuraavissa artikkeleissa, jotka ovat syntyneet Tampereen seurantatutkimuksen yhteydessä opiskelijoiden opinnäyteprojektien tuloksina.

Etnisyyden ja median suhteita Suomessa tutkittaessa on tähän mennessä kiinnitetty eniten huomiota lehdistöön ja siinäkin pääasiassa kirjoitettuun tekstiin. Kuvien ja erityisesti tv-ilmaisun analyysi on jäänyt vähälle huomiolle (Horsti 2000). Tv-journalismin tutkimuksen vähäisyyden syynä ovat ainakin resurssipula ja ongelmat tutkimusaineiston saamisessa: lehtiarkistot ovat tv-juttuihin verrattuna helposti tavoitettavissa ja niiden tutkiminen on helpompaa ja nopeampaa. Tämä on ontuvalta kuulostava selitys tv-tutkimuksen laiminlyömiselle, mutta valitettavasti totta.

Tämä kirja pyrkii paikkaamaan tv-tutkimuksen kohdalla olevaa aukkoa, joskin kyse on vasta ensi askelista. Toisen luvun määrällisen katsauksen yhteydessä saadaan myös karkea yleiskuva etnisten vähemmistöjen roolista suomalaisessa tv-journalismissa. Tv-ilmaisu on tutkimuksen kohteena Eeva Aholan, Sanna Rummakon ja osaltaan myös Karina Horstin artikkeleissa.

Karina Horstin artikkelin lähtökohtana on suvaitsevaisuutta edistämään pyrkivän maahanmuuttajournalismin pohdinta. Konkreettisen analyysin kohteena hänellä on kolme tapausta; etnisten vähemmistöjen omiin kirjoituksiin perustuva Aamulehden maahanmuuttajasivu, television Basaari-dokumentit sekä Helsingin Sanomien sarja Monikulttuurinen pääkaupunkiseutu. Keskeinen kysymys artikkelissa on maahanmuuttajista tietoisesti luodun positiivisyyden erityisjulkisuuden ja normaalijournalismin suhde.

Eeva Aholan artikkelissa yhdistyy kaksi asiaa: yhtäältä vuosien 1999–2000 suurimman maahanmuuttajaryhmän – Puolan ja Slovakien romanien – vastaanoton kuvaus, toisaalta hyvin tarkka televisiouutisten kuvan ja sanan vuorovaikutuksen analyysi. Tarkasteltavan toisen tv-uutisen yhtey-

dessä korostuu myös etnisten ryhmien välinen hierarkia: jako ”oikeisiin” pakolaisiin ja ”löysin perustein” tänne tulviin onnen etsijöihin.

Inkeriläisten erityisasema paluumuuttajina ja suomalaisten ”kunniavelka” inkeriläisille on noussut keväällä 2002 poliittisen keskustelun kohteeksi. *Sanna Rummakon* artikkeli (5. luku) taustoittaa tuota keskustelua. Samalla Rummakon artikkeli täydentää Eeva Aholan analyysia siitä, miten tv-ilmaisun keinoin tuotetaan mielikuvia maahanmuuttajista. Analyysi havainnollistaa, miten journalismi tuottaa esityksiä hyvistä ja pahoista, oikeista ja vääristä maahanmuuttajista. Inkeriläisten osalta kiinnostavaa on juuri se, miten tv-ilmaisun keinoin inkeriläiset esitetään yhtäältä suomalaisina, toisaalta venäläisinä; yhtäältä tervetulleina kärsivinä inkeriläismummoina, toisaalta suomalaisen yhteiskunnan rauhaa häiritsevinä huumenuorina.

Urheilu ja urheilujournalismi lienevät tärkeimpiä etnistä suvaitsevaisuutta rakentavia instituutioita tämän päivän maailmassa. Toisaalta etniset stereotyyptit ja rasismi ovat tuttuja kilpaurheilun maailmassakin. Konkreettista analyysia niistä on tarjolla *Mia Aholan* artikkelissa, jossa eritellään vuonna 1999 Sevillassa pidettyjen yleisurheilun maailmanmestaruuskilpailujen käsittelyä suomalaisissa iltapäivälehdissä.

Toisessa luvussa kuvattu lehdistön sisällön erittely osoittaa, miten avoimen rasistisesti esiintyvät henkilöt ja ryhmät eivät saa ääntään kuuluviin suomalaisessa valtamediassa. Uusi tekniikka on kuitenkin antanut heidän käyttöönsä median, jossa rasistisia aatteita voi levittää lähes rajoittamattomasti. *Anna-Maria Pekkisen* artikkeli valottaa Internetin vihaa uhkuvasta tarjonnasta erityisesti suomalaisten skinheadien www-sivujen sisältöä.

Kirjan analyysit suomalaisesta journalismista eivät pyri olemaan kiistatomia ja ainoita oikeita. Viime vuosien journalismin tutkimuksen keskeisiä ideoita on kaikkien tekstien monitulkintaisuus, tulkinnan riippuvuus vastaanottajasta ja vastaanottotilanteesta. Tutkimus ei pyri esiintymään lopullisen totuuden julistajana, vaan niin tieteellisen kuin tässä tapauksessa journalistien keskinäisen keskustelun viritäjänä. Tähän keskusteluun pyrimme heittämään lisäkysymyksiä viimeisenä olevassa yhteenvetoartikkelissa.

Kiitokset

Tämä kirja on syntynyt hyvin monen henkilön ja yhteisön yhteistyön avulla. Tutkimusprojektin johtoryhmään kuuluneet Ullamaija Kivikuru, Risto Kunelius, Pekka Lampinen, Leena Paukku, Tom Sandlund, Matti Similä ja Pertti Suhonen ovat vuosittaisten kokoontumisiemme yhteydessä suunnanneet tutkimusta eteenpäin. Myös yhteistyö tämän kirjan muiden kirjoittajien kanssa on toiminut hyvin; monen kohdalla se kesti pari vuotta kuu-kausittain kokoontuneessa ”rasistiryhmässämme”.

Ratkaisevan tärkeä osuus mediaseurantatutkimuksen toteuttamiselle on ollut lehti- ja tv-aineistojen keräys-, koodaus- ja tietokonetöitä tehneillä henkilöillä. Tähän monesti yksitoikkoiseen, mutta tutkimuksen tulosten kannalta ensiarvoisen tärkeään raatamiseen ovat osallistuneet Tommi Kutilainen, Pertti Vehkalahti, Anu Kuusisto, Anna-Kaisa Oikarinen, Anna-Maria Pekkinen, Tanja Serola, Anna-Leena Lappalainen, Risto Suikkanen, Timo Lilja, Sanna Korkee, Mikko Kallio ja Susanna Vehmas.

Kirjan toisen luvun käsikirjoituksen tarkasta lukemisesta ja kommentista kiitokset Pertti Vehkalahdelle, Tanja Serolalle, Sari Pietikäiselle, Anna-Maria Pekkiselle, Pertti Suhoselle, Karina Horstille ja Maarit Mäkiselle.

Tutkimuksen toteutus olisi ollut mahdotonta ilman opetusministeriön rahoitusta. Suomen Journalistiliitto on osoittanut aiheen tärkeyden ammattikunnalleen tukemalla kirjan julkaisua ja ottamalla sen journalismikriittiseen julkaisusarjaansa. Loppuvaiheen paino- ym. käytännön järjestelyistä kiitokset Tampere University Pressin henkilökunnalle.

Tampereella 18.3.2002

Pentti Raittila

Etniset vähemmistöt uutisissa

– käsitteitä ja aikaisempien tutkimusten kertomaa

Journalistien keskuudessa vallitsee yksimielisyys siitä, että tiedotusvälineiden ei pidä osallistua rasmin edistämiseen. Konkreettisissa tilanteissa on ollut kuitenkin vaikeaa arvioida, onko tiedotusvälineiden toiminta rasmia tukevaa vai sitä vähentävää. Vielä vaikeampaa on ollut saavuttaa yksimielisyyttä siitä, millaista vähemmistöjä koskevan uutisoinnin tulisi olla. Siinä missä toimittajat puolustavat riippumattomuuttaan ja tasapuolisuuttaan, vähemmistöjen edustajat nimeävät usein tiedotusvälineet keskeiseksi tekijäksi vihamielisen ilmapiirin syntymisessä. Tutkijat ovat puolestaan jo useamman vuosikymmenen ajan selvittelleet etnisten vähemmistöjen julkisuuden luonnetta, reunaehtoja ja vaikutusta. Moninaiselta mediakentältä ja muuttuvista yhteiskunnallisista tilanteista ei yksiselitteistä vastausta löydy, mutta sen sijaan joitain luonteenomaisia painotuksia ja piirteitä.

Tämä artikkeli on aikaisempiin tutkimuksiin nojautuva puheenvuoro etnisten vähemmistöjen mediajulkisuudesta. Käytössäni olevat tutkimukset ovat pääosin eurooppalaisia, laatusanomalehtiin ja uutisiin keskittyviä. Vaikka näidenkin tutkimusten kirjo on suuri, tyypillisesti ne ovat paneutuneet tietyn ajanjakson etnisiä vähemmistöjä koskevaan uutisointiin, josta on eritelty sille luonteenomaisia tai toistuvia piirteitä. Myös tiedotusvälineiden käyttämä kieli on tarjonnut kiinnostavan aineiston pohtia sanavaintojen roolia julkisuuskuvan muodostumisissa.

Edellä kuvattujen tutkimusten etuna on yleiskuvan luominen etnisiä vähemmistöjä koskevasta uutisoinnista. Haittana on puolestaan se, että ryhmä- tai tiedotusvälinekohtaiset erot häviävät ja yleiskuvan rinnalla kulkevat erilaiset joskin harvinaisemmat jutut jäävät näkymättömiksi. Niinpä onkin

syytä korostaa, että etnisistä vähemmistöistä löytyy lehtien sivuilta monenlaisia juttuja – tässä artikkelissa esitellään ne tyypillisimmät.

Artikkeli pohjaa myös väitöskirjaani, jossa tutkin mitä ja miten Helsingin Sanomat kirjoitti etnisistä vähemmistöistä yleensä sekä erityisesti saamelaisista kotimaan uutissivuilla ja pääkirjoituksissa vuosina 1985–1993 (Pietikäinen 2000). Suomalaisessa mediamaisemassa Helsingin Sanomat muodostaa vaikutusvaltaisen osajulkisuuden myös etnisten vähemmistöjen kohdalla. Suomen muuttuessa hiljalleen maahanmuuttomaaksi 1990-luvun taitteessa Helsingin Sanomat oli eturintamassa uutisoimassa maahanmuuttajista; valtaosa käytännön järjestelyistä ja päätöksenteosta keskittyi pääkaupunkiseudulle samoin kuin tulijatkin. Tarkasteltavana olevaa ajanjaksoa, 1985–1993, voi pitää eräänlaisena siirtymäjaksona, jolloin journalismi – siinä missä koko yhteiskunta – haki toimintatapojaan monikulttuuristuvassa Suomessa.

Saamelaisten tarkastelu tarjoaa mielestäni kiinnostavan vertailukohteen vähemmistöjä koskevan julkisuuden puntaroinnissa. Suomen kansalaisina, suomenkielisinä, tiedotustoimintaa tarjoavana ja edustuksellisen elimen omaavana etnisenä ryhmänä, joka kiivaasti taistelee oikeuksiensa ja poliittisen asemansa puolesta, saamelaisilla on kaikki edellytykset ylittää etnisiä vähemmistöjä perinteisesti rajoittavat julkisuuden kynnykset.

Väitöskirjan aineiston muodosti 1 189 juttua, joita tutkin sisällönanalyysin, diskurssianalyysin ja lingvistisen analyysin keinoin. Tässä artikkelissa esittelen joitakin väitöskirjatutkimuksen keskeisiä tuloksia.

Rotu, etnisyys ja rasismi

Rotu, etnisyys ja rasismi ovat monimerkityksellisiä ja kiistanalaisiakin käsitteitä, joita käytetään luokittelemaan ja kuvaamaan ihmisiä ja heidän toimintaansa. Käsitteet liittyvät tiiviisti toisiinsa, vaikka ne ovatkin syntyneet eri aikoina.

Rodun-käsite oli voimissaan varsinkin 1800-luvun lopun darwinismin ja 1990-luvun alkupuolen fasismin aikoina. Rotuajattelun perustana on usko siihen, että ihmiset ovat eläinten lailla luokiteltavissa hierarkkisesti järjesty-

neisiin rotuihin, joilla kullakin on omat tyyppilliset ulkoiset piirteensä ja henkiset ominaisuutensa.

Rotujen ulkoisina tunnusmerkkeinä on pidetty mm. ihonväriä, hiustyyppiä, nenän-, silmän- ja kallonmuotoa. Näiden piirteiden perusteella ihmiset on luokiteltu tiettyyn rotuun, jonka puolestaan on uskottu määrittelevän henkilön henkiset ja fyysiset kyvyt, kuten vaikkapa älykkyyden, ahkeruuden, seksuaalisuuden ja väkivaltaisuuden. Rodun mukaan määräytyviä taipumuksia on puolestaan käytetty perusteluina esimerkiksi vapautteen, äänestämiseen ja koulutukseen liittyvien oikeuksien kieltämiseen tai oikeuttamiseen. Niitä on myös käytetty selittämään sosiaalisia ja taloudellisia eroja ryhmien välillä kuten esimerkiksi rikollisuutta, syntyvyyttä, koulumenestystä ja pitkäaikaistyöttömyyttä.

Historialliset rotukuvakset suomalaisista voivat nykyisin tuntua huvittavilta. Isaksson ja Jokisalo (1999, 126) kuvaavat, millainen kuva suomalaisista syntyi 1800-luvun rotuteoreettisissa keskusteluissa: 1870–71 ranskalais-saksalaisen sodan jälkimainingeissa ranskalainen antropologi de Quatrefagesin väitti, että preussilaisten sotilaiden barbaarisuus selittyi sillä, että he olivat sukua lyhytkalloisten ja tummien mongolisten suomalaisten kanssa. Tähän reagoi kuuluisa saksalainen solutieteilijä ja anatomi Virchow, joka lähti tutkimusretkelle Suomeen vuonna 1874. Tuloksena hän ilmoitti, että saksalaisilla ei rodullisesti ole mitään tekemistä suomalaisten kanssa, vaikka he ovatkin vaaleita. Virchow oli vertaillut kallojen tilavuuksia ja saanut lopputulokseksi, että saksalaisten kallot olivat tilavampia kuin suomalaisten. Se osoitti puolestaan, että suomalaiset ovat henkiseltään kyvyiltään heikompia. Koska kolmesta suomalaiskallosta löytyi luukärki, joka Virchow mielestä kuului olla vain eläimillä, kuuluivat suomalaiset eläintenkaltaiseen rotuun.

Saman vuosisadan kotimaan kansallishenkisessä ilmapiirissä pyrittiin määrittelemään ”todelliset suomalaiset”. 1845 lääkintöhallituksen ylijohdaja Carl von Haartman esitti näkemyksensä, että hämäläiset ovat ainoa puhdas suomalainen kansa kun taas karjalaisten alkuperää on etsittävä samoilta seuduilta kuin arabialaisten, sillä niin hyvin sopivat matkustavaisen kuvaukset arabista karjalaiseen. (Isaksson & Jokisalo 1999, 144–145)

Vanhojen rotukuvausten huvittavuus karisee kun ne tulevat elinvoimaisina vastaan nykyaikana. Vuosisatojen takaiset kuvaukset ns. neekerirotuun kuuluvista laiskoina, hyväntuulisina, yksinkertaisina, yliseksuaalisina,

väkivaltaan taipuvaisina ja kontrollia tarvitsevinä esiintyvät niin tämän päivän toimintaelokuvissa kuin perinnöllisyyskeskustelussakin (ks. esim Hall 1997).

Esimerkkinä viimeisestä on perinnöllisyystieteilijä Phillippe Rushtonin tulkinta eläinlajien ominaisista lisääntymisstrategioista. Teorian mukaan päävaihtoehdot ovat r-strategia ja K-strategia. Edelliset parittelevat hillittömästi, lisääntyvät räjähdysmäisesti eivätkä huolehdi jälkeläisistään. Jälkimmäisillä on vähemmän jälkeläisiä ja niistä huolehditaan hyvin. Rushton on väittänyt, että tällaiset lisääntymisstrategiat ja niiden eriaisteiset välimuodot ovat löydettävissä myös ihmisiltä niin, että mustat kuuluvat valkoisia ja mongoleja useammin r-selektiiviseen ryhmään. Tätä ryhmää leimaavat Rushtonin mukaan seuraavat ominaisuudet: alhaisempi kuukautisten alkamisikä, suurempi yhdyntätiheys, suurempi hedelmällisyys, varhaisemmat vaihdevuodet ja kuolinikä sekä pienemmät aivot, alhainen älykkyysosamäärä, aggressiivisuus, heikko sosiaalinen organisoituminen, sukupuolitautilien esiintyminen, epävakaat avioliitot ja mielenterveysongelmat. Arvattavastikin Rushtonin väitteet ovat herättäneet tyrmäävä kritiikkiä. (Isaksson & Jokisalo 1999, 233–234)

Useat tutkimukset ihmisten perimästä ja evoluutiosta ovat kuitenkin osoittaneet, että biologisperusteista rotujakoa erinäköisten ihmisten kesken ei ole. Esimerkiksi ihmisen evoluution ja perintötekijöiden johtavat tutkijat Cavalli-Sforza, Menozzi ja Piazza (1994) toteavat 14 vuotta kestäneiden tutkimusten jälkeen, että ihmiskunnan luokittelu roduiksi on turhanpäiväistä. Ulkoiset erot, joita geneettisten piirteiden syvempi analyysi ei vahvista, ovat syntyneet viimeaikaisessa evoluutiossa pääasiassa ilmaston ja mahdollisesti seksuaalisen valinnan tuloksena. (Isaksson & Jokisalo 1999, 219) Niinpä meidän itse kunkin ulkoisesti samannäköinen lähi-naapurimme saattaa hyvinkin olla geneettisesti etäämpänä minusta kuin erivärinen ihminen maapallon toisella laidalla.

Vaikka ajatus roduista biologisena tosiasiana onkin kumottu, usko roduista ja niiden määrittämisestä ominaisuuksista elää yhä ihmisten puheissa ja teoissa. Laissa kielletään rotusyrjintä, lehtien palstoilta voi lukea rotumellakoista, rotujen välisiä suhteita pohtimaan perustetaan komissioita ja esimerkiksi Yhdysvalloissa syntymä- ja henkilötodistuksissa ilmoitetaan henkilön rotu. Se, että rotu ei ole biologinen vaan sosiaalinen tosiasia, ei tee siitä yhtään vähemmän vaikutusvaltaista. Kuten mikä tahansa ideologia,

usko ihmisrotuihin vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen. Erilaiset kriisit ja sodat ovat tästä äärimmäisinä esimerkkeinä.

Rodun sosiaalisesti rakennetusta luonteesta seuraa se, että käsitykset roduista muuttuvat: eri aikoina ja erilaisissa yhteiskunnallisissa tilanteissa rotujen väliset rajat sekä niihin liitetyt arvostukset ja oikeudet vaihtelevat. Kun 1790-luvun Yhdysvalloissa ihmiset kuuluivat joko vapaisiin valkoiisiin, muihin vapaisiin henkilöihin tai orjiin niin kahdensadan vuoden kulluttua kansalaiset jaoteltiin 16 eri luokkaan (Goldberg 1997, 36–37).

Etnisyys. Rotu-käsitteen rinnalle ja osittain sitä korvaamaan on 1900-luvun loppupuoliskolla tullut etnisyyden käsite. Vaikka nämä kaksi käsitettä liittyvät läheisesti toisiinsa, on niillä myös eroavaisuuksia. Rodun käsite pohjautuu biologiaan, kun taas etnisyys kumpuaa kulttuurista: kielestä, uskonnosta ja tavoista. Kun rotuajattelussa kaikilla ihmisillä on ”oma paikkansa”, niin etnisyydestä puhuttaessa valtaväestön etnisyyttä ei yleensä nosteta esiin, vaan siihen viitataan kansalaisuuden tai kansakunnan käsitteillä. Etnisyys liitetäänkin usein nimenomaan kielellisiin ja kulttuurisiin vähemmistöihin.

Rodun käsitteen tavoin myös etnisyys on monimerkityksellinen. Yhtäältä sitä käytetään rodun kaltaisesti ihmisten luokitteluun ja hierarkisointiin. Etninen ryhmä ja siihen liittyvät tai siltä kielletyt oikeudet määritelläänkin ulkoa päin, usein enemmistön tai vallalla olevan ryhmän näkökulmasta. Tässä käytössä etnisyys liittyy marginaalisuuteen, syrjintään ja vähemmistöasemaan. Toisaalta etnisyyttä voidaan pitää arvokkaana ja ainituultuina resurssina, joka sitoo ihmiset yhteen, synnyttää tunteen yhteenkuuluvaisuudesta ja omasta, erilaisesta identiteetistä.

Etnisen ryhmän jäseniä yhdistävät kulttuuriset piirteet, yhteinen menneisyys ja usein myös yhteiset elinolot. Kulttuuriset piirteet vaihtelevat kielestä uskontoon, perinteisiin, tapoihin ja elämäntapaan. Menneisyys voi olla historiallinen tai myyttinen ja elinolosuhteisiin luetaan niin poliittiset, kulttuuriset kuin taloudellisetkin reunaehdot.

Koska rotu on kiinteästi liitetty ihmisen ulkonäköön, se on siten jokaisen nähtävissä. Sen sijaan oman etnisen taustan esiintuominen on rotuun verrattuna usein vapaaehtoisempaa. Etnisten ryhmärajojen määrittely voi olla myös ongelmallista, kuten esimerkiksi saamelaisten juridinen määrittely Suomessa viime vuosina on osoittanut. Myös yhteiskunnallinen tilan-

ne – yleinen ilmapiiri, ihmisten asenteet, lainsäädäntö – vaikuttaa etnisyyden esiintuomiseen. Henkilön ja ryhmän etninen tausta voidaan kiistää, kieltää tai sitä voidaan säilyttää ja vaalia. Etnisyys voi olla tae tai este kulttuurisiin, taloudellisiin, alueellisiin tai poliittisiin oikeuksiin. Etnisyys saattaa aktualistua poliittisissa kriiseissä ja johtaa jopa kansanosien tuhoamiseen, kuten Balkanilla ja Ruandassa tapahtui.

Rasismin käsite tuli puolestaan laajempaan käyttöön 1960-luvulla yhdysvaltalaisten mustien kansalaisoikeusliikkeen myötä. Vaikka rasismi-termiä käytetään joskus kaikenlaisen syrjinnän synonyyminä, sillä tarkoitetaan nimenomaan uskoa ihmisten etnisyyteen tai ”rotuun” perustuvaan eriarvoisuuteen. Myös tämän uskomuksen innoittamaa toimintaa nimitetään rasismiksi. Suomessa rotuun tai etnisyyteen perustava syrjintä on laissa kiellettyä.

Kaikkein räikein rasismi – apartheid, kansalaisoikeuksien kieltäminen, väkivalta – onkin helppo huomata ja tuomita. Vaikeampaa ja tulkinnanvaraista on tunnistaa arkipäivän rasismi, johon etnisiin vähemmistöihin kuuluvat ihmiset törmäävät esimerkiksi työnhaussa, asuntojonoissa ja kielikäytössä. Monet etnisten vähemmistöjen jäsenet kokevat myös oman ryhmän mediajulkisuuden usein syrjiväksi ja antavan polttoainetta koulunpihoilla, kaupanjonossa ja kaduilla vastaan tulevaan rasismiin.

Uutisointi keskittyy maahanmuuttoon ja ongelmiin

Etniset vähemmistöt esiintyvät uutismediassa harvoin. Tämä vaikuttaa olevan suhteellisen pysyvä tutkimustulos maasta, ajasta ja tiedotusvälineestä toiseen riippumatta esimerkiksi kyseisen maan etnisestä tilanteesta, etnisten ryhmien määrästä tai mediatarjonnasta. Esimerkiksi kahtena viime vuosikymmenenä Iso-Britanniassa, Alankomaissa ja Saksassa etnisistä vähemmistöistä on julkaistu päivän sanomalehdessä keskimäärin vain muutama juttu (Brookes 1995, Butterwegge 1996, Troyna 1981, van Dijk 1991). Ruotsissa 1990-luvun alussa etnisiä vähemmistöjä koskevat jutut muodostivat muutaman prosentin kaikista uutisjutuista (Löwander 1997).

Suomalaiset sanomalehdet käsittelevät etnisiä vähemmistöjä vielä harvemmin: päivän lehdestä löytyi tavallisimmin yksi tai kaksi juttua etnisistä vähemmistöistä (Raittila ja Kuttilainen 2000, Rekola 1995). Vuosina 1985–1993, jolloin Suomi muuttui hiljalleen maahanmuuttomaaksi, Helsingin Sanomat kirjoitti keskimäärin yhden kotimaan uutisjutun joka kolmannessa lehdessä (Pietikäinen 2000). Etnisten juttujen määrä on kuitenkin kasvussa (ks. tämän kirjan luku 2).

Poikkeuksen etnisiä vähemmistöjä koskevaan pieneen uutispuroon näyttävät tekevän nopeat muutokset, poikkeukselliset tapahtumat sekä erilaiset konfliktit. Esimerkiksi somalialaisten turvapaikanhakijoiden tulo Suomeen 1990-luvun alkupuolella sai osakseen paljon huomiota mediassa. Olivathan he ensimmäinen iso maahamme tullut turvapaikanhakijaryhmä. He olivat myös ensimmäinen suuri afrikkalaisryhmä, sen lisäksi enimmäkseen miehiä ja muslimeja. Erikoisuutena oli myös somalialaisten saapuminen Neuvostoliiton kautta.

Samantyyppinen ilmiö tapahtui Alankomaiden mediassa 1980-luvulla, kun turvapaikkaa hakeneet tamilit saapuivat Hollantiin (van Dijk 1988). Taattua julkisuus näyttää olevan myös silloin, jos etnisyys kietoutuu rikollisuuteen ja julkisuuden henkilöihin, kuten esimerkiksi Mike Tysonin tai O.J. Simpsonin oikeudenkäyntien saama yhdysvaltalainen julkisuus osoittaa.

Sen, että journalismissa ei raportoida etnisistä vähemmistöistä laajamitaisesti, voi ajatella johtuvan nimenomaan näiden ryhmien vähemmistöasemasta: pienenä lukumäärältään ja vaikutusvallaltaan niin yleisönä, kulluttajana kuin poliittisena toimijana etniset vähemmistöt eivät kuulu journalismin kohderyhmien piiriin. Lisäksi etnisiä ryhmiä käsittelevien uutisten ajatellaan kiinnostavan tai koskettavan vain harvoja. Niinpä kuten monien muiden ryhmien – vanhusten, työttömien, vammaisten ja usein tavallisten kansalaistenkin – kohdalla tarvitaan jotain poikkeuksellista uutiskynnyksen yli punnertamiseen.

Usein toistuva tutkimustulos on se, että uutiset etnisistä vähemmistöistä keskittyvät erityisesti maahanmuuttoon ja ongelmiin. Jo klassikkotutkimus 1960-luvun brittilehdistä (Hartman ja Husband 1974) kertoo, että kolme eniten käsiteltyä aihetta ovat maahanmuutto, etniset suhteet ja rikokset. Samantyyppisiin tuloksiin ovat päätyneet myös monet muut tutkijat eri maista eri vuosikymmeninä (Brune 1997, Löwander 1996, Troyna

1981, van Dijk 1991). Kiinnostavaa onkin se, että tiedotusvälineestä, yhteiskunnallisesta ja etnisestä tilanteesta riippumatta etniset vähemmistöt nousevat uutisissa esiin samojen aihepiirien kautta.

Esimerkin tämän uutislinjan muodostumisesta suomalaisessa journalismissa tarjoaa Helsingin Sanomien etnisiä vähemmistöjä koskevien kotimaan uutisten ja pääkirjoitusten aihepiirien tarkastelu ajanjaksona, jolloin Suomi vähitellen muuttui maahanmuuttomaaksi. Tarkastelujakson alussa, vuosina 1985–1988, Suomi oli vielä maastamuuttomaa; tänne tulijoita oli vähän, mutta ulkomaiden painostuksesta tehty päätös ns. kiintiöpakolaisista käynnisti hallinnolliset järjestelyt pakolaisten vastaanottamiseksi ja kouluttamiseksi. Tuona aikana Helsingin Sanomat julkaisi kotimaan osastoillaan ja pääkirjoitussivullaan juttuja etnisistä vähemmistöistä harvakseltaan: esimerkiksi vuonna 1985 yhteensä vain 33 juttua ja vuonna 1988 puolestaan 86. Lehden etnisiä vähemmistöjä koskevat jutut keskittyivät Suomen ulkomaalais- ja pakolaispolitiikkaan, varsinkin ulkomaiden sitä koskevaan kritiikkiin. Ajan uutisotsikot havainnollistavat:

Ruotsalainen puoluejohtaja vaatii: Suomen on otettava osansa pakolaisista
(HS 16.3.1985)

Tanskalaiset moittivat Suomen pakolaispolitiikka (HS 16.4.1985)

Hallitukselta periaatepäätös: Suomi ottaa joka vuosi sata uutta pakolaista
(HS 25.10. 1985)

1980- ja 1990- lukujen taitteessa sodanjälkeisen järjestelmän murros, varsinkin Neuvostoliiton hajoaminen, konkretisoitui myös maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden määrien kasvuna: Suomesta tuli maahanmuuttomaa. Tapahtumien vilkastuessa Helsingin Sanomat antoi etnisiä vähemmistöä käsitteleville jutuille enemmän palstatilaa: vuonna 1989 Helsingin Sanomat julkaisi 125 juttua etnisistä vähemmistöistä ja seuraavana vuonna 174. Aiheiden painopiste siirtyi kansainvälisten sopimusten ja poliittisen päätöksenteon selvittelystä tulijoiden määrien ja kansalaisten reagoitien raportointiin. Otsikot kertovat:

Suomalaiset eivät suhtaudu penseästi ulkomaalaisiin.
Kolmannes haluaa Suomeen enemmän pakolaisia (HS 2.2.1989)

Valtaosa suomalaisista ei hyväksy pakolaisten virtaa itärajan takaa (HS 2.12.1990)

Vuosina 1991–1993 lama piteli Suomea syleilyssään ja työttömyysluvut kasvoivat. Suomesta oli tullut myös monikulttuurinen maa, jossa asui useisiin kymmeneen etnisiin ryhmiin kuuluvia ihmisiä. Suomeen hakeutui myös aikaisempaa enemmän turvapaikanhakijoita, joiden hakemusten käsittelyissä suomalainen järjestelmä takkuili.

Helsingin Sanomat julkaisi juttuja etnisistä vähemmistöistä enemmän kuin aikaisemmin: vuonna 1991 juttujen lukumäärä oli 180, seuraavan vuonna ennätyselliset 249 ja vuonna 1993 vielä 200. Aihepiireistä huomiota saivat eniten oleskelulupapäätökset ja rikokset. Lupapäätöksiä käsittelevissä teksteissä nostettiin esiin erityisesti kuka ja kuinka moni sai jäädä. Kirjoitteluun liittyi usein myös tulijoiden statuksen – turvapaikanhakija, pakolainen, kiintiöpakolainen, siirtolainen, elintasopakolainen – määrittely ja siihen liittyvien oikeuksien ja Suomen velvollisuuksien selvittely. Rikoksista eniten huomiota saivat prostituutio, varkaudet, huumeet ja organisoitu rikollisuus. Helsingin Sanomien sivuilla esiintyneistä yli viidestäkymmenestä etnisestä ryhmästä eniten rikollisuuteen liittyviä juttuja oli venäläisistä. Ajan uutisotsikko havainnollistaa:

Kaksi kolmesta 'itäpakolaisesta' syyllistyi rikoksiin. Krp selvitti turvapaikkaa hakeneiden entisten neuvostokansalaisten taustoja (HS 11.5.1993).

Itämafia hamuaa otetta Suomen valtakoneistosta. Suojelupoliisi otti itärikollisuuden seurantaan (HS 1.11.1993)

Yhdeksässä vuodessa Helsingin Sanomien etnisten vähemmistöjen käsittely päättyi muistuttamaan ulkomaisissa tutkimuksissa todettua uutislinjaa, jossa palstatilaa valtaavat erilaiset maahanmuuttajien määrät ja etnisiin vähemmistöihin liittyvät ongelmat. Eniten palstatilaa sai jutut oleskelulupapäätöksistä ja maahanmuuttajien määristä rikosuutisten seurattessa perässä. Usein uutisointiin tarkemmin määrittelemättömistä pakolaisista ja ulkomaalaisista, kun taas yksittäisistä etnisistä ryhmistä eniten palstatilaa saivat venäläiset ja somalit. Sen sijaan perinteisistä vähemmistöistä kuten romaneista tai saamelaisista kirjoitettiin vähän, vain muutamia juttuja kunakin vuonna.

Vähemmistöjä koskevan julkisuuden monipuolistamiseksi joissakin tiedotusvälineissä on tietoisesti haettu erilaisia tapoja tehdä juttuja etnisistä vähemmistöistä. Kotimaisia esimerkkejä ovat mm. Aamulehden maahanmuuttajasivut ja Helsingin Sanomien loppuvuodesta 2001 alkanut 'Meidän perhe' -juttusarja, jossa seurataan Somaliasta Suomeen muuttaneen Bashirin perheen elämää. Lisäksi esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Alankomaisissa on vaihtelevalla menestyksellä kokeiltu erityisiä etnisten ryhmien toimittajia, jotka ovat joko olleet etnisen taustan omaavia toimittajia tai valtaväestöön kuuluvia, etnisiin suhteisiin erikoistuneita journalisteja.

Viranomaisten ääni kuuluu

Uutisjournalismia on arvioitu myös tasapuolisuuden uutisarvoon nojautuen. Tällöin on kiinnitetty huomiota erityisesti lähde- ja lainauskäytäntöihin. Ääneen pääseminen uutisissa on yleensä haluttua ja se usein luetaan merkiksi kyseisen henkilön tai ryhmän ja niiden edustamien asioiden tärkeydestä. Lainausten ja lähteiden tarkastelu antaa myös tietoa toimittajien työskentelystä. Lainausten arviointiin nivoutuu myös ajatus journalistisesta valinnasta: tiettyyn rajaan asti toimittajat voivat valita kenen näkemyksiä kuuntelevat ja kenet valitsevat puhujiksi juttuihinsa.

Tutkimusten mukaan esimerkiksi Ison Britannian ja Alankomaiden sanomalehdissä etnisten vähemmistöjen jäsenet, organisaatiot, puhehenkilöt ja johtajat pääsevät huomattavasti harvemmin ääneen kuin vastaavat enemmistön edustajat (van Dijk 1991). Australialaiset mediat lainasivat enemmistön edustajia kolme kertaa useammin kuin vähemmistön edustajia (Teo 2000). Rekolan (1995) tutkimissa suomalaislehtien vähemmistöjutuissa 82% lähteistä lukeutui valtaväestöön.

Helsingin Sanomien yhdeksän vuoden aikana julkaisemissa reilussa tuhannessa etnisiä vähemmistöjä käsittelevässä jutussa enemmistön edustajia lainattiin joka toisessa, kun taas etnisten vähemmistöjen edustajia vain joka viidennessä jutussa. Lehden etnisiä vähemmistöjä koskevat jutut luokiteltiin lähes viiteenkymmeneen aiheeseen, ja niistä vain kahdessa vähemmistön edustajia lainattiin useammin kuin valtaväestön edustajia. Nämä aiheet olivat vähemmistöjen elämä Suomessa ja vähemmistöjen näkemykset Suo-

mesta. Jopa vähemmistöjen taustoja tai vähemmistöjen kulttuuria käsittelevissä jutuissa enemmistön edustajat olivat eniten äänessä. (Pietikäinen 2000, 201–204.)

Vähemmistöjen vähäistä siteeraamista ja käyttöä lähteenä on selitetty uutisjournalismin arkirutiinien kautta. Kiire, taloudellisuus, luotettavuus ja saatavuus asettavat organisoidut ja tutut tietolähteet etusijalle ohi maahanmuuttajien, joiden löytäminen ja jututtaminen sekä tietojen tarkistaminen uutisten aikataulussa voi osoittautua vaikeaksi. Vaikka nämä syyt voivat ainakin osittain selittää äskettäin maahan tulleiden turvapaikanhakijoiden tai pakolaisten vähäiset lainaukset, ne eivät selitä maassa pitkään tai aina olleiden ryhmien lainausten harvinaisuutta.

Esimerkiksi Helsingin Sanomien vuosina 1985–1993 saamelaisia käsittelevissä jutuissa saamelaisia lainattiin melkein puolet vähemmän kuin enemmistön edustajia: valtaväestö oli äänessä lähes jokaisessa jutussa, kun taas saamelaisia lainattiin alle puolessa jutuissa (Pietikäinen 2000, 218–219). Saamelaisten lainausten vähäistä määrää valtaväestöön verrattuna eivät selitä maahanmuuttajaryhmiin liitetyt syyt: saamelaiset ovat myös suomenkielisiä, heillä on omaa tiedotustoimintaa, halua tuoda asioita esiin julkisuudessa, omat järjestöt ja edustuksellinen elin. Helsingin Sanomilla on myös aluetoimittaja Lapissa.

Sanavalinnat luovat merkityksiä

Vaikka toimittajan työtä luonnehtii rutiini, kiire ja talon tavat, on siinä myös käsityöläisen leima. Toimittajalla on ainakin jonkinasteinen valinnan vapaus juttua tehdessään: mitä sanoja valita, mitä ehdottaa otsikkoon ja kärkeen, ketä käyttää lähteenä ja kenen sanoja nostaa suoraan lainaukseen. Vaikka toimittajat välillä kommentoivatkin, etteivät kiireessä ehdi pohtimaan sanojaan tai että ne tulevat selkäytimestä, tutkimukset toimittajien arjesta osoittavat, että moni toimittaja on tuskallisenkin tietoinen sanojen moninaisista merkityksistä ja latautuneisuudesta. Toimituksissa keskustellaan juttujen näkökulmista, kärjistä ja vivahteista sanavalintoja myöten.

Kieli tarjoaa käyttäjälleen useita mahdollisuuksia ilmaista ajatuksensa. Esimerkkejä kielellisistä valinnoista ovat mm. tapahtuman (sisällissota-kansalaissota-veljessota), toimijoiden (sotilas-terroristi-kapinallinen) ja

toiminnan (tappaa-surmata-tuhota) nimeäminen. Myös verbin passiivi- ja aktiivimuotojen käyttö, erilaiset lievittelymuodot (ehkä, todennäköisesti) ja vahvistuskeinot (ehdottomasti, varmasti, täytyy, on pakko) ovat esimerkkejä valinnoista.

Kielellisistä valinnoista riippuen tapahtumista ja ihmisistä piirtyy hyvinkin erilainen kuva:

Sotilaat surmasivat paikallisia asukkaita

Terroristit tappoivat ainakin 50 siviiliä

Kapinalliset murhasivat kyläläistä

Kymmeniä naisia, lapsia ja miehiä kuoli yöllisessä iskussa

Yksi kielikorvan testausmahdollisuus on pohtia etnisistä vähemmistöistä käytettäviä nimityksiä. Onko asianmukaista puhua somaleista vai somalialaisista, onko saamelaisten ja lappalaisen välillä eroa ja onko neekeri-sanan käyttö kokonaan mahdotonta? Haasteena on kielen muuttuva ja kontekstisidonnainen luonne: se, mikä ennen saattoi olla hyväksyttyä tai tapana, voikin nyt olla loukkaavaa, syrjivää tai väheksyvää. Muutos on helpompi huomata katsottaessa taakse päin: harva toimittaja enää kirjoittaa naispuolisista johtajista tai opettajista termeillä johtajatar tai opettajatar, neiti-kin on julkisesta kielenkäytöstä poistumassa.

Etnisten nimityksen loukkaavuuden arvioinnissa perustana käytetään yleensä ryhmän oikeutta päättää itsestään julkisesti käytettävästä nimikkeestä. Etnisen vähemmistön nimitys vertautuu minkä tahansa ryhmän, järjestön tai instituution nimeen, jotka itse päättävät ja kertovat nimensä.

Neekeri-sanan käyttäjät perustelevat valintaansa sillä, että sanalla ei heille ole koskaan ollut kielteistä merkitystä. Taustalla on ajatus, että jos sanaa ei käytetä tietoisesti loukkaamistarkoituksessa, silloin sen käytön ei pitäisi myöskään loukata. Neekeri-sanan loukkaavuutta on puolestaan selitetty sen käyttöyhteyden kautta: sana ei esiinny historiallisestikaan neutraaleissa yhteyksissä, vaan negatiivisesti leimaavissa konteksteissa. Neekeri-sanalla on viitattu ihmisryhmään, joka on tyypillisesti kuvattu tyhminä alkuasukkaina, huvittavina luonnonlapsia tai julmina pakanoina (ks. esim. Mäntynen ja Onikki 1997). Neekeri-nimitys liittyy kiinteästi myös rotuajatteluun, jossa ns. neekeri-rodun uskotaan olevan alimpana rotuhierarkiassa. Termi on sosiaalisesti ja historiallisesti niin negatiivisesti latautunut, että sen käyt-

tö ainakin julkisessa kielenkäytössä ohittaa muut mahdolliset merkitykset ja sen käyttö tulkitaan yleensä loukkaavana. Tämä vaikuttaa olevan selvää myös suurimmalle osalle valtaväestöstä: tutkittaessa etnisten vähemmistöjen nimitysten loukkaavuutta valtaväestön keskuudessa 90 % kyselyyn osallistuneista piti nimityksiä neekeri, ryssä ja manne kaikkein loukkaavimpana (Tervonen 2001).

Myös Somaliasta tulleiden turvapaikanhakijoiden nimityksestä on käyty keskustelua. Onko korrektaa nimittää heitä somalialaisiksi vai somaleiksi? Welinin (2001) mukaan nämä kaksi nimitystä vertautuvat kansallisuuden ja kansalaisen käsitteisiin. Somali viittaa etniseen ryhmään mutta somalialainen, joka on muodostettu valtion nimestä, merkitsee Somalian valtion kansalaista tai asukasta etnisestä taustasta riippumatta. Tilanne monimutkaistuu silloin kun sekä etniseen ryhmään tai kansallisuuteen että kansalaisen käsitteisiin on käytössä vain yksi sana, kuten esimerkiksi suomalainen. Se viittaa sekä etniseen ryhmään että tässä maassa asuviin kansalaisiin. Lepola (2000) ehdottaakin että kansalaisuuden nimitykseksi otettaisiinkin käyttöön termi *suomenmaalainen* kuvamaan Suomeen juurtuneita ihmisiä heidän syntyperästään ja etnisestä taustaltaan riippumatta. Termi suomalainen voisi puolestaan viitata etniseen ryhmään.

Saamelaisia vai lappalaisia?

Etnisten ryhmien nimet voivat olla myös poliittisen kamppailun kohde ja identiteettien rakentamisen väline, johon mediassa omaksuttu käytäntö myös väistämättä osallistuu. Osuva esimerkki etnisten nimitysten vaikutusvallasta on Lapin asukkaiden etnisyyteen viittaavat nimitykset.

Perinteisesti Lapin asukkaisiin on viitattu termeillä saamelainen/lappalainen ja lappilainen. Saamelainen-nimitys pohjaa saamenkieliseen termiin, joka on 1950-luvulta alkaen vakiintunut myös osaksi valtaväestön kielenkäyttöä. Lappalainen on puolestaan saamelaisiin viittaava suomenkielinen nimitys, joka on osittain vieläkin käytössä. Saamelainen ja lappalainen -termejä on perinteisesti pidetty synonyymisinä, mutta koska lappalainen-nimitystä on käytetty myös loukkaavassa ja halventavassa merkityksessä, valtaosa saamelaisista ei halua tulla nimitetyksi lappalaiseksi. Lappilainen-

nimitys viittaa puolestaan Lapissa asuviin ihmisiin, yleensä kuitenkin etnisesti suomalaisiin.

Saamelaisten aseman ja oikeuksien vahvistuminen 1990-luvulla ja erityisesti maanomistusoikeuksista käynnissä oleva selvittely on murrostanut pohjoisen etnisiä suhteita tavalla, joka näkyy myös etnisissä nimityksissä. Osa Lapin asukkaista, jotka eivät ole aikaisemmin omanneet tai halunneet saamelaisidentiteettiä, haluavat nyt tulla tunnustetuksi saamelaisiksi. Kielemekäyttöön liittyvä keino, jolla tämä ryhmä tavoittelee saamelaisidentiteettiä, on pyrkimys merkityksellistää lappalainen-termi uudelleen. He perustivat Lappalaiskulttuuri- ja perinneyhdistys -nimisen järjestön ajamaan etujaan. Termi lappalainen saa uuden käyttöyhteyden: tässä lappalainen viittaa tähän asti etnisesti suomalaisina pidettyihin henkilöihin, jotka nyt haluavat tulla tunnustetuksi saamelaisiksi vastoin saamelaisyhteisön tahtoa. Ennen yhdistyksen toimintaa lappalainen-termi viittasi ainakin Helsingin Sanomien sivuilla aina saamelaisiin (Pietikäinen 2000, 219–221).

Lappalaiskulttuuri- ja perinneyhdistyksen jäsenten toiminta on herättänyt monenlaisia tulkintoja: joidenkin mielestä on kysymys identiteetin aidosta etsimisestä, toisten mielestä kysymys on kielellisestä kolonialismista. Lappalainen-nimityksen uudelleenmerkityksellistämisen sosiaaliset ja poliittiset vaikutukset ovat jo näkyvissä. Saamelaisten kulttuuri-itsehallintolakiesityksestä käydyssä eduskuntakeskustelussa Lapin läänin kansanedustaja Maija Rask viittasi jo kolmeen ryhmään: ”*Siellä pohjoisessa on valtion maita ja minun mielestäni ne kuuluvat kaikille, saamelaisille, lappalaisille ja suomalaisille.*” (Tuulentie 2001, 148). Aiheellista on kysyä keitä lappalaiset tässä ovat. Tiedotusvälineissä Lappalaiskulttuuri- ja perinneyhdistys on välillä nostettu saamelaiskäräjien rinnalle kommentoimaan ja esittämään mielipiteitään saamelaisia koskevista asioista¹.

1. Tuulentie 2001, YK:n kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus. Suomen 13. ja 14. raportti 1997.

Verbeillä valtaan ja vastuuseen

Kielellisillä valinnoilla annetaan myös tapahtumille ja ihmisille erilaisia toimijan rooleja: joku esitetään toiminnan miehenä, toinen kaikesta päättäjänä ja kolmas seuraajana tai toiminnan kohteena. Syy, miksi kielellisen toimijan tarkastelu on kiinnostavaa, on kysymys vallasta ja vastuusta. Toimijalla on nimensä mukaan potentiaali tehdä ja toimia, ottaa tapahtumat käsiinsä ja kantaa vastuu tehdyistä, kun taas kohteena oleva jää aloitteellisuuden, vallan ja vastuun ulkopuolelle.

Lauseen sanajärjestyksestä ja verbien valinnoista riippuen toimijuus piiryy ilmaisuun eriasteisena. Seuraavista esimerkeistä voi kysyä, kuka esitetään vastuullisena toimijana, kuka toiminnan kohteena vai onko tapahtuma ilmaistu niin, ettei kukaan vaikuta olevan vastuussa:

Somalipakolaisia tuli Moskovan junalla Suomeen

Moskovan juna toi somalipakolaisia

Somalipakolaisia tuotiin junalla rajan yli

Uutisten kieltä kartoittavissa tutkimuksessa mielenkiinto on kohdistunut mm. siihen, kuka on uutisten tyypillinen toimija erilaisissa tapahtumissa, kuka puolestaan toiminnan kohde. Etnisiä vähemmistöjä koskevissa jutuissa aktiivisina toimijoina ovat tyypillisesti enemmistön edustajat kun taas vähemmistöjen jäsenille tarjoutuu kohteen rooli. Brookesin mukaan brittilehtien Afrikkaa koskevissa ulkomaauutisissa tyypillisimmät aihepiirit nivoutuvat väkivallan ja rauhan, alistamisen ja demokratian, avuntarpeen ja -annon teemoihin. Länsimaat esitettiin tuomassa rauhaa, demokratiaa ja apua avuttomille, alistetuille väkivallan uhreille. Nämä uhrit muuntuivat tekijöiksi väkivaltaisuuksissa ja avunpyynnöissä. (Brookes 1996, 475–478.)

Helsingin Sanomien saamelaisia käsittelevissä uutisissa toimijoina olivat voittopuolisesti valtaväestön edustajat kun taas saamelaiset olivat useimmiten enemmistön toiminnan kohteina. Tyypillisimmät aihepiirit nivoutuivat saamelaisten kulttuuriin ja oikeuksiin. Valtaväestö, erityisesti viralliset tahot kuten ministeriöt, komiteat ja oikeuslaitos, esitettiin tekemässä ja turvaamassa saamelaisten oikeuksia. Saamelaiset muuttuivat tekijöiksi vaatissaan ja puolustaessaan oikeuksiaan ja asemaansa alkuperäiskansana. Kiinnostavaa on myös se, että valtaväestön puolelta toimijoiksi nostettiin viral-

liset tahot kun taas saamelaisten vastaavat instituutiot, kuten vaikkapa saamelaiskäräjät, esitettiin harvoin toimijoina. (Pietikäinen 2000, 244–253.)

Kielikuvista mielikuviin

Media suosii kielikuvia. Iskevinä ja tarttuvina ne ovat ytimekäs tapa kuvata tapahtumia ja ihmisiä. Kielikuvat havainnollisina ja assosiativisina herättävät myös mielikuvia. Kielikuvien ilmaisuvoima kumpuaa niiden potentiaalista yhdistää erilaisia asioita ja ilmiöitä muutamaaan, jopa yhteen sanaan.

Esimerkiksi ilmaisuissa elintasopakolainen ja talouspakolainen yhdistetään pakolaisuus, taloudellinen hyöty ja pakolaistsatuksen hyväksikäyttö. Samalla pakolaisen ja siirtolaisen raja hämärtyy. Kielikuvat elintaso- ja talouspakolainen heittävät varjon pakolaisten motiiveille ja herättelevät lukijaa kyseenalaistamaan tulijoiden vilpittömyyden. Kielikuvaa spontaanipakolainen on käytetty viittaamaan turvapaikanhakijoihin. Spontaanipakolainen herättää mielikuvia impulsiivisesta toiminnasta, vapaaehtoisesta päähänpistosta, mikä ei useinkaan vastaa turvapaikkaa hakevien lähtötilannetta.

Maahanmuuton kuvauksessa tiedotusvälineet ovat käyttäneet myös luonnonkatastrofeista johdettuja kielikuvia kuten muuttoaalto, pakolaisvirta ja pakolaistulva. Tämänäyttypiset kielikuvat rinnastavat maahanmuuton ja usein tuhoisat, kontrolloimattomat luonnonvoimat herättäen mielikuvia uhkasta, negatiivisista seuraamuksista ja tapahtumien vääjäämättömyydestä:

Muuttoaalto hyökyy pohjoismaihin 1990-luvulla (HS 11.3.1990)

Pakolaisvirta täytti vastaanottokeskukset

Somaleja tulee taas Suomeen Neuvostoliitosta (HS 15.10.1990)

Vaikka nämä aallot ja virrat osoittautuivatkin verrattain pieniksi, mielikuvat kontrolloimattomasta ja valtaisasta maahanmuutosta jäävät helposti elämään ihmisten mieliin ja puheisiin.

Kielikuvat tuovat helposti mukanaan stereotypioita. Näillä tarkoitetaan tietyn ryhmän käyttäytymiseen, luonteeseen tai kykyihin liitettyjä yleistyks-

siä ja yksinkertaistuksia. Etnisiin vähemmistöihin liittyvät stereotyypit ovat yleensä kaksinaisia esittäen heidät jo uhkaavina, villeinä pakanoina tai lapsenomaisina, harmittomana joukkona. Stereotyypit liittävät etnisiin vähemmistöihin usein laiskuuden, päättämättömyyden, kontrollin puutteen, sopeutumattomuuden, tietämättömyyden ja hullunkurisuuden (ks. esim. Pieterse 1995).

Median kielenkäyttö erityisesti viihteen puolella hyödyntää stereotyyppiä. Yhdysvaltalaisissa elokuvissa ja televisiosarjoissa tyypillistä on amerikkalaisen alkuperäisasukkaiden kuvaaminen villeinä sotureina tai viisaina vanhuksina (Bird 1999) kun taas afroamerikkalaiset miehet esitetään eläimellisinä, seksuaalisesti pakkomielleisinä tai voimattomina, harmittomina uhreina (Lule 1995). Helmisen (1996) mukaan suomalaisissa tiedotusvälineissä pakolaiset on kuvattu yhtäaikaaisesti avuttomia ja suojaa tarvitsevinä sekä varkaina ja huijareina.

Saamelaisiin on liitetty viinankäyttöön, likaisuuteen, ahneuteen ja ove-luuteen liittyviä stereotyyppiä (Saarinen 1999, Lehtola 1999). Näitä on hyödynnetty viihdeohjelmia ja mainoksia myöten, esimerkkinä viihdeohjelma Hymyhuulten (1987) 'nunnuka-ukot' Soikhiapää ja Naima-Aslak ja viimeksi mainitun henkiinherätys 1990-luvun lopulla kodinkonemainok-sissa. Stereotyyppien loukkaavuuden arvioinnin pulmallisuudesta kertoo, että samalla kun kuluttaja-asiamies kielsi mainoksen vähemmistökansaa halventavana, joidenkin lehtien sivuilla saamelaisia pidettiin tämän johdosta tiukkapipoina ja kuluttaja-asiamiehen maku kyseenalaistettiin. (ks. Lehtola 2000, 235–236.)

Stereotyyppien ongelmallisuus on siinä, että ne nostavat esiin muuta-man piirteen ja yleistävät ne koskemaan koko ryhmää. Mediajulkisuuden ollessa ylipäättään vähäistä – kuten etnisten vähemmistöjen kohdalla – tie-dotusvälineiden esittämistä stereotyyppioista tulee helposti tiedon veroisia tosiasioita, joita on vaikea muuttaa ja joilla on vaikutuksia esittämiensä ryhmien elämään.

Pentti Raittila

Etniset aiheet, vähemmistöt ja niiden suhteet suomalaisessa journalismissa vuonna 2000

Tämä luku poikkeaa kirjan muista artikkeleista paitsi mitaltaan myös luonteeltaan. Se on laajan empiirisen tutkimuksen tulosten kuvaus, jonka tavoitteena on antaa yleiskuva etnisyyden ja rasismien käsittelystä Suomen sanomalehdistössä vuonna 2000.

Tuo kuva kertoo, kuinka etniset vähemmistöt ovat esillä ennen muuta viranomaisyhteyksissä ja viranomaisten puheissa. Se kertoo myös tietoisesta suvaitsevaisuustyöstä ja siitä, kuinka vähemmistöt saavat hiukan aikaisempaa useammin myös oman äänensä kuuluviin suomalaislehtien palstoilla.

Yleiskuva kertoo myös ”hyvistä ja pahoista” vähemmistöistä, siitä kuinka toiset pääsevät lehtien palstoille rikosten tekijöinä, toiset taas uhreina tai hyvin maahamme sopeutuneina menestyjinä. Se kertoo, kuinka sanat nekeri, ryssä ja mustalainen esiintyvät jutuissa usein, mutta harvoin loukkavina yksittäisten ihmisten tai etnisten ryhmien nimittelyinä.

Luvun loppuosassa kuvataan, kuinka vähemmistöryhmät ja valtaväestö esiintyvät kyllä samoissa lehdissä, mutta kovin harvoin samoissa jutuissa. Keskustelu ja muu vuorovaikutus ulkomaalaisten ja suomalaisten kanssa ei aina suju kadulla ja kuppiloissa, eikä se näytä oikein sujuvan journalismisakaan.

Tutkimuksen näkökulma, menetelmät ja aineisto

Luku perustuu Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikössä vuosina 1999–2002 tehtyyn mediaseurantatutkimukseen.² Kyseessä on määrälliseen sisällön erittelyyn perustuva tutkimus, mutta sen tuloksia täydennetään esimerkkitapausten laadullisella kuvailuilla ja paikoitellen myös journalistisen esitystavan analyysillä. Luvun loppuosassa on myös suppea katsaus etnisyyden käsittelyyn televisiossa.

Osittain tulokset vahvistavat aikaisempien tutkimusten johtopäätöksiä, muun muassa niitä, joita Sari Pietikäinen toi esiin edellisessä luvussa. Osittain ne tarkentavat niitä ja kertovat muutostendensseistä. Aikaisemmat suomalaista journalismia koskevat tutkimukset ovat perustuneet suhteellisen pieniin aineistoihin (esimerkiksi Rekola 1996) tai yhden lehden pitkäaikaiseen seurantaan (Pietikäinen 2000). Tässä luvussa analyysin perustana on niin suuri ja alueellisesti kattava lehtiaineisto, että tulokset eivät perustu satunnaisiin yksittäistapauksiin.

Uutta aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna tarjoaa erityisesti artikkelin loppupuoli, jossa analysoidaan, ketkä pääsevät puhumaan ja ketkä ovat vain toisten puheiden kohteina etnisiä vähemmistöjä käsittelevissä jutuissa. Esille pääsyn lisäksi eritellään, miten vähemmistöryhmien ja valtaväestön keskinäinen dialogi ja muu vuorovaikutus rakentuvat journalismissa.

Esille pääsyyn, dialogiin ja keskinäisen ymmärryksen lisäämiseen liittyvä analyysi sivuaa viime vuosina Suomessa keskusteluun nostettua *kansalaisjournalismin* ideaa (Heikkilä & Kunelius 1997). Keskinäisen dialogin järjestäminen liittyy myös etnisyyden tutkijoiden esittämään *kontaktihypoteesiin* (Liebkind 1988, 118–138) sekä politiikan ja hallinnon tasolla tavoitteena olevaan maahanmuuttajien *kotouttamiseen* Suomeen (Jasinskaja-Lahti et al 2002, 22–24). Tässä luvussa ei käydä laajempaa teoreettista keskustelua näistä lähtökohdista, vaan keskitytään tutkimuksen käytännölliseen tavoitteeseen, kattavan yleiskuvan antamiseen etnisyyttä koskevista teemoista, vähemmistöryhmistä sekä niiden keskinäisistä suhteista.

2. Kirjoittajan lisäksi vuonna 1998 käynnistyneessä tutkimusprojektissa ovat sen eri vaiheissa työskennelleet, Tommi Kutilainen, Pertti Vehkalahti, Anu Kuusisto, Anna-Kaisa Oikarinen, Anna-Maria Pekkinen, Tanja Serola, Anna-Leena Lappalainen, Risto Suikkanen, Timo Lilja, Sanna Korkee ja Mikko Kallio. Tilastollisen analyysin suunnittelusta ja toteutuksesta ovat huolehtineet Raittila, Kutilainen ja Susanna Vehmas. Viimeksi mainittu on tehnyt tässä luvussa kuvatun vuoden 2000 aineiston tilastoajat. Tutkimuksen alkuvaiheen tuloksia on julkaistu kahdessa väliraportissa (Raittila, Suikkanen ja Lilja 1999; Raittila ja Kutilainen 2000)

Tutkimusmenetelmä. Mediamonitoroinnilla tarkoitetaan joukkoviestimien systemaattista ja pitkäkestoista seurantaa, jonka tavoite on kuvata juttujen sisältöä pitkällä aikavälillä mahdollisimman luotettavalla tavalla. Aineisto on analysoitu määrällisesti siten, että kaikista jutuista on koodattu taustamuuttujat, niissä esiintyvät vähemmistöryhmät, juttujen ja otsikoiden keskeiset aiheet sekä juttujen puhujarakenne³. Määrällisen luokittelun ja siihen perustuvan analyysin tavoitteena on antaa luuloja vankempaa pohjaa keskustelulle hyvästä journalismista.

Mediaseuranta on yksi tapa tehdä suomalaisen kulttuurin rakenteissa olevaa rasismia ja muukalaispelkoa näkyväksi. Erilaiset asennetutkimukset palvelevat samaa asiaa. Median osalta ei ole kuitenkaan kysymys toimittajien asenteiden mittaamisesta, vaan journalismin tuotantoon liittyvistä tavoista ja rutiineista, niiden näkyviksi tekemisestä.

Tarkastelen etnisyyttä ja rasismia kokonaisuudessaan enkä vain ääriryhmien tai yksittäisten konfliktitapausten yhteydessä. Analyysin kohteena ovat tutkittavien joukkoviestimien etnisiä vähemmistöryhmiä ja maahanmuuttajia koskevat jutut. Aina kun vain havaittiin, aineistoon poimittiin myös ne jutut, joissa etnisuus tai rasismi oli sivuaiheena. Mukana on siis koko kirjo avoimen rasistisista jutuista vähemmistöryhmiin⁴ positiivisesti suhtautuviin ja etnistä suvaitsevaisuutta edistämään tarkoitettuihin juttuihin.

En vertaa journalismin sisältöä ensisijaisesti ”objektiiviseen todellisuuteen”, vaan pohdin niitä seurauksia ja tulkintoja, joita jutut *saattavat tuottaa*. En etsi vinoumia ensisijaisesti median ja ulkopuolisen todellisuuden suhteesta, vaan tarkastelen miten mediasisältöjen rakenteet omalta osaltaan mahdollisesti uusintavat kielteisiä asenteita vähemmistöryhmiä kohtaan. Esimerkiksi en vertaa rikosjuttuja rikostilastoihin, vaan pohdin journalismin tuottamia seurauksia, miten se leimaa eri vähemmistöryhmiä.

Käytin edellä ilmaisua ”saattavat tuottaa”. Tämä liittyy viestinnän tutkimuksessa käsitykseen tulkintojen moninaisuudesta tekstien merkityksiä tutkittaessa. Yksiselitteisten merkitysten sijaan onkin syytä puhua merkityspotentiaaleista, jotka lukijasta tai katsojasta sekä tilanteesta riippuen voivat tuottaa hyvin monenlaisia merkityksiä.

3. Yksityiskohtainen kuvaus juttujen koodauksesta löytyy ”aineistoraportin” liitteestä 1, <http://www.uta.fi/jourttutkimus/etnisyyssraportti.pdf>

4. Vähemmistöt ja vähemmistöryhmä-sanoja käytetään tässä artikkelissa kirjoittamista yksinkertaistavina yleiskäsitteinä, jotka sisältävät kaikki Suomen perinteiset etniset vähemmistöt sekä Suomeen tulleet pakolaiset ja muut maahanmuuttajat. Ellei yksiselitteisesti toisin mainita, vähemmistöryhmistä puhuttaessa ei koskaan tarkoiteta yhteiskunnan muita vähemmistöjä.

Tutkittava media-aineisto on suhteellisen laaja: mukana on maakuntien ykköslehtiä, iltapäivälehtiä sekä valtakunnallisista lehdistä Helsingin Sanomat ja poliittisten puolueiden pää-äänenkannattajat tai puolueita lähellä olevat valtakunnalliset sanomalehdet.⁵

Valtaosa tämän raportin tuloksista perustuu marraskuun alusta 1999 lokakuun loppuun 2000 koottuihin lehtiin. Koodaustyön kohtuullistamiseksi aineisto rajattiin otokseksi, johon otettiin vain joka kolmas numero kustakin lehdestä (tämä koskee joka päivä ilmestyviä lehtiä, harvemmin ilmestyviä otettiin tietyn systematiikan mukaisesti samassa suhteessa). Otoksen perusteella tutkimusaineistoon tuli yhteensä 2789 juttua. Ellei toisin mainita, tekstin kommentit ja tulkinnat koskevat tätä aineistoa (tekstissä puhutaan selkeyden vuoksi vuoden 2000 aineistosta, vaikka mukana siinä on myös marras-joulukuu 1999).⁶

Aineisto on koottu käymällä läpi koko tarkasteltavien lehtien toimituksellinen sisältö. Mukaan on otettu alla kuvatuin rajauksin kaikki Suomea koskevat rasismiin ja etnisyyteen liittyvät jutut.⁷ Tutkimusaineistosta on rajattu pois kaikki ulkomaanuutiset. Myös tavanomaiset ulkomaalaisten poliitikkojen, taiteilijoiden ja urheilijoiden Suomen vierailuihin liittyvät uutiset, kulttuuriarvostelut ja urheilujutut on jätetty pois, jos vieraan etninen alkuperä tai keskustelu rasismista ei korostu jutussa.

Luvun lopussa suomenkielisten lehtien sisältöä verrataan Suomessa ilmestyviin ruotsinkielisiin sanomalehtiin, jolloin vertailun perustana ovat Svenska Social- och Kommunalhögskolanissa tehdyn ruotsinkielisiä lehtiä koskevan vastaavan tutkimuksen tulokset.

Aineiston jutut jakautuivat melko tasaisesti eri kuukausille. Keskimääräistä enemmän juttuja oli syys-lokakuussa 2000. Selvästi keskimääräistä

5. Aineistoon on otettu mukaan rasismiin ja etnisyyteen liittyvät jutut seuraavista lehdistä: Aamulehti, Demari, Helsingin Sanomat, Ilkka, Iltalehti, Ilta-Sanomat, Kaleva, Kansan Uutiset, Karjalainen, Kristi-
tyn Vastuu, Kymen Sanomat, Lapin Kansa Nykypäivä, Savon Sanomat, Suomenmaa, Turun Sanomat
ja Vihreä Lanka.

6. Joissakin kohdin tuloksia verrataan tutkimuksen edellisen vaiheen tuloksiin. Silloin aineistona oli
samojen lehtien kaikki numerot syys-lokakuulta 1999, yhteensä 916 juttua. Tuon vaiheen tulosten
yhteydessä tekstissä puhutaan syksyn 1999 aineistosta. Syksyä 1999 koskevat vertailut ja kommentit
ovat pääosin alaviitteissä.

7. Aamulehden osalta käytettävissä oli myös lehden digitaalinen arkisto, josta etnisyyttä jollain tavalla
käsittelevät jutut etsittiin parinkymmenen hakusanan avulla. Digitaalisen juttuarkiston avulla tehty
tarkistus osoitti, että etnisyyden on mukana sanomalehti-journalismissa vähäisinä muutaman sanan tai
lauseen viittauksina paljon useammin kuin aineistomme sivuaihejuttujen määrä osoittaa. Toisaalta
testi osoitti, että etnisyyden ollessa pääaiheena jutut oli poimittu aineistoon varsin kattavasti.

vähemmän etnisistä vähemmistöistä kirjoitettiin marraskuussa 1999 ja ke-
säkuussa 2000. Noin neljäsosassa jutuista etnisyys oli jotain muuta teemaa
koskevan kirjoituksen sivuaiheena.

Seuraavassa vielä tiivistettynä tässä luvussa esiintyvien kolmen aineiston
kuvaukset:

	syys99	v.2000	ruotsinkieliset
Ajanjakso	1.9.1999-31.10.1999	1.11.1999-31.10.2000	1.11.1999-31.10.2000
lehtien keruuperuste	kaikki lehdet	joka kolmas numero**	joka kolmas numero
lehtiaineiston rakenne	16 sanomalehteä: - HS, IL, IS - 7 maakuntien ykköslehteä (v.2000 lehdistä puuttuu Kaleva) - 6 puoluelehteä	17 sanomalehteä: - HS, IL, IS - 8 maakuntien ykköslehteä - 6 puoluelehteä	13 Suomen ruotsinkielistä sanomalehteä
irtonumeroiden määrä	noin 700	noin 1750	
juttujen määrä	916	2789	886
Juttuja/ lehden numero	1,3	1,65	

** Harvoin ilmestyvistä puoluelehdistä (Kristityn vastuu, Nykypäivä, Vihreä Lanka) otettiin
kaikki numerot.

Aineiston ja menetelmän rajoitukset. Tässä on syytä vielä korostaa tutki-
musaineiston rajauksia, jotka vaikuttavat joidenkin etnisten ryhmien koh-
dalla siten, että esitetyt tulokset eivät vastaa täysin niiden julkisuuskuva.

Ensinnäkin tavanomaisten kulttuuri- ja urheilujuttujen rajaaminen pois
vähentää esimerkiksi ”afrikkalaista alkuperää” olevien osuutta. Toiseksi ul-
komaanuutisten ja ulkomailla tehtyjen juttujen jättäminen pois merkitsee,
että osa suomalaisten venäläiskuvaan ja virolaiskuvaan vaikuttavista jutuis-
ta jää pois. Sama koskee islamin ja arabien käsittelyä, sillä Lähi-idän tapah-
tumat vaikuttanevat suomalaisten käsityksiin arabeista paljon enemmän kuin
Suomessa asuvien arabien vähät kuvaukset. Rajauksiin päädyttiin siksi, että
tutkimuksen aiheena oli Suomessa asuvien tai oleskelevien etnisten vähem-
mistöjen rooli journalismissa.

Luvun rakenteesta. Seurantatutkimuksen tulokset esitetään seuraavissa alaluvuissa siten, että ensin kerrotaan, mistä aiheista lehdet kirjoittivat etnisyyssjutuissa. Sen jälkeen tarkastellaan, miten usein eri vähemmistöryhmät olivat esillä aineistossa sekä millaisten teemojen yhteydessä tärkeimmät ryhmät näkyivät julkisuudessa.

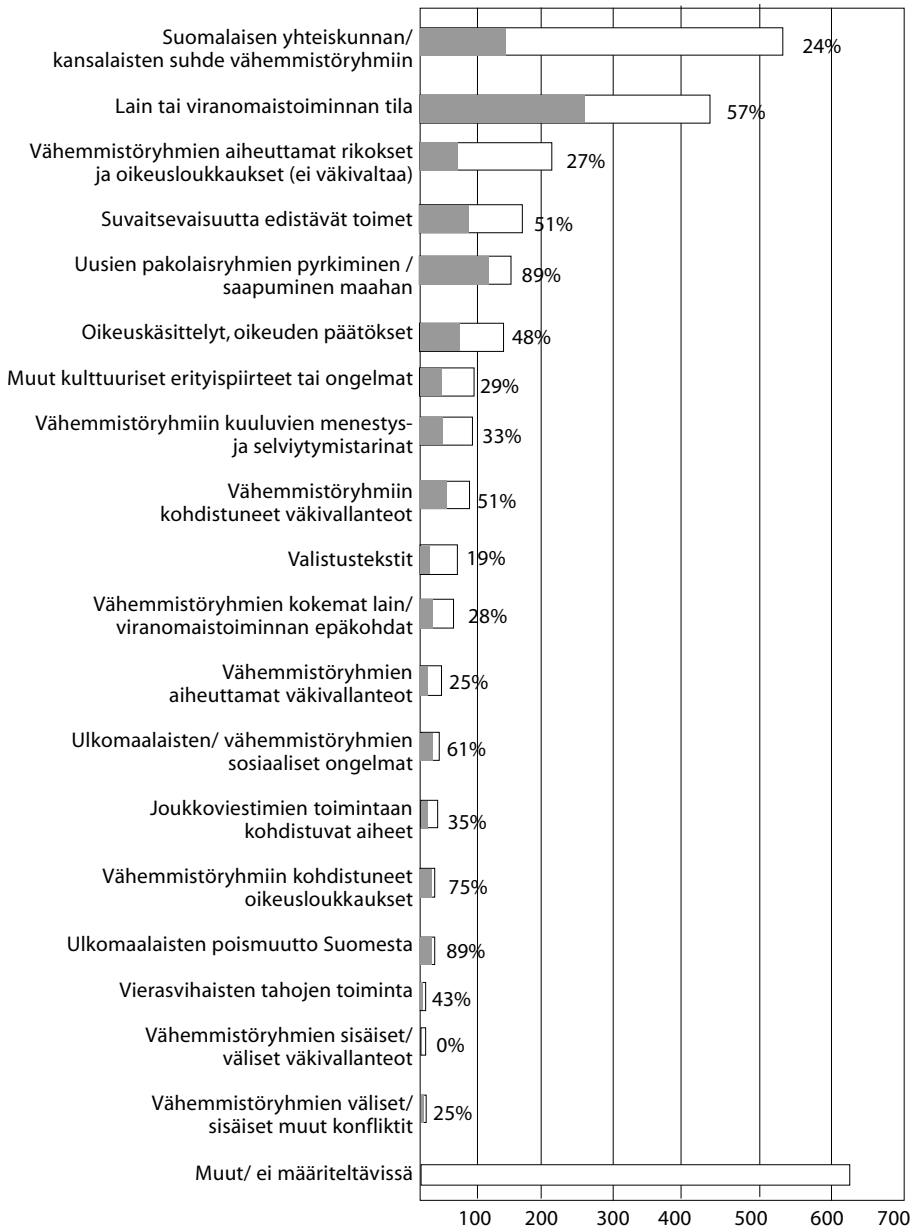
Luvun loppupuolella siirrytään erittelemään aineistoa yhteiskunnallisten toimijoiden esilläolon näkökulmasta: miten vähemmistöryhmät olivat esillä suhteessa viranomaisiin, poliitikkoihin, järjestöihin ja tavallisiin suomalaisiin. Esillä on lisäksi tarkastellaan, miten eri toimijat esiintyivät jutuissa puhujina ja miten ne olivat vuorovaikutuksessa keskenään. Aivan luvun lopussa luodaan katsaus etnisten aiheiden käsittelyyn televisiossa ja samalla kehitellään etnisten vähemmistöjen ja valtaväestön vuorovaikutuksen analyysia.

Luettavuuden parantamiseksi olen jättänyt pois tulkinnan kannalta epäolennaisia ja harvoin esiintyviä tapauksia. Tutkimusaineiston ja -menetelmän tarkempi kuvaus sekä määrällisen analyysin yksityiskohtaisia tuloksia kuvaavat taulukot on julkaistu erikseen ns. aineistoraportissa verkossa (<http://www.uta.fi/jourttutkimus/etnisyyssraportti.pdf>).

Keskeiset aiheet

Kaikista jutuista ja otsikoista määriteltiin niiden pääaiheet. Jutun keskeinen aihealuokka määriteltiin otsikon, kärjen ja kokonaissisällön etualalle nousevan teeman perusteella. Pääaiheen lisäksi jutuissa käsiteltiin mitä moninaisimpia muita teemoja. Niiden runsauden ja siitä johtuvien luokittelun luotettavuusongelmien vuoksi sivuaiheista koodattiin vain rikoksia ja konflikteja sekä joukkoviestimien toimintaa koskevat teemat.

Aiheiden jakauma (kuvio 1) vahvistaa aikaisempien tutkimusten perusteella syntyneitä odotuksia: suurimpia aihealuokkia ovat valtaväestön ja etnisten vähemmistöjen suhteet sekä niitä lähellä olevat maahanmuuttoon liittyvät asiat (suuri osa lakeja ja viranomaistoimintaa koskevista jutuista liittyi maahanmuuttoon). Kun kaikki rikoksiin ja konflikteihin liittyvät

Kuvio 1: Juttujen ja otsikoiden aiheet (2789 lehtijuttua)

Kuvion vaakapalkki kuvaa juttujen määrää pääaiheittain. Palkin tummennettu osuus kertoo, kuinka monessa jutussa sama pääaihe ilmeni myös otsikossa. Prosenttiluku kuvaa, kuinka suuressa osuudessa jutun aihe ilmaistiin myös otsikossa. Otsikkopalkin osuus kertoo esimerkiksi, että maahanmuuttoon liittyvät asiat kerrottiin yleensä myös otsikossa.

teemat lasketaan yhteen, myös ne nousevat keskeiseksi aihealueeksi.⁸ Yleiskatsauksen jälkeen tarkastelen muita teemoja konkreettisemmin juuri rikosjuttuja sekä ns. suvaitsevaisuusjuttuja.

Ulkomaalaisten ja vähemmistöryhmien sosiaaliin ongelmiin keskittyviä juttuja oli silmiinpistävän vähän, pääaiheena vain 41 jutussa. Näistä vähistä jutuista huomattava osa käsitteli maahanmuuttajien työllistymiseen liittyviä ongelmia. Sen sijaa journalismi ei näytä kovin aktiivisesti nostavan julkisuuteen ulkomaalaisten asunto- ja terveysongelmia. Vaikka nuo ongelmat tulevat esiin muiden teemojen yhteydessä sivuaiheina, sosiaalisia kysymyksiä koskevien juttujen vähäisyys on yllättävä ja journalismin painopisteitä pohtimaan paneva tutkimustulos.

Myös juttuja vähemmistöryhmien kulttuurisista ja uskonnollisista erityispiirteistä oli yllättävän vähän, mikä vastaa aikaisempien tutkimusten tuloksia. Tietenkin myös nämä teemat olivat sivuaiheina esillä useammassa jutussa. Kulttuuria ja uskontoa koskevissa jutuissa useimmin olivat esillä juutalaiset, saamelaiset, somalialaiset ja muut afrikkalaista alkuperää olevat. Islamista ja islamilaisesta kulttuurista juttuja ei ollut juuri lainkaan; syksyn 2001 lehdissä tilanne tältä osin olisi ollut kokonaan toisenlainen.

Suurin aihealue koski suomalaisen yhteiskunnan suhdetta maahanmuuttajiin ja yleensäkin etnisiin vähemmistöihin. Aihealueen jutuissa käsiteltiin suomalaisten suhtautumista pakolaisiin ja muihin maahanmuuttajiin ja rasistisia tai ennakkoluuloisia asenteita. Aihealueen jutuissa oli myös esimerkkejä positiivisesta vuorovaikutuksesta suomalaisten ja vähemmistöjen välillä. Valtaväestön ja etnisten vähemmistöjen suhteita koskevissa jutuissa yksittäisistä vähemmistöryhmistä nousivat esiin erityisesti juutalaiset, somalialaiset ja muut afrikkalaista alkuperää olevat sekä venäläiset. Myös saamelaisten ja suomalaisten suhteet olivat usein esillä, mutta se johtuu lähes yksinomaan Lapin Kansan kirjoittelusta.

Avoimen rasistiset teot ja niihin liittyvä ”vierasvihaisten tahojen” toiminta oli erotettu omaksi luokakseen, johon sijoitettavia juttuja löytyi kuitenkin vain muutama.

8. Syksyn 1999 tutkimukseen verrattuna eniten olivat lisääntyneet jutut, joiden aiheina olivat suomalaisen yhteiskunnan suhde vähemmistöryhmiin, suvaitsevaisuustoimet sekä kulttuuriset ja sosiaaliset erityispiirteet ja ongelmat. Suhteellisesti vähemmän juttuja oli pakolaisten maahan saapumisesta, vähemmistöryhmien kokemista viranomaistoiminnan epäkohdista sekä ulkomaalaisten väkivalenteoista.-

TÄNÄÄN

"PYYDÄ ANTEEKSI, STILLER"

Viipurissa Raimo Ilaskivi esitti kansallista lausuntoa Ruuben Stillerin tilaisuudessa. Ilaskivi esitti viipurilaisille etnisen vähemmistön oikeuksia koskeita ongelmia ja vastineita.

"Natsiä siinä verrattiin"

Ilaskivi esitti viipurilaisille etnisen vähemmistön oikeuksia koskeita ongelmia ja vastineita. Hän esitti, että Ruuben Stillerin tilaisuudessa esitettiin, että Ilaskivi oli natsi. Ilaskivi vastasi, että hän ei ollut natsi, vaan hän oli suomalainen. Hän esitti, että Ruuben Stillerin tilaisuudessa esitettiin, että Ilaskivi oli natsi. Ilaskivi vastasi, että hän ei ollut natsi, vaan hän oli suomalainen.

"En aio pyytää koskaan anteeksi"

Stillerin mukaan Ilaskivi esitti, että Ilaskivi oli natsi. Ilaskivi vastasi, että hän ei ollut natsi, vaan hän oli suomalainen. Hän esitti, että Ruuben Stillerin tilaisuudessa esitettiin, että Ilaskivi oli natsi. Ilaskivi vastasi, että hän ei ollut natsi, vaan hän oli suomalainen.

Suomalaisen yhteiskunnan rasistisuudesta keskusteltiin jonkin verran, mutta enimmäkseen suhteellisen yleisellä tasolla. Konkreettisista tapauksista esimerkkinä on yläkuvan kiistely Ruben Stillerin ja Raimo Ilaskiven välillä (I-S 8.2.2000). Alemman kuvan juttu on Karjalaisesta (30.9.2000), ja sen virikkeenä ovat olleet rasistinen väkivalta niin Joensuuissa kuin juuri ennen haastattelua Vantaan Hakunilassa. Kaiken kaikkiaan lehdissä oli vähän tällaisia juttuja, joissa poliitikot puhuivat rasismia vastaan.

Itälä kehottaa taisteluun rasismia vastaan

Tuore ministeri kaipaa yhteistyötä ja asennemuutosta

**Minna Ojamaa
Helsinki**

Sisäministeri Ville Itälä (kek.) vaati, että rasismi vastustetaan tasoisella kaikin tavoin. Poliittisin keinoin, odotukset ovat hänen mielestään kuitenkin kohtuullisia, sillä poliitti toimii vasta kun ongelmat ovat jo rajalliset aineiksi.

– Siinä tarvitaan kaikkien viranomaisten yhteistyötä ja suomalaisilta asennemuutosta, Itälä toteaa.

Haastatuttavana tuoreen sisäministerin mielestä on merkittävää mielenkiintoa väkivaltaisten rasistien toimien ja sikiin osuus Suomessa.

– Taustalla on selvä tieteellinen, josta on syytä olla huolissaan, hän toteaa.

Itälä varoittaa samalla, että keuhkikkinä ole syytä ottaa etäisyyttä omiin käsiin.

Sivu 9

● Sisäministeri Ville Itälä kaipaa taistelussa rasismia vastaan kaikkien viranomaisten yhteistyötä ja suomalaisilta asennemuutosta.

Matti Kallanen

Suomalaisen valtaväestön ja etnisten vähemmistöjen suhteita käsiteltiin selvästi keskimääräistä useammin mielipidejournalismissa. Pääkirjoituksissa ja kolumneissa aihe oli pääteemana 41 prosentissa jutuista, pääosin tavallisten kansalaisten kirjoittamissa yleisönosastokirjoituksissa 46 prosentissa, sen sijaan uutisissa vain 9 prosentissa jutuista. Tämän perusteella lehtien uutisten ja tavallisten kansalaisten todellisuudet eivät näytä oikein kohtaavan.

Toinen suuri ja hyvin monenlaisia juttuja sisältävä aiheluokka oli ”lain ja viranomaistoiminnan tila”. Pääosin nämä olivat uutisia ulkomaalaisia ja vähemmistöryhmiä koskevien asioiden viranomaiskäsitteystä sekä lakien valmistelusta. Näissä jutuissa asioita tarkasteltiin ensisijaisesti viranomaisten ja suomalaisen valtaväestön näkökulmasta. Yksittäisistä teemoista Slovakian romaneja koskevan viisumipakon käsittely vuodenvaihteessa 1999–2000 tuotti paljon tähän luokkaan kuuluvia kirjoituksia.

Lakeja ja viranomaistoimintaa koskevissa jutuissa ei useinkaan ollut erikseen nimettävää etnistä ryhmää, vaan yli puolessa tämän aiheluokan jutuista keskeisenä ryhmänä olivat pakolaiset, ulkomaalaiset tai vähemmistöryhmät yleensä. Etnisistä ryhmistä useimmin esillä olivat Puolasta ja Slovakiasta Suomeen tulleet romanit sekä saamelaiset. Romaneja koskevat jutut käsitelivät maahanmuuttoa ja viisumeihin liittyviä asioita. Pääasiassa Lapin Kansassa julkaistut saamelaisjutut puolestaan liittyivät saamelaisten maaoikeuksiin ja saamelaislakiin.

Etnisten vähemmistöjen näkökulmasta ja kokemuksista lähtevä lain ja viranomaistoiminnan tilaa ja ongelmia koskeva kirjoittelu oli selvästi vähäisempää kuin viranomaisnäkökulmasta lähtevä kirjoittelu. Jutut jakautuivat varsin monen vähemmistöryhmän kesken, mutta selvästi eniten oli Lapin kansassa julkaistuja saamelaisten näkökulmasta tehtyjä juttuja.

Lähes kaikki pakolaisten maahanmuuttoa liittyvät jutut käsitelivät Puolasta ja Slovakiasta lähteneiden romanipakolaisten saapumista Suomeen. Syykin on selvä: tarkastelujakson aikana muualta tulijoita oli vähän. Ulkomaalaisia lähti Suomesta lähes yhtä paljon kuin tänne tuli tai pyrki; esimerkiksi lähes kaikki Puolan ja Slovakian romanit poistuivat Suomesta. Juttuja poismuutosta oli kuitenkin vain murto-osa saapumisjuttuihin verrattuna. Maahanmuutto ja pois lähteminen olivat sellaisia teemoja, jotka lähes poikkeuksetta ilmenivät myös jutun otsikossa. Jutut olivat pääosin STT:n välittämiä pikku-uutisia uuden pakolaiserän saapumisesta.

Deanu Kultur ja Musea ry kansanedustajille, presidentille ja pääministerille:

Oikeusvaltion selvittävä lapinkylien oikeudet historian perustein

■ Utsjoki
Veikko Väinänen

Utsjokelainen Deanu Kultur ja Musea -yhdistys vaatii kansanedustajille, tasavallan presidentti Tarja Haloselle ja pääministeri Paavo Lipposelle toimittamassaan kannanotossa saamelaisien maa- ja oikeuksien selvittämistä historiallisten dokumenttien, eikä poliittisesti pelkan ILO-sopimuksen perusteella.

Deanu Kultur ja Musea ry:n mukaan alkukantaisissa oloissa ja alistetussa asemassa elävien alkuperäis- ja heimokansojen turvaksi tarkoitettu ILO-sopimus sopii huonosti Suomen olosuhteisiin. Yhdistyksen mukaan "Suomen saamelaisväestö on jo pitkään elänyt sovuissa päivittäisissä tilanteissa eri kansojen kanssa" ja sen mielestä selvitysmies Pekka Vihervuoren ehdotus pohjoisen

maa- ja oikeuksien järjestämisestä merkittäisi myös jo saamelaisrekisterissä olevien lapinkylien, saamestojen, oikeudenomistajien oikeuksien poikemista.

Deanu Kultur ja Musea ry ei hyväksy lapinkylien omistusoikeuksien siirtämistä niille, jolla ei ole kantaamatonta sukupolvekka toiselle siirtymistä oikeutta noihin oikeuksiin. Yhdistys viittaa Suomen Yhdistyksen vahvistama saamelais-ten oikeudet kollektiivisesti ilman historiallista tutkimusta ja toteaa, että "harvassa oikeusvaltiossa epämääräisin perustein siirretään varallisuusarvoista etuja vastikkeetta toisille". Yhdistys ei pyrkimystä hyväksy, vaan edellyttää historiallisiin dokumentteihin nojautava selvitystä. Sen mielestä lapinkylien oikeudenomistajat on voitava katsoa historiallisiin näytöin, kun kerran

saamelaiset ovat Suomen alkuperäiskansa.

Deanu Kultur ja Musea ry:n edustajat ovat olleet kertomassa Suomen päättäjille tilanteesta, joka vallitsee saamelaisien kulttuuri- ja itsehallinnon toteuttamisessa. Yhdistys muistuttaa, että saamelaispolitiikan kulmakivenä on ollut vuonna 1995 voimaan tullut Suomen perustuslain säännös saamelaisien oikeudesta alkuperäiskansana ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. "Kuitenkaan saamelaiskäräjien poliittinen johto, hallintojohtaja ja lakimiesihetti avustajineen eivät paneutuneet saamen kielen ja kulttuurin selvittämiseen ja edistämiseen niin kuin perustuslain sääntö edellyttiin. Päätettäväksi käräjien suppea ryhmä sitä vastoin otti selvityksiä Ylä-Lapin saamestojen, lapinkylien, maa- ja vesioikeuksien

omistus- ja hallintaoikeuksia", yhdistys kirjelmöi. Sen mukaan "Puutteena heidän selvityksessä oli, etivät he ottaneet huomioon historiallisia asiakirjoja, joiden pohjalta olisi pitänyt luoda selvitystyö". Yhdistyksen mukaan noita historiallisia asiakirjoja on runsaasti olemassa ja niitä ovat käräjäkirjat, maaverkirjat, lapinkylien isäntien eli osakkaiden luettelot sekä valtioiden viranomaisten usein sinetillä vahvistetut päätökset, jotka koskevat lapinkyliä ja niiden osakkaiden oikeuksia.

Deanu Kultur ja Musea ry:n mukaan valtakunnan päättäjien hyvää tarkoittavat ratkaisut selvittää saamelaisien oikeuksia ovat synnyttäneet ongelman. "Ongelmana on selvittää saamestojen, lapinkylien, saamelais- ja lappalaisten oikeuksia olivatpa he saamelaiskäräjien rekisterissä tai

eivät, puhuvatko he saamen kieltä tai eivät", yhdistys kirjoittaa. Sen mukaan "Pohjimmaisena kiistan aiheuttajana on se, kenellä on oikeus saamestojen, lapinkylien, maihin ja vesiin ja tietysti myös oikeus harjoittaa lappalaiseläinkoivon- ja".

Deanu Kultur ja Musea ry:n mielestä Vihervuoren esittämä saamelaiskäräjävetoinen maa- ja oikeushallinto ei tulisi toimimaan tasapuolisesti. Yhdistyksen mukaan saamelaiskäräjien hallinnon toiminta on ollut tähänkin asti pitkälti tarkoitushakuisia, eikä siltäkään osin sovi vanhojen saamestojen perinteeseen. "Jos mikä niin Vihervuoren ehdotus tulisi vielä lisäämään erimielisyyksiä ja sitä me emme halua", Deanu Kultur ja Musea ry kirjelmöi. Yhdistyksen puolesta päättäjien pakella kävi sen puheentohtaja Aslak Niittyuoipio.

Saamelaisien maa- ja oikeuksien selvittäminen oli keskeinen aihe aineiston saamelaisjutuissa. Lapin Kansan (27.5.2000) juttu havainnollistaa tavanomaisesta poikkeavaa näkökulmaa laki- ja viranomaisasioihin. Kuvan jutun näkökulma on saamelaisien, ja juttu kuuluu kuvion 1 luokituksessa kohtaan "Vähemmistöryhmien kokemat lain ja viranomaistoiminnan ongelmat". Vain 13 prosentissa laki- ja viranomaisjutuista asioita tarkasteltiin tällä tavoin vähemmistöjen näkökulmasta. Valtaosassa jutuista asioita käsiteltiin viranomaisnäkökulmasta, jossa vähemmistöryhmä oli kohteena.

Rikosjutut

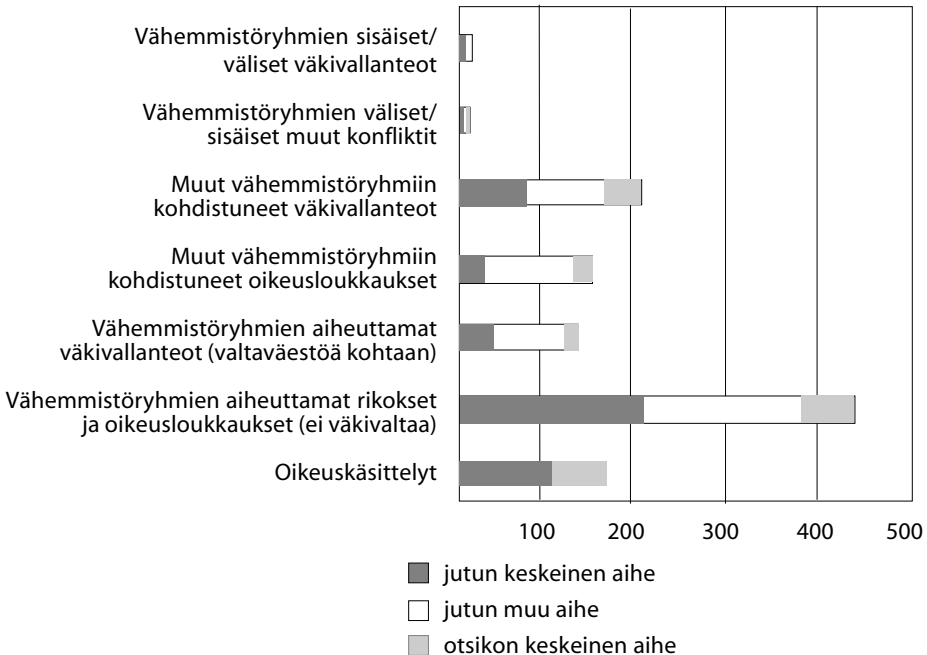
Lehtiaineiston jutuista yli neljäsosa liittyy rikoksiin ja konflikteihin⁹. Ne olivat pääasiassa uutisia: niiden osuus uutisista oli lähes 30 prosenttia, kun taas mielipidejutuissa rikokset ja konfliktit olivat pääaiheina vain 3 prosentissa jutuista. Pääkirjoituksissa ja kolumneissa rikokset eivät olleet pääaiheina juuri koskaan. Mitaltaan etnisii ryhmiä koskevat rikosuutiset olivat lyhyitä niin kuin sanomalehtien kotimaanosastojen rikosuutiset yleensäkin.

9. Rikos- ja konfliktitapausten yhteydessä aihe koodattiin myös silloin, kun se oli jutussa esillä muuna kuin pääaiheena. Yhteenlaskettuna konfliktikeskeiset jutut muodostavat suurimman aihealueen, pääaiheina nämä teemat olivat 512 jutussa eli noin kuudesosassa koko aineistosta. Pää- ja sivuaiheet yhteen laskien konfliktijuttuja oli 984. Todellisuudessa juttujen kokonaismäärä oli pienempi, koska pää- ja sivuaiheissa oli päällekkäisiä (esim. samassa jutussa pääaiheena väkivaltarikos ja sivuaiheena muu häiriö tai rikos).

Eniten juttuja oli vähemmistöryhmien tekemistä väkivallattomista rikoksista. Etnisten vähemmistöjen tekemät rikokset nousivat otsikoihin vain neljäsosassa niistä kertovissa jutuissa, kun taas vähemmistöjen joutuminen rikosten kohteiksi kerrottiin joka toisen jutun otsikossa. Oikeuskäsittelyt koodattiin vain pääaiheeksi, ja yleensä niiden yhteydessä joku ylläolevista rikoksista oli sivuaiheena.

Tutkimuksessa ei selvitetty lehtien kaikkien rikosjuttujen määrää, joten emme voi tietää ”etnisten rikosjuttujen” osuutta kaikista rikosjutuista. Siksi rikosjuttujen analyysissä vertaillaan erilaisia etnisiä vähemmistöjä koskevia kirjoituksia toisiinsa. Hiukan tuonempana etnisten ryhmien esilläolon yhteydessä tarkastellaan, miten keskeiset ryhmät olivat syyllisinä tai uhreina erityyppisissä rikosjutuissa.

Kuvio 2: Rikoksiin ja konflikteihin liittyvät aiheet

Väkivaltarikoksia koskevissa jutuissa vähemmistöryhmiin kuuluvat olivat useammin uhreina kuin syyllisinä. Muista rikoksista tai konflikteista puhuttaessa etnisiin vähemmistöihin kuuluvat olivat taas useammin syyllisinä.

Vähemmistöryhmiin kuuluvien joutuminen väkivallan tai muiden rikosten kohteeksi nousi suhteellisen usein myös otsikoihin. Sen sijaan heidän tekemänsä rikokset kerrottiin otsikossa vain neljäsosassa niitä aiheita koskeissa jutuissa. Tällainen otsikoinnin kehitys saattaa olla merkki vähemmistöryhmiä negatiivisesti leimaavan otsikointikäytännön muuttumisesta¹⁰. Samalla herää kysymys, onko rikoksesta epäillyn tai syytetytyn etnisen taustan kertominen ollut aina välttämätöntä itse jutussakaan.

Journalistin ohjeiden mukaan ihonväriä tai kansallisuutta ei pidä tuoda esiin asiankuulumattomasti tai halventavasti. Samoin ”tunnistamistekijöiden julkaiseminen rikoksia käsiteltäessä on perusteltua vain, kun sillä on huomattavaa yleistä merkitystä”¹¹. Journalistien omassa ammattilehdessä Ilta-Sanomien toimittaja Hannes Markkula toteaa, että on vain kaksi syytä tuoda etninen tausta esiin lehtijutussa:

”Jos joku hakataan siksi, että hän on romani, se on syytä kertoa. Myös silloin kun etsitään kansakuntaa uhkaavaa rikollista, kaikkien tuntomerkkien kertominen on tarpeen.” (Journalisti 2.4.1998, 5)

Tämän voinee laajentaa koskemaan muitakin vähemmistöjä kuin romaneja ja muitakin vaarallisia rikoksia kuin koko kansakuntaa uhkaavia. Ulkonäköön liittyvien erityispiirteiden esittäminen voi siis olla perusteltua tapauksissa, joissa vaarallinen väkivaltarikollinen on vapaalla jalalla ja poliisi kaipaavien vihjeitä hänen tavoittamiseksi. Mutta onko tavallisilla rattijuopumuksilla, varkauksilla ja puukotuksilla niin ”huomattavaa yleistä merkitystä”, että jo kiinni saatujen tekijöiden ihonväri tai muu etninen tausta on kerrottava jutussa?

Rikosjuttujen leimaava otsikointi näytti riippuvan enemmän etnisestä ryhmästä kuin rikoksen laadusta. Etnisen ryhmän mainitseminen väkivaltarikosten yhteydessä ei ollut sen yleisempään kuin muiden rötösten yhteydessä. Määrällisesti useimmin etninen tausta tuotiin esiin venäläisiä ja virolaisia koskevien rikosten otsikoissa. Eri lehdillä oli otsikoinnissa hyvin

10. Rikosjuttujen osalta otsikoihin nousu oli päinvastaisella tavalla painottunut kuin syksyn 1999 aineistossa: silloin vähemmistöryhmiin kohdistuneet väkivallanteot nousivat otsikoihin vain joka kolmannessa tapauksessa, kun taas vähemmistöryhmien aiheuttamat ja valtaväestöön kohdistuvat väkivallanteot, oikeusloukkaukset ja häiriöt nousivat otsikoihin noin joka toisessa jutussa, joissa nuo aiheet olivat pääteemoina.

11. Journalistin ohjeet, kohdat 23 ja 26.

vaihtelevia käytäntöjä. Kun virolaismies tuomittiin käräjäoikeudessa, Ilkka otsikoi ”*Tammelan surmaajalle yhdeksän vuotta*” (14.7.2000). Edellisen esi-merkin rinnalla seuraavat otsikot herättävät kysymyksiä etnisen taustan korostamisen välttämättömydestä:

Virolaiskonna teki äidistään huumehuriin (I-S 26.1.2000)

Virolainen parittaja vangittiin Lahdessa (I-S 18.5.2000)

Venäläinen rattijuoppo kahdesti kiinni (KS 29.12.1999)

Sen sijaan seuraavan otsikon yhteydessä etnisen taustan mainitsemista voi puolustaa turvallisuussyillä:

Venäläisrikollisten ote kiristyy, vaarassa jo lapsetkin

Poliisi teki tehoiskun salakauppaan Kiteellä ja Tohmajärvellä

(Karjalainen 27.5.2000)

Jutussa kerrrotaan rikollisjärjestöjen organisoimasta laittoman viinan salakaupasta, jossa kohteena ovat velkaloukkuun ajettujen aikuisten lisäksi alaikäiset. Itse jutussa kerrotaan, että myyntityössä ja venäläisten majoittajina on myös suomalaisia. Premisivun kuusipalstainen otsikko ja suuri Lada-kuva leimaavat kuitenkin vain venäläiset. Itse jutussa painotetaan, että tavalliset suomalaiset pimeiden pullojen ostajat ylläpitävät lapsille vaarallista rikollisuutta. Tämäkään toiminnan lopettamisen kannalta ratkaiseva näkökulma ei päässyt otsikkoon.

Vähemmistöryhmät rikosten ja häiriöiden tekijöinä. Kuvion 2 rikosjuttujen ryhmittely osoittaa, miten yli puolet konfliktijutuista käsittelee ulkomaalaisten ja etnisten vähemmistöjen tekemiä väkivallattomia rikoksia ja häiriöitä. Tämä aihealue pitää sisällään varsinaisten rikosjuttujen lisäksi joitakin pienemmistä häiriöistä kertovia uutisia. Väkivallattomista rikoksista laajaa julkisuutta saivat mm. huume- ja omaisuusrikokset, joiden teki-

jöinä korostuivat venäläiset ja virolaiset sekä muut entisen Neuvostoliiton alueelta ja Itä-Euroopasta tulleet. Useista rikosjutuista ei ilmennyt, oliko syyllinen venäläinen tai virolainen maahanmuuttaja vai ainoastaan Suomessa rötöstelemässä käynyt naapurimaan asukas.

Väkivaltaisista yhteenottoja ja rikoksia koskevat jutut käsittelivät tappeluja, ryöstöjä, raiskauksia, murhia ja Helsingin etnisten nuorisoryhmien väkivallantekoja. Kolmasosassa vähemmistöryhmien tekemää väkivaltaa koskevissa jutuissa puhuttiin ulkomaalaisista yleensä, eikä yksittäisistä vähemmistöryhmistä mikään noussut selvästi etualalle.

Koska kaikki ulkomaalaisten Suomessa tekemiä rikoksia koskevat jutut kuuluivat aineistoon, juttujen joukossa oli mm. uutisia brittijalkapallofanien riehumisesta Helsingissä. Yksi monia juttuja tuottanut tapaus sattui Kouvolassa, jossa paikallisen koripallojoukkueen mustaihoiset pelaajat pahoinpitelivät saman paikkakunnan jääkiekkjoukkueen suomalaisia pelaajia (ks. kuva s. 69). Tämän kuten muidenkin teemojen yhteydessä on muistettava, että varsinkin merkittävien rikosten yhteydessä – kuten muissakin teemoissa – yhdestä tapahtumasta julkaistaan useita juttuja.

Vähemmistöryhmien sisäisistä tai niiden välisistä konflikteista oli vain muutama satunnainen juttu, joissa mikään yksittäinen ryhmä ei esiintynyt paria kertaa enempää.

Vähemmistöryhmät rikosten ja häiriöiden uhreina. Ulkomaalasiin kohdistuvasta väkivallasta kertovat jutut koskivat enimmäkseen pahoinpitelyjä, mutta mukana oli myös vakavia ilkivallantekoja ja omaisuuden tuhoamista. Kolmasosassa jutuista väkivallan kohteiksi joutuneiden etnistä alkuperää ei ilmaistu. Rikoksen rasistisuus tuotiin noin puolessa jutuista esiin jo otsikossa:

Ulkomaalasiin kohdistettu rikossarja selvisi.

Joensuussa oli rikoksia varten uhreista jopa osoiteluettelo (HS 28.1.2000)

Hampaan menettänyt afrikkalainen ei vaatinut korvauksia (AL 25.1.2000)

Liikemies hakkasi venäläisen velkojan (I-S 3.2.2000)

Turun vapunvietto alkoi jälleen puukotuksilla (Ilkka 30.4.2000)

Keravan tuhopoltoilla rasistiset motiivit (HS 5.7.2000)

Serbokroatia loukkaa Tampereen bosnialaisia (AL 12.5.2000)

*”Mustaksi huoraksi” nimittely voi tulla kalliiksi.
Kokkolan hovioikeus pohtii, voiko kapakassa huoritella ja paljonko se maksaa* (I-S 19.11.1999)

Saamelaisten oikeus maahan ei ole katkennut. Tutkijan mukaan lappalaisveron maksajat unohdettiin isojaon ulkopuolelle (Kaleva 16.8.2000)

Etnisiin ryhmiin kohdistuneista rikoksista ja loukkauksista kirjoitettiin selvästi vähemmän kuin etnisten ryhmien aiheuttamista ja valtaväestöön kohdistuvista. Tämä voi johtua siitä, että tällaista tapahtuu vähemmän (virallisten rikostilastojen mukaan näin onkin). On myös mahdollista, että etnisten ryhmien tekemät rikkeet nousevat herkemmin julkisuuteen kuin noihin ryhmiin kohdistuva väkivalta ja syrjintä.

Tuoreet tutkimukset kertovat, että rasistisen rikoksen uhreiksi joutuneista maahanmuuttajista 35 prosenttia ei ollut koskaan ilmoittanut tapauksista poliisille. Lievemmissä rasistisissa loukkauksissa 90 prosenttia ei ollut ottanut poliisiin yhteyttä. Yli puolet tutkituista oli kuitenkin kokenut rasistista häirintää kadulla, liikennevälineissä tai työpaikallaan (Jasinskaja-Lahti et al, 31–33, 82–102). Siksi tämän tutkimuksen luvut eivät riitä antamaan todisteita mihinkään suuntaan siitä, korostaako vai vähätteleekö journalismi tapauksia, joissa etnisten vähemmistöryhmien edustajat ovat joutuneet rikosten kohteiksi.

Oikeuskäsittelyistä kertovissa jutuissa oli runsaasti väkivaltarikoksia, joissa ulkomaalaiset olivat syytettyinä ja tuomittuina. Saman verran oli juttuja, joissa suomalaiset olivat syytettyinä rasistisesta väkivallasta. Väkivaltarikoksia koskevia juttuja oli siis joitakin kymmeniä enemmän kuin kuviosta 2 ilmenee. Loput oikeustapaukset koskivat pääasiassa huumekauppaa sekä vähemmistöryhmien tekemiä varkauksia ja salakuljetusta. Oikeusjutuissa useimmin esiintyivät venäläiset ja virolaiset, siis samat ryhmät kuin ulkomaalaisten tekemissä rikosjutuissakin.

Lieviin tuomioihin tai vapautukseen päätyneistä oikeusjutuista lehtien palstoille pääsivät neekeriksi nimittelyt, romanasuisten syrjiminen ravintolassa sekä Raimo Ilaskiven ja Ruben Stillerin välinen rasistiksi nimittelystä alkunsa saanut jupakka.

Suvaitsevaisuusjutut

Suvaitsevaisuusjutuista puhuttaessa tarkoitetaan jatkossa juttuja, jotka alun perin koodattiin kolmeen aihealueeseen kuuluviksi: suvaitsevaisuustoimia koskeviksi (146 juttua), vähemmistöryhmiin kuuluvien selviytymis- ja menestystarinoiksi (83 juttua) sekä valistusteksteiksi (70 juttua). Tietoinen suvaitsevaisuuden rakentaminen oli jollakin tavalla vähintäänkin implisiittisesti mukana valtaosassa näiden luokkien juttuja, joiden yhteenlaskettu osuus koko aineistosta oli vajaat 11 prosenttia.¹²

Suvaitsevaisuustoimia koskevilla jutuilla oli paljon tapahtumien ennakkopuffeja sekä jälkiuutisointia. Valtaosassa juttuja esiteltiin vähemmistöjen kulttuurisia erityispiirteitä. Myös rasismien vastaisista tempauksista kertovia juttuja oli jonkin verran. Näissä jutuissa näkökulma oli yleensä heti otsikosta alkaen humanistinen monikulttuurisuuden puolustaminen:

*Katajanokan rotarit ryhtyvät ”valmentamaan” maahanmuuttajia
Mentor-projekti toimii siltana työelämään (HS 30.5.2000)*

Koululaiset tutkivat sanomalehtien rasismiaiheet (AL 25.3.2000)

Kansat elävät -lastenleiri tukee lasten kasvatusta monikulttuurisuuteen ja yhdessä toimimiseen (LK 29.7.2000)

Urheilua ja suvaitsevaisuutta samalla kertaa. Poliisi ja maahanmuuttajat potkivat samaa palloa (KU 23.8.2000)

Vähemmistöjen selviytymis- ja menestystarinat olivat pääasiassa reportaaseja ja haastatteluja, joissa kerrottiin Suomeen muuttaneiden sopeutumisesta maahamme. Useimmin näiden juttujen kohteina olivat somalialaiset ja muut mustaihoiset sekä venäläiset. Jutuissa erottui selvästi kaksi lajityyppiä. Ensimmäinen juttutyyppi kertoi vaikeuksien kautta voittoon selvinneistä, työpaikan saaneista ja hyvin yhteiskuntaamme sopeutuneista henkilöistä. Esimerkiksi tästä sopivat vuoden pakolaisnaisesta somalialaisesta Batulo Essakista tehdyt monet jutut sekä Suomeen asumaan jääneistä urheilijoista kirjoitetut tarinat.

12. Suvaitsevaisuusaiheiden osuus oli jonkun verran noussut syksyn 1999 aineistosta, jolloin niitä oli noin 7 prosenttia jutuista.

Toinenkin juttutyyppejä kertoi selviämisestä, mutta ei välttämättä menestyksestä. Näissä jutuissa kohteina olivat työttömät työhaluiset sekä koulutustaan vastaamatonta työtä tekevät maahanmuuttajat: *“Ghanalainen eläinlääkäri etsii mitä tahansa työtä, myös siivoamista”* (HS 4.3.2000)

Menestystarinoiden lähtökohtana oli edellisten lisäksi myös erikoisuus, lukijoita oletettavasti kiinnostava human interest -näkökulma.

”Somaliasta sotaa paennut Hamza marssii jääkäripataljoonan riveissä. Pohjois-Karjalain ensimmäinen tummaihoisen varusmies on sopeutunut Kontiorantaan hyvin” (Karjalainen 3.10.2000)

”Sirkuksesta missiksi! Salima Peippo on uusi Suomen neito (I-S 16.9.2000)

Kurdien häissä iloa ja aitoutta

Irakilaispariskunta sai hääjuhlansa 10 vuotta vihkimisen jälkeen Tesomalla

Aino Vuorinen

”Isonon yllätyksen jättäessä Taapamella oli korvella kurdirikokotona perhelempiä ja kodinlämpöisyyttä. Irakilaispariskunta Abdolqasim Hassan ja Majda Abdolwahab vaimotit saivat hääjuhlaansa.

Talvina pari sai toista jo yli kymmenen vuotta sitten, mutta sodan takia häitä ei kukaan voinut pitää.

Abdolqasimille ja Majdale saatiin oikeus käydä, kun kurdien maahanmuuttoa koskevat lakit Tesomalla kurdilaisien vaimonnet olivat olleet talvina toista kättästä perheille.

Pariskunnan irakilaiset ja osittain kurdilaiset olivat kotoaan eri alueille perheensä kesken, josta selvitettiin mitä kukaan tuolloin ei voinut odottaa. Aina selvitettiin kukaan ei voinut odottaa selvitettiin.

Joka halpaa ikään taitoin, talvina onon, rauhallista ja kättä.

SIVU 31

Ovella: Majda Abdolwahabille ja Abdolqasim Hassanille 3.11.1999 jätettiin haastattelu ja lämpöisyyttä jättä.

Tutustuminen suomalaiselle outoon kiehtovaan kulttuuriin yhdistyi suvaitsevaisuusteemaan Aamulehden reportaasissa kurdihäistä (8.11.1999). Taapahtuman virikkeenä oli koulun vanhempainyhdistyksen pohdinta siitä, miten suvaitsevaisuusteemaa voitaisiin käsitellä koulussa.

Valistusteksteiksi luokiteltiin mm. eri etnisiä ryhmiä koskevat taustoittavat sekä rasismiin syntyä ja historiaa koskevat jutut. Myös kirja-, elokuva- ja tv-arvostelujen joukossa oli valistusteksteiksi luokiteltuja. Valistusjutuissa korostui kolmen teeman ja ryhmän käsittely: juutalaisuus ja juutalaisvainot, Slovakian romanit ja heihin liittyen yleisemminkin romanien historia sekä saamelaiden historia. Jonkin verran kirjoituksia oli myös rasismien historiasta.

Kun tarkastellaan kaikkia kolmea suvaitsevaisuuteen liittyvää aihe-ryhmää kokonaisuutena, erityisesti mustaihoisten ja venäläisten esittelyssä juttujen ilmeisenä lähtökohtana näytti olevan suomalaisten kielteisten asenteiden voittaminen. Sama ”kasvatusnäkökulma” koski myös rasismien historiaa ja rasismien vastaista toimintaa koskevia juttuja. Saamelaisia ja juutalaisia koskevat kirjoitukset olivat edellisten rinnalla neutraalin valistuksellisia.

Suvaitsevaisuustoimia käsittelevät jutut sekä selviytymistarinat olivat usein reportaaseja tai haastatteluja, ja tästä johtuen ne olivat keskimääräistä pitempiä ja yleensä valokuvien varustettuja. Menestystarinoille oli tyypillistä, että niissä haastateltiin vain jutun kohdetta, joka kertoi historiastaan ja kommentoi suomalaista yhteiskuntaa. Vähemmistöryhmät pääsivät näissä jutuissa kohteen roolista puhujiksi, mutta vain vähän oli sellaisia juttuja, joissa menestyjät ja selviytyjät olisivat olleet luontevassa vuorovaikutussuhteessa suomalaisen valtaväestön kanssa.

Kannanotot maahanmuuton puolesta ja vastaan

Teemojen erittelyn lisäksi jutuista poimittiin erikseen kaikki mahdolliset ilmaisut, joissa otettiin selkeästi kantaa pakolaisten ja muiden ulkomaalaisten Suomeen tulon puolesta ja vastaan. Maahanmuuttoa kannattavat ja vastustavat kommentit koottiin siis täysin riippumatta jutun teemasta. Esimerkiksi Iltalehden juttu ”*Maistuuko läskisoosi, Duanjai Sainio?*” (8.3.2000) on aiheeltaan tyypillinen suvaitsevaisuusjuttu. Mutta kun haastateltu Thaimaasta Suomeen tullut nainen kertoo vanhojen ihmisten sanoneen: ”*Mitä sinä täällä teet, mene kotiin*”, tuo lausuma on kirjattu kannanotoksi maahanmuuttoa vastaan.

Näitä kantaa ottavia kommentteja jutuissa oli hämmästyttävän vähän. Selvästi maahanmuuton lisääntymistä vastustavia argumentteja oli reilussa 50 jutussa eli parissa prosentissa koko aineistosta. Useimmin nämä ajatukset liittyivät pakolaisiin ja maahanmuuttajiin yleensä. Esimerkiksi Savon Sanomien kuumalla linjalla nimimerkki ”Sotaveteraanit” kommentoi huolta pakolaisten vähenemisestä Vaajasalossa tähän tapaan: *”Eipä taida monikaan surusta itkeä, ennen ilosta, jos saisimme heidät kotimaihinsa..”* (SS 22.8.2000).

Silloin kun joku etninen ryhmä mainittiin, maahanmuuton lisäämistä vastustavat jutut liittyivät useimmin Puolan ja Slovakian romaneihin. Joissakin yleisönosastokirjoituksissa vastustus ilmaistiin räikeän suorasukaisesti: *”Eikö olisi aika tämä mustalaiskansa laittaa kaikki samaan laivaan ja päämääräksi oma heimonsa maa ja laivamatkansa maksakoon valkoisilla Mer-suilla ja Volvoilla ajavat rikkaat mustalaiset.”* (Demari 13.12.1999)

Yleensä romanien Suomeen tulon vastustus ilmaistiin kuitenkin hienovaraisemmin ja toteamalla samalla, että ”oikeat” turvapaikanhakijat ovat tervetulleita. Useissa romanipakolaisia koskevissa jutuissa tulijoita nimitettiin *elintasopakolaisiksi* tai *valepakolaisiksi* sekä käytettiin heidän saapumisestaan metaforia *tulva*, *virta* tai *vyöryminen*. Europarlamentaarikko Matti Wuori kommentoi suomalaisten sanavalintoja: *”Parinkymmenen pakolaisen ryhmä rajalla tunnetaan Suomessa nimellä tulva”* (IL 19.10.2000).

Lehtien palstoilla maahanmuuttokysymyksissä kantaa ottaneista poliitikoista valtaosa esiintyi varauksellisen tai avoimen kielteisesti romanien turvapaikkahakemuksia kohtaan ja monet tukivat slovakialaisten viisumipakkoa. Useimmin poliitikkojen kannat oli muotoiltu siten, että niissä kielteinen asennoituminen romanien Suomeen tuloon yhdistyi pakolaisten hyväksymiseen yleisellä tasolla:

”– Euroopan ihmisoikeusongelmia tuskin voidaan ratkaista niin, että kaikki Slovakian romanit muuttaisivat Kemijärvelle, sisäministeri Häkämies ilmoitti rauhallisena tv-haastattelussa.” (Nykypäivä 10.10.2000).

”Maahan virtaa löysän käytännön innoittamina eurooppalaisia turvapaikanhakijoita, jotka eivät täytä kriteerejä.” (Kymen Sanomien 4.1.2000 julkaisema STT:n uutinen presidenttiehdokas Riitta Uosukaisen vaalitulaisuudesta. Saman jutun lopussa Uosukainen sanoo: *”Suomen on kannettava vastuunsa maailman pakolaisongelmasta ja vaikeuksissa olevien auttamisesta”*).

Romanien ohella yksittäisissä jutuissa vastustettiin somalien, venäläisten ja iranilaisen Suomeen tuloa. Negatiiviset kommentit venäläisistä liittyivät kuitenkin yleensä täällä tilapäisesti oleskeleviin marjanpöimijoihin tai turisteihin. Sen sijaan venäläisten maahanmuuton puolesta otettiin kantaa useammin kuin sitä vastaan. ”Me täällä EU:n kovassa ytimessä tarvitsemme kipeästi venäläistä sydäntä ja yhteisöllisyyttä, muuten kuolemme kylmään itsekkyyteemme” (HS, yleisönosasto 24.5.2000).

Muutenkin pakolaisten vastaanoton tai ulkomaisten siirtolaisten lisäämisen puolesta argumentoitiin hiukan useammin kuin maahanmuuttoa vastaan. Joissakin jutuissa perusteluksi esitettiin yleinen humanismi, lähimmäisenrakkaus sekä ulkomaalaisten mukanaan tuoma värikkyyys ja kulttuurin rikkaus. Joskus viitattiin Suomen vastuuseen ja kansainvälisten sopi-

Esko Aho ja Tarja Halonen kohtasivat toisensa jälleen eilen Paasikivi-Gaaraissa, jonka saattivat lähekköiksi istuttuun kantaa ovi. puhutuspöytäkirjaan ja Venäjän-salissa.

Pakolaisten pikakäännytyksestä syntyi eripuraa Halonen vastustaa, Aho kannattaa

Prinsessi Puolan ja Slovakiain romanien kaltaista pakolaista käännytyksiä heti rajoitella, jos tarvapaikkajärjestelmä ei ole kehitetty.”
– Ei, vastaa Tarja Halonen.

Tekniikka mukaan kyllä voi!
Presidenttiehdokkaiden pitämät vastustavat maajoet pakolaisten tuloa. Halonen on sitä mieltä, että pakolaisten tuloa ei pidä rajoittaa, koska järkevää on ottaa vastaan kaikki mahdolliset, jotta Suomesta on kiitollinen tuloa. Aho on sitä mieltä, että pakolaisten tuloa ei pidä rajoittaa, koska järkevää on ottaa vastaan kaikki mahdolliset, jotta Suomesta on kiitollinen tuloa.

Aho on sitä mieltä, että pakolaisten tuloa ei pidä rajoittaa, koska järkevää on ottaa vastaan kaikki mahdolliset, jotta Suomesta on kiitollinen tuloa. Halonen on sitä mieltä, että pakolaisten tuloa ei pidä rajoittaa, koska järkevää on ottaa vastaan kaikki mahdolliset, jotta Suomesta on kiitollinen tuloa.

Alkuvuodesta Slovakian romanien tulua Suomeen pakotti viranomaiset määrättyihin tilapäisiin vastaanottokeskuksiin.

Suomi rikkauti ihmisarvoa?

Suomi rikkauti ihmisarvoa, jotta Aho on sitä mieltä, että pakolaisten tuloa ei pidä rajoittaa, koska järkevää on ottaa vastaan kaikki mahdolliset, jotta Suomesta on kiitollinen tuloa.

Aho on sitä mieltä, että pakolaisten tuloa ei pidä rajoittaa, koska järkevää on ottaa vastaan kaikki mahdolliset, jotta Suomesta on kiitollinen tuloa. Halonen on sitä mieltä, että pakolaisten tuloa ei pidä rajoittaa, koska järkevää on ottaa vastaan kaikki mahdolliset, jotta Suomesta on kiitollinen tuloa.

Ulkomaisten tuloa ei pidä rajoittaa, koska järkevää on ottaa vastaan kaikki mahdolliset, jotta Suomesta on kiitollinen tuloa. Halonen on sitä mieltä, että pakolaisten tuloa ei pidä rajoittaa, koska järkevää on ottaa vastaan kaikki mahdolliset, jotta Suomesta on kiitollinen tuloa.

Näin jättä nostattaa TK:n osuutta. Aho on sitä mieltä, että pakolaisten tuloa ei pidä rajoittaa, koska järkevää on ottaa vastaan kaikki mahdolliset, jotta Suomesta on kiitollinen tuloa.

Halonen laittaa Hätäkeskukseen

Halonen mukaan parempi ratkaisu on rajoittaa tarvapaikkajärjestelmän käyttöä, mitä maahanmuutto. Kari Hämäläinen (kesk) jättää vastustuksen.

Presidentin lauantai-ilta on täynnä pakolaisten tuloa, josta Halonen on sitä mieltä, että pakolaisten tuloa ei pidä rajoittaa, koska järkevää on ottaa vastaan kaikki mahdolliset, jotta Suomesta on kiitollinen tuloa.

Tarvapaikkajärjestelmä on täynnä pakolaisten tuloa, josta Halonen on sitä mieltä, että pakolaisten tuloa ei pidä rajoittaa, koska järkevää on ottaa vastaan kaikki mahdolliset, jotta Suomesta on kiitollinen tuloa.

Tästä on otettava huomioon, että pakolaisten tuloa ei pidä rajoittaa, koska järkevää on ottaa vastaan kaikki mahdolliset, jotta Suomesta on kiitollinen tuloa.

TIMO J. ANTTILA

Itä-Euroopan romanien pikakäännytykset ja viisumipakko nousivat esille kevään 2000 presidentinvaalitaistelun uutisoinnissa. Iltalehdesä (26.1.) toimittaja uutisoi Ahon ja Halosen vastakkaiset näkemykset, mutta paljastaa myös oman kantansa taustoittavassa tekstissä: ”Slovakian romanien tulva Suomeen pakotti viranomaiset määräämään tilapäisen viisumipakon maiden välille”, toimittaja kirjoittaa. (alleviivaukset PR).

musten meille asettamiin velvoitteisiin. Ylivoimaisesti eniten oli kuitenkin sellaisia juttuja, joissa maahanmuuttoa puolusteltiin Suomen työvoimatarpeella. Useissa niistä painotettiin Suomen tarvitsevan ”hyödyllisiä siirtolaisia”.

Selkeästi ilmaistua maahanmuuton kannatusta ja vastustusta oli siis kaiken kaikkiaan hyvin vähän. Varsinkin vastustava kanta oli usein ilmaistu monitulkintaisten kiertoilmaisujen kautta. Juttujen perusteella on vaikea sanoa, johtuiko tämä puhujien halusta esiintyä poliittisesti korrektisti, vai onko kysymys lehtien toimituspolitiikasta, joka ei päästä avoimen ulkomaalaisvastaisia kannanottoja palstoilleen. Toimituspolitiikasta kertoo ainakin se, että selväkielinen maahanmuuton vastustus ei päässyt oikeastaan koskaan juttujen otsikoihin, kun taas erityisesti Suomen työvoimatarpeeseen liittyvät maahanmuuttoa puoltavat argumentit nousivat myös otsikoihin.

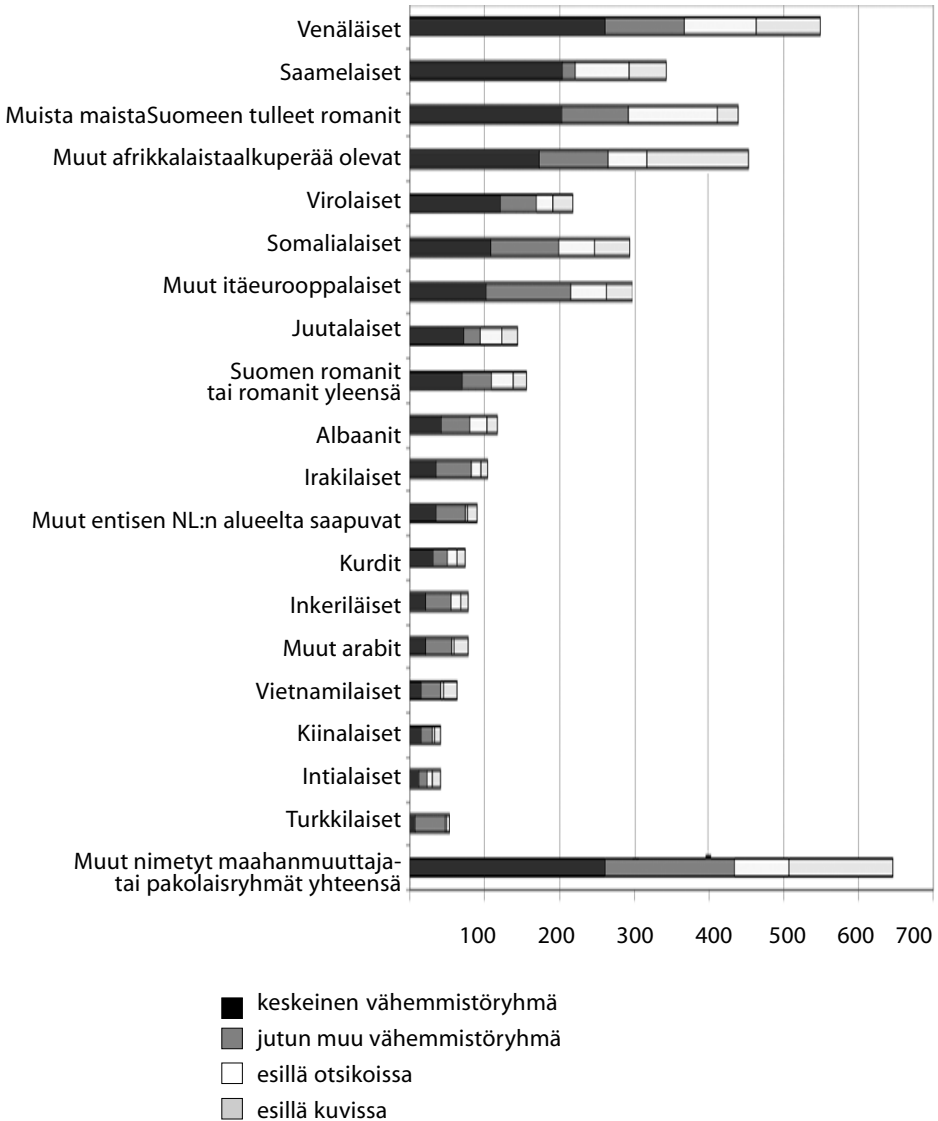
Max Jakobson: Suomeen on alettava värvätä siirtolaisia (HS 13.3.2000)

Ulkomaalaiset hyväksyttävä jo kilpailukyvyyn takia (Karjalainen 30.9.2000)

Siirtotyöläisistä pelastus tulevaisuudessa (Kaleva 9.2.2000)

Edellä kuvatut maahanmuuttoa kannattavat ja vastustavat argumentit olivat miltei aina lehden ulkopuolisten tahojen puheenvuoroja, jolloin journalistin rooli rajoittui noiden puhujien ja yleisönosastokirjoitusten valintaan sekä kannanottojen kontekstointiin.

Näyttää siltä, että journalistinen ”keskustelu” maahanmuutosta ei tapahdu avoimesti argumentoimalla, vaan välillisesti. Jutut ulkomaalaisten tekemistä rikoksista tai toistuvat pikku-uutiset romanien Suomeen tulosta ja heitä koskevan viisumipakon käsittelystä voivat vahvistaa maahanmuuton vastaisia asenteita. Vastaavasti positiivisesti virittyneet maahanmuuttajien elämästä kertovat menestystarinat ja muut suvaitsevaisuusjutut tukevat implisiittisesti ajatusta ulkomaalaisten Suomeen tulon lisäämisestä, vaikka maahanmuuton puolesta ei avoimesti argumentoitaisikaan.

Kuvio 3: Jutuissa esiintyvät keskeiset vähemmistöryhmät

Kuviosta on jätetty pois 857 jutussa ja 403 otsikossa keskeisenä ryhmänä ollut ulkomaalaiset, pakolaiset tai vähemmistöryhmät ”yleensä”. ”Muuksi ryhmäksi” merkittiin kaikki keskeisen ryhmän ohella jutussa mainitut ryhmät. Otsikoissa ei määritelty erikseen keskeistä ryhmää, vaan kirjattiin kaikki mainitut. Samoin kuvista laskettiin niissä näkyvät ja kuvatekstien avulla tunnistetut ryhmät.

Jutuissa esillä olleet vähemmistöryhmät

Kustakin jutusta määriteltiin sen keskeinen vähemmistöryhmä. Noin kahdessa kolmasosassa jutuista oli esillä vähintään yksi määritelty vähemmistöryhmä, joista tärkeimmät ilmenevät kuvioista 3. Kuviossa esiintyvien ryhmien lisäksi vajaassa kolmasosassa jutuista puhuttiin maahanmuuttajista tai muista etnisistä vähemmistöistä yleistäen mainitsematta mitään yksittäistä ryhmää (tällaisia olivat mm. yleiset maahanmuutosta, pakolaisuudesta tai rasismista kertovat jutut).¹³

Kuvion 3 ryhmistä jotkut (esimerkiksi venäläiset, saamelaiset ja juutalaiset) ovat selkeästi etnisiä ryhmiä, toiset taas mitä erilaisimmista etnisistä ryhmistä koostuvia (esimerkiksi muut afrikkalaista alkuperää olevat). Ryhmien yhteismitattomuutta voi perustellusti arvostella, mutta tekstien sisällön erittelyssä on aina tehtävä keinotekoisia rajauksia ja yhteen niputtamisia.

Etninen tausta ilmeni konkreettisesti vain noin neljäsosassa otsikoista. Useimmin otsikoissa nimetty ryhmä oli ulkomailta Suomeen tulleet romanit. Myös saamelaiset, juutalaiset ja albaanit mainittiin keskimääräistä useammin niiden juttujen otsikoissa, joiden keskeisiä vähemmistöryhmiä he olivat.

Seuraavassa tarkastellaan lähemmin tärkeimpien vähemmistöryhmien näkyvyyttä lehdistössä. Erittelyssä kiinnitetään erityistä huomiota siihen, millaisten teemojen yhteydessä kukin ryhmä oli julkisuudessa.

”Hyvät ja pahat” vähemmistöryhmät

Valtaväestöön kuuluvien suhtautuminen vähemmistöryhmiin on eriytyvää. Magdalena Jaakkolan asennetutkimuksen mukaan suomalaiset suhtautuvat keskimääräistä positiivisemmin saamelaisiin, inkerinsuomalaisiin, virolaisiin sekä Kosovosta tuleviin pakolaisiin. Selvästi näitä kielteisemmin suh-

13. Merkittävimmät muutokset syksyn 1999 aineistoon ovat afrikkalaista alkuperää olevien (mustaihoisten), Itä-Euroopasta muuttaneiden, juutalaisten ja kurdien osuuden kasvu. Romanit olivat syys-loku-kuussa 1999 yhdessä luokassa (todennäköisesti Suomessa asuvien ja maahanmuuttajaromanien suhde oli silloin suurin piirtein sama kuin vuoden 2000 aineistossa). Myös saamelaisten ja somalia-laisten osuus oli selvästi lisääntynyt. Saamelaisten osuuden kasvu selittyy Kalevan ottamisella mukaan vuoden 2000 aineistoon. Somalialaisten osuuden kasvu perustuu ennen muuta Hakunilan ta-
pahtumiin syyskuussa 2000.

taudutaan mustiin afrikkalaisiin, arabeihin, venäläisiin ja romaneihin. Kaikkein kielteisimmän annetuista vaihtoehdoista suhtauduttiin somalien maahanmuuttoon tai avioitumiseen somalialaisen kanssa. (Jaakkola 1999, 52–63, 82–99).

Journalismin osalta samanlaista selväpiirteistä jakoa suosittuihin ja torjuttuihin vähemmistöryhmiin on mahdotonta tehdä. Asennetutkimuksissa ihmiset vastaavat suhteellisen yksiselitteisiin lomakekysymyksiin, lehdissä suhtautuminen ilmenee implisiittisesti ja tulkinnanvaraisesti. Vähemmistöjen keskinäinen hierarkia journalismissa rakentuu muun muassa sen mukaan, millaisten teemojen yhteydessä eri ryhmien edustajat pääsevät esiin, millaisia valokuvia heistä julkaistaan, miten heidät esitetään otsikoissa sekä millaisia mahdollisesti loukkaavia nimityksiä eri ryhmistä esitetään.

Se miten journalismi kuvasi 1990-luvun alussa Suomeen tulleet somalialaiset loi omalla tavallaan pohjaa myös kansalaisten kielteisille asenteille (ks. Blomqvist 1996). Muutama vuosi myöhemmin entisen Jugoslavian eri alueilta tulleet bosnialaiset ja kosovolaiset saivat mediassa paljon positiivisemmän vastaanoton, mikä varmaan mukaili väestön asenteita, mutta samalla myös muokkasi noita asenteita pakolaisille myönteiseen suuntaan.

Suomen romanit on taas tyypillisesti kuvattu journalismissa hyvin kaksijakoisesti: toisaalta julkaistaan näyttäviä positiivissävyisiä juttuja romani-kulttuurista ja pidetään sitä rikkautena, toisaalta varsinkin aikaisempien vuosien rikosuutisoinnissa romanit leimautuivat hyvinkin negatiivisesti.

Seuraavassa tarkastelen eri vähemmistöjen esittämistä lehtiaineistossa ja samalla pohdin noiden ryhmien esittämistavan mahdollisesti synnyttämiä mielikuvia. Erittelyn tarkoituksena ei ole väittää journalismin esitystapoja tosiasioiden vastaiseksi tai tarkoitushakuiseksi, vaan herättää ajatuksia siitä, miten erilaiset journalistiset valinnat rakentavat erilaista kuvaa eri vähemmistöistä. On myöhemmän ja erityisesti journalistien omassa keskuudessa käytävän keskustelun asia pohtia, pitäisikö joitakin käytäntöjä tai painotuksia muuttaa.

Vähemmistöryhmien esillä olossa kiinnitän huomiota erityisesti teemoihin, otsikointiin, kuvitukseen sekä ryhmistä käytettyihin nimityksiin. Eri vähemmistöjä koskevat kielelliset esitystavat jäävät tutkimuksen tässä vaiheessa niukan ja esimerkinomaisen tarkastelun varaan. *Lehtijuttujen kohteet ja puhujat* -luvussa kiinnitetään vielä huomiota siihen, miten eri etniset vähemmistöryhmät pääsevät esiintymään jutuissa omalla äänellään.

Solvaukset ja loukkaava nimittely. Seitsemän maahanmuuttajakansallisuuden keskuudessa tehdyn kyselytutkimuksen mukaan noin puolet maahanmuuttajista ilmoitti joutuneensa solvauksen kohteeksi. Tutkijoiden mukaan se on selvästi useimmin koettu rasistinen rikos. (Jasinskaja-Lahti et al 2002, 95) Vaikka tiedotusvälineet eivät yleensä olleetkaan solvaustapauksissa syyllisinä, aihetta käsiteltiin lehdissä.

Sanomalehtijuttujen sisällön koodauksen yhteydessä kirjattiin kaikki vähemmistöryhmistä käytetyt negatiivisiksi tulkittavissa olevat kiertoilmaisut ja nimittelyt. Tarkoituksena ei ollut negatiivisen nimittelyn määrällinen erittely, vaan mahdollisimman kattava yleiskartoitus, jossa kirjattiin myös käytettyjen ilmausten käyttöyhteydet.

Valtaosa lehdissä toistuneista nimittelyistä keskittyi kolmeen sanaan ja niiden eri versioihin: *neekeri, ryssä ja mustalainen*. Noita sanoja ei yleensä käytetty nimeämään konkreettisia henkilöitä ja ryhmiä, vaan useimmiten sanat olivat esillä historiallisissa yhteyksissä, kulttuurijutuissa sekä periaatteellisessa keskustelussa kyseisten sanojen sopivuudesta. Konkreettisemmin noiden kolmen ryhmän nimittelyä käsitellään tuonnempana kunkin ryhmän esittelyn yhteydessä.

Edellä jo todettiin, miten Suomeen pyrkivät romanit saivat *elintasopakolaisen* leiman. Se tuli esiin yleisönosastokirjoituksissa, minkä lisäksi lehdet siteerasivat runsaasti poliitikkojen kommentteja, joissa nämä nimesivät romanit elintasopakolaisiksi. Toinen yleistävä nimitystapa oli virolaisten ja venäläisten yhteydessä puhe *koplista ja liigoista, itämafiasta tai itäseksistä*. Ilmiöt ovat varmasti todellisia, mutta helposti korvaan tarttuvat yleistävät nimikkeet leimaavat samalla muutkin noihin etnisiin ryhmiin kuuluvat.

Useimmat edellä kuvatut nimittelyt esiintyivät lehdissä haastateltujen tai referoitujen henkilöiden puheissa, ei siis toimittajan ”omassa” tekstissä. Journalistin eettinen vastuu koskee kuitenkin koko juttua, myös sitä tapaa jolla loukkaava nimittely uutisoidaan.

Suurin ryhmä entiset itäeurooppalaiset

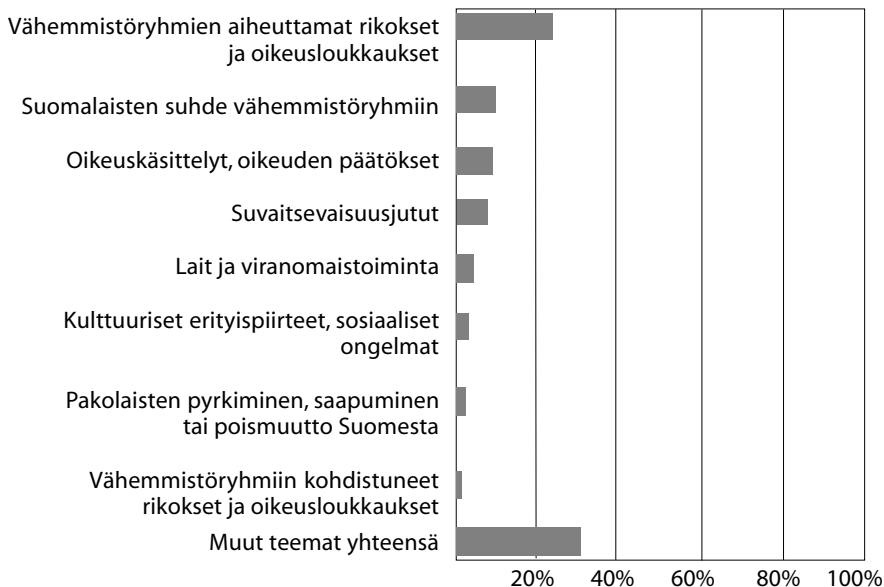
Entisestä Neuvostoliitosta ja Itä-Euroopasta Suomeen tulleet olivat keskeisinä vähemmistöryhminä yhteensä lähes 40 prosentissa niistä jutuista, joissa ylipäänsä nimettiin joku etninen vähemmistö. Useimmin olivat esillä venäläiset, Slovakiasta ja Puolasta tulleet romanit sekä virolaiset.

Itäeurooppalaisista puhuminen vielä 2000-luvulla on hiukan kyseenalaista. Toisaalta julkisuudessa puhutaan itärikollisuudesta, itämafiasta sekä yleistäen entisistä sosialistisista maista muuttavista ihmisistä, mikä puoltaa näiden ryhmien yhteistä tarkastelua

Venäläiset olivat keskeisenä ryhmänä joka kymmenennessä aineiston lehti-jutussa, ja jos otetaan huomioon myös muut kuin keskeisenä ryhmänä esiintymiset, venäläisistä puhuttiin yli 13 prosentissa jutuista. Otsikoissa ja valokuvissa venäläiset olivat suurin piirtein samassa suhteessa kuin muut ryhmät keskimäärin eli noin joka kolmannessa heitä käsittelevässä jutussa.

Kuvio 5 kertoo, kuinka venäläiset olivat julkisuudessa erityisesti rikosten ja niitä koskevien oikeuskäsittelyjen yhteydessä. Vain yhdessä näistä jutuista pääteemana oli venäläisen tekemä väkivaltarikos¹⁴, muut olivat pääasiassa omaisuus- ja huumerikoksia sekä salakuljetusta tai laitonta kauppaa koskevia juttuja. Kuten edellä todettiin, kaikki venäläisten nimiin kirjatut rikokset eivät olleet maahanmuuttajien ja muiden Suomessa asuvien venäläisten tekemiä, vaan mukana ovat myös rajan takaa käymässä olevien tekoiset. Jutuista oli yleensä mahdoton päätellä, oliko rikoksen tekijäksi mainittu Suomessa asuva vai tilapäinen kävijä. Puhe venäläisistä rikollisista antaa kuitenkin negatiivisen leiman koko etniselle ryhmälle, olkoon sitten kyse uusista maahanmuuttajista tai Suomessa jo sukupolvien ajan asuneesta perinteisestä venäläisvähemmistöstä.

14. Tältä osin tulos poikkeaa syksyn 1999 aineistosta, jossa joka kolmas venäläisen tekemä rikos sisälsi väkivaltaa. Syksyn 1999 tulos johtui osittain yhdestä ainoasta väkivaltaisesta taksiryöstöstä, josta tehdyt jutut toistuivat useissa lehdissä (nyt tuon saman taksiryöstön oikeudenkäynnistä ja tuomioista oli muutama juttu, jotka siis koodattiin oikeustapausten yhteyteen). Kaikissa rikostapauksissa (ja muissakin laajaa huomiota herättäneissä uutistapahtumissa) on otettava huomioon, että sama tapahtuma voi poikia lukumääräisesti useita juttuja.

Kuvio 5: Venäläiset eri teemojen yhteydessä (261 juttua)

Tässä samoin kuin tuonnempana vastaavissa kuvioissa 6–14 vähemmistöryhmän esiintymistä kuvaavat prosenttiluvut on laskettu juttujen pääaiheen ja siinä esiintyvän keskeisen vähemmistöryhmän perusteella. Joitakin pääaihealuokkia on yhdistetty: esimerkiksi rikosjutuissa on laskettu yhteen väkivalta- ja muut rikokset, joiden suhdetta kuvataan tarpeen mukaan tekstissä (ks. liite 2).

Toisen merkittävän aiheryhmän venäläisistä kirjoitettaessa muodostivat suvaitsevaisuusjutut sekä suomalaisten ja venäläisten suhteen pohdiskelu. Kun rikosjutut lähes aina perustuivat jonkun konkreettisen tapahtuman uutisointiin, suvaitsevaisuusjutuissa näytti olevan paljon toimitusten omaan aloitteellisuuteen perustuvia haastatteluja ja reportaaseja (kuva 8). Human interest – lähtökohdan ohella taustalla saattaa olla pyrkimys oikaista historiallisista syistä johtuvia suomalaisten kielteisiä asenteita venäläisiä kohtaan. Suomalaisten ja venäläisten suhteita käsittelevillä suvaitsevaisuusjutuilla on mahdollisesti tietoisesti pyritty tasapainottamaan rikosjuttujen suuren määrän synnyttämää yksipuolista kuvaa venäläisistä.

Projektityössään Tiina Rajamäki kiinnitti huomiota siihen kaksinaiseen tapaan, jolla Suomessa asuvia venäläisnaisia kuvattiin: yhtäältä heidät esitettiin menestyvinä moniosajina ja hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan so-

peutuneina selviytyjinä, toisaalta samat lehdet julkaisivat suuria juttuja venäläisnaisten Suomessa harjoittamasta prostituutiosta. (Rajamäki 2001)

Hämmästyttävän vähän juttuja oli Suomessa asuvien venäläisten sosiaalisista ongelmista (pääaiheena vain kahdessa jutussa) tai kulttuurisista erityispiirteistä (viisi juttua). Juttujen perusteella venäläiset eivät myöskään usein joutuneet rikosten tai oikeudenloukkausten kohteiksi.

Ryssä-sana sai Suomen itsenäisyyden ensi vuosikymmeninä niin voimakkaita negatiivisia merkityksiä, että sotien jälkeisinä YYA-vuosikymmeninä sen käyttöä pidettiin sopimattomana sanomalehdissä. Neuvostoliiton hajotessa ryssittely vapautui myös lehtien palstoilla. Sanan käyttöyhteys määrää merkityksen, ja arkipuheessa ryssä-nimitystä käytetään edelleen tietoi-

Iltalehden (27.11.1999) reportaasi Kiteellä asuvasta venäläisestä juristista on mielenkiintoinen menestystarina suomalaisia auttavasta venäläisnaisesta. Hän on kuin yksi meistä. Samalla kun juttu rakentaa erittäin positiivista venäläiskuvaa, se uusintaa kulttuurissamme olevaa perinteistä negatiivista venäläiskuvaa kertomalla naapurimaan tullimiesten ja muiden viranomaisten häikäilemättömistä tempuista suomalaisia kohtaan. Tällaisessa tarinassa on se hyvä puoli, että aihe houkuttelee lukijoiksi muutkin kuin ennestään suvaitsevaisuusaatteista innostuneet.

sessä venäläisten negatiivisessa nimeämisessä. Jos viranomaiset tai poliitikot nimittäisivät maahanmuuttajia tai venäläisiä turisteja ryssiksi, se koettaisiin varmasti sopimattomaksi.

Ryssä toistui tutkimusaineistossa hyvin monenlaisissa yhteyksissä, mutta ei juuri koskaan jutuissa esiintyneiden venäläisten nimityksenä. Sotaan liittyvissä muisteloissa ryssä-sanaa käytettiin luontevasti, mutta yleensä niin, että puhuttiin menneisyydestä sen ajan kielellä, nykyaikaan siirryttäessä ilmaisu oli venäläinen. Joskus menneisyys ja nykyisyys yhtyivät sanan käytössä: *”Jos ei olisi pantu hanttiin, ryssä olisi nyt Tornionjoella”* (Ilkka 19.8.2000). Taustoittavissa jutuissa puhuttiin suomalaisten vanhasta ryssävihasta ja Kekosen aikaa muistellessa käytettiin kotiryssä-sanaa.

Ryssittelyn negatiivisista merkityksistä ja sanan käytön sopivuudesta käytiin keskustelua niin yleisönosastoissa kuin maahanmuuttajien haastatteluissakin. Venäläisten omat kommentit osoittavat, että ryssäksi nimittely ei ollut kovin yleistä, mutta sanan loukkaavuus tiedostettiin:

”Muutamana kerran on koulusta palannut pahastunut nuorimies ja kertonut muiden haukkuneen ryssäksi” (Kaleva 26.6.2000)

”Ei minua kukaan ole tullut haukkumaan ryssäksi, vaikka olenkin puhunut venäjää” (Ilkka 9.5.2000)

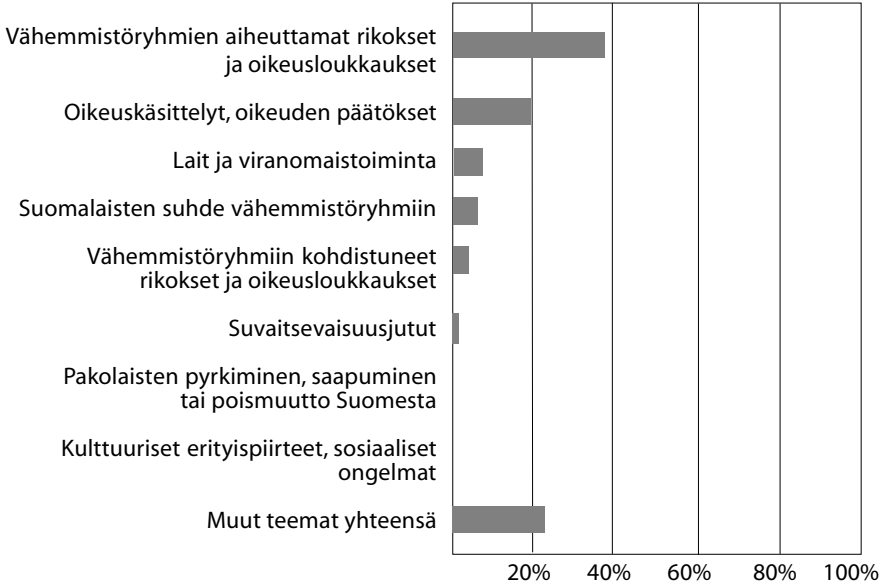
Silloin kun jutussa käytettiin ryssä-sanaa konkreettiseen nimeämiseen, se saattoi olla erottelukeino hyvien ja huonojen venäläisten välillä. Esimerkiksi muusikko puolusti levyn nimeä *Ryssä mun leipääni syö* tähän tapaan: *”Se ei tarkoita venäläisiä yleisemmin, minulla ei ole mitään heitä vastaan. Sen sijaan piraatintekijöitä vastaan mulla on paljonkin.”* (KU 12.10.2000)

Virolaiset olivat keskeisenä vähemmistöryhmänä 121 jutussa, siis hiukan alle puolessa venäläisten osuuteen verrattuna. Muihin ryhmiin verrattuna virolaiset näkyivät keskimääräistä harvemmin juttujen otsikoissa ja valokuvissa.

Virolaisjutuissa rikokset painottuivat vielä enemmän kuin venäläisten yhteydessä: vaikka juttujen kokonaismäärä oli hiukan pienempi, rikosjuttujen osuus virolaisista puhuttaessa oli selvästi suurempi, lähes 40 prosenttia jutuista. Näistä joka kymmenes koski väkivaltarikoksia. Jälleen on muistettava, että tämä juttujen jakauma ei vastaa kaikkea kirjoittelua virolaisista

Suomen lehdissä, koska Suomessa julkaistaan paljon Viron puolella tehtyjä juttuja virolaisista, ja ne eivät olleet mukana aineistossa.

Kuvio 6: Virolaiset eri teemojen yhteydessä

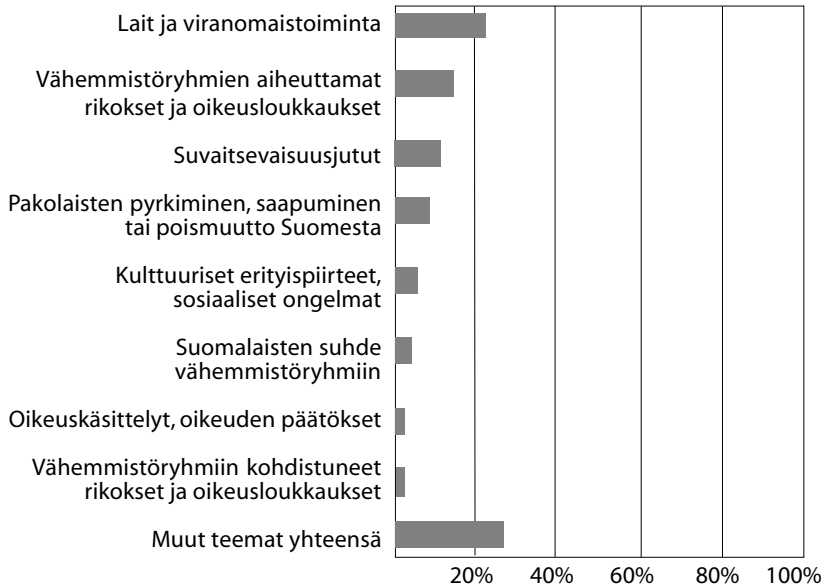
Juttujen perusteella syntyvä kuva virolaisista poikkesi venäläisistä siinäkin, että suvaitsevaisuusjutuiksi luokiteltuja oli vain pari koko aineistossa. Tämä vahvistaa edellä esitettyä tulkintaa, jonka mukaan venäläisistä tehtiin suvaitsevaisuusjuttuja tietoisesti, tarkoituksena voittaa historiasta juontuvia kielteisiä asenteita ja ennakkoluuloja. Sukulaiskansaksi miellettyjen virolaisten yhteydessä ei ole samanlaista tarvetta.

Virolaisten kulttuuriset erityispiirteet tai Suomessa asuvien virolaisten sosiaaliset ongelmat eivät olleet pääaiheena yhdessäkään aineiston jutussa.

Muut itäeurooppalaiset olivat keskeisenä ryhmänä vähän yli sadassa jutussa, samoin jutun muuna ryhmänä. Tähän ryhmään sijoitettiin Bulgariasta, Puolasta, Romaniasta, Slovakiasta, Tsekistä ja entisestä Jugoslaviasta tulleet maahanmuuttajat tai Suomessa rikoksia tehneet niiden maiden kansalaiset. Vajaa kolmannes ryhmään luokitelluista lienee Puolan ja Slovakian romaneja, joiden romanitausta ei ilmennyt jutusta. Heidän lisäksi ryhmässä oli eniten bosnialaisia, kosovolaisia ja muita entisen Jugoslavian alueelta tulleita.

Itä-Euroopasta tulleiden heterogeenisuus näkyy myös niissä yhteyksissä, joissa he olivat esillä: osittain julkisuuskuva oli samanlainen kuin venäläisillä ja virolaisilla, ei kuitenkaan aivan niin paljon rikoksia korostava.

Kuvio 7: Muut itäeurooppalaiset eri teemojen yhteydessä (102 juttua)

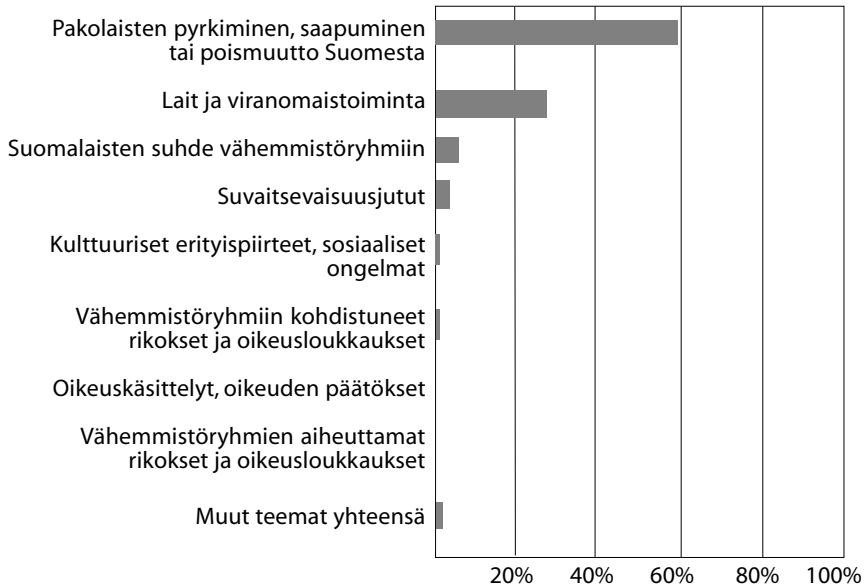
Muut entisen Neuvostoliiton alueelta tulleet oli samantapainen yhdistelmäluokka kuin itäeurooppalaiset. Se koostui esimerkiksi latvialaisista, lietualaisista, armenialaisista ja ukrainalaisista. Selvästi useimmin näihin ryhmiin kuuluvat olivat lehtien palstoilla rikosjuttujen yhteydessä (46 prosentissa niistä 35 jutusta, joissa he olivat keskeisenä ryhmänä).

Inkeriläisiä paluumuuttajia oli tutkimusaineiston kokoamisaikana maassamme yli 20 000. Tähän suhteutettuna inkeriläiset olivat todella harvoin esillä lehdissä: keskeisenä ryhmänä 21 jutussa ja muuten esillä 34 jutussa. Joissakin tapauksissa inkeriläiset on voitu luokitella venäläisiksi tai sitten heitä ei suomalaisuutensa vuoksi ole lainkaan huomattu ottaa mukaan. Todennäköisin syy inkeriläisten vähyyteen lienee kuitenkin se, että tutkimusaineistomme kerättiin inkeriläiskeskustelun suvantovaiheessa: lähes koko 90-luvun he olivat näkyvästi esillä mediassa, samoin jälleen keväällä 2002. Lähes puolet inkeriläisiä koskeneista jutuista olit paluumuuttoon liittyviä viranomaisjuttuja.

Muualta Suomeen tulleet romanit oli tutkimusvuoden ainoa suuri Suomeen pyrkinyt maahanmuuttajaryhmä; tosin samalla on syytä muistaa, että eurooppalaisessa mitassa pari-kolmetuhatta tulijaa ei ole vielä suuri ryhmä. Tämän tutkimuksen luokituksessa sillä tarkoitetaan Puolasta ja Slovakiasta saapuneita turvapaikanhakijoita, ei esimerkiksi Ruotsista Suomeen tulleita, jotka on koodattu Suomen romanien yhteyteen. Noin kymmenesosa aineiston jutuista käsitteli tätä ryhmää. Jutuista huomattava osa oli pikku-uutisia turvapaikanhakijoiden saapumisesta, ja keskimääräistä useammin romanit mainittiin myös juttujen otsikoissa. Sen sijaan valokuvia heistä oli juttumäärään suhteutettuna keskimääräistä vähemmän.

Puhtaasti maahanmuuttoa käsittelevien uutisten lisäksi myös suuri osa lain ja viranomaistoiminnan tilaan liittyvistä jutuista koski turvapaikkahakemusten sekä noista maista saapuville säädetyn viisumipakon käsittelyä. Turvapaikanhakemiseen liittyvän mediakäsittelyn yksipuolisuutta kuvastaa, että tulijoiden kulttuurisiin erityispiirteisiin tai sosiaalisiin ongelmiin keskittyviä juttuja oli vain yksi kahdesta sadasta.¹⁵ Lähes kaikki suvaitsevaisuusjutut olivat valistuksellisia taustajuttuja Puolan ja Slovakian romanien

Kuvio 8: Muualta tulleet romanit eri teemojen yhteydessä (203 juttua)

15. Tässä yhteydessä on jälleen muistettava, että Suomen rajojen ulkopuolella tehdyt jutut – esim. suomalaisten kirjeenvaihtajien Puolassa ja Slovakiassa tekemät – eivät olleet mukana tutkimusaineistossa.

Torstaina, helmikuun 24. päivänä 2000

Puolan romanien virran Eurooppaan ennustetaan jatkuvan

STT

VARSOVA-HALVASTOK Puolan romanien pakolaista Suomeen ja muualle Eurooppaan maahan jatkua. Näin ennustavat Puolan romanien johtaja Stanislaw Stankiewicz ja Eryin ihmisoikeusjärjestön suomalainen erityisavustaja Henry Hedman.

Stankiewiczin mukaan romanit eivät ole ihmisoikeuksia muista, koska he tunnetaan eri puolelta yhtenäisenä pystyivät heille antamaan.

"Virikavalta ei takaa romanien turvallisuutta. Syyllisiä ei aseteta rangaistukseen, eikä romanien voitu tulkia oteta vakavasti. Viranomaiset kieltäytyvät näkemästä ongelmia". Hälytyksessä Pohjois-Puolassa työskentelevä Stanislaw Stankiewicz sanoo.

Yli 38 miljoonan asukkaalla Puolassa on romanien vähemmistö, arviolta 40-900 000, ja valtaosa heistä asuu Etelä-Puolassa. Esimerkiksi viiden miljoonan asukkaalla Slovakiassa arvioidaan olevan lähes 400 000 romanita.

Puolan romanit ovat liikehtineet samalla tavalla kuin Slovaakian romanit. Viime viikosta lähtien 550 Puolan romanien on jättänyt turvapaikkahakemuksensa Suomessa. Romanien on lähtenyt myös Englantiin, Kanadaan, Saksaan ja Ruotsiin. Stankiewicz ar-

vioi, että yksitoista miljoonassa asuu noin 2 000 Puolan romanita.

Monet Puolan romanit ovat tulleet Suomeen Ruotsin kautta. Stankiewiczin mukaan Puolan romanit pitävät Suomea turvallisempaan kuin Ruotsia, jonka asuinolosuhteita ja kielihäädettä myös Puolan tiedotusvälineet ovat näköyksi kertoneet.

Eriytysavustaja Henry Hedman Eryin Varsovan toimistosta sanoo, että Puolan romanien ongelmien ovat samankaltaisia kuin muissakin länsien keski-eurooppaan maissa.

Hedmanin mielestä turvapaikan haun taustalla on paljon taiteellisia ja sosiaalisia syitä, mutta myös tekijöitä, jotka viisot oikeuttaa turvapaikkaan. Esimerkiksi Kanada on myöntänyt turvapaikan sadolle Tšekien Slovaakian ja Puolan romanienelle.

Ihmisoikeusjärjestöjen mukaan romanien tilanne on tällä hetkellä kaikkein pahin Kosovossa, jossa romanit ovat todellisesti ja laajavertaisesti jouduttuun alhaisen ja serbien koston kohteeksi.

Hedman arvioi, että Kosovon jälkeen näkemä siirtynyt on Tšekien ja Slovakiassa sekä Romaniassa ja Bulgariassa. Seuravain turvapaikan hakijoiden viisyt odotetaankin tulevien Romanianista, jossa asuu eri arvioiden mukaan 1,8-2,5 miljoonaa romanita.

Puolan romanienjohtajan epäillään huijanneen omiltaan korvasuorahoja

MATTI HEDMANNI

VARSOVA Ei ole ihme, että puolalaiset romanit ovat lähteneet jatkua maahan Ruotsista ja Suomesta, sillä jopa oman yliväestönsä johtajaa syytetään heimon torkkureita petuttamisesta. Etelä-Puolassa Krakovan lähe-

llytöjen rajojen ylitse Suomessa kotoonsa 135 000 markkaan. Se vastaa miltei kuutta vuoden keskipalkan Puolassa.

Varsovassa ilmestyvän Zycielchen julkaisemien mukaan perustettu romanien on ollut keskimäärin 1 500, joten Kwiatkowskiin väittää vetämää summaa muussakin periti. 3,5 miljoonaa ihmistä eli

Puolan romanit kertovat syrjinnästä

Ensi lauantai

SIPAAVI Puola on romanien haavoittu. Suomalainen matkustajatoimittaja Matti Hedmanin mukaan Puola on romanien valittu maahanjättäjä. Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

SIPAAVI Puola on romanien haavoittu. Suomalainen matkustajatoimittaja Matti Hedmanin mukaan Puola on romanien valittu maahanjättäjä. Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

SIPAAVI Puola on romanien haavoittu. Suomalainen matkustajatoimittaja Matti Hedmanin mukaan Puola on romanien valittu maahanjättäjä. Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

SIPAAVI Puola on romanien haavoittu. Suomalainen matkustajatoimittaja Matti Hedmanin mukaan Puola on romanien valittu maahanjättäjä. Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

SIPAAVI Puola on romanien haavoittu. Suomalainen matkustajatoimittaja Matti Hedmanin mukaan Puola on romanien valittu maahanjättäjä. Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

SIPAAVI Puola on romanien haavoittu. Suomalainen matkustajatoimittaja Matti Hedmanin mukaan Puola on romanien valittu maahanjättäjä. Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Koskiväkinä Eri Romanien maahanjättäjä. Eri puolelta Eurooppaan alustella lähtevänsä Puolalaiset romanit kertovat syrjinnästä ja lähtevänsä Eurooppaan muualle. Lähtevänsä Puolan romanien on viisi miljoonaa ihmistä.

Kaksi näkökulmaa romanien maahanmuuttoon. Vasemmanpuoleinen juttu (Kaleva 24.2.2000) oli tyyppillinen maahanmuuttoutuinen. Oikeanpuoleisen kaltaisia romanien näkökulmia valottavia oli vähän (Kaleva 15.2.2000).

tilanteesta. Suomalaisen romaniturvapaikanhakijoihin suhtautumista koskevat jutut olivat suurelta osin maahanmuuttoa arvostelevia yleisönosasto-kirjoituksia.

Somalialaiset ja muut afrikkalaislähtöiset

Rasismia ja etnistä syrjintää koskevan tutkimuksen tekijäkin joutuu pohtimaan omaa rasistisuuttaan; jos halutaan saada kokonaiskuva eri etnisten ryhmien esiintymisestä mediassa, ihmiset on luokiteltava jotenkin. Joissakin tapauksissa se on tehty ulkoisten tunnusmerkkien eikä ihmisten oman etnisen identiteetin perusteella. Tämä koskee erityisesti yhdistelmäluokkaa "muut afrikkalaisia alkuperää olevat".

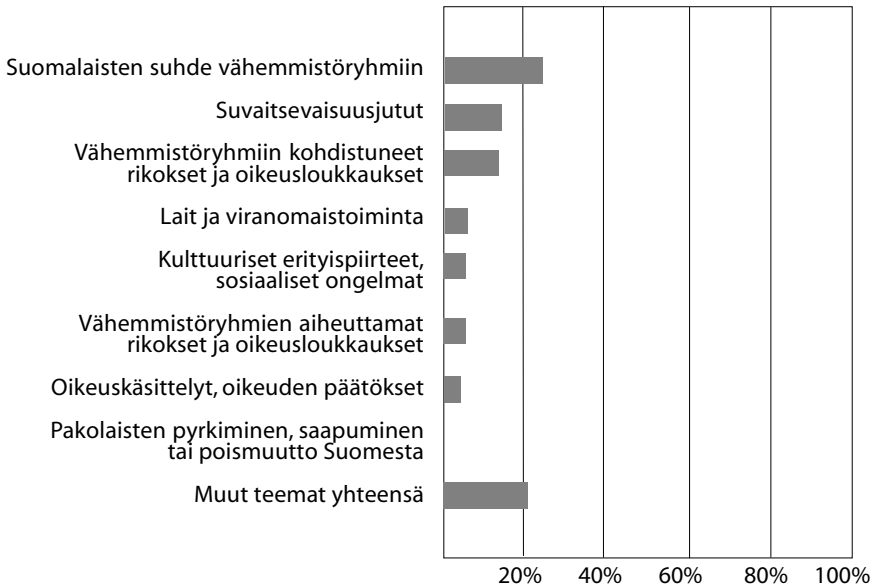
"Afrikkalaisperäisillä" ei tarkoiteta Etelä-Afrikan valkoisia eikä Pohjois-Afrikan arabeja, vaan eri puolilta maailmaa Suomeen tulleita tai täällä syntyneitä mustaihoisia. Luokittelun yhtenä lähtökohtana on ollut Magdalena Jaakkolan useissa asennetutkimuksissaan käyttämä luokka "mustat afrikkalaiset". Lehtiaineiston juttuja koodatessa törmäsimme tilanteeseen, että

monesti oli mahdoton tietää jutuissa esiintyvien mustaihoisten lähtömaata. Sama koskee ”neekeri”-sanan käyttöä koskevan keskustelun juttujen luokittelua.

Siksi monien vaihtoehtoisten mallien kokeilujen jälkeen päädyttiin käyttämään epämääräistä ja ongelmallista luokkaa ”muut afrikkalaista alkupe-
rää olevat”, josta vielä somalialaiset erotettiin itsenäiseksi erillislukokaksi.

Somalialaiset olivat keskeisenä ryhmänä reilussa sadassa jutussa ja jutun muuna ryhmänä lähes yhtä usein. Viimeksi mainittu seikka poikkeaa muiden merkittävien vähemmistöryhmien esittämisestä siten, että somalialaiset olivat tavallista useammin ”muuna ryhmänä”. Se tapahtui esimerkiksi siten, että kun jutuissa puhuttiin yleisellä tasolla maahanmuuton ongelmista, somalialaiset nostettiin esimerkkitapaukseksi havainnollistamaan näitä ongelmia. Somalialaiset esiintyivät myös hiukan keskimääräistä useammin juttujen otsikoissa ja valokuvissa.

Kuvio 9: Somalialaiset eri teemojen yhteydessä (108 juttua)

Somalialaisten 1990-luvun alussa tapahtuneen maahanmuuton yllätyksellisyys ja suomalaisten poikkeuksellisen kielteinen asennoituminen nimenomaan tähän pakolaisryhmään on varmaan taustalla siinä, että suvaitsevaisuusaiheet ja suomalaisten suhtautuminen somalialaisiin nousivat kärkeen

Raflaavasta otsikosta huolimatta tämä on poikkeuksellisella tavalla positiivinen rikosjuttu (I-S 3.4.2000). Kun rikosjutuissa tavallisesti haastateltiin poliiseja ja erittäin harvoin vähemmistöjen edustajia, tässä tapauksessa jutun ensimmäinen ja hallitseva puhuja on somalialainen imaami Almis Yahua Ibrahim. Rikosten syiden pohdinta yhdessä suomalaisten viranomaisten kanssa esittää somalialaiset vastuullisen yhteisön edustajina, jotka kantavat huolta nuoristaan ja helsinkiläisten turvallisuudesta.

teemoittaisessa tarkastelussa. Myös syyskuun 2000 Hakunilan tapaukset lisäsivät näiden aiheiden osuutta. Sen sijaan somalialaisten kulttuuriin tai heidän sosiaalisiin ongelmiinsa keskittyviä juttuja oli niukasti.

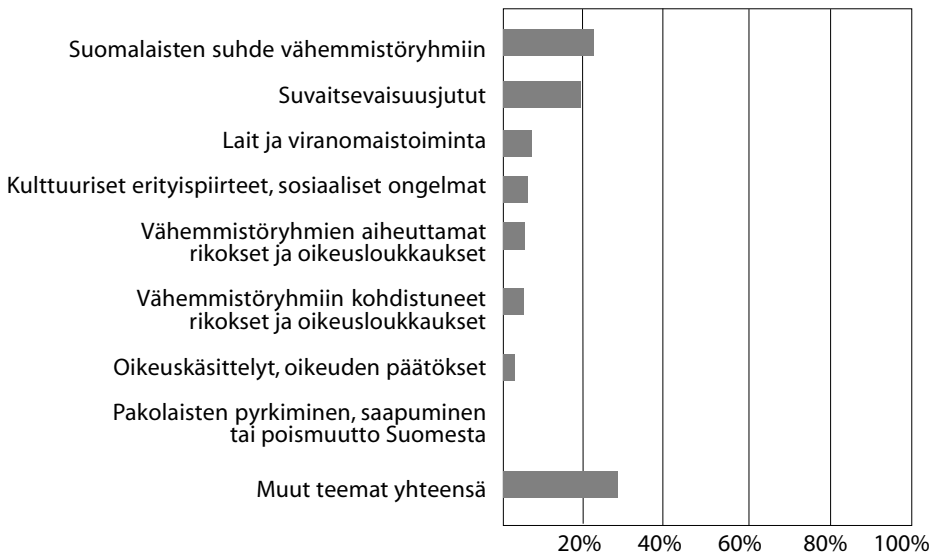
Viidesosassa kaikista jutuista, joiden aiheena oli väkivalta vähemmistöryhmiä kohtaan, tuo ryhmä oli juuri somalialaiset. Valtaosa noista jutuista käsitteli syyskuussa 2000 Vantaan Hakunilassa tapahtuneita eri etnisten ryhmien välisiä yhteenottoja. Samaan tapaukseen liittyivät myös ne rikosjutut, joissa somalialaiset esitettiin syyllisinä; vain yksi noista seitsemästä jutusta koski muuta kuin väkivaltarikosta. Pelkistäen voi sanoa, että lehtien rikos- ja häiriöjutuissa venäläiset ja muut itäeurooppalaiset esiintyivät väkivallattomien rikosten tekijöinä eivätkä oikeastaan koskaan väkivallan uhreina. Somalialaiset puolestaan olivat esillä lähes yksinomaan väkivaltaisissa konflikteissa ja niissä selvästi useammin uhriina kuin syyllisenä.

Somalialaisista käytettiin lehdissä lähes yksinomaan *somali*-nimitystä. Jotkut somaliyhteisön edustajat ovat paheksuneet tätä ja korostaneet, että he ovat tulleet Somalian valtiosta eivätkä kaikki ole etnisesti somaleja. Osa

somalialaisista näyttää ainakin juttujen perusteella itsekin omaksuneen somali-nimityksen.

Muut afrikkalaista alkuperää olevat muodostui edellä kuvatulla tavalla mitä erilaisimmista etnisistä ryhmistä: siihen koodatut jutut saattoivat käsitellä nigerialaista opiskelijaa, Yhdysvalloista tullutta koripalloilijaa tai vaikkapa Lola Odusogaa¹⁶ silloin kun tämä puhui suhteestaan uusfasistien rotuvihaan. Ryhmän moniulotteisuudesta johtuen sen edustajia oli lehdissä runsaasti: keskeisenä vähemmistöryhmänä he olivat 173 jutussa, ja huomattavasti muita ryhmiä useammin afrikkalaislähtöiset esiintyivät valokuvissa juttujen yhteydessä.

Kuvio 10: Muut afrikkalaista alkuperää olevat eri teemojen yhteydessä (173 juttua)

16. Lola Odusoga ja juoksija Wilson Kirwa ovat esimerkkejä tapauksista, joita koskevat jutut otettiin mukaan vain silloin, kun niissä oli esillä etnisyys, rasismi tai suomalaisten suhtautuminen heihin heidän ihonväriinsä tai etnisen taustansa vuoksi. Tavanomaiset missi-, muoti- tai urheilujutut, joissa em. etnisyyden aspektit eivät olleet esillä, jätettiin pois analysoitavasta aineistosta.

Amerikkalaiset koripalloilijat olivat kahdella tavalla näyttävästi esillä etnisiä suhteita koskevassa journalismissa. Iltalehti (19.2.2000) julkaisi menestystarinan Mai ja Larry Poundsin viisitoukista vuotta kestäneestä avio-onnesta. Virikkeen jutun tekemiseen oli antanut television esittämä amerikkalainen dokumentisarja valkoisen liikeneisen ja mustan muusikon rakkaudesta. Juttu käsitteli myös ulkopuolisten etnisiä ennakkoluuloja sekä perheen lasten kokemuksia ihonväristään. Niin visuaalinen kuin verbaalinen vuorovaikutus mustan ja valkoisen suomalaisen välillä oli äärimmäisen tehokasta ja positiivisiin tunteisiin vetoavaa. **Alakuvassa** mustat koripalloilijat olivat toisessa roolissa: syytettyinä suomalaisten jääkiekkoilijoiden pahoinpitelystä (I-S 11.2.2000). Huomattavasti useammin mustaihoiset (erityisesti somalialaiset) olivat kuitenkin esillä suomalaisten väkivallan kohteina.

”Muita afrikkalaisperäisiä” käsittelevien juttujen pääaiheet jakautuivat hämmästyttävän samankaltaisesti kuin somalialaisia koskevien juttujen aiheet: Suomalaisten suhde tummaihoisiin ja suvaitsevaisuusjutut nousivat taas kärkeen. Rikoksia ja konflikteja koskevat jutut jakautuivat hiukan tasisemmin. Muut mustat eivät kuitenkaan olleet somalialaisten tavoin väkivallan kohteina, vaan heihin kohdistuneet rikokset ja häiriöt olivat paria poikkeusta lukuun ottamatta neekeriksi nimittelyjä tai muita väkivallattomia loukkauksia.

Neekeriksi nimittely. Jo edellä todettiin, että neekeri oli yksi useimmin toistuvista vähemmistöistä käytetyistä negatiiviseksi tulkittavista nimeämistavoista. Aivan kuten ryssä-sanan yhteydessä, lehdet eivät juuri koskaan käyttäneet neekeri-sanaa konkreettisten henkilöiden nimittelyyn, vaan useimmin oli kysymyksessä periaatteellinen keskustelu sanan käytön sopivuudesta. Otsikoihin asti sana nousi niissä muutamissa tapauksissa, joissa lehdet uutisoivat neekeriksi nimittelystä syntyneitä oikeusjuttuja. Nuo jutut kertoivat sanan sopimattomuudesta, kun taas niitä seuranneissa yleisönosastokirjoituksissa usein puolusteltiin neekeri-sanankäyttöä.

Nimitteli neekeriksi – 15 vuotias tyttö sai syytteen solvauksesta (I-S, ots. 10.8.2000)

Neekeri-sanankäytöstä huomautus rikoskomisariolle (I-S, ots. 26.5.2000)

”Turhempaan hän (apulaisoikeusasiamies – PR) olisi tuskin voinut puuttua. Kaikki suomalaiset ymmärtävät, mitä neekeri-sanalla tarkoitetaan eikä kukaan suomalainen koe sanaa kielteisenä.” (I-S 31.5.2000, yleisönosastokirjoittaja kommentoi edellistä juttua)

Miksi syrjiä neekeri-sanaa? (AL 9.5.2000, ots. yleisönosastossa)

Lehdissä oli myös tummaihoisten kommentteja sanankäytöstä sekä suomalaisnuorten repliikkejä, joissa he tuomitsivat neekeri-sanankäytön. Itseen kohdistuvana ja abstraktilla tavalla käytettynä neekeri oli lehdissä myös hyväksyttyä: *”Olin naisena kiva ja eksoottinen, vähän niin kuin lappalainen tai neekeri”* (Karjalainen 6.9.2000), vaaleaihoinen joensuulaisnainen kertoo kokemuksistaan miesvaltaisessa multimediarityksessä. Neekeri-sana pääsi palstoille nimenomaan muiden puheiden lainauksissa. Useimmiten

oli kyse sanan käytön paheksumisesta, mutta oli joukossa päinvastaisiakin tapauksia:

”Hiljattain oikeusasiamies sanoi, että poliisi ei saa nimittää neekeriksi sel-laista mustaa miestä, joka on neekeri. Toimittaja saa nimittää minua rasis-tiksi, Haideriksi ja Obersturmbannführeriksi, vaikka en ole mitään näistä.”
(Raimo Ilaskivi Ilta-Sanomien haastattelussa 28.7.2000)

Myös journalistit ovat osallistuneen keskusteluun neekeri-sanan sopi-vuudesta. Journalistien ammatillisella sähköpostilistalla keskusteltiin aiheesta pari vuotta sitten, jolloin monet toimittajat puolustivat neekeri-sanaa nor-maalina ja neutraalina suomen kielen ilmauksena. Ilkan päätoimittaja Kari Hokkanen puolusti omalla palstallaan (30.4.2000) neekeri-sanan käyttöä, kunhan sitä ei tehdä halventavassa tarkoituksessa. Samoin Turun Sanomien päätoimittaja Ari Valjakka Julkisen Sanan Neuvoston seminaarissa syksyllä 2000 piti neekeri-sanan käyttöä korrektina ja perinteiseen suomalaiseen kieleen kuuluvana. Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista, että lehdissä neekeri-sanaa ei kuitenkaan käytetty juuri lainkaan tuolla ”luonnollisella tavalla”, ei myöskään Ilkassa eikä Turun Sanomissa.

Suomen perinteiset etniset vähemmistöt

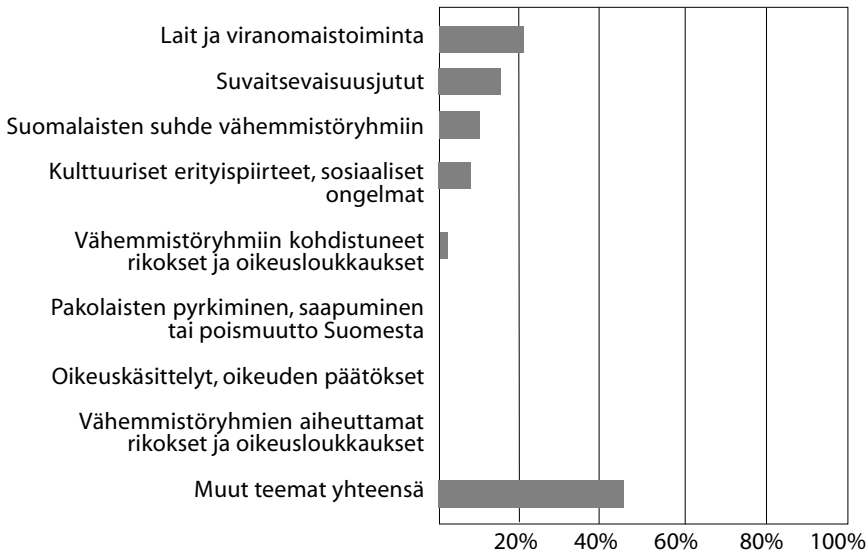
Perinteisillä etnisillä vähemmistöillä tarkoitetaan ryhmiä, jotka ovat asu-neet Suomessa vähintään parin sukupolven ajan. Raja ”perinteisten” ja uu-sien etnisten vähemmistöjen välille on tässä vedetty tataarien ja chileläisten väliin; viimeksi mainitut tulivat suurehkona ryhmänä 1970-luvun alussa, kun taas valtaosa tataareista tuli Suomeen satakunta vuotta sitten. Juutalai-set ja romanit ovat olleet täällä jo vuosisatoja. Saamelaiset puolestaan ovat maamme alkuperäiskansa, johon nähden suomalaiset ovat maahanmuutta-jia.

Tataarit olivat jutun keskeisenä ryhmänä vain yhdessä jutussa. Sivumen-nen heidän mainittiin muutamassa jutussa lähinnä silloin, kun puhuttiin Suomen perinteisistä vähemmistöistä. Tataarien ohella huomattava osa Suo-men venäläisistä kuuluu perinteisiin vähemmistöihin. Tutkimuksen alku-vaiheessa heidät pyrittiinkin erottamaan muista venäläisistä. Venäläisiä kos-kevistä jutuista oli kuitenkin usein mahdotonta tietää, oliko puhe vanhasta

venäläisvähemmistöstä, uusista maahanmuuttajista vai tilapäisesti täällä oleskelevista, ja siksi kaikki venäläiset päädyttiin sijoittamaan samaan luokkaan. Tuossa jo edellä kuvatussa venäläisten luokassa oli kuitenkin hyvin vähän juttuja Suomen ”vanhoista venäläisistä”.

Saamelaiset olivat keskeisenä ryhmänä yli 200 jutussa. Näistä tosin 116 ilmestyi Lapin kansassa ja 41 Kalevassa, joten muissa viidessätoista lehdessä yhteensä oli alle viisikymmentä saamelaisjuttua. Näistäkin reilu kolmannes oli kahdessa lehdessä eli Helsingin Sanomissa ja Vihreässä Langassa. Lähes kaikki saamelaisia koskevat jutut olivat sellaisia, joissa he olivat jutun keskeisenä vähemmistöryhmänä, mikä kuvastaa hyvin saamelaisuuden erillisyyttä muihin etnisiin vähemmistöihin verrattuna.

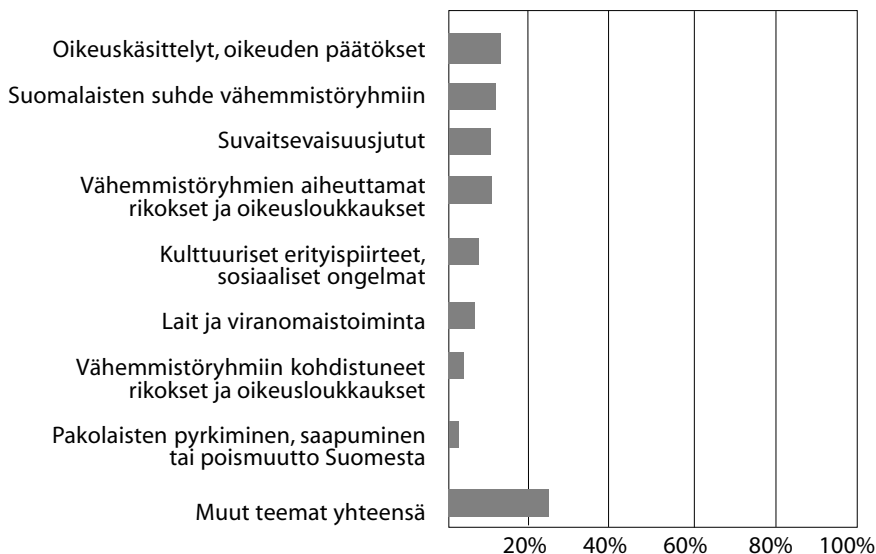
Kuvio 11: Saamelaiset eri teemojen yhteydessä (204 juttua)

Saamelaisia koskevilla jutuilla korostuivat laki- ja viranomaisteemat. Erityisen paljon juttuja oli saamelaisalueiden maanomistusoikeuksiin liittyvistä kysymyksistä. Myös keskustelua siitä, kuka on oikea saamelainen käytiin paljon lehtien palstoilla. Näissä aiheissa saamelaiset saivat oman näkökulmansa esiin ja oman äänensä kuuluviin paremmin kuin muut vähemmistöt omilla ongelmissaan. Suvaitsevaisuusjutuista valtaosa oli historiallisia ja valistuksellisia taustajuttuja saamelaisuudesta. Lapin Kansassa oli paljon myös saamelaiskulttuuriin liittyviä kirjoituksia sekä rutiiniuutisia saamelaispaliskuntien poronhoitoon liittyvistä arkipäivän asioista.

Suomen romaneja koskevia juttuja oli kaikkiaan hiukan toista sataa, joista 70:ssä romanit olivat keskeisenä ryhmänä.¹⁷ Romanijutut jakautuivat hyvin tasaisesti eri teemoille. Eniten juttuja oli oikeustapauksista, joissa romanit eivät suinkaan olleet yleensä syyllisinä. Muutamassa jutussa kerrottiin romanien syrjinnästä ravintolassa tai loukkaavasta mustalaiseksi nimitelystä. Eniten juttuja oli kuitenkin tapauksesta, jossa joukko suomalaisia oli pahoinpidellyt romanimiehen ja tämä oli henkensä pelastaakseen puukottanut yhden potkijoistaan. Oikeus päätti romanin toimineen itsepuolustukseksi eikä tuominnut häntä.

Kuvio 12: Suomen romanit eri teemojen yhteydessä (70 juttua)

Romaneja vai mustalaisia? Tässäkin nimittelytapauksessa toistui sama ilmiö kuin neekeri- ja ryssä-sanankäytössä: mustalainen-sanaa ei useimmiten käytetty niin, että se olisi voitu tulkita loukkaavaksi. Edellisistä esimerkeistä mustalaispuhe poikkesi kuitenkin siten, että sanaa käytettiin myös viittaamaan konkreettisiin jutuissa esiintyneisiin henkilöihin. Mutta se tapahtui siten, että nuo romanit käyttivät itse itsestään tai etnisestä ryhmästään mustalaisnimeä.

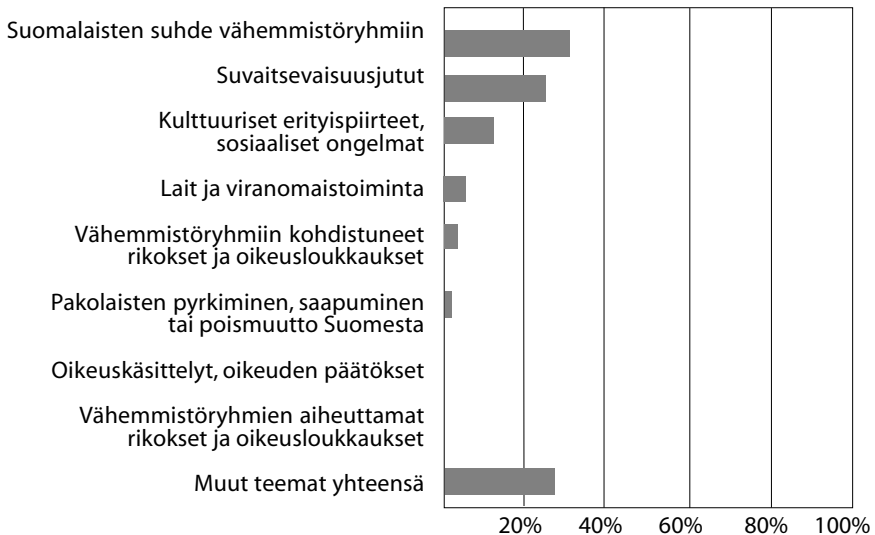
17. Tähän luokkaan koodattiin myös ”romanit yleensä”, ja joissakin epäselvissä tapauksissa esimerkiksi Puolan tai Slovakian romaneja voi olla tässäkin joukossa. Valtaosa jutuista koskee kuitenkin Suomen perinteistä romanivähemmistöä.

Esimerkiksi Lapin Kansa otsikoi syntymäpäivähaastattelun *”Romaanien kulttuuri kuihtuu hiljaa”* (3.2.2000). Itse jutussa haastateltu romaninainen puhuu menneisyydestä kertoessaan luontevasti mustalaisista: *”Ennen mustalaiset kulkivat hevosilla kylästä kylään ja perheet olivat koossa. Nykyisin (-) useat nuoret eivät ole edes kiinnostuneita romaanien vanhoista tavoista tai uskomuksista.”*

Arkiset käyttöyhteydet muokkaavat muuten neutraalien sanojen merkityksiä. Lehti uutisoi romanimiehen tehneen rikosilmoituksen, koska poliisi oli hänen kertomansa mukaan sanonut: *”Turpa kiinni Kajaanin mustalainen.”* (I-S 10.8.2000)

Sanojen merkitykset muuttuvat osittain myös journalismin käytäntöjen kautta. Mustalainen alkaa saada negatiivisia viitemerkityksiä siten, että tietoisien kielteisen asenteensa ilmaisevat puhuvat mustalaisista, muut romaaneista. Esimerkiksi kun yleisönosastoissa vastustettiin Puolan ja Slovakian romanien Suomeen tuloa, puhuttiin usein mustalaisista. Uutisteksteissä turvapaikanhakijoista käytettiin poikkeuksetta romani-sanaa. Näin eri sävyiset jutut vähitellen sävyttävät nimityksetkin, vaikka moni romani haluaisi vielä olla mustalainen.

Kuvio 13: Juutalaiset eri teemojen yhteydessä (72 juttua)

Juutalaiset olivat esillä yhtä usein kuin romanit¹⁸. Syksyn 1999 aineistoon verrattuna juutalaisten osuus oli kasvanut moninkertaiseksi, ja tämä selittyy ainakin osaksi muutaman yksittäisen tapauksen perusteella. Monet lehdet julkaisivat useissa numeroissaan juttuja Ruben Stillerin ja Jari Tervon sanailusta jälkimmäisen esittämien keskitysleirivitsien vuoksi. Lehdet julkaisivat myös Suomen juutalaisten paheksumisia suomalaisten SS-miesten muistomerkin johdosta.

Suvaitsevaisuusjuttuja oli paljon, ja niistä valtaosa oli valistuksellisia kirjoituksia juutalaisvainoista sekä juutalaista kulttuuria käsittelevän perusteoksen ilmestymisen johdosta.

Muut ryhmät ja ulkomaalaiset yleensä

Albaanit – niin Kosovosta kuin Albaniastakin tulleet – olivat jollain tavalla esillä 80 jutussa. Huomattava osa jutuista liittyi muutama vuosi sitten Suomeen jalkapalloa pelaamaan tulleiden albanialaispoikien turvapaikkahakemusten käsittelyyn. Lähinnä tätä tapausta koskevat viranomaisasiat olivat pääaiheena kahdessa kolmasosassa albanialaisia koskevista jutuista.

Irakilaiset olivat esillä suurin piirtein yhtä usein kuin albaanit, harvemmin kuitenkin jutun keskeisenä ryhmänä sekä otsikoissa ja kuvissa. Yli puolet irakislaisjutuista koski Oulussa tapahtuneen pakolaisäidin pahoinpitelyä sekä sen oikeuskäsittelyä. Itse irakilaiset eivät olleet lehdissä esillä väkivallan tai muiden rikosten tekijöinä.

Kurdit olivat esillä kaikkiaan viidessäkymmenessä jutussa, joiden aiheista mikään ei noussut kovin selvästi muiden edelle.

Turkkilaiset olivat esillä lähes yhtä usein kuin kurdit, mutta he olivat hyvin harvoin jutun keskeisenä vähemmistöryhmänä. **Muut arabit** oli kokooma-

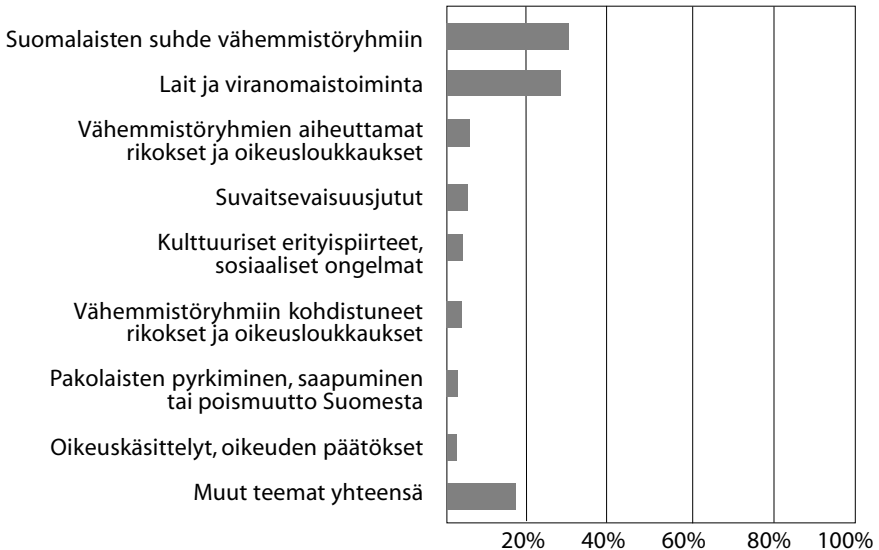
18. Henkilö tai ryhmä luokiteltiin juutalaisten edustajaksi vain sellaisissa tapauksissa, kun hänen etninen taustansa tuotiin esiin ja/ tai juttu käsitteli juutalaisuutta. Esimerkiksi jokaista Ben Zyskoviczin poliittista esiintymistä ei koodattu juutalaisen esittämäksi. Ruben Stiller koodattiin toimittajaksi silloin, kun hän esiintyi selvästi toimittajan roolissa. Sama Stiller koodattiin juutalaiseksi silloin, kun hän otti lehdissä kantaa Jari Tervon keskitysleirivitseihin tai hänen etninen taustansa tuotiin muuten esiin.

luokka, johon sijoitettiin mm. palestiinalaiset sekä tapaukset, joissa puhuttiin yleistäen arabeista.

Chileläiset, vietnamilaiset, kiinalaiset, intialaiset ja serbialaiset olivat keskeisenä ryhmänä harvoin, yhteensäkin alle 50 jutussa, joiden aiheet jakautuivat satunnaisesti.

Muut nimetyt maahanmuuttaja- ja pakolaisryhmät -luokkaan sijoitettiin kaikki kansallisuudeltaan tai etniseltä taustaltaan identifioitavat ryhmät, jotka eivät kuuluneet ennalta tehtyyn luokitteluun. Yhteensä heitä oli saman verran kuin venäläisiä. Tämä ryhmä koostui hyvin sekalaisesta joukosta maahanmuuttajia, joukossa oli ulkomaalaisia yli viidestäkymmenestä maasta kaikkialta maapallolta ("aasialaisia", italialaisia, norjalaisia, "lattareita", kuubalaisia, burmalaisia jne). Useimmin olivat esillä britit, japanilaiset ja saksalaiset, mutta mikään ryhmä ei ollut esillä pariakymmentä kertaa enempää. Rikosjuttujen lisäksi joukossa oli suvaitsevaisuusjuttuja ulkomaalaisten sopeutumisesta Suomeen sekä monenlaisia viranomaisjuttuja.

Kuvio 14: "Vähemmistöryhmät yleensä" eri teemojen yhteydessä (857 juttua)

Ulkomaalaiset ja maahanmuuttajat yleensä -ryhmällä puolestaan tarkoitetaan juttuja, joissa puhuttiin yleistäen Suomessa asuvista tai tänne pyrkivistä maahanmuuttaja- ja vähemmistöryhmistä. Tällaisia juttuja oli vajaa kolmannes aineistosta. Suomalaisten suhde maahanmuuttajiin sekä laki- ja viranomaisasiat korostuivat näissä jutuissa vielä enemmän kuin nimetyistä maahanmuuttajaryhmistä puhuttaessa. Lakijutuista suuri osa koski ulkomaalaislain sekä viisumipakon käsittelyyn liittyviä asioita. Suomalaisten ja maahanmuuttajien suhdetta käsittelevistä jutuista huomattava osa oli mielipidejuttuja, joissa puhuttiin ulkomaalaisten tulosta Suomeen nimeämättä mitään erityistä ryhmää. Tässä ryhmässä oli myös juttuja, joissa käsiteltiin Suomen tulevaa työvoimatarvetta ja sen ratkaisemista maahanmuuton avulla.

Tämän ryhmän rikosjutut olivat niitä, joissa puhuttiin yleisellä tasolla ulkomaalaisten tekemistä rikoksista sekä niitä, joissa syyllisten tai syyllisiksi epäiltyjen sanottiin olevan ulkomaalaisia. Yhtä lailla yleistävästi maahanmuuttajista puhuttiin suvaitsevaisuusjutuissa sekä kulttuuri- ja sosiaalialheissa.

Lehtijuttujen kohteet ja puhujat

Juttujen puhujarakenteen erittelyn tavoitteena on tehdä näkyviksi journalistin tuottamia tekstin sisäisiä ”valtarakenteita”. Journalisti voi vaikuttaa, ketkä ja mitkä instituutiot saavat äänensä kuuluviin julkisuudessa. Tämä voi perustua tietoiseen linjanvetoon, mutta useimmin lienee kysymys rutii-neista, sattumista ja kireiden työaikataulujen asettamista rajoituksista, joiden vuoksi ei hankita muita kuin helposti tavoitettavia tuttuja haastateltavia.

Puhujarakennetta analysoidaan erottelemalla jutuissa esiintyvät toimijat sen mukaan, esiintyvätkö ne puhujina vai puheen kohteina. Se on analyysia siitä, miten journalisti jutussaan on järjestellyt muiden puheita: ketä siteerataan, ketä referoidaan, kuka taas esitetään mykkänä toimijana. Puhujarakenteen perusteella voidaan tarkastella myös tekstin ”dialogisuutta”, sitä miten eri henkilöt ja instanssit esiintyvät ja puhuvat samoissa jutuissa.

Puhujarakenteen analyysi kertoo journalistisen työn rakenteellisista käytännöistä, mahdollisesti myös rakenteellisista vinoumista. Sen sijaan se ei

paljasta, mitä itse kukin puhuu ja missä yhteydessä. Se ei myöskään kerro, millaisia verbaalisia ilmaisuja toimittaja käyttää tai miten hän yhdistelee oman tekstinsä muiden puheisiin.

Analyysissa luokiteltiin kaikki jutussa esiintyvät henkilöt ja muut yhteiskunnalliset tahot (esimerkiksi vähemmistöryhmät, poliisit ja muut oikeusviranomaiset, valtion johto, kansalaisjärjestöt, etnisiin vähemmistöihin vihamielisesti suhtautuvat ”vierasvihaiset tahot”). Samalla määriteltiin kunkin puhujatahon asema jutun hierarkiassa: onko se puhujana vai muuten vain esillä jutussa.

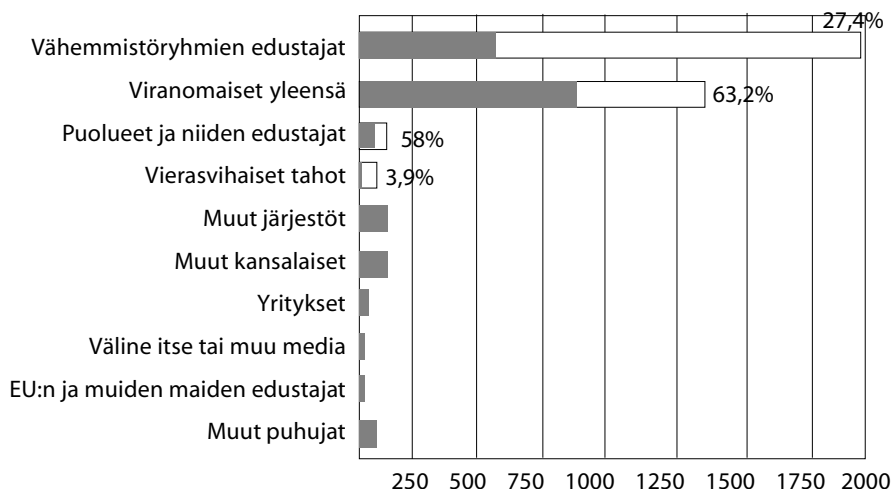
Tässä yhteydessä on syytä erottaa lähteen ja puhujan käsitteet. Toimittajan käyttää tiedon hankinnassa ja jutun teossa yleensä paljon useampia lähteitä kuin niitä, jotka näkyvät lopullisessa tekstissä. Käytettyjä lähteitä emme voi tietää, koska tutkimuskohteena ovat valmiit jutut. Puhujat ovat se osa lähteistä, joka tuodaan näkyviin jutussa joko siteeraamalla tai referoimalla. Henkilöiden lisäksi tässä analyysissa ”puhujia” voivat olla kirjalliset dokumentit: esimerkiksi jos jutussa referoidaan Punaisen Ristin kannanottoa, puhujaksi merkitään kansalaisjärjestöjen edustajat.¹⁹

Puhujarakenneanalyysi toki antaa viitteitä ja pohjaa keskustelulle toimittajien lähdekäytännöistä. Olennaisempaa puhujarakenteessa on kuitenkin mahdollisuus nähdä, missä rooleissa etniset vähemmistöt ja muut toimijat julkisuudessa esiintyvät.

Analyysin perustana olevaa juttujen puhujarakenteen erittelyä kuvataan tarkemmin Aineistoraportin liitteessä 1.

19. Tämän tutkimuksen alkuvaiheessa puhujarakenneanalyysi tehtiin vielä yksityiskohtaisemmin eritellen: laskettiin jokaisen puhujan yksittäiset repliikit, erotettiin varsinaiset puhujat ja toissijaiset puhujat, samoin suorat siteeraukset ja referoinnit (ks. Raittila & Suikkanen & Lilja 1999, Raittila 2000). Näin tarkka koodaus oli erittäin työlästä ja luotettavuudeltaan ongelmallista, joten siitä luovuttiin tutkimuksen kuluessa. Analyysin kannalta oleelliset tulokset saatiin erottelemalla puhujat ja tärkeimpien toimijoiden esilläolo jutuissa. Vähemmistöryhmiä koodattiin loppuvaiheessakin heidän roolinsa toissijaisina puhujina.

Kuvio 15: Juttujen puhujarakenne uutisluonteisissa jutuissa (N=2015)

”Uutisluonteiset jutut” käsittävät uutiset, haastattelut, reportaasit, vinkkijutut. Kuvion vaakapalkki ilmaisee, kuinka monessa jutussa vähemmistöryhmien, viranomaisten, puolueen tai vierasvihaisten edustajat olivat jollain tavalla esillä. Palkin tummennettu osuus kuvaa niiden juttujen määrää, joissa ne pääsivät puhujiksi. Prosenttiluvut kuvaavat niiden juttujen osuutta, joissa kyseinen ryhmä pääsi puhujaksi esillä ollessaan (esimerkiksi ”vierasvihaiset” oli esillä 101 jutussa, puhujana neljässä jutussa, osuus siis 3,9 %). Kuvion alaosan toimijoista koodattiin vain niiden esiintyminen puhujina.²⁰

Etnisten vähemmistöryhmien edustajat olivat esillä lähes kaikissa aineiston uutisjutuissa, mikä on luonnollista aineiston keruuperusteista johtuen. Ne jutut, joissa vähemmistöt eivät olleet edes mainittuina, saattoivat käsitellä esimerkiksi rasismia yleisellä tasolla.

Vähemmistöryhmien edustajat olivat jutuissa useimmin vain kohteina. Syksyn 1999 aineistossa he pääsivät puhujiksi noin joka viidenteen niistä jutuista, jossa olivat esillä. Tämä vastaa aikaisemmin Suomessa ja muualla maailmassa vastaavissa tutkimuksissa saatuja tuloksia. Vuoden 2000 aineistossa vähemmistöryhmien edustajat olivat puhujina 27,4 prosentissa uutisjutuista, mikä on selvä lisäys aikaisempaan tilanteeseen. Ainakin yksi syy

20. Uutisluonteisissa jutuissa oli puhujia keskimäärin yksi juttua kohden, tai tarkemmin sanottuna 1,4/ juttu niissä jutuissa, joissa ylipäheensä on puhujia. Konkreettisia puhujia oli enemmän, sillä kuvio ilmaisee eri toimijatahojen esillä olon ja toimimisen puhujina. Esimerkiksi: kuvion mukaan joku viranomainen oli puhujana 849 jutussa, mutta konkreettisia viranomaispuhujia oli paljon enemmän (ks. kuvio 18). ”Viranomaiset yleensä” kuvaa niiden juttujen määrää, joissa puhujana on yksi tai useampi viranomaisaho. Luku on pienempi kuin kaikkien viranomaisahojen summa, koska samassa jutussa voi olla puhujana tai esillä esim. poliisi ja muu viranomainen.

muutokseen lienee suvaitsevaisuusjuttujen lisääntyminen; niissähän vähemmistöt pääsivät rutiiniuutisia useammin puhujiksi.

Vähemmistöryhmien osuuden kasvusta huolimatta etnisyyttä koskevien juttujen keskeisimpiä puhujia olivat edelleen eri tasojen viranomaiset. Sen sijaan poliittisten puolueiden edustajat esiintyvät ja puhuivat etnisiä kysymyksiä käsittelevissä lehtikirjoituksissa harvoin, vain neljässä prosentissa jutuista.

Vielä vähemmistöryhmiä selvemmin kohteiksi jäivät ns. vierasvihaiset tahot: esimerkiksi skinheadit ja muut avoimen rasistiset pienryhmät. Niistä puhuttiin sadassa jutussa, mutta vain neljässä niistä rasistisen ryhmän edustaja sai itse esittää oman näkemyksensä.

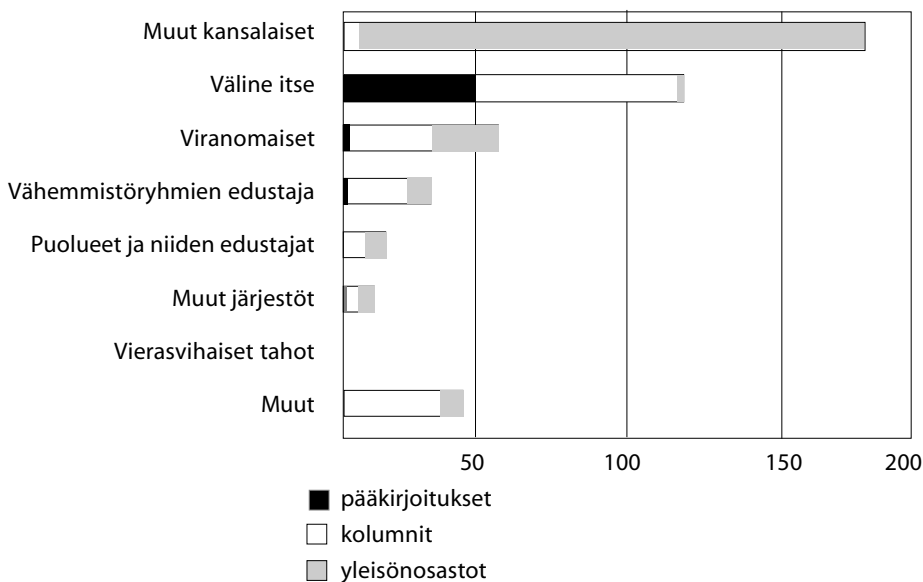
Muita merkittäviä puhujaryhmiä ovat erilaisten kansalaisjärjestöjen edustajat sekä ”muut kansalaiset”. Viimeksi mainituilla tarkoitetaan uutisissa ja esimerkiksi katugallupeissa haastateltuja tavallisia suomalaisia, joita ei juttun tunnistetietojen perusteella voi sijoittaa muihin käytettyihin toimijakategorioihin. Järjestöt olivat valtaosaltaan mitä erilaisimpia paikallisia ja valtakunnallisia yhdistyksiä²¹. Kansalaiset ja järjestöjen edustajat puhuivat useimmin suomalaisten ja vähemmistöryhmien suhteita koskevissa sekä suvaitsevaisuusjutuissa.

Yritysten edustajat olivat puhujina suhteellisen harvoin. EU:n ja muiden maiden edustajat olivat puhujina vain satunnaisesti, mutta on muistettava, että ulkomaita koskevat jutut eivät olleet mukana aineistossa.

Mielipidejuttujen puhujarakenne poikkesi selvästi uutistyyppisistä jutuista: ylivoimaisesti suurin kirjoittajaryhmä oli ”muut kansalaiset”. Nämä olivat omalla nimellään tai nimimerkillä kirjoittavia ja muuten taustaltaan tuntemattomiksi jääviä henkilöitä. Heitä oli vain vähän kolumnisteina, mutta yleisönosastokirjoittajista kolme neljännestä oli näitä ilman erityisroolia esiintyviä kansalaisia.

21. Maahanmuuttajien järjestöt on koodattu vähemmistöryhmien sekä puoluejärjestöt puolueiden edustajiksi. Viitisentoista prosenttia järjestöistä oli ylikansallisia ihmisoikeusjärjestöjä (esim SPR, Amnesty) ja saman verran järjestöihin koodatuista oli uskonnollisten yhteisöjen edustajia.

Kuvio 16: Mielipidejuttujen kirjoittajat (yhteensä 480 juttua)

Toiseksi suurin ryhmä on ”väline itse”: tähän ryhmään kuuluvat lehtien pääkirjoitukset ja kolumnit. Pääkirjoitukset olivat luonnollisesti lähes sataprosenttisesti lehtien itsensä tekemiä, ja myös kolumneista ja vastaavista yleisönosastoa painokkaammista mielipidejutuista yli kolmannes oli lehtien omien toimittajien kirjoittamia.

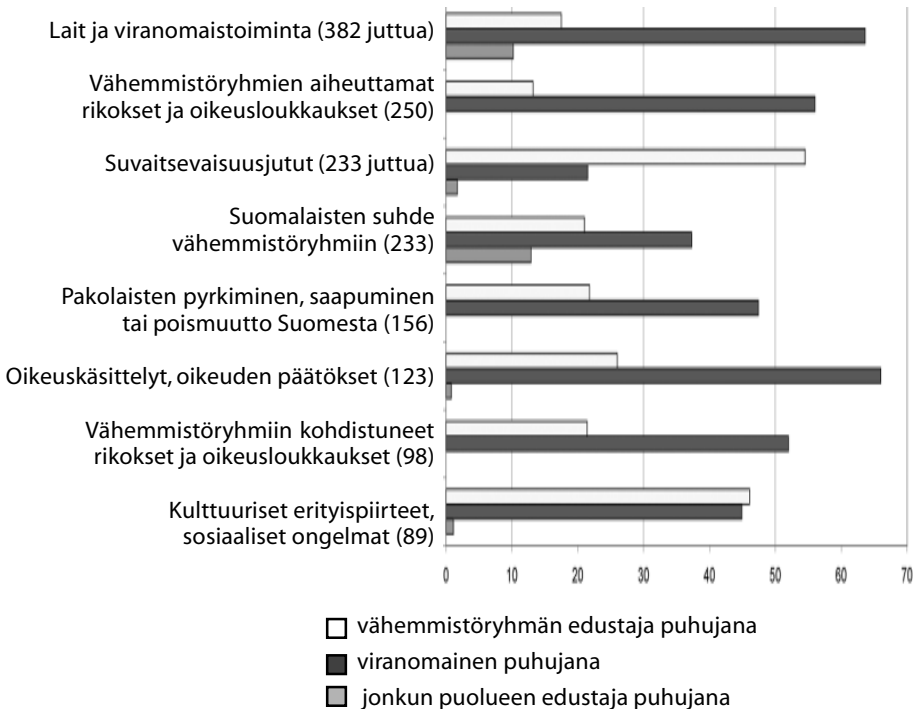
Vähemmistöryhmien edustajat olivat kirjoittajina kaikkiaan vain 39 mielipidejutussa, joista valtaosa oli kolumneja ja niistäkin huomattava osa Lapin Kansassa julkaistuja saamelaiskolumnistien juttuja. Etnisten vähemmistöjen edustajien kirjoittamia yleisönosastojuttuja oli todella vähän, jos määrää verrataan esimerkiksi ”muiden kansalaisten” osuuteen. Tietenkin kansalaisten joukossa saattoi olla joku nimellään tai nimimerkillä kirjoittanut vähemmistöryhmään kuuluva, mutta kokonaiskuvaa etnisten vähemmistöjen heikosta näkyvyydestä yleisönosastoissa se ei muuta.

Puolueiden edustajien niukka osallistuminen maahanmuutosta ja ulkomaalaisista käytyyn lehdistökeskusteluun näkyy mielipidekirjoittelussa vielä selvemmin kuin uutisten puhujarakenteessa. Koko vuoden aineistossa oli vain kymmenen (yksitoista, jos otetaan valtion johto huomioon) poliittikon kirjoittamaa etnisiä kysymyksiä tai rasismia käsitellyttä yleisönosastokirjoitusta.

Vähemmistöryhmät puhujina

Etnisten vähemmistöjen edustajat pääsivät puhujiksi erityisesti heitä koskevien menestystarinoiden ja muiden suvaitsevaisuusjuttujen yhteydessä; niissä heitä siteerattiin selvästi useammin kuin muita puhujia. Sama koskee myös kulttuurisia erityispiirteitä sekä sosiaalisia ongelmia koskevia juttuja. Myös suomalaisten ja vähemmistöryhmien suhteisiin sekä lakeihin ja viranomaistoimintaan liittyvissä asioissa vähemmistöt pääsivät määrällisesti usein ääneen. Mutta noissakin jutuissa viranomaiset ja muut valtaväestöä edustavat puhujat pääsivät ääneen paljon vähemmistöjä useammin. Suh-

Kuvio17: Vähemmistöryhmät, viranomaiset ja poliitikot puhujina eri teemojen yhteydessä (uutisluonteiset jutut)

Kuvion vaakapalkit ilmaisevat, kuinka suuressa osassa kyseisen teeman jutuista vähemmistöryhmät, viranomaiset tai poliitikot olivat puhujina. Esimerkiksi laki- ja viranomaisjutuissa viranomaiset olivat puhujina yli 60 prosentissa, vähemmistöryhmät kuudesosas-

teessa rooliinsa juttujen kohteina vähemmistöt olivat harvoin puhujina rikos- ja konfliktitapausten yhteydessä. (ks. kuvio 18)

Juttutyypeittäin tarkasteltuna vähemmistöt pääsivät ääneen erityisesti reportaaseissa ja haastatteluissa, joissa he olivat puhujina 55 prosentissa jutuista. Sen sijaan uutisissa vähemmistöt saivat äänensä kuuluviin alle viidenneksessä.

Vähemmistöryhmistä muita paremmin ääneen itseään koskevilla jutuilla pääsivät afrikkalaista alkuperää olevat, venäläiset, saamelaiset ja romanit. Somalialaisetkin pääsivät puhujiksi huomattavasti useammin kuin vuoden 1999 aineistossa.

Kiinnostavaa on, että kun jutuissa puhuttiin ulkomaalaisista, pakolaisista tai vähemmistöryhmistä yleensä niitä erikseen nimeämättä, yli 850 jutusta vain 48:ssa joku vähemmistöryhmien edustaja pääsi puhujaksi. Viranomaiset (erityisesti keskeiset valtiolliset toimielimet) sekä kansalaisjärjestöjen edustajat olivat lehtien yleisten pakolais- ja vähemmistöjuttujen puhujia.

Vähemmistöryhmät toissijaisina puhujina.²² Toissijaisilla puhujilla tarkoitetaan sellaisia toimijoita, jotka saivat äänensä kuuluviin jonkun toisen puhujan kautta. Seuraavassa esimerkissä puhujana on rehtori Vuorinen, mutta kun hän referoi somaliäitien puhetta, ovat vähemmistöryhmien edustajat (somalialaiset) jutun toissijainen puhuja:

”Osa somalilapsista tuli keskiviikkona kouluun äitiensä saattelemina. (—) Lapsensa kouluun saattaneet somaliäidit esittivät huolensa lastensa turvallisuudesta Vuoriselle aamulla. Rehtorin mukaan erityisjärjestelyjä jatketaan (—).” (HS 21.9.2000)

Ylivoimaisesti useimmin vähemmistöryhmien nimissä ja heidän puolestaan puhuivat viranomaiset: ulkomaalaisviraston, poliisin, tullilaitoksen, rajavartioston ja oikeuslaitoksen edustajat sekä asianajajat tai tutkijat.

22. Syksyn 1999 tutkimuksessa koodattiin kaikki toissijaiset puhujat. Tulosten mukaan lähes puolet kaikista toissijaisista puhujista oli vähemmistöryhmien edustajia, kun esimerkiksi viranomaisten osuus oli alle kuudesosa, vaikka viranomaiset olivat varsinaisina puhujina lähes kolme kertaa vähemmistöryhmiä useammin (Raittila&Kutilainen 2000, 59). Koska toissijaisten puhujien koodaus oli erittäin suuritöistä epäluotettavaakin, ja koska muut toimijat olivat niin harvoin toissijaisina puhujina, vuoden 2000 tutkimuksessa toissijaisiksi merkittiin vain vähemmistöryhmien edustajat.

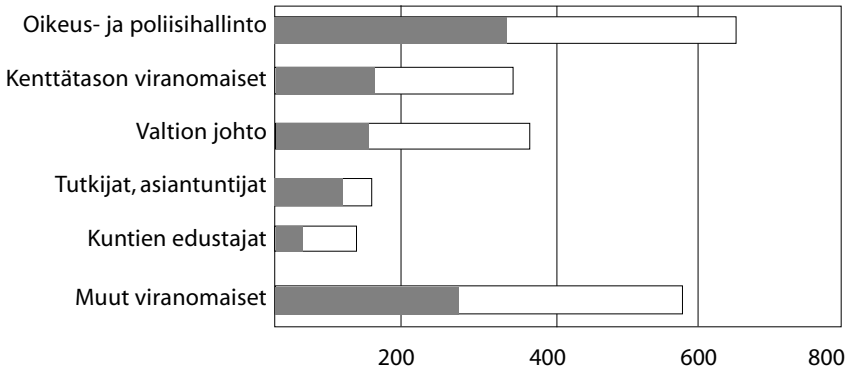
Se että joku jutun henkilö referoi toisen henkilön puhetta, on normaalia journalismissa, ja vähemmistöryhmien kohdalla käytäntöön lienee vaikuttanut kielitaidon puute sekä joissakin tilanteissa vähemmistöjen haluttomuus puhua journalisteille. Silti monien toissijaisten puhetahtumien yhteydessä heräsi ajatus, että toimittaja olisi voinut kysyä asiaa suoraan vähemmistön edustajaltakin. Lainaaminen toisen puhujan kautta saattaa toissijaisen puhujan aina tietyllä tavalla toissijaiseen asemaan. Eikä alkuperäisten puhujien käyttämisessä ole kysymys vain poliittisesta korrektiudesta, vaan hyvästä journalismista ja mahdollisuudesta saada jutut elävämmiksi ja kiinnostavammiksi.

Viranomaiset puhujina

Edellä jo todettiin, kuinka etnisyyttä koskevien juttujen yhteydessä eniten puhuivat eri tasojen viranomaiset. Heistä useimmin pääsivät ääneen poliisit ja oikeusviranomaiset, mikä johtuu ennen muuta rikos- ja oikeusjuttujen suuresta määrästä. Lähes yhtä usein pääsivät puhujiksi ”muut viranomaiset”, ja tuo luokka koostuu pääasiassa eri ministeriöiden, raja- ja merivartioston sekä ulkomaalaisviraston edustajista. Järjestyksen, kurinpidon ja kontrollin edustajat puhuivat vähemmistöjuttujen yhteydessä selvästi enemmän kuin esimerkiksi koulu-, sosiaali- tai muut kunnalliset ja kenttätason viranomaiset. Suhteessa esillä oloonsa useimmin juttujen puhujiksi pääsivät tutkijat ja asiantuntijat (kuvio 19).

Päinvastoin kuin vähemmistöjen edustajat, viranomaiset puhuivat erityisen usein uutisissa (yli puolessa niistä), mutta varsin harvoin haastatte luissa ja reportaaseissa (alle viidesosassa). Viranomaisten keskeisyys uutisjuttujen puhujina ei kuitenkaan ole mikään etnisten juttujen erikoispiirre, vaan koskee normaalijournalismia yleisemminkin.

Viranomaisten keskeinen osuus puhujina näkyy luonnollisesti myös teemoittaisessa tarkastelussa. Lain ja viranomaistoiminnan tilaa käsittelevissä jutuissa useimmin esiintyivät keskeiset valtiolliset toimijat (presidentti, valtioneuvosto, ministerit) sekä poliisit ja oikeushallinnon edustajat. Sekä valtion johdon että oikeushallinnon edustajat olivat puhujaprofiililtaan varsin yksipuolisia, sillä he puhuivat harvoin muiden kuin yllä mainittujen teemojen yhteydessä.

Kuvio 18: Eri viranomaisryhmät esillä ja puhujina uutistyyppisissä jutuissa

Vaakapalkki kuvaa niiden juttujen määrää, joissa kyseisen viranomaisryhmän edustajat olivat esillä. Tummennettu osuus on taas niiden juttujen määrä, joissa ryhmän edustajat pääsivät puhujiksi.

Tutkijat ja asiantuntijat pääsivät ääneen erityisesti pakolaisten maahan-tuloa sekä suomalaisten suhdetta vähemmistöryhmiin koskevista jutuista. Kenttätason viranomaiset olivat puhujina hyvin monentyyppisten juttujen yhteydessä. Pääosin ministeriöiden virkamiehistä ja rajahenkilökunnasta koostuva ryhmä ”muut viranomaiset” puhui erityisesti laki- ja viranomais-juttujen sekä maahanmuuttajien tekemien väkivallattomien rikosten yhteydessä.

Poliitikot puhujina ja juttujen kohteina

Kuvio 18 ilmaisee havainnollisesti sen jo aiemmin todetun asian, että puolueiden edustajat olivat harvoin puhujina tai muutenkaan esillä etnisyyssju-tuissa. Vaikka tasavallan presidentti ja ministerit (joista moni on myös puoluejohtaja) koodattiin keskeisiksi valtiollisiksi toimijoiksi viranomaisten joukkoon, puolueiden edustajien puuttuminen maahanmuuttoa ja etnisiä kysymyksiä koskevista uutista on merkittävä poliitikkojen passiivisuutta kuvaava tulos. Poliitikkojen näkymättömyys etnisissä kysymyksissä koski sitoutumattomien lehtien ohella myös puoluelehtiä.

Jutuista, joissa poliitikot puhuivat, vajaa kolmannes liittyi kevään 2000 presidentinvaaleihin. Lokakuun kunnallisvaaleissa 2000 etnisyys ei ollut merkittävä teema, sillä poliitikot olivat puhujina vain parissakymmenessä kunnallisvaaleihin liittyvässä jutussa. Saman verran koko vuoden kuluessa oli yksittäisten kansanedustajien puheenvuoroihin perustuvia juttuja. Vain muutamassa satunnaisessa jutussa puolueet tai niiden alemmat järjestöt ottivat jollakin tavalla kantaa etnisyyteen tai rasismiin liittyviin kysymyksiin²³.

Poliitikot eivät siis esiintyneet vähemmistöryhmien kanssa, mutta he eivät myöskään toimineet viranomaisten tavoin vähemmistöryhmien edustajina ja puolestapuhujina. Suurin syy lienee se, että journalistit eivät kysy heiltä. Mielipidekirjoittelun passiivisuus kuitenkin osoitti, etteivät poliitikot itsekään olleet aktiivisia kannan ottajia.

Poliitikkojen näkymättömyys etnisiä vähemmistöjä koskevassa lehdistökeskustelussa tuntuu omituiselta sitä taustaa vasten, että viime vuosina puolueet ovat allekirjoittaneet rasismiin vastaisia julistuksia ja vakuuttaneet suvaitsevaisen monikulttuurisen yhteiskunnan rakentamisen tärkeyttä.

Poliitikkojen haluttomuus osallistua mediakeskusteluun rasismista ja etnisyydestä ei liene sattumaa. Suhtautuminen maahanmuuttoon ja pakolaisiin on lähes jokaisen puolueen äänestäjäkuntaa jakava kysymys. Näyttää siltä, että poliitikot välttelevät aktiivista julkista esiintymistä etnistä syrjintää vastaan säilyttääkseen kannatuksensa hyvin ristiriitaisilla tavoilla vähemmistöihin suhtautuvan äänestäjäkuntansa keskuudessa. Poikkeuksiakin tässä suhteessa on.

Journalistit ovat monissa asioissa kysymässä ja vaatimassa poliitikoilta julkisia kannanottoja. Eikö voisi ajatella, että myös suhteessa rasismiin ja etniseen syrjintään journalismi voisi patistaa poliitikot esiintymään aktiivisemmin virallisissa dokumenteissa esitettyjen suvaitsevaisuutta korostavien periaatteiden puolesta?

Poliitikkojen ohella passiivisuuden ihmettelyn voisi kohdistaa myös yritysten edustajiin. Heidän yhteydessään on moraalinen ohella kysymys taloudellisista eduista. Jos suomalaisista ulkonaisesti poikkeavat kokevat Suomessa syrjintää ja vihamielisyyttä, se on este esimerkiksi teknologiayritysten pyrkimyksille saada maahamme ulkomaalaisia huippuasiantuntijoita.

23. Puolueorganisaatioista esiintyvät aineiston lehtijutuissa puhujina vain seuraavat: Kristillinen Liitto ja sen puoluehallitus, Vihreä Liitto, SKP:n Oulun läänin piirijärjestö, Nuoren Keskustan Liiton työvaliokunta, Kristilliset nuoret.

Vierasvihaiset tahot puhujina ja rasismien käsittely lehtijutuissa

Vierasvihaisiksi tahoiksi koodattiin vain järjestäytyneet rasisti- yms. ryhmät sekä selkeästi rasistisiin rikoksiin syyllistyneet, ei siis yksittäisiä rasistisesti ajattelevia ja ulkomaalaisia vastustavia kansalaisia. Avoimen rasististen ryhmien toiminta oli juttujen pääaiheena todella harvoin, alle kymmenessä jutussa. Jonkun verran niistä kuitenkin puhuttiin, koska vierasvihaiset tahot olivat jollain tavalla esillä yli sadassa jutussa. Skineistä ja muista järjestäytyneistä rasisteista puhuttiin mm. heidän tekemiensä rikosten yhteydessä sekä yleisluonteisissa rasismia ja maahanmuuttajien ongelmia koskevissa jutuissa.

Ylivoimaisesti useimmin jutuissa viitattiin skinheideihin²⁴. Huomattavasti vähemmän oli yleisen tason viittauksia rasisteihin ja (uus)natseluihin. Konkreettisina vierasvihaisina henkilöinä jutuissa olivat useimmin esillä irakilaisnaisen pahoinpidelleet oululaispojat. Muutamia juttuja oli myös Vantaan Hakunilan ja Joensuun rasistisiin pahoinpitelyihin syyllistyneistä sekä satunnaisten rasististen rikosten syyllisistä (”joukko miehiä”, ”pahoinpiteijä”, ”romaninaisen kuoliaaksi pahoinpidellyt kuhmolaismies”).

Konkreettisten rasistisista rikoksista syytettyjen lisäksi jutuissa puhuttiin rasismista ja rasisteista hyvin yleisellä tasolla. Skineihin viitattiin epäkonkreettisesti, ja muista järjestäytyneistä rasistisista organisaatioista tai niiden edustajista ei ollut kuin pari-kolme satunnaista juttua. Näyttävin näistä oli Ilta-Sanomien (13.3.2000) reportaasi, jossa esiteltiin lahtelaisen Isänmaallinen oikeisto ry:n toimintaa. Kimmokkeen juttuun lehti oli saanut siitä, että mäkihyppääjä Janne Ahonen oli allekirjoittanut järjestön kannattajakortin. Suomenmaa (21.6.2000) puolestaan kertoi tamperelaisen Seppo Lehdon saamasta tuomiosta kiihotuksesta kansanryhmää vastaan. Lehdo oli kirjoittanut venäläisiä panettelevia kirjeitä ja niihin liittyviä uhkauksia muun muassa kahdelle toimittajalle.

Aineiston perusteella valtamedia ei kerro avoimen vihamielisesti maahanmuuttajiin suhtautuvista ryhmistä, eikä päästä niiden edustajia esiintymään jutuissa omalla äänellään. Hehän olivat puhujina vain neljässä uutisluontoisessa jutussa. Niin rasismi kuin rasistitkin on lakaistu piiloon. On tietysti hyvä, että lehdet eivät ole levittämässä rasistisia mielipiteitä. Samal-

24. Skinit koodattiin vierasvihaisiksi vain silloin, kun heidät jutussa esitettiin tässä asiayhteydessä.

Turun Sanomat (24.10.2000) kertoi samassa jutussa Turun valtuustoon päässeiden somalialaisen Roda Hassanin ja ”vierasvihaisen” Kansallisen rintaman edustajan Olavi Mäenpään kommentit vaalituloksen johdosta. Tämä oli yksi niitä harvoja juttuja, joissa ”vierasvihaiset” pääsivät ääneen. Minkäänlaista dialogia pakolaisen ja hänen vastustajansa välillä jutussa ei ollut. Juttu sopii esimerkiksi siitä, miten vaikeaa avoimen pakolaisvas- taisten mielipiteiden esiin päästäminen on. Vaikka toimittaja otsikoi ja rakentaa juttuko- konaisuuden positiivisesti somalialaisnaisen kannalta, myös Mäenpään kannattajat voi- vat saada tukea omille vihamielisille näkemyksilleen: *”Että samaan kuvaan jonkun huivi- päisen naisen kanssa, ei nyt sentään. Tämä on periaatekysymys, ja minä olen periaatteen mies”*, Mäenpää uhoaa.

la herää kysymys, onko rasismista vaikeneminen ja ”vierasvihaisesti” ajatte- levien vaientaminen paras tapa vaikuttaa kansalaisten keskuudessa vielä ylei- siin rasistisiin asenteisiin ja ennakkoluuloihin.

Vuonna 1999 tehdyn tutkimuksen mukaan yli kolmannes suomalaisis- ta pitää itseään ”erittäin tai melko rasistisina”²⁵. Rasistisilla asenteilla oli laajin kannatus vähän koulutusta saaneiden, maaseudulla asuvien ja nuor- ten miesten keskuudessa. Olisiko mahdollista, että ongelmista vaikenemi-

25. 12 % piti itseään erittäin rasistisina, 28 % melko rasistisina, 41 % vähän rasistisina ja 18 % ei yhtään rasistisina (Jaakkola 1999, 102).

sen sijaan lehdet pyrkisivät rakentamaan dialogia vähemmistöjen sekä eri tavoin – myös negatiivisesti – maahanmuuttajiin suhtautuvien välille? Tällainen keskustelu voisi auttaa itseään suvaitsevina pitävätkin tiedostamaan omat ennakkoluulonsa ja syrjivät käytäntönsä.

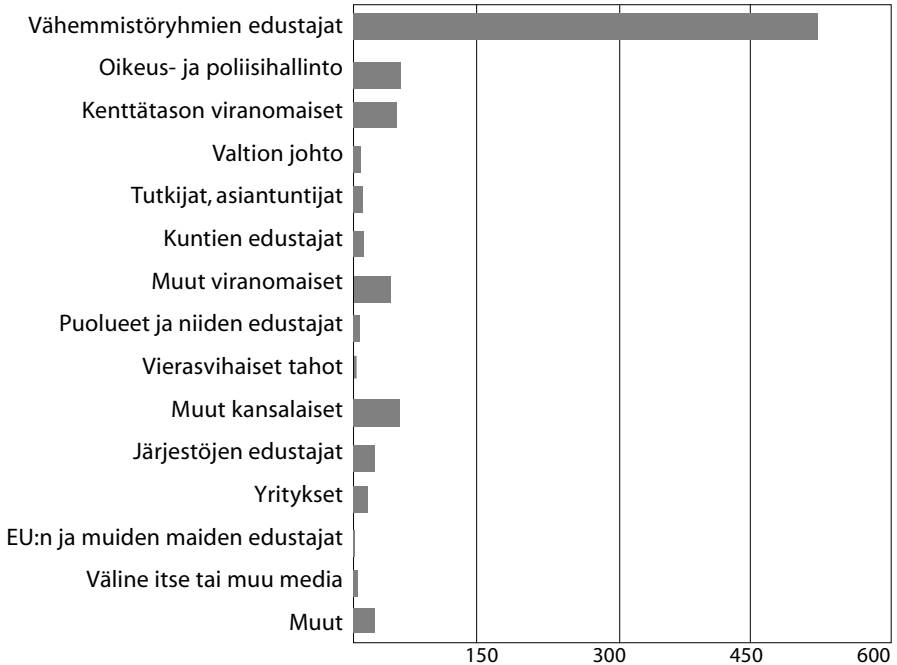
Dialogi etnisten vähemmistöjen ja muiden välillä niukkaa

Puhujarakenteen määrällinen analyysi mahdollistaa myös sen tarkastelun, miten eri tahot pääsevät esiin samoissa jutuissa. Kuvio 19 kertoo, ketkä puhuivat samoissa jutuissa vähemmistöryhmien edustajien kanssa. Keskeisin havainto on juttujen yksinäisyys: valtaosassa niistä jutuista, joissa vähemmistöt pääsivät puhujiksi, ei ollut lainkaan muita puhujia. Sama yksinäisyys koski myös niitä juttuja, joissa viranomaiset olivat puhujina. Eri tahot puhuivat omissa jutuissaan toisistaan erillään.

Yli puolessa niistä jutuista, joissa vähemmistöryhmät olivat puhujina, kohteena oli joku viranomainen; useimmin poliisi- ja oikeushallintoon kuuluva, kenttätason viranomainen tai ”muu viranomainen”. Näiden ryhmien edustajat olivat viranomaisista useimmin myös puhujina samoissa jutuissa vähemmistöryhmien kanssa. Valtion johdon, kuntien ja tutkijoiden edustajat olivat huomattavasti harvemmin kohteina ja puhujina silloin kun vähemmistöryhmien edustajat puhuivat. Tämä kuvastaa juttujen liittymistä pikemminkin käytännöllisiin ongelmatapauksiin kuin kuntien tai valtion ulkomaalaispolitiikkaan.

Poliittisten puolueiden edustajia oli puhujana alle kahdessa prosentissa jutuista, joissa vähemmistöryhmien edustajat puhuivat. ”Vierasvihaisten tahojen” eli rasististen organisaatioiden edustajat puhuivat vain yhdessä jutussa vähemmistöryhmien kanssa. Minkäänlaista dialogia ainakaan juttujen tasolla ei voi syntyä, kun toinen osapuoli ei saa lainkaan ääntään kuuluviin samoissa jutuissa. Myös ”muut kansalaiset” puhuivat suhteellisen harvoin samoissa jutuissa vähemmistöryhmien kanssa (56 jutussa 536:sta eli reilussa kymmenesosassa jutuista). Tällä perusteella journalismi ei näytä rakentavan vähemmistöryhmiin kuuluvien ja tavallisten suomalaisten välistä keskusteluyhteyttä.

Kuvio 19: Muut puhujat jutuissa, joissa puhujana on joku vähemmistöryhmien edustaja (uutislouenteiset jutut)

Samoissa jutuissa vähemmistöryhmien edustajien kanssa oli niukasti muita puhujia.

Dialogia voidaan toki käydä muutenkin kuin yksittäisten juttujen sisällä. Tietoinen eri tahojen näkemysten vuorovaikutuksen rakentaminen juttujen kirjoittamisen yhteydessä saattaisi joka tapauksessa auttaa aidon dialogin kehittymistä valtaväestön ja vähemmistöryhmien välille myös median ulkopuolella.

Kun viranomainen oli puhujana, jutussa oli kohteena useimmiten joku toinen viranomaistaho sekä vähemmistöryhmät. Oikeus- ja poliisihallinnon työntekijät esiintyvät jutuissa enimmäkseen yksin eli jutuissa joissa he ovat puhujina oli hyvin vähän muita puhujia. Kohteina noissa jutuissa olivat miltei aina vähemmistöryhmät, mikä on luonnollista aineistoon otettujen juttujen valintakriteereistä johtuen. Vähemmistöryhmien edustajat pääsivät ääneen vain kuudesosassa niistä jutuista, joissa poliisit tai muut viranomaiset olivat puhujina.

Ehkä kiinnostavin yksityiskohta koskee poliitikkojen osuutta. Edellä todettiin jo puolueiden edustajien heikko näkyvyys vähemmistöryhmiä

koskevassa kirjoittelussa. Aivan erityisen heikko se oli niissä (lähinnä rikos) jutuissa, joissa oikeus- ja poliisiviranomaiset olivat puhujina. Poliitikot ja valtion johdon edustajat olivat yhteensäkin puhujina poliisihallinnon kanssa vain parissa prosentissa jutuista.

Kohti aitoa vuorovaikutusta

Edellä kuvattu puhujarakenteen analyysi kertoo yhden tärkeän aspektin tekstin valtasuhteista: kuka on esillä ja missä roolissa? Kuka ei pääse lainkaan esiin omalla äänellään? Määrällinen analyysi osoittaa varsin vakuuttavasti etnisten vähemmistöryhmien toissijaisen aseman heitä koskevissa jutuissa. Kansalaisjournalismista käydyin keskustelun termein on kyse *pääsystä ja dialogista* (Heikkilä & Kunelius 1997, 5–13). Vähemmistöryhmien pääsystä julkisuuteen muuten kuin kohteina on ongelmia, eikä niiden ja yhteiskunnan muiden toimijoiden välillä näytä olevaan kunnollista dialogia.

Esilläolo ja puhuminen samassa jutussa eivät kuitenkaan kerro, millaisissa vuorovaikutussuhteissa erilaiset argumentit ja toimijat ovat jutuissa. Puhujarakenteen määrällinen analyysi ei kerro, mitä kukin sanoo ja millaisin retorisin keinoin kunkin sanottava esitetään. Toiseksi: onko eri puhujien läsnäolo samassa jutussa keskustelua? Luonnollisesti dialogi edellyttää läsnäoloa, mutta se edellyttää myös kohtaamista ja vuorovaikutusta. Siitä edellä kuvattu määrällinen ”dialogisuus” ei kerro vielä mitään.

Seuraavassa pohdin hiukan yksityiskohtaisemmin puhujarakenteen määrällisen analyysin ongelmia ja puutteita sekä mahdollisuuksia kehittää analyysia eteenpäin. Analyysimalli ja esitetyt esimerkit saattavat auttaa pohdittaessa sitä, miten journalisti juttua rakentaessaan voisi edistää eri tahojen välistä dialogia ja muuta vuorovaikutusta.

Yksi ongelma liittyy siihen, että analyysin tarkasteluyksikkönä on lehti-juttu. Se jättää huomiotta mahdollisuuden, että vähemmistöryhmät ja muut toimijat puhuvat kyllä samalla sivulla, mutta eri puhujien näkemykset on nykyjournalismin tavan mukaan taitettu erillisiksi kainalo- ym. jutuiksi. Toimijoiden välistä vuorovaikutusta voi olla saman lehden juttujen välillä, ja monesti dialogi rakentuu lehden eri numeroissa tai useissa medioissa julkaistujen puheenvuorojen sarjan kautta.

Yhden jutun sisällä käytyä dialogia voi tarkastella kolmesta näkökulmasta: ensinnäkin jutuissa on dialogia ”toimittajan” ja ”haastateltavan” välillä; toiseksi dialogia on *jutun puhujien välillä* ja kolmanneksi jutuista löytyy *asioiden välistä dialogisuutta*. (ks. Vehkalahti 2000, 57–61)

Kaikkia näitä kolmea dialogia koskeva kysymys on jutun vuorovaikutuksellisuus. Eri tahojen edustajathan voivat puhua samassa jutussa mutta kokonaan toisistaan erillään ja eri asioista. Toiseen teemaan liittyvässä aikaisemmassa tutkimuksessani²⁶ olen jäsentänyt lehtijutun sisäistä dialogisuutta siten, että keskityn puhujien ja asioiden väliseen vuorovaikutukseen. Jos esimerkiksi etnisen vähemmistön edustajaa kuvataan koodilla E ja suomalaisen valtaväestön edustajaa koodilla S, niiden läsnäoloa samoissa jutuissa voidaan jäsentää ”portaittain” siten, että vuorovaikutuksen määrä ja laatu lisääntyvät edettäessä a:sta d:hen:

a) E ja S esiintyvät jutussa erillään toisistaan ja puhuvat eri asioista: toimijat eivät kohta, asiat eivät kohta. Tällaisia ovat esimerkiksi lakeihin ja viranomaistoimintaan liittyvät jutut, joissa viranomaiset puhuvat pykälistä ja turvapaikan saamisen ehdoista, kun toisaalla jutussa pakolainen kertoo lapsensa sairaudesta tai suomalaiset valtaväestöön kuuluvat keskustelevat rasismista.

b) E ja S kommentoivat samaa asiaa, mutta eivät käy dialogia, vaan esittävät omia monologejaan. Asiat kohtaavat, mutta toimijat eivät ole vuorovaikutuksessa keskenään. Tämä on yleinen journalistiseen rutiiniin kuuluva juttutyyppi. Se syntyy, kun toimittaja haastattelee eri tahojen edustajia ja sijoittaa näiden näkemykset juttuun erilleen toisistaan.

Esimerkiksi sopii Ilta-Sanomien 21.9.2000 julkaisema juttukokonaisuus ”*Hakunilantie 58:n kaksi totuutta*”. Siinä lehti on haastellut samassa talossa asuvaa suomalaisparsikuntaa ja 18-vuotiasta somalialaispoikaa.

”Mikään ei tunnu toimivan tässä talossa. Ihan niin kuin säännöt eivät koskisi somaleita. —) Somalit ovat röyhkeitä. Heidän pitäisi saada kaikki ja jos niin ei käy, he syyttävät yhteiskuntaa”, suomalaisparsikunta sanoo ja vakuuttaa lopuksi, että “me emme ole rasisteja”.

26. Lehtijutun dialogisuuteen liittyviä kehittälyistä ks. Raittila 2000, 90–94 sekä Raittila 2001, 142–150.

”Olin pettynyt, kun täällä alettiin heti nimitellä neekeriksi”, somalialaispoika sanoo omassa monologiissaan. ”Suomalaiset yrittävät koko ajan ärsyttää ja haastaa riitaa. (—) Väkivaltaan ei ole muuta keinoa kuin vastata samalla mitalla. Olisihan se parempi, jos ei tarvitsisi tapella. Haluaisin valmistua kokiksi tai tehdä mainoksia tietokoneisiin. Suomessa on huonoa oikeastaan vain se, että nimitellään ja kukaan ei kunnioita meitä. Ja se, että meitä ei huoliteta töihin.”

Suomalaisparin ja somalialaisen monologiin on taitettu kuva kyseessä olevasta kerrostalosta sekä professori Karmela Liebkindin pohdiskelu rasismista. Juttu on hyvin perinteistä journalismia. Puhujien näkemysten yhteentörmäyksen vuoksi se esittää kiinnostavalla tavalla ne kaksi vastakkaista kokemisen tapaa, jotka elävät Hakunilantie 58:n katon alla. Tällainen juttu on helppo tapa kuvata vastakohtaisuudet: riittää kun haastatellaan osapuolet erikseen ja esitetään jokaisen näkemys omana monologinaan.

c) E ja S kommentoivat toistensa näkemyksiä, mutta keskustelu jää kesken. Toimijat ja asiat kohtaavat ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään, mutta dialogi ei johda mihinkään. Näkemysten kohtaaminen voi perustua aidon keskustelutilanteen journalistiseen kuvaamiseen. Kysymys voi olla myös jutusta, jossa osapuolet ovat puhuneet toisistaan erillään, mutta toimittaja organisoii heidät juttuunsa käymään keskinäistä dialogia.

d) E ja S kommentoivat toistensa näkemyksiä, ja keskustelussa toimijat ja asiat kohtaavat ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään, ja dialogi johtaa osapuolten keskinäisen ymmärryksen kasvuun.

Viereisen sivun juttu Hakunilan mustien ja valkoisten nuorten kohtaamisesta poikkeaa selvästi kohdassa b kuvatussa Ilta-Sanomien vastakkaisista monologeista. Tilanne on Helsingin Sanomien toimittajan rakentama: toimittaja on kutsunut kaksi Hakunilassa asuvaa suomalaista ja somalialaista syömään pizzaa ja keskustelemaan kaupunginosassa sattuneista väkivaltaisuuksista. Tilanteen keinotekoisuus ja nuorten etäisyys toisistaan tulee esiin jutun valokuvasta, jossa ei näytä olevan minkäänlaista positiivista vuorovaikutusta eri etnisten ryhmien välillä.

Jutun alussa toinen suomalainen tunnustaa olevansa ”puolirasisti” ja toinenkin kertoo, ettei erityisemmin pidä somalialaisista. Keskustelu lähtee nihkeästi liikkeelle, mutta vähitellen päästään mielipiteiden vaihtoon. Puhutaan keskinäisistä kahakoista ja päädytään yksimielisyyteen siitä, että syy vä-

Sekä b-kohdan perinteinen vastapuolien näkemysten rinnakkain asettamiseen että d-kohdan dialogiin perustuva juttu ovat erinomaisen kiinnostavia ja lukemaan houkuttelevia. Jos ajatellaan, että journalismin tehtäviin kuuluu myös konfliktien osapuolien keskinäisen ymmärryksen parantaminen, pizzajuttu toimii paremmin. Se sopisi esimerkiksi kansalaisjournalismin oppikirjaan. Ja vaikka dialoginen juttu ei aina johtaisikaan jutussa keskusteluvien yhteisymmärrykseen, se on lukijan kannalta virittävämpi kuin passiivisen syrjästäkatsojan roolin tarjoava vastakkaisten näkemysten erillään esittely.

Aina ei toimittajalla ole mahdollisuutta pizzatarjoiluun, eikä juttujen keskusteluvuutta voi kaavaan puristaa. Monesti eri toimijat ovat samassa jutussa yhtä aikaa useilla edellä kuvatuilla portailla. Lisäksi jutuissa, joissa on enemmän kuin kaksi puhujaa, eri toimijoiden välisen keskustelusuhteen määrittely voi osoittautua mutkalliseksi. Tutkija voi kuitenkin käyttää yllä kuvattua mallia analyttisenä apuvälineenä jutun dialogisuuden jäsentämisessä. Voisiko toimittaja vastaavasti käyttää sitä oman juttunsa rakentamisen ideoinnissa?

Vertailu Suomen ruotsinkielisen lehdistön aineistoon

Samaan aikaan suomenkielisen sanomalehdistön sisällön erittelyn kanssa Svenska Social- och Kommunalhögskolannin yhteydessä toimiva Etnisten suhteiden tutkimuskeskus CEREN tutki vastaavalla tavalla etnisyyden ja rasismien esittämistä Suomen ruotsinkielisessä lehdistössä. Vaikka sisällön erittely toteutettiin samaan koodauslomakkeeseen nojautuen, tulosten suorassa vertailussa on syytä olla varovainen. Tarkasteltavat lehdet eroavat paljon toisistaan: ruotsinkielisen aineiston lehdet ovat pieniä, harvat ovat alueensa valtalehtiä, ja moni niistä ilmestyy harvemmin kuin suomenkieliset lehdet²⁷. Suomen- ja ruotsinkielisen aineiston koodaajien tulkintojen yhdenmukaisuutta ei varmistettu päivittäisillä neuvotteluilla ja päällekkäiskoodauksilla kuten tehtiin suomenkielisen aineiston osalta.

27. Ruotsinkielistä lehdistöä koskevassa seurannassa aineistona olivat Hufvudstadsbladet, Vasabladet, Åbo Underrättelser, Borgåbladet, Västra Nyland, Östra Nyland, Jakobstads Tidning, Syd-Österbotten, Österbottningen, Åland, Nya Åland, Ny Tid ja Arbetarbladet.

Tulokset olivat joka tapauksessa hyvin samansuuntaiset. Seuraavat huomiot perustuvat Anna Kujalan (2002) laatimaan raporttiin. Kiinnitän huomiota lähinnä merkittävimpiin eroihin suomenkielisessä ja ruotsinkielisessä lehdistössä. Kokreettisemmin vertailuja on nähtävissä aineistoraportissa.

Juttujen aiheiden jakauma oli hyvin samansuuntainen. Ruotsinkielisissä lehdissä oli jonkin verran enemmän vähemmistöryhmien menestys- ja selviytymistarinoita ja muita suvaitsevaisuusjuttuja. Rikosjuttuja oli suurin piirtein samassa suhteessa kuin suomenkielisissäkin lehdissä.

Vähemmistöryhmien esiintymisessä ruotsinkieliset lehdet poikkesivat ennen muuta siinä, että juttuja venäläisistä ja afrikkalaista alkuperää olevista oli selvästi vähemmän. Luonnollisesti myös saamelaisten osuus oli pienempi ruotsinkielisessä aineistossa, koska siitä puuttui Lapin Kansan ja Kalevan kaltaiset pohjoisen alueen lehdet.

Ruotsinkielisten lehtien uutisluonteisissa jutuissa oli vähemmän puhujia kuin vastaavissa suomenkielisten lehtien jutuissa. Niin vähemmistöryhmät kuin viranomaisetkin puhuivat selvästi harvemmin ruotsinkielisissä uutisissa. Myös ruotsinkielisissä lehdissä puolueiden edustajat esiintyivät varsin harvoin etnisiä vähemmistöjä koskevien juttujen yhteydessä.

Ruotsinkielisistä lehdistä koodattiin myös ”tekstin asenne” jutussa esiintyviin vähemmistöryhmiin. Tulosten mukaan positiivisinta oli ruotsinkielisten juttujen suhtautuminen juutalaisiin, saamelaisiin, Latinaisesta Amerikasta tulleisiin sekä somalialaisiin. Negatiivisia elementtejä oli eniten virolaisia, mustia afrikkalaisia, aasialaisia ja Suomen romaneja koskevissa jutuissa. ”Tekstin asenne” ei kuitenkaan minkään ryhmän yhteydessä ollut negatiivinen kuin muutamassa prosentissa jutuista. (Kujala 2002)

Kohteet ja puhujat televisiossa

Lehtiteksteihin verrattuna televisio-ohjelmien sisältämä vuorovaikutus etnisten vähemmistöjen ja valtaväestön välillä on monin verroin rikkaampaa, kun mukaan tulevat äänien ja kuvien suhteet. Sen tutkiminen on huomattavasti työläämpää. Kun sanomalehtien seurannassa koottiin lähes 3000 etnisiin vähemmistöihin liittyvää juttua vuoden ajalta, vastaava etnisyyden kartoitus saman ajan tv-ohjelmistosta olisi lähes mahdoton urakka.

Koska tutkimusprojektimme keskeinen idea on systemaattinen media-seuranta, pohdittiin keinoja sen toteuttamiseksi myös television osalta. Televisio-ohjelmiston analyysissä päädyttiin melko karkeaan kartoitukseen ja sitä täydentäviin tapaustutkimuksiin.

Ensinnäkin, yleiskuvan saamiseksi koko vuoden ajalta on hyödynnetty Yleisradion uutis- ja ajankohtaisohjelmia koskevaa STAIRS-tiedostoa. Kirjallisten ohjelmakuvausten perusteella saadaan yleiskuva etnisyyden käsittelyn määrästä, esillä olleista teemoista sekä juttujen kohteina olleista ja ohjelmissa puhumaan päässeistä vähemmistöryhmistä. Tämän aineiston ongelmana on, että se kattaa vain Yleisradion journalistisen ohjelmiston (eikä sitäkään kokonaan, koska monet Ylen esittämät itsenäisten tuottajien ohjelmat jäävät pois).

Toisena portaana kokonais kuvan täydentämiseksi nauhoitettiin yhden illan koko ohjelmisto kaikilta neljältä valtakunnalliselta kanavalta. Tavoitteena oli saada kohtuullisella vaivalla kattava ja monipuolinen aineisto etnisten vähemmistöjen esiintymisestä Suomen tv-ohjelmistossa (journalistisen aineksen lisäksi tässä yhden illan aineistossa ovat mukana fiktio, viihde ja mainokset). Satunnaisuuden vuoksi yhden illan ohjelmisto ei kelpaa systemaattisen (aika-)seurannan tai kanavien välisen vertailun aineistoksi.

Kolmantena portaana on eteneminen kartoituksista varsinaiseen tv-ilmaisun analyysiin. Kartoituksissa koottu materiaali auttaa valitsemaan analysoitavia ohjelmia ja asettamaan tutkimuskysymyksiä mitä erilaisimpiin tapaustutkimuksiin. Eeva Aholan ja Sanna Rummakon artikkelit tässä kirjassa ovat tällaisia tapaustutkimuksia, vaikka niitä ei ole tehtykään seuraavassa esitettävän pohjakartoituksen perusteella.

*Etnisyys Ylen uutis- ja ajankohtaisohjelmissa
1.11.1999–31.10.2000*

Television uutis- ja ajankohtaisohjelmissa toistuivat samat keskeiset teemat kuin sanomalehdissäkin, tosin hiukan eri tavoin painottuen. Neljä viidesosaa reilusta 250:stä jutusta²⁸ käsitteli jollain tavalla maahanmuuttoa: turvapaikanhakijoiden saapumista, viisumipakon käsittelyä, pakolaisten sopeutumista ja pois muuttamista. Maahanmuuttoon liittyvien juttujen osuus etnisiä vähemmistöjä koskevista jutuista oli selvästi suurempi kuin lehdissä. Myös laki- ja viranomaisnäkökulma oli tv-uutisissa ja muissa ajankohtaisraporteissa vielä korostuneempi kuin sanomalehdissä. Sen sijaan rikosjuttuja oli selvästi vähemmän kuin lehdissä, samoin menestystarinoita ja muita suvaitsevaisuusjuttuja.

Reilu puolet jutuista oli uutisia, uutisraporteja hiukan enemmän kuin sähköitä. Muista ohjelmatyypeistä oli eniten Ykkösen aamu-tv:n ja TV2:n Kotimaa.Nyt -lähetyksen raporteja.

Juttujen aiheiden keskittyminen ulkomaalaislain uudistamiseen, viisumipakkoon ja muihin maahanmuuttokysymyksiin näkyi esillä olleiden vähemmistöryhmien määrissä: romanit ja albaanit olivat esillä suhteessa paljon useammin kuin lehtiaineistossa. Somalialaiset nousivat esiin Hakunilan väkivaltaisuuksien käsittelyn yhteydessä. Sen sijaan venäläiset ja virolaiset ja muut itäeurooppalaiset olivat televisiossa esillä selvästi harvemmin kuin lehdissä. Syykin lienee selvä: ”tavanomaiset” rikokset eivät ylitä television uutiskynnystä. Myös afrikkalaista alkuperää olevat, juutalaiset ja Suomen romanit olivat sanomalehtiin verrattuna harvoin esillä televisiossa. Vähemmistöryhmät pääsivät televisiossa esille erityisesti silloin, kun he muodostivat maahanmuuttoon liittyvän ongelman suomalaiselle yhteiskunnalle.²⁹

Televisio-ohjelmat ovat luonteeltaan keskustelevia, ja myös vähemmistöryhmien edustajat pääsivät niissä haastateltaviksi selvästi useammin kuin lehtiaineistossa, keskimäärin 37 prosentissa jutuista. Jos uutissähkeet jätetään huomiotta, vähemmistöryhmien edustajat olivat haastateltavina noin

28. Tämä on siis STAIRS-tiedostoon kirjattujen etnisyysteemaan liittyvien juttujen määrä. Todellisuudessa juttuja on ollut verran enemmän, koska samana iltana samassa tai lähes samassa muodossa toistettuja uutisia ei ole kirjattu tiedostoon.

29. STAIRS-aineiston perusteella romanit olivat esillä 76:ssa, albaanit 31:ssä, somalialaiset 30:ssä, venäläiset 14:ssä ja virolaiset vain parissa jutussa.

joka toisessa raportissa tai pitemmässä jutussa. Toisaalta sähköet vastaavat lehtien pikku-uutisia eikä niitäkään jätetty pois laskuista lehtien puhujarakenteen tarkastelusta.

Kun vähemmistöjen edustajat puhuivat televisio-ohjelmissa, kahdessa kolmasosassa jutuista oli toimittajan lisäksi muitakin tahoja keskustelemaan tai haastateltuina. Tältäkin osin dialogisuus toimi paremmin kuin lehti-jutuissa. Poliitikot olivat puhujina yli kaksi kertaa niin usein kuin lehtiaineistossa, mutta edelleenkin he olivat haastateltuina alle kymmenesosassa etnisiä vähemmistöjä koskevista jutuista.

Tapausesimerkki: Etnisyys tv-ohjelmistossa 9.11.2000

Koko vuoden ja vain Yleisradion kanaviin rajoittuvan kartoituksen täydentämiseksi analyysin kohteeksi otettiin kaikkien neljän valtakunnallisen kanavan yhden illan ohjelmisto. Aineiston analyysissä kiinnitettiin erityinen huomio etnisiin stereotypioihin sekä vähemmistöjen ja valtaväestön vuorovaikutukseen ohjelmissa³⁰. Yhden illan aineiston ongelmana on satunnaisuus: nyt esimerkiksi analysoitavaksi tv-illaksi valittiin sattumalta kristalliyön muistopäivä 9. marraskuuta 2000, jolloin siihen liittyvät juutalaisten mielenosoitukset värjäsivät uutistarjontaa.

Tv-ohjelmiston analyysissä lähtökohtanani on hypoteesi, jonka mukaan dialogi ja vuorovaikutus etnisten ryhmien välillä mediassa voivat luoda edellytyksiä dialogille ja keskinäisen ymmärryksen kasvulle myös kansalaisten arkielämässä. Etnisyyttä tutkineet sosiaalipsykologit ovat painottaneet kontakteja ja vuorovaikutusta eri ryhmien välillä keinona ennakkoluulojen ja rasmin voittamiseksi. Edellytyksenä kontaktin onnistumiselle on sosiaalinen ja institutionaalinen tuki sekä suvaitsevia normeja suosivan sosiaalisen ilmapiirin luominen. Etnisten ennakkoluulojen voittamiseksi he painottavat kontakteissa niiden toistuvuutta ja pitkäaikaisuutta sekä kontaktin osapuolten tasavertaisuutta. (Liebkind 1988, 118–138; Liebkind et al 2000).

Vaikka kontaktihypoteesi on sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa monin tavoin problematisoitu, sitä voi pitää analyysin lähtökohtana. Etnisten

30. Aineiston kokosi ja sen alustavan analyysin teki tiedotusopin opiskelijaryhmä marras-joulukuussa 2000. Ryhmään kuuluivat Tiina Aisla, Anna-Leena Lappalainen, Piia Leino, Mari Markkanen, Riikka Nikkilä, Anna-Maria Pekkinen, Hanna-Mari Pesonen ja Tiina Rajamäki. Aineistoon otettiin kaikki sellaiset yksittäiset ohjelmat tai niiden itsenäiset osat (esim. uutisraportit) ja mainokset, joissa etniset vähemmistöt tai etnisten ryhmien suhteet olivat jollain tavalla esillä.

ryhmien vuorovaikutusta televisiossa voi tarkastella samaan tapaan kuin sosiaalipsykologit tekevät ”reaalimaailman” kontakteja eritellessään. Mielestäni institutionaalisen tuen ja suvaitsevan ilmapiirin luomisessa joukkoviestimillä on tärkeä merkitys. Toisin kuin monet etnisyyden tutkijat en puhu kontakteista, vaan vuorovaikutuksesta. Televisio-ohjelmissa vuorovaikutus saattaa perustua aidon tilanteen kuvaamiseen, mutta usein vuorovaikutus on toimittajan rakentamaa.

Nämä ja hiukan muutkin etnisten ryhmien välisen vuorovaikutuksen aspektit ovat olleet taustalla seuraavassa esitettävän tv-ohjelmien analyysin kehittämisessä.

Yhden illan etnisyyttä sivuava tv-aineisto sisältää kaikkiaan noin 80 ohjelmakokonaisuutta, parinkymmenen sekunnin mainoksista yli tunnin kestäviin sarjafilmiin jaksoihin (tässä aineistossa ovat mukana myös ulkomaita koskevat etnisiin suhteisiin liittyvät uutiset ja muut ohjelmat). Mukana on parikymmentä uutisraporttia tai -sähköä, kymmenkunta asia- ja ajankoh-taisohjelmiin sisältyvää raporttia, kolme urheiluojelmaa, yksi lastenohjelma, kymmenen sarjafilmin jaksoa ja neljä muuta viihdeohjelmaa. Lisäksi etnisyysaspekti löytyi paristakymmenestä erilaisesta mainoksesta ja seitsemästä ohjelmavinkistä, joista muutamia toistettiin useaan kertaan illan aikana.

Päähuomio kiinnitettiin siihen, miten etniset vähemmistöt ja niiden suhde valtaväestöön esitetään televisiossa. Kustakin ohjelmakokonaisuudesta eriteltiin, mitä etnisiä vähemmistöjä oli esillä, mitä rooleja heillä oli ohjelmassa, millaista verbaalista ja visuaalista vuorovaikutusta oli etnisten vähemmistöjen ja valtaväestön välillä, miten etniset stereotypiat ja rasismi mahdollisesti tulivat esiin ohjelmassa.

Seuraavassa esittelen tv-ohjelmien analyysimallia muutamien pääasiassa journalististen esimerkkien avulla. Koko 80 ohjelman etnisten suhteiden moninaisuuden analyysi vaatisi oman laajan raporttinsa. Taulukossa 1 etnisten ryhmien ja valtaväestön vuorovaikutusta on eritelty kahden esimerkkiohjelman avulla, ja sivulla 105 tehdään syrjähyppy journalismista kuvaamalla kahden tv- mainoksen etnisiä suhteita.

Etnisen vähemmistön edustajan rooli televisio-ohjelmassa. Ensin eriteltiin, ovatko vähemmistöjen edustajat pääosassa vai sivuosassa. Tähän liittyvä erotteluperuste oli aktiivisuus vs. passiivisuus. Sitä tarkennettiin kuvaa-

Taulukko 1: Palestiinalaiset televisiossa 9.11.2000

	MTV3 klo 22.40: Ensi-ilta: Palestiinalainen Suomeen sopeutuneena yksilönä	Yle, TV1, klo 20.30 uutiset: Palestiinalaismiehet uutissähkettä kuvittavana massana
Ohjelman kuvaus	Elokuvan Shanghai Noon ensi-illan katsomisen yhteydessä ohjelman vieraana ja haastateltavana toimittaja Umayya Abu-Hanna. Kesto 8min.	Uutissähke Israelin Palestiinaan tekemästä ohjusiskusta, joka surmasi palestiinalaisjohtajan ja kaksi ohikulkijaa. Kesto 30 s.
Etnisen vähemmistön edustajan rooli jutussa	Haastateltavan oma ammattirooli (toimittaja) tulee esiin jutun alussa. Haastateltava on pääosassa. Esiintyy yksilönä, mutta samalla etnisen ryhmänsä edustajana. Abu-Hanna on myös selviytyjä, 20 vuodessa Suomeen sopeutunut maahanmuuttaja. Toisaalta esiintyy niin, että ellei kielestä erottaisi ulkomaista korostusta, voisi olla kuin kuka tahansa "meistä", tavallista vilkkaampi suomalainen. Abu-Hannasta syntyy hyvin positiivinen vaikutelma, joka voi murtaa ennakkoluuloja.	Palestiinalaiset ovat sähkeen kuvituskuviissa. Palestiinalaismiehiä tungeksii ambulanssin ympärillä kadulla sekä sairaalassa. Miehet ovat aktiivisia kuviissa, mutta roolina olla kuvan kohteina. Yksi mies itkee tunnekuohun Palestiinalaiset kuvataan Israelin ohjusiskun uhreina, ei yksilönä vaan massana (tungeksivat kadulla). Uutinen toteaa uusimman väkivallanteon selittämättä, mistä tilanteesta on kysymys.
Etnisen vähemmistön edustajan rooli puhujana	Katkelmassa on kysymys vuoropuhe- lusta, jossa haastateltava on aktiivinen puhuja ja samalla kuvan kohde.	Palestiinalaismiehet eivät pääse ääneen. Uutistenlukija lukee lyhyen faktasähkeen.
Verbaalinen vuorovaikutus etnisten vähemmistöjen ja valtaväestön välillä	Haastattelijan ja haastateltavan välillä tasa-arvoinen suhde. Haastateltava ei vain vastaa kysymyksiin, vaan kommentteillaan suuntaa myös keskustelua.	Ei vuorovaikutusta.
Visuaalinen vuorovaikutus etn. vähemmistöjen ja valtaväestön välillä	Haastattelija ja haastateltava istuvat eri puolilla pöytää, he elehtivät ja katsovat keskustellessaan myös toisiaan. Vuorovaikutuson elävä.	Ei vuorovaikutusta.
Kuvan ja sanan suhde (vain etn. vähemmistöjen kuvaamisen kannalta).	Kuva ja sana kertovat samasta asiasta: Abu-Hannan kuva vahvistaa sen minkä puhe kertoo: hän on kuviissa eloisa ja tasa-arvoinen haastattelijan kanssa. Samalla myös ei-suomalaisen näköinen, mikä vastaa hänen puheensa ulkomaista korostusta.	Kuvitus on tavanomaista uutiskuvaa, joka on sopusoinnussa sähkeen tekstin kanssa, vaikka ei kuvaakaan itse ohjusiskua, vaan sen seurauksia (kuviissa näytetään ohjuksen kohdetta, palanutta autoa ja uhrien vaatteita). Kuviissa korostuu palestiinalaisten miesvaltaisuus.

Taulukon kuvaama ja useissa tapauksissa paljon perusteellisempi erittely 80:stä yhden illan tv-ohjelmasta osoitti havainnollisesti, miten etnisten ryhmien suhteet niin Suomessa kuin ulkomaillaakin ovat vahvasti läsnä suomalaisilla tv-kanavilla.

MTV3:n Ensi-Illassa aiheena ollut elokuva Shanghai Noon liittyy etnisyyteen ja haastateltavan rooli on olla myös etnisen “toisen” edustaja. Kun keskustelussa puhutaan elokuvan etnisistä ryhmistä ja stereotyyppioista, molemmat keskustelijat kytkevät niiden käsittelyn Abu-Hannan omaan elämäntarinaansa. Elokuvan lisäksi käsitellään Abu-Hannan tuloa Suomeen ja sopeutumista, Suomessa asuvien ulkomaalaisten kieliongelmaa ja kulttuurien eroja sekä puhutaan ulkomaalaisten kohtaamasta ksenofobiasta. Umayya Abu-Hanna ei ole vain tasaveroinen keskustelija, vaan monin paikoin hän hallitsee tilannetta ja ottaa aloitteen haastattelijalta.

Ylen tv-uutisten sähköuutisissa palestiinalaismiehet olivat taustakuvana nopeasti ohivilah-tavaa massaa.

mallalla aktiivisuuden luonnetta, esimerkiksi onko vähemmistöjen edustaja aktiivinen vain kuvan kohteena vai myös puhujana. Tässä yhteydessä eriteltiin, pääsivätkö vähemmistöjen edustajat itse puhumaan, referoiko toimitaja heitä, olivatko he ainoastaan toimittajan tai ohjelmassa esiintyvien muiden henkilöiden puheen kohteita sekä ketkä ylipäänsä olivat äänessä. Etnisten vähemmistöjen jäseniä luonnehdittiin myös heidän ammatillisen roolinsa perusteella. Sen lisäksi arvioitiin, oliko vähemmistöihin kuuluva ohjelmassa sankari tai selviytyjä vai häviöjä tai uhri. Mahdollisia luonnehdintoja olivat myös avustaja, rikollinen ja pelle. Edelleen tarkasteltiin, esiintyykö etnisen vähemmistön edustaja omana itsenään ja ylpeänä taustoitetaan vai jonkun hänelle vieraan roolin esittäjänä.

Monissa illan uutisissa etniset vähemmistöt olivat esillä kohteina, joita näytettiin uutissähkeiden kuvituksessa. Kohteet saattoivat olla häviöjä ja uhreja kuten palestiinalaismiehet taulukon 1 uutissähkeessä. Toisaalta vähemmistöt saattoivat olla tasavertaisesti ja aktiivisesti valtaväestön kanssa esiintyviä toimijoita kuten esimerkiksi USA:n presidentinvaalien äänten uudelleen laskemista koskevissa uutisissa, joissa Floridan mustat yhdessä valkoisten kanssa osoittivat mieltään ja osallistuivat äänten uudelleen laskemiseen.

Myös useissa kristalliyön muistoksi järjestettyjä mielenosoituksia kuvaavissa uutisraporteissa puhujina ja toimijoina olivat sekä juutalaisvähemmistö että Saksan tai Suomen valtaväestö. Juutalaisten rooli näissä uutisissa oli mielenkiintoisella tavalla kahtalainen: toisaalta heidät esitettiin natsivainojen uhreina, toisaalta he esiintyivät myös aktiivisina valtaväestön arvostelijoina. Muutama uutisraportti kertoi Suomen kirkon pyytäneen juutalaisyhteisöltä anteeksi vaikenemistaan juutalaisvainoista.

Verbaalinen ja visuaalinen vuorovaikutus etnisten vähemmistöjen ja valtaväestön välillä. Tässä kohdassa kiinnitettiin huomiota *haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutukseen* (tasa-arvoinen vai epätasa-arvoinen keskustelu, mahdollinen alisteinen suhde). Erityisesti fiktiivisissä ohjelmissa kiinnitettiin huomiota vähemmistöjen ja valtaväestön suhteen laatuun (*ystävyyssuhde, rakastavaiset, väkivalta*) ja kuinka se kuvallisesti ilmaistiin. Edelleen tarkasteltiin, millaisia kontakteja verbaalinen ja visuaalinen vuorovaikutus rakentavat etnisten vähemmistöjen ja valtaväestön välille.

Kahden tv-mainoksen etniset suhteet.

Soneran ja Radiolinjan illan aikana nähdyissä kännykkämainoksissa eri etnisten ryhmien suhteet olivat esillä vastakkaisilla tavoilla. Soneran mainos (kuvat yllä) purki suomalaisten stereotyyppisiä enakkoluuloja kuvaamalla eri puolilla maailmaa leikkiviä lapsia, joiden kaikkien leikkiin kuuluivat kännykät. Ranskassa valkoinen poika leikki rannalla mustan pojan kanssa. Molemmat lapset kuvattiin aktiivisina toimijoina ja puhujina. Mustan ja valkoisen pikkupojan välillä oli leikkiin liittyvä ystävyysuhde, ja lasten vuorovaikutus rakensi positiivisia kontakteja heidän välilleen ja television kautta myös yleisöön.

Samana iltana Radiolinjan mainoksessa DJ Esko keskustelelee aasialaiselta vaikuttavan ulkomaalaisen kanssa. Ulkomaalainen mies oli sijoitettu visuaalisestikin Eskon alapuolelle. Animaatiokuvassa hän vanhanaikaisiin vaatteisiin puettuna puhuu kynnelehtien ja suomea ulkomaalaisittain korostaen: *"Dj Esko, kauhea kotikävä, minulla"* Mies on surkimuksen roolissa. Hän saa puhua, mutta on niin visuaalisesti kuin verbaalisestikin eriarvoisessa asemassa verrattuna mainoksen suoraselkäiseen ja trendikkääseen suomalaiseen, joka hallitsee tiedon valtatiet. Esko suhtautuu mieheen ylenkatseisesti, ohjentaakin kännykkäänsä aasialaiseen päin ja neuvoo, miten kännykkän avulla saa yhteyden Suomen karateliittoon: *"Pirauta tonne ja halaa tatamii."* Esko on suomalainen osaja.

Pienten mainospätkien vaikutuksia ei kannata suurennella, mutta etnisten stereotyyppien vahvistaminen toisessa ja purkaminen toisessa on ilmeisen selvä tulkinta.

Taulukon 1 Ensi-illan keskustelu on esimerkki tasa-arvoisesta verbaalisesta ja visuaalisesta vuorovaikutuksesta. Toinen esimerkki emotionaalisesti positiivisesta visuaalisesta vuorovaikutuksesta oli parin sekunnin välähdys Urheiluruudussa, kun Sami Hyypiästä kerrottaessa näytetään kuvaa siitä, miten Samin musta joukkueoveri syleilee häntä maalin johdosta.

Vuorovaikutuksen puutteesta ja kohteena olemisesta löytyi paljon muitakin esimerkkejä kuin taulukon 1 kuvaus palestiinalaismiehistä. Illan Poliisi-tv:ssä haastatellaan murren kohteeksi joutunutta kodinkoneliikkeen omistajaa, joka epäilee syyllisiksi paikakunnalla liikkuneita virolaisia rekkakuskeja. Virolaiset ovat ohjelmassa vain toimittajan ja haastatellun pienyrittäjän puheen kohteina, mitään epäilyksiä suurempia todisteita heidän syyllisyydestään ei esitetä. Päinvastoin: rikoksen tekijöistä ei ole mitään johtolankoja, sillä kuvissakin näytetään vain kodinkoneita ja varaston rikottua ovea.

Omasta yhden illan seurannastamme riippumatta ja toistemme tuloksia tietämättä Helsingin yliopiston viestinnän opiskelijat toteuttivat metodikursillaan yhden päivän ohjelmiston seurannan Yleisradion ykköskanavalla syksyllä 1999. Tuon seurannan tuloksia summatessaan Ullamaija Kivikuru (2000, 104) arvioi, että tv-välitti kuvan maailmasta, jossa ihmiset olivat asemissaan ja liikkumattomina. Kivikurun mukaan televisio ei haastanut stereotypioita, ei yllättänyt, eikä jutuista löytynyt paljoakaan dialogia ”toisten” kanssa. Tältä osin oma aineistomme vaikuttaa paljon moni-ilmeisemmältä. Osittain se saattaa johtua valitusta illasta. Mitä ilmeisimmin molempien kaupallisten kanavien mukanaolo toi televisioillan kuvaan paljon uusia etnisiä ulottuvuuksia; jo yksin tv-mainosten sisältämän etnisen vuorovaikutuksen tutkiminen ansaitsisi oman tutkimuksensa.

Satunnaisen illan televisio-ohjelmiston analyysi toi havainnollisesti esiin sen etnisen moninaisuuden ja rikkauden, mitä televisio meille joka ilta tarjoaa. Ohjelmisto sisältää hyvin ristiriitaisia aineksia ja vastakkaisilla tavoilla etnisten vähemmistöjen ja valtaväestön vuorovaikutusta esittäviä ja niiden

suhteita rakentavia fakta- ja fiktio-ohjelmia. Erityisesti fiktiossa etniset suhteet tulivat esiin paljon monimutkaisemmin kuin uutis- ja ajankohtaisohjelmissä.

Olkoon sitten kysymys faktasta tai fiktiosta, televisiolla mitä ilmeisimmän on ollut ja on tärkeä merkitys etnisten stereotyyppien purkamisessa mutta samalla joissain tapauksissa myös uusien ennakkoluulojen luomisessa. Näistä saadaan lisää konkreettisia esimerkkejä Eeva Aholan ja Sanna Rummakon artikkeleissa tässä teoksessa.

Monesti kysymys on siitä, mikä kuva valitaan. TV2:n Anne Flinkkilä ilmaisi osuvasti tv-toimittajan valintojen merkityksen kertoessaan kuvausmatkastaan Slovakian romanialueille:

”Olisin voinut tehdä sieltä kymmenen reportaasia. Tapasin auringon ja kuun lapsia – mutta kävin myös hökkeleissä, joissa ollaan oltu kännissä viimeiset viisi vuotta.. On eettinen valinta kenet valitsee edustamaan vähemmistöä.”
(Journalisti2.4.1998)

Yhteenvedon sijasta

Suomalaista rasismia kartoittanut Timo Makkonen arvioi, että rasististen asenteiden kannatus Suomessa on kasvanut 1990-luvulla (Makkonen 2000, 54). Samaan aikaan tässä luvussa esitetty kartoitus etnisyydestä journalismissa kertoo etnisten aiheiden käsittelyn lisääntymisestä ja monipuolistumisesta. Mikä siis on median rooli kansalaisten etnisten asenteiden kehityksessä?

Rasismi ja vieraita kulttuureja koskevat ennakkoluulot ovat syvällä suomalaisessa yhteiskunnassa, ja journalismi on vain yksi tekijä niiden uusintamisessa tai pois kitkemisessä. Kodin ja koulun merkitys on keskeinen. Mutta journalismin erityismerkitys on siinä, että se vaikuttaa kaikkien muiden instituutioiden sisällä käytävään keskusteluun. Maahanmuuttajien määrän moninkertaistumisesta ja Etelä-Suomen kaupunkien katukuvan ”värillistymisestä” huolimatta suomalaisten suhteet etnisiin vähemmistöihin ovat pääasiassa mediasuhteita. Vain pieni vähemmistö suomalaisista on päivittäin tekemisissä etnisten vähemmistöjen kanssa. Sen sijaan joukko- viestimissä kohtaamme muiden etnisten ryhmien edustajia päivittäin.

Vuonna 1996 tehdyn mielipidetutkimuksen mukaan yli 80 prosenttia suomalaisista oli sitä mieltä, että rasismi on lisääntynyt Suomessa viime aikoina. Kuitenkin vain 16 prosenttia samoista vastaajista arveli rasismin lisääntyneen oman perheensä, sukulaisten ja muun lähipiirin keskuudessa. Pertti Suhosen (1997, 270–271) arvion mukaan eron taustalla on nimenomaan joukkoviestinnän luoma kuva rasismin kasvusta.

Olennaista edellä kuvatussa mielipidetutkimuksessa ei ole tämän hetken käsitys rasismin määrästä tai kasvusta, vaan journalismin ilmiselvä rooli kansalaisten käsitysten rakentumisessa. Jos mielipiteet arvioitaessa rasismin kasvua rakentuvat mediavälitteisesti, miksi samoilla joukkoviestimillä ei olisi tärkeä rooli myös suhtautumisessa etnisiin vähemmistöihin?

Journalistilla on aina vaihtoehtoja. Toimittajan valta perustuu mahdollisuuteen valita jutun aihe, näkökulma ja hyvin usein myös se, ketkä pääsevät jutun puhujiksi. Mutta ennen kaikkea toimittajalla on kielellistä ja visuaalista valtaa, mahdollisuus päättää millaisin retorisin keinoin juttu rakennetaan.

Tämän luvun kuluessa olen tutkimustulosten esittelyn yhteydessä koko ajan myös kommentoinut suomalaista journalismia ja esittänyt kysymyksiä. En toista kaikkea, koska kirjan yhteenvetoluvussa palataan samoihin asioihin. Kiinnitän vain huomiota yhteen – tosin jo moneen kertaan jauhettuun asiaan: journalismin dialogisuuteen.

Tässä luvussa analysoiduissa jutuissa oli mainioita esimerkkejä elävästä vuorovaikutuksesta etnisten vähemmistöjen ja valtaväestön välillä. Se, että ulkomaalainen ja vähemmistöihin kuuluva saa äänensä kuuluviin on tärkeä ensimmäinen askel. Seuraava askel on pääsy jutun tasavertaiseksi puhujaksi ja niin menestysten kuin myös ongelmien avoin käsittely yhdessä eri tavoin ajattelevien suomalaisten kanssa. Kolmas askel olisikin se, että vähemmistön edustaja olisi asettamassa kysymykset ja päästämässä valtaväestön edustajia ääneen.

Etniset vähemmistöt ovat usein yhteiskuntamme syrjäytyneimpiä ja potkituimpia jäseniä, mutta niin ovat heidän potkijansakin. Näiden syrjäytyneiden keskinäisen dialogin organisoiminen on journalismille haaste, jossa tarvitaan paljon enemmän ammattitaitoa kuin suvaitsevaisuustapahtumien ja poliittisten julistusten uutisoinnissa.

Karina Horsti

Maahanmuuttojournalismi – välivaihe monikulttuuriseen journalismiin

Maahanmuuttajien mediakuvasta on puhuttu jo kymmenisen vuotta. Kuusi vuotta sitten Journalistiliitto jakoi jäsenilleen aiheesta raportoimista koskevan kirjasen (Helminen 1996). Onkin aika kysyä, miten media on reagoinut. Edellisessä luvussa kuvatun Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen seurantatutkimuksen mukaan päälinjat ovat yhä samoja. Maahanmuuttajia käsitellään mediassa edelleen useimmiten kielteisten aiheiden tai viiranomaistoiminnan kautta. Yksityiskohtaisempi tarkastelu kuitenkin nostaa esiin näkyviäkin yrityksiä raportoinnin tasapainottamiseksi: YLE 1 lähettää viikoittain monikulttuurista Basaari-ohjelmaa, Aamulehdessä on syksystä 1999 alkaen ilmestynyt Maahanmuuttajat-sivu kuukausittain, ja muutkin lehdet ovat julkaisseet sarjoja maahanmuuttoon liittyvistä teemoista.

Tämän artikkelin tavoitteena on analysoida näitä yrityksiä löytää valtavirrasta poikkeavia uutisoinnin tapoja. Millainen kuva maahanmuutosta ja etnisyydestä muotoutuu? Mistä erillinen maahanmuuttojulkisuus kertoo? Miten se suhteutuu perusjournalismiin?

Ovatko nämä erilliset juttusarjat, ohjelmat ja sivut normaalijournalismia vai jotakin muuta? Journalismiinhan kuuluu lajijyppien monimuotoisuus: sanomalehdissä on nuorten sivuja, seniorisivuja, viikkoliitteitä, televisiossa dokumentteja ja eri asioihin keskittyviä erikoisohjelmia. Maahanmuuttoteema erillisenä osastonaan jatkaa siis tavallaan tätä perinnettä. Mutta, mikä maahanmuuttajista tekee niin poikkeuksellisia, että he tarvitsevat erillisen tilansa? Kenelle erillisjulkisuus on tarkoitettu? Kuka on ”maahanmuuttojournalismin” oletettu käyttäjä? Eristävätkö sivu- ja ohjelmarajat maahanmuuttajat ghettoon, jonka ääni ei kanna perusjournalismiin saakka?

Pohdin näitä kysymyksiä neljän erilaisen aineiston analyysin avulla. Olen tutkinut Aamulehden maahanmuuttajasivun aineiston sen ensimmäisen ilmestymisvuoden ajalta ja YLE:n Basaarin ohjelmien aiheet keväältä 2000 ja syksyltä 2001. Lisäksi olen tehnyt yhdestä lähetyksestä yhtä tarkan analyysin kuin lehtiaineistostani. Lisäksi olen tarkastellut Helsingin Sanomien Kaupunki-sivulla kesällä 1999 ilmestynyttä seitsemän osan Monikulttuurinen pääkaupunkiseutu -sarjaa.

Analyysissani olen kiinnittänyt huomioni sekä tekstiin että kuvaan. Kieli ja kuva lataavat paljon muitakin merkityksiä kuin miltä ensi silmäyksellä näyttää. Tutkimuksen näkökulmasta ne eivät kuvaa ympäröivää todellisuutta sellaisenaan vaan ovat osa sitä. Kieli ja kuva rakentavat todellisuutta: nostavat jotakin esiin ja häivyttävät toisia näkökulmia. Kielen ja kuvan kautta tutkija voi päästä lähemmäs yhteiskunnassa ja kulttuurissa vallitsevia syvempiä asenteita ja totuttuja ajattelutapoja.

Aamulehden maahanmuuttajat-sivu: hallinnon teemoilla vastavirtaan

Aamulehti aloitti kuukausittain ilmestyvän maahanmuuttajat-sivun joulukuussa 1999. Idean taustalla ovat Suomen Punaisen Ristin Virkos-järjestö, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos sekä Aamulehdestä erityisesti toimittaja Maila-Katriina Tuominen. Alkuunpanevat voimat muodostavat jo tietynlaisen oletuksen lukijakunnasta: on olemassa maahanmuuttoon erikoistuneita järjestöjä, ammattilaisia ja kansalaisia, joita teema kiinnostaa. Maahanmuuttajat on siis yhdenlainen erikoistumisala. On olemassa maahanmuuttospecialisteja – joista monet ovat suomalaisia – kuten on olemassa muita vähemmistöryhmien asiantuntijoita. Voi siis olettaa, että yksi sivun oletettu lukijakunta olisivat nämä maahanmuuttoasiantuntijat.

Maahanmuuttajat-sivu poikkeaa kuitenkin muusta journalismista siinä, että lähes kaikki sen kirjoittajat ovat maahanmuuttajia. Sivusta vastaavan toimittaja Tuomisen sanoin sivu haluaa antaa puheenvuoron maahanmuuttajille itselleen. Olennaista on, että asiantuntijat eivät puhu sivulla maahanmuuttajien puolesta, kuten yleensä perusjournalismissa käy. Lisäksi sivun tarkoituksena on löytää toimittajia, joilla on maahanmuuttajatausta ja

tukea heidän etenemistään kohti muutakin journalismia. Maahanmuuttajasivu on siis lisäksi kokeilu: yritys muuttaa journalismin konventioita monipuolisemmaksi.

Lajityyppien salaatti

Maahanmuuttajasivu ei taitoltaan poikkea Aamulehden muusta linjasta. Selatessa se ei erotu lehden loppuosan kulttuurisivusta tai ajankohtasivuista millään erityisellä visuaalisella tavalla. Kuitenkin, tarkemmin luettuna, se poikkeaa hyvinkin paljon muusta aineistosta lajityyppillisesti sekä tyyllillisesti. Osa jutuista on ammattitoimittajien kirjoittamia, osa taas lukeutuisi lehden muun jaottelun mukaan mielipide- tai alakertasivulle. Kaikki jutut kuitenkin kolumneita lukuunottamatta näyttävät uutisjutuilta tai reportaaseilta. Kirjoittajien mielipiteitä on jutuissa enemmän ja näkyvämmiin kuin suomalaisessa uutisjournalismissa yleensä, vaikka juttuja ei olisikaan merkitty kolumneiksi tai mielipiteiksi. Tämä on ensimmäinen poikkeava piirre perusjournalismista.

Jos ensimmäiset 12 maahanmuuttajasivua pitäisi jakaa Aamulehteen päivittäin ilmestyville sivuille, jutut asettuisivat tuttuihin lajityyppisiin seuraavasti.

Mielipide 12
 Kolumni (taitettu myös maahanmuuttajat-sivulla kolumniksi) 12
 Alakerta 3
 Katugallup 1
 Sarjakuva 5
 Pakina 2
 Reportaasi 3
 Asiajuttu/ uutinen 6
 Henkilöjuttu 6
 Puffi 13

Lisäksi aineistossa oli juttuja, joille ei löydy lajityyppillisesti sopivaa paikkaa muualta lehdestä.

Lasten kouluaine 3
 Henkilöjuttu (ei toimitettu, kirjeenomainen) 2
 Satu, runo 6

Maahanmuuttajat näyttäytyvät sivulla jokseenkin tutuissa yhteyksissä: viranomaistoiminta on keskeinen teema myös täällä. Siltä osin sivu tuottaa uudelleen käsitystä maahanmuutosta ennen kaikkea hallinnon asiana, ja ratkaisijan roolissa esiintyvät viranomaiset. Vaikka viranomaiset eivät ole lähteinä ja kirjoittajina, heistä puhutaan jutuisa.

Teemallisesti sivu ei tarjota uutta

Työ ja työttömyys nousevat merkittäviksi teemoiksi etenkin sivun ilmestymisen alkumetreillä. Silloin maahanmuuttajasivu nostettiin helpoimmin etusivulle vinkiksi juuri työteemalla³¹. Kiinnostavaa kuitenkin on, että työ ei näy kuvituksessa. Maahanmuuttajasivulla ei näy montaakaan maahanmuuttajaa *työssä*, ja ne jotka näkyvät osoittautuvat harjoittelijoiksi. Työllistäminen ja työharjoittelu esitetään maahanmuuttajille lähes luonnollisena olotilana, kun ”normaali” työsuhte puuttuu sivulta kokonaan. Työnantajan puolella pisteet näyttävät asettuvan juuri työllistämistuella toimiviin työllistäjiin, eikä aineistossa esiinny ainuttakaan oikeaa työnantajaa.

Toinen olennainen puute on maahanmuuttajien oman yritteliäisyyden ja yritystoiminnan näkymättömyys. Työtä käsittelevästä aineistosta erottuu vain yksi työnhaun sankari, Percy Mashaire, joka ei ole löytänyt valtavalla tarmollaankaan koulutusta vastaavaa työtä. Muuten maahanmuuttajat esiintyvät pikemminkin hallinnollisina viranomaistoiminnan kohteina, joita työllistetään ja koulutetaan sen mukaan, miten yhteiskunnalle sopii.

Viranomaiskeskeisyys juttujen teemoissa ei toki ole kritiikitöntä. Juttujen lähtökohtana useimmiten on juuri vasta-argumentointi. Kritisoidaan hallinnon nykytilaa: kielikoulutusta ja harjoittelupaikkoja on liian vähän tarjolla, viranomaiset eivät tue työllistymistä tarpeeksi. Kritiikkiä kuitenkin pehmennetään. Sivulta jää vaikutelma, että kritiikin esittämiseen ei olisi oikeutta: suomalaista yhteiskuntaa arvostellaan varovasti. Esimerkiksi seuraava pätkä on jutusta, jossa kyseenalaistetaan kotoutumislain onnistuminen. Kritiikkiä pehmitetään ensiksi kehumalla Suomea, jonka jälkeen alkaa kotoutumislain arviointi mutta-sanalla.

31. Kahdestatoista ensimmäisestä maahanmuuttajasivusta kuuteen on vinkattu etusivulla. Näistä neljä käsittelee työtä ja työttömyyttä.

Aamulehti 17.3.2000. Pääkuva on tyyppillinen maahanmuuttajat-sivulle. Maahanmuuttaja istuu julkisessa paikassa tekemättä mitään. Ohi on helppo kävellä, sivua on helppo kääntää. Sen sijaan sivun toinen maahanmuuttaja tekee jotakin: myy kukkia.

Alkuvaikeudet onkin hyvä ja Suomi näyttää hienolta maalta, mitä se onkin. Mutta, kun suunnitelmat eivät toteudu asiat vinoutuvat. (2.5.2000.)

Viranomaistoiminta on keskeinen aihe myös joka sivulla ilmestyvässä kolumnissa: jopa kymmenessä ensimmäisestä 12:sta sivusta käsiteltiin viranomaistoimintaa. Kriittikkä esiintyi kuitenkin vain puolessa näistä kolumneista. Kolumneissa, kuten joissakin sivun muissa jutuissa puhuteltiin ajoittain ”päättäjiä”. Oletettiin siis, että he lukisivat maahanmuuttajasivua. Sivun ilmestymisen alkuaikoina kolumnit olivat pääasiassa toimittaja Maila-Katriina Tuomisen kirjoittamia, mutta maahanmuuttajat ovat ottamassa myös sen tilan haltuunsa.

Viranomaistoiminnan keskeisyys teematarjonnassa uusintaa käsitystä maahanmuuttajista ennen muuta hallinnon ongelmana. Viranomaiset ovat poissa sivulta lähteinä, mikä on muuhun maahanmuuttajia käsittelevään journalismiin verrattuna poikkeuksellista, mutta puheen aiheina ja toimijoina he näkyvät sivulla vahvasti. Vähemmistöt ja viranomaiset puhuvat mediassa usein ohi toistensa, erikseen eri jutuissa, eivätkä kohtaa toisiansa.

Maahanmuuttajasivun tarkoituksena on antaa maahanmuuttajille ääni, mutta miksi ääntä ei ole asetettu vuorovaikutukseen viranomaisten kanssa. Viranomaistoiminta kuitenkin näyttää olevan maahanmuuttajille tärkeä aihe, koska he tuovat sen niin vahvasti esiin sivulla. Viranomaisten ja maahanmuuttajien kohtaaminen mediassa, keskustelu, kritiikki ja väittely, toisi todellakin uudenlaisen käsittelytavan vähemmistöjä koskevaan journalismiin. Useimmiten journalismi toimii viranomaisten ehdoilla, joten maahanmuuttajat-sivulla olisi jo toimitusrakenteensa vuoksi oiva tilaisuus kääntää keskustelu niin, että sitä käytäisiin maahanmuuttajien ehdoilla.

Vastavirtaan, mutta samassa vedessä

Maahanmuuttajasivun jutut perustuvat suurelta osin vasta-argumentointiin. Jutuista voi lukea sisäänrakennetun oletuksen, että ”suomalaisilla”, ”viranomaisilla” tai ”medialla” on joitakin stereotyyppisiä ja negatiivisia käsityksiä maahanmuuttajista. Jutut lähtevät näiden oletusten pohjalta argumentoimaan vastavirtaan. Ensimmäisen maahanmuuttajat-sivun (6.12.1999) pääjuttu on esimerkiksi otsikoitu ”*Pakolaiset eivät etsi joutilaisuutta Euroopasta – He haluavat löytää tavallisen ja turvallisen elämän*”. Otsikko olettaa, että on olemassa käsitys, että pakolaiset etsivät joutilaisuutta.

Oletus, että somalinaista pidettäisiin sorrettuna kotiäitinä toistuu jutussa poliitikko Zahra Osman-Sovalasta (19.1.2001). ”*Toisin kuin monet luulevat, hän on sekä perheenemäntä, äiti että kiireinen nainen, joka politiikoi ja opiskelee Helsingin yliopistossa.*” Jutun kärki ja henkilön kiinnostavuus rakennetaan juuri vasta-argumentoinnin varaan. On merkittävää, että jutun päähenkilö opiskelee, on naimisissa suomalaisen kanssa ja osallistuu politiikkaan. Hän ”*rikkoo rohkeasti rajoja*”. Mutta – suomalaisesta naisesta ei kirjoitettaisi näin. Suomessa on normaalia, että naiset käyvät töissä ja saavat lapsia. Yhtäältä jutussa rakennetaan ”positiivista” kuvaa maahanmuuttajanaisestä, (hänhän on ihan kuin suomalainen!), toisaalta juuri tekemällä näin uusinnetaan stereotyyppistä kuvaa somalinaisesta kotiin kahliutuneena ja alistettuna. Olisi oikeastaan kiinnostavampaa kuulla, mitä somalinaiset tekevät kodeissaan ja muualla, millaista on elämä? Jutut olisivat varmasti hyvin monimuotoisia: ihmiset ovat erilaisia.

Vasta-argumentoinnin ongelma on siinä, että jutun aihe on jo valtajournalismin tai stereotyyppisten käsitysten määrittelemä. Aiheina ovat maa-

Aamulehti 6.12.1999. Esimmäinen maahanmuuttajat-sivu lähtee vasta-argumentoimaan. Taustalla on oletus, että pakolaisia pidettäisiin joutilaisuutta tavoittelevina elintasopakolaisina. Teemallisesti juttu ei tarjoa uutta journalismiin.

hanmuuttajayhteyksistä tutut viranomaiset ja työttömyys. Varsinaisesti uutta olisi lähtä juttun tekoon jostakin muualta kuin jo ilmapiirissä leijuvista oletuksista. Maahanmuuttajatoimittajien käytön luulisi tarjoavan juuri uusia aiheita ja näkökulmia: journalismia vähemmistöltä myös vähemmistölle. Käsittelytapa on kuitenkin enimmäkseen sellainen, että oletettuna lukijana pidetään ulkomaalaisarkaa suomalaista: juuri sellaista, joka tuskin kiinnostuu erillisestä maahanmuuttajasivusta muutenkaan. Toinen oletettu lukijaryhmä on maahanmuuttoa hallinnoivat viranomaiset ja muut maahanmuuttoasiantuntijat. Jutuista on harvoin luettavissa, että ne puhuttelisivat maahanmuuttajia.

Rasismia ja syrjintää maahanmuuttajasivu käsittelee varovasti ja vähän. Ne nousevat esiin hienovaraisissa viittauksissa, jos nousevat. Rasismi on pääaiheena vain yhdessä pienessä mielipidejutussa (19.1.2001) otsikolla ”Avointa rasismia yhä Tampereella”. Tässä jutussa puhutellaan suoraan viranomaisia: ”Miten viranomaiset voivat sallia tällaisen toiminnan (sisään-

pääsyn estäminen tummaihoisilta ravintolaan – KH) *Tamperella? Miten viranomaiset puuttuvat asiaan ja kuinka kovalla kädellä?*”. Jutussa esitetään kysymyksiä, kritiikkiä ja syytöksiä, mutta viranomaiset ovat hiljaa. Kritiikki, sinänsä kiinnostava ja aiheellinen, jää ilmaan leijumaan ilman vastausta – todennäköisesti unohtuakseen samantien. Olisikin ollut kiinnostavampaa tarttua aiheeseen perusteellisemmin: esimerkiksi jutun kirjoittajan olisi voinut viedä kysymyksineen vaikkapa poliisin luokse.

Maahanmuuttajasivulta löytyy asiantuntevia juttuja, jotka käsittelevät muita maita. Nämä jutut tarjoavat uudenlaisen näkökulman ulkomaanuu-tisointiin, koska kirjoittajilla on usein omakohtainen suhde näihin maihin. Yhdistelmä tuo kiinnostavuutta juttuun. Ensimmäisen vuoden aineistosta erottuu kuusi tällaista juttua aidosti uudella tiedollaan ja näkökulmallaan. Esimerkiksi 20.10.2000 sivulla julkaistiin juttu siitä, että Somaliassa on uusi hallitus. Aihetta käsiteltiin Suomessa asuvien somalien kautta, sillä he järjestivät juhlan tilanteen normalisoitumisen kunniaksi. Ulkomaan tapah-tumat muuttuvat tätä kautta läheisemmäksi ja kiinnostavammaksi. Maahanmuuttajasivun yksi tärkeä haaste onkin, miten siirtolaistaustaiset toi-mittajat otetaan huomioon Aamulehden muilla osastoilla sekä muussa mediassa.

Kuvan journalismi

Kuvituksellaan maahanmuuttajasivu ei erotu muusta Aamulehdestä. On-kin yllättävää, että kuvaajina käytetään suomalaisia, kun sivun kirjoittajiksi on päästetty lähinnä vain maahanmuuttajia. Eikö kuva ole journalismia?

Kuvituksesta välittyy tietynlainen etäisyys. Ensimmäisen vuoden aineis-tossa maahanmuuttajat näkyvät ennen kaikkea julkisissa tiloissa: kaduilla, puistoissa, kahviloissa. Juuri siellä, missä kuka tahansa suomalainen näkee etäältä ”toisia”, mutta ei kohtaa tai juttele heidän kanssaan. Sen sijaan muu-tama poikkeava kuva antaa toisenlaisen mahdollisuuden kohtaamiseen. Esimerkiksi 17.3.2000 maahanmuuttajasivulla työ ja työttömyys olivat pääaiheina. Kun pääkuvan ”työtön maahanmuuttaja” istuu puiston penkil-lä, sivun toisessa kuvassa huiviin pukeutunut musliminainen hoitaa kukka-kaupassa kukkia. On helpompi kulkea puiston penkin ohi välinpitämättö-mästi kuin kohdata kukkakaupan myyjä luontevassa tilanteessa. Samoin 15.12.2000 kosovolainen nainen Zamire Selimi hymyilee kotonaan kahvi-

pöydän yli suoraan kameraan. Katsoja voi asettua kuvaajan paikalle ja olla hetken kylässä juttelemassa uuden tuttavuuden kanssa.

Kuvituksesta puuttuu kuitenkin kokonaan valtaväestön tai viranomais-ten ja maahanmuuttajien kohtaaminen, vaikka näistä suhteista jutuissa puhutaankin. Kun esimerkiksi 18.2.2000 käsiteltiin maahanmuuttajien ongelmia saada pankkikorttia ja kelakorttia, juttu kuvitettiin jutun kirjoit-tajalla saksalaisella Monika Hammermanilla, joka istuu suihkulähteen reu-nalla. Jälleen kerran on helppo kulkea suihkulähteen ohitse, mutta entä jos kuvaa olisikin haettu pankista tai Kelasta, jossa konfliktitilanne olisi ollut *nähtävissä*. Ristiriita olisi ollut käsinkosketeltavampi, olemassa olevampi.

Basaari: henkilökuvilla empatian kokemusta

Basaari on YLE 1-kanavan monikulttuurinen ohjelma, jota lähetetään maanantai-iltapäivisin. Basaari sai alkunsa 1996 Meri-Rastilassa toteutettuina katu-tv-lähetyksinä. Muutaman osan projektista kehittyi pitkäjänteinen ohjelma, joka pyörii televisiossa yhä maahanmuutto- ja monikulttuurisuus-teemoilla, tosin hankalaan katseluaikaan maanantai-iltapäivisin. Alussa maahanmuuttajat olivat vain ohjelmien aiheena, mutta vuosien aikana maahanmuuttajat ovat alkaneet näkyä myös ohjaajina: syksyn 2001 ohjel-mista puolet on siirtolaistaustaisten ohjaajien tekemiä. Seuraava askel on siirtää tuotantoa maahanmuuttajille.

Aamulehden maahanmuuttajasivun tavoin Basaari pyrkii vaikuttamaan journalismin käytäntöihin ja rakenteisiin. YLE on järjestänyt kaksi toimit-tajakurssia maahanmuuttajille, jotta Basaariin saataisiin tekijöitä. Molem-piin projekteihin liittyy sama odotus: Miten siirtolaistaustaiset toimittajat voisivat siirtyä muuhunkin journalismiin?

Henkilökuvat lähentävät

Teemoiltaan Basaari poikkeaa maahanmuuttajasivusta. Maahanmuuttajat eivät nouse esiin yhtä vahvasti hallinnollisesta näkökulmasta: viranomais-toiminta ei korostu teemoissa. Basaari on liikkeellä henkilökohtaisemmin aihein. Yhteiskunta ja sen ongelmat tulevat esiin ihmisten tarinoiden kaut-

ta. Basaarin journalistinen tyyli on rakentaa ulkomaalaisista henkilökuvia ja tarinoita. Tämä on yksi tapa tuoda tuntematonta tutummaksi, mutta yhteiskunnallisen kontekstin häivyttämistä sietää myös kritisoida. Viranomaiset eivät kohtaa maahanmuuttajia näissäkään ohjelmissa.

Yksi basaarimainen tapa esittää ulkomaalaisten ja suomalaisten samankaltaisuutta on näyttää maahanmuuttajat stereotyyppisen ”suomalaisessa” yhteydessä. Esimerkiksi keväällä 2000 maahanmuuttajia kuvattiin kalastamassa ja Kalevalaa esittämässä.

Basaarin vahvinta aluetta ovat henkilökohtaiset kertomukset, joita onkin valtaosa lähetyksistä. Näitä on toteutettu sekä toimitettuina henkilökuvinä että ohjaajien omaelämäkerrallisina tarinoina. Tarinoihin liittyy vahvana oman identiteetin pohdinta: mitä merkitsee asuminen toisessa maassa? Esimerkiksi keväällä 2000 Basaari kertoi pariskunnasta, joka palasi viiden Suomessa vietetyn vuoden jälkeen Sarajevoon. Toinen saman kevään ohjelma oli vanhuksen tarina siitä, millaista on olla isoisä vieraassa maassa. Ohjaaja Jean Bitar puolestaan lähti tapaamaan äitiään ja veljeään Libanoniin, ohjaaja Gustavo Consuguera pohti Kolumbian lähihistoriaa, ja Carina Chela kertoi omassa ohjelmassaan sukunsa tarinan.

Identiteettiin liittyvät teemat nousevat esiin paitsi henkilökuvien kautta myös selkeästi jonkin teeman ympärille nivotusta keskustelusta. Keväällä 2000 Basaari pohti muun muassa kaksikulttuurisen lapsen kasvattamista. Olettaisin, että henkilötarinat sekä maahanmuuttajille läheisten teemojen käsittely olisivat journalismia myös maahanmuuttajayleisölle.

Televisio välineenä sopii henkilökuviin: ohjelmissa *näemme* maahanmuuttajan erilaisissa tilanteissa, kohtaamme ja seuraamme häntä. Ohjelmissa on myös paljon haastateltavan omaa puhetta, jolloin jutun henkilöä lainataan suoraan, eikä toisen puheen kautta.

Tarkastelen seuraavaksi yhtä lähetystä, joka on Basaarille tyypillinen henkilötarina. Ohjelman on kuvannut, toimittanut ja editoinut maahanmuuttaja Devy Nagalingam. Koko ohjelman aikana toimittajan ääntä ei kuulla kertaakaan. Toimittajan etäännyttäminen lähentää katsojan ja haastateltavan kohtaamista. Jää vaikutelma, että olisi käynyt kylässä ja tutustunut haastateltavaan suoraan. Empatia, toisen asemaan eläytyminen, voi vähentää erilaisuuden ja vierauden kokemusta. Tällä tasolla Basaari toimii parhaiten, mutta toisaalta on kysyttävä, miksi yhteiskunnalliset rakenteelliset seikat, kuten työ, työttömyys ja ulkomaalaisviha ovat jääneet Basaarin ulkopuolel-

le. Viranomaiset ovat jääneet ohjelmista pois, kritiikkiin, kysymyksiin ja ongelmiin ei tule vastauksia, keskustelua ei synny.

Suomessa kaikki on toisin

(Basaarin lähetys 4.12.2000. Ohjaus, kuvaus ja editointi Devy Nagalingam)

Analysoimassani lähetyksessä on juoni, jota voisi kutsua *pakolaisnarratiiviksi*. Se toistuu myös monissa Aamulehden maahanmuuttajasivun henkilöjutuissa. Tyypillinen kertomus etenee niin, että ensin kuvataan lähtömaan ja lähtötilanteen ongelmia, sitten Suomi esitetään turvasatamana, joka on palauttanut elämään onnen. Tarina ei kuitenkaan sulje pois lähtömaan nostalgisointia tai toivetta palata takaisin. Pakolaisnarratiiviin ei kuulu kova kritiikki Suomea tai suomalaisuutta kohtaan. Sopeutumisen ongelmat laitetaan mieluummin oman arkuuden piikkiin, ja mahdollinen kritiikki esimerkiksi ulkomaalaisvastaisuudesta esitetään hyvin varovasti.

Basaarin päähenkilö, Intiassa syntynyt Padma Ojala, on naimisissa suomalaisen miehen kanssa ja heillä on yhdeksänvuotias tytär Saara, joka esiintyy ohjelmassa äitinsä kanssa. Padma Ojalan tarina lähtee Intiasta, jossa hän jäi pikkulapsena orvoksi ja joutui kristilliseen lastenkotiin. Lapsuutta varjostivat äidin itsemurha sekä isän alkoholisoituminen. Kertomuksen käänne, turvasatama, tulee suomalaisen lähetystyöntekijän kautta. Padma Ojala kuvaa häntä näin:

”Silloin ku Rauni tuli Intiaan lastenkotiin sosiaalityöntekijäksi, minä kutsuin häntä äidiksi. Mä sain puhua hänelle, hän sanoi minulle minä rakastan sinua, I love you ja sinä olet minun lapsi. Semmosia tärkeitä asioita. Rauni opetti minulle ihmisten arvostaminen. Minkä näkönen tahansa, leppä ihminenkin tulee lähelle, hän rukoili tai kosketti. Vauvojakin hoiti paljailla käsillä.”

Intiaan ja lapsuuteen liittyvät pahuus ja likaisuus, rinnastuvat suomalaisen lähetystyöntekijään, hyvyteen ja puhtauteen. Asetelma ei kuitenkaan sulje pois kaipuuta Intiaan. Ojala esimerkiksi korostaa, että ruokaa kunnioitetaan Intiassa. Tämän tuominen esiin ohjelmassa viittaa implisiittisesti siihen, että ruokaa ei kunnioitettaisi riittävästi Suomessa.

Sopetutumisvaikeuksista Padma Ojala ei syytä muita kuin itseään. Suomi näyttäytyy siis normina, johon maahanmuuttajan on sopeuduttava. Sei-

kat, jotka tuntuvat oudoilta, kuten auringon ottaminen tai uiminen, esitetään ongelmina, joiden yli ei vielä ole päästy.

”Suomessa on pakko olla rohkea, päivä kerralla elää ja eteenpäin mennään. Ei tarvii istua ja masentua. He puhuu minusta näin ja emmä uskalla. Mulla oli alussa semmone ongelma, että en uskalla mennä kauppan, en uskalla kävellä yksin. Kaikkei tämmöstä, ja aina mä pakotin Miikaa tulemaan mukaan. Ja kyllä Miika opetti liian nopeastikin, pakotti mua tottumaan tähän elämään. Intiasta kun mä tulin aina mä näin pahoja unia ja pelkäsin pimeyttä ja ihmsiä. Kerran mä olin vieras. Toiset nuoret heittelii semmosia lumipalloja ja alkoi huutamaan pakolaiseksi, mutta se ei se jatkunut kauan.”

”Tykkään auringosta, mutta niinkun suomalaiset ottaa aurinkoo uimapuvussa ja puolialastomana, semmonen mulle vaikeeta. Vielä semmonen intialainen pohja ja kasvatus, mä en uskalla ja ei tunnu mukavalta, että mä riisun ja otan aurinkoa. Semmonen tuntuu epänormaalilta ja ahdistaa. Mutten mä pahestu, vaikka suomalaiset tekee. Se on heijän kulttuurissa, näin tehään. Minä en pahestu. Kyllä minäkin saisin ottaa aurinkoo. Pitkä talvi ja aurinko ei paista, tarve ottaa aurinkoo iholle, mutta en vielä pysty sitä tekemään.”

Välineenä televisio näyttää. Tässäkin ohjelmassa tarinan lisäksi katsojan huomio kiinnittyy kuvaan. Näytetään, miten päähenkilö pinoaa kottikärryistä klapeja kellariin, puhuu samalla siitä, miten hän pitää työn tekemisestä. Näytetään Ojaloiden kotia, keskiluokkaista omakotitaloa, jossa lapsi soittaa pianoa, tavarat ja huonekalut ovat kuin missä tahansa suomalaiskodissa. Tuulipuvun takki on puettu intialaisen salwaar kamez -asun päälle kauppamatkalle. Kuvassa näkyy elämä, jossa yhdistyvät Suomi ja Intia luontevasti. Jotakin on yhdestä maasta, jotakin toisesta.

Helsingin Sanomat 19.9.1999. Maahanmuuttoteemaa lähestytään ”myönteisesti” korostamalla maahanmuuttajien ahkeruutta. Toisaalta työteliäisyyttä korostava puhetapa voi nousta myös yrittäjäkontekstista. ”Töissä yhdeksästä yhdeksään” voisi esiintyä myös suomalaisyrittäjistä kertovassa jutussa. Kuva kiinalaisesta ravintolasta edustaa turvallista toiseutta: eksoottista kuplaa, johon voi poiketa kuin turistimatkalle.

Helsingin Sanomien Monikulttuurinen pääkaupunkiseutu - sarja: Toiseuden kuplat

Helsingin Sanomat ei ole Yleisradion ja Aamulehden tavoin rakentanut erillistä pidempään jatkuvaa tilaa maahanmuuttajille. Lehdessä on sen sijaan ilmestynyt useita maahanmuuttoteemaan liittyviä juttusarjoja. Tässä tarkastelen Monikulttuurinen pääkaupunkiseutu -nimikkeellä Kaupunkisivulla julkaistua sarjaa, jonka jutut ilmestyivät kesällä 1999 seitsemän kertaa.

Helsingin Sanomien sarjan kaikki jutut lähtevät liikkeelle hallinnollisesta näkökulmasta, tilastoista. Tässä mielessä juttusarja ei tuo uutta näkökulmaa suomalaisen journalismin totuttuun tapaan käsitellä maahanmuuttajia. Vähemmistöjä usein käsitellään juuri lukuina tilastojen valossa. Kansallisuudet, ja jopa maahanmuuttajat tai turvapaikanhakijat, näyttäytyvät usein tilastojen kautta yhtenäisinä ryhminä, joilla on yhteinen historia ja tulevaisuus. Yhteiskunnallisten päätösten ja käytäntöjen vaikutukset jäävät silloin epäinhimillisiksi ja etäisiksi. Empatian mahdollisuutta ei ole. Samoin, jos journalismin näkökulma on *toistuvasti* hallinnon näkökulma, eikä vasta-

painoksi ole haettu vähemmistön näkökulmaa, yleisvaikutelma jää yksi-puoliseksi.

Viranomaispainotteisuus on yleinen piirre journalismissa yleensäkin, ei vain maahanmuuttajia koskevassa julkisuudessa. On kuitenkin huomattava, että keskivertolukijalla on vähemmän suoria kontakteja maahanmuuttajiin kuin vaikkapa työttömiin tai yksinhuoltajiin. Lisäksi maahanmuuttajat eivät ole yhtä tehokkaasti organisoituneet kuin muut vähemmistöt, jotta he kykenisivät tarjoamaan kiireisessä uutisvirrassa omaa näkökulmansa juuri silloin kun sitä tarvittaisiin.

Miksi tilastot, viranomaiset ja hallinto ovat niin yleisiä lähtökohtia jutun teolle? Eikö lukumääriä kiinnostavampiakin aiheita maahanmuuttajista löytyisi? Eikö kiinnostavampaa olisi kuulla, millaista asunnon hakeminen on ollut vaikkapa somalialaiselle. Tai nähdä, miten hän on kotinsa sisustanut kuin kuulla, että somalialaisia asuu Helsingissä 2513 henkeä? Hallinnon näkökulma juontuu työpöytäjournalismista. Tilasto putkahtaa faksista tiedotteena tai sen saa kätevästi tilastokeskuksesta. Tieto on arvostettua, luotettavaa, organisoitua. Hallinnon näkökulma tuottaa helposti turvallisen oloista näkemystä, jossa maahanmuuttajat tuntuvat olevan hallinnassa. Heitä on tietty määrä tietyissä paikoissa, me tiedämme, mitä he tekevät. Elämän monimuotoisuus, arjen vivahteisuus, todelliset kasvot niin ongelmille kuin onnistumisillekin jäävät pimentoon.

Monikulttuurinen pääkaupunkiseutu -sarja on laajentanut käsittelytaapaansa hallinnon katseesta myös vähemmistöjen arkeen. Jokaisessa jutussa on haastateltu maahanmuuttajia. Olennaista kuitenkin on, että sarjan pääajatus on tilastoista lähtöisin. Lisäksi on huomattavaa, että kaikissa jutuissa päälähteinä ovat organisoituneet lähteet: ystävyysseurat, kuten Suomi-Venäjä seura tai maahanmuuttajien järjestöt, kuten Somaliland-seura. Sarjassa käydään läpi seitsemän eri kansallisuusryhmän keskeiset vaiheet Suomessa: miksi he ovat tulleet, milloin, miten paljon heitä on, mihin he ovat asettuneet ja mitä he tekevät. Sarjasta jää stereotyyppinen yleisvaikutelma eri kansallisuuksista. Kurdit pitävät pizzeriaa ja kebab-ravintolaa, somalijutussa esiintyy vain miehiä, vietnamilaiset ovat hyvin assimiloituneita, kiinalaiset ahertavat ravintolassaan ilman kontaktia valtaväestöön, venäläisillä naisilla leiskuu tunne ja seljankapata pysyy kuumana, chileläiset pelaavat jalkapalloa. Virolaisia sen sijaan käsitellään opiskelun kautta, mikä ei liene tyypillisin yhteys julkisuudessa.

Kaikissa jutuissa maahanmuuttajat arvioivat sopeutumistaan ja identiteettiään, määrittävät paikkaansa Suomessa. Identiteettipohdiskelu tuo juttuihin kasvoja ja empatian kokemisen mahdollisuutta. Tilastot alkavat elää, kun jollekin ryhmälle näytetään kasvot. Mutta vaarana on kuitenkin tasa-päisyys: jos kurdeista valitaan esimerkiksi kebabin pitäjä, uusintaako se stereotypiaa, että kurdit eivät muuta osaa kuin tehdä pikaruokaa. Tilanne on hankala, koska valtaosa Suomessa asuvista kurdeista saa toimeentulonsa omista tai toisten kurdien kebab-yrityksistä. Mediassa kurdit esiintyvät ravintolansa kautta silloin kun esiintyvät. Jäädään kehään, jossa on vaikea nähdä kurdia muuna kuin kebab-yrittäjänä.

On vaarana, että maahanmuuttajien olemassaolo ja oikeus osallistua yhteiskuntaan rajataan tiettyihin karsinoihin. Kiinalaiset kuuluvat ravintolaan, tarvitsemehan eksoottista ruokaa, latinalaisamerikkalaisia tarvitaan urheilussa, venäläisiä naisia tuomaan tunnetta. Entä, jos ”vieras” astuu tämän rajoitetun karsinan yli?

Yhteenvetoa: maahanmuuttajat ”positiivisessa” yhteydessä

Tässä artikkelissa olen esitellyt kolme tapaa käsitellä maahanmuuttajia julkisuudessa. On aika pohtia, mikä on yhteistä näille kolmelle erityisjulkisuudelle. Onko kenties olemassa jotakin tapaa tai ainakin suuntaa, jolla suomalainen media lähestyy maahanmuuttajia ”myönteisellä” vireellä? Normaalijournalismiahan tutkijat ovat kritisoineet pääosin kielteiseksi: maahanmuuttajia yleensä kuvataan ongelmiksi tai ongelmien aiheuttajiksi. Mitä tapahtuu, kun tietoisesti ryhdytään uutisoimaan toisin? Mitä tapahtuu, kun media ryhtyy tietoisesti monikulttuuriseksi?

Usein myönteisyyttä haetaan *erilaisuuden riemulla*, eksoottisuudella. Vaikka media ottaisiikin jutun kärjeksi eksoottisuuden, se ei tarkoita, että tapa olisi median keksimä ja ylläpitämä. Tiedotusvälineet ovat yksi lenkki ketjussa, joka ylläpitää eksotiikkaa ja stereotyyppisiä oletuksia eri kansallisuuksista. Muita linkkejä voivat yhtä hyvin olla erilaiset järjestöt, monikulttuurisuustapahtumat, kampanjat sekä maahanmuuttajat itse. Itsensä eksotisoiminen on pitkälle juurtunut markkinointitapa, johon suomalaiset

itsekin tukeutuvat. Finlandia-votkaa on mainostettu yöttömällä yöllä ja poroilla, ulkomaille suuntautuvat bändit ottavat videoihinsa lunta ja jäätä.

Analysoimassani aineistossa kulttuuririemu jää kuitenkin vähäiseksi. Eksotiikka tarjoaa houkuttelevia juttuja, mutta näissä monikulttuurisuus-hankkeissa siihen kelkkaan ei ole helposti lähdetty. Helsingin Sanomien sarjassa juttu venäläisistä ja maahanmuuttajasivulla juttu kulttuurikeskus Caisasta ovat esimerkkejä erilaisuudella herkuttelusta. Nämä ovat sinänsä hyviä esimerkkejä, koska eksotiikka ei näissä jutuissa ole suinkaan toimittajasta lähtöisin vaan eksotiikka on houkuttimena jo jutun raaka-aineissa. Sekä haastateltavat että haastatteluympäristöt huokuvat kulttuurisen erilaisuuden riemua.

Venäläisistä kertovassa jutussa on haastateltu helsinkiläisen ravintola Babuskan sekä venäläisen posliinikaupan omistajia. Molemmat liikkeet haluavat erottautua muista nimenomaan venäläisyydellä, eksoottisessa mielessä. Jutun pääkuvassa Babuskan omistaja puhuu elehtien runsaaseen venäläiseen tyyliin sisutetussa ravintolassaan. Jutussa puhutaan ”*seljankan tuok-susta*”, siitä miten ”*asiakkaat saavat annoksen slaavilaista ystävällisyyttä*”. Posliinikaupan omistaja nimenomaan mainitsee, että ”*haluamme imaista heidät (asiakkaat) venäläiseen tunnelmaan ja henkeen*”. Ravintola jutun tapahtumapaikkana luo kertomukseen toiseuden tilan, kuplan, johon lukija voi turvallisesti pulahata hetkeksi turistina, ottamatta kuitenkaan vastaan kaikkea, mikä venäläisyyteen liittyy. Itse ravintola toimii kaupungissa samalla tavoin, *turvallisena toiseutena*.

Maahanmuuttaja-sivu julkaisi reportaasin Helsingin kaupungin ylläpitämästä kulttuurikeskus Caisasta, jossa eksotiikka nostettiin vahvasti esiin. Jutun kärjessä keskusta kuvataan ”*ihmeelliseksi paikaksi*”, jossa voi tilata juoman, joka on tehty tropiikin hedelmistä ja lukea ranskalaisia, virolaisia, turkkilaisia ja arabiankielisiä sanomalehtiä. Eksoottisuutta on vaikea välttää, kulttuurikeskus itse ratsastaa juuri sillä.

Tyypillisin tapa lähestyä maahanmuuttajia tässä aineistossa on kehystää heidät *etniseksi peiliksi*. Toimittaja on siis kiinnostunut maahanmuuttajasta, hän haastattelee. Lopulta juttu kääntyy kuitenkin tarinaksi ”meistä”: suomalaisista, Suomesta ja suomalaisuudesta. Maahanmuuttaja arvoi ”meitä”, kertoo millaisia olemme hänen silmissään. Arviointi tarjoaa maahanmuuttajalle mahdollisuuden kritiikkiin ja yhteiskunnan arviointiin, johonkin, mikä normaalijournalismista helposti jää pois. Maahanmuuttaja aset-

tuu tärkeään asemaan, hän tarkastelee yhteiskuntaa, on osa sitä. Tässä aineistossa tämä mahdollisuus kuitenkin jää usein toteutumatta. Yleensä jutuista peilautuu pinnallinen kuva stereotyyppisestä suomalaisesta. Puhutaan kevyistä asioista, kuten siitä, että suomalaiset kiroilevat paljon, eivät puhu tai käyttävät sortseja.

Etnisestä peilistä peilautuu suomalaisuuden stereotypia, joka tuskin herättää samastumiskokemuksia. Näitä juttuja lukiessani en voi julistautua suomalaiseksi: olen puhelias, en käytä tuulipukua, en kiroile.

Pahimmillaan monikulttuurisuusjournalismi siis tuottaa stereotypioita, sekä suomalaisista että ”eksoottisista” muukalaisista. Sekä kulttuurin riemun että etnisen peilin käyttö tuottaa ja ylläpitää oletusta, että olisi olemassa jokin yksi yhtenäinen ”kulttuuri” tai ”kanssa”, olipa se sitten suomalainen, virolainen tai somalialainen. Stereotypiat elävät median sivuilla, kohtaamatta toisiaan tai yhteiskunnallista todellisuutta. Myönteinen suomalaisuuskuva, joka etnisestä peilistä näkyy on turvallinen ja hyvin organisoitu maa. Maahanmuuttajasivulla kirjoittajat usein pehmentävät tulevaa kriittistä osuutta juuri kehumalla Suomea.

Suomalaisuuden peilaus ei toki ole aina lähtöisin suomalaisista toimittajista. Varsinkin Aamulehden maahanmuuttajasivu todistaa sen, että maahanmuuttajilla itsellään näyttää olevan tarve puida ”suomalaisuutta” ja nostaa kerta toisensa jälkeen esiin stereotypioita. Suomen kokeminen yhtenäisenä kulttuurina näkyy jo otsikoissa. Maahanmuuttajasivun pääotsikossa 12.5.2000 kolumbialainen Lilly Zuluaga sanoo: *”Sulaudun tähän kulttuuriin”*. Helsingin Sanomissa 17.7.1999 siteerataan somalialaista Abdulkadir Denediä: *”Meidän täytyy sopeutua tähän kulttuuriin”*.

Eksotiikkaa sinänsä voi pitää jo jonkin asteisena askeleena hyväksymiseen. Onhan yhteiskunnassa edes jokin tila, jokin olomuoto, jossa maahanmuuttaja hyväksytään. Samoin maahanmuuttaja etnisenä peilinä on jo askel eteenpäin. Olemme kiinnostuneita siitä, mitä toinen ajattelee, vaikkakin vain siitä, mitä toinen ajattelee meistä.

Kaikilla asiat eivät ole edes näin hyvin. Esimerkiksi somalialaisista kertovissa jutuissa eksotiikkaa ei juuri käytetä. Tyypillisiä eksotiikka-aiheita, kuten ruokaa, musiikkia tai tanssia ei ole liitetty somaleihin. He itse eivät ole ilmeisestikään rynnistäneet mediaa kohti kaislahameet heiluen, joten julkisuus ei ole löytänyt tapaa kuvata kulttuuria eksoottisesti. Somalialaisten yhteydessä jutut ruuasta, muodista, harrastuksista ja taiteesta olisivat siis jotakin poikkeuksellista.

Kolmas suunta, jolla maahanmuuttajateemaa lähestytään ”myönteisesti” on ulkomaalaisten stereotyyppisesti ”suomalaisten” piirteiden ylikorostaminen. Ahkeruutta, sisukkuutta ja sopeutuvuutta nostetaan esiin sekä toimittajan puheessa että selkeästi myös maahanmuuttajien omasta tahdosta. Näyttää, että maahanmuuttajan on parasta olla suomalaistakin suomalaisempi tullakseen hyväksytyksi.

Helsingin Sanomien sarjassa ahkeruus korostuu kurdeista ja kiinalaisista kertovissa jutuissa. Molemmat ravintoloitsijat ovat yksityisyrittäjiä, joten työteliäisyyttä korostava puhetapa sinänsä voi nousta myös osaksi yrittäjäkontekstista. Siteeraukset ”*ei yrittäjällä ole vapaa-aikaa*” (kurdit) ja ”*ioissähdeksästä yhdeksään*” (kiinalaiset) voisivat yhtä hyvin esiintyä myös suomalaisyrittäjästä kertovassa jutussa.

Maahanmuuttajasivu on selkeimmin ottanut yleislinjakseen vasta-argumentoinnin, joten ahkeruuden ja samanlaisuuden korostaminen tulee esiin monissa jutuissa. Onhan niiden taustalla oletus siitä, että lukija kuvittelee maahanmuuttajien olevan asenteiltaan ja tavoiltaan hyvin erilaisia kuin suomalaiset: saamattomia. Muun muassa yliopistokoulutuksen saanut Percy Mashaie kertoo, miten hän lähetti vähintään viisi työhakemusta viikossa samaan aikaan kun teki hanttihommia. Samassa jutussa hän tosin kritisoi pikemminkin suomalaista yhteiskuntaa kuin ylpeilee ahkeruudellaan. Ot-sikkokin ”*Työtä afrikkalaiselle, mahdoton ajatus!*” ironisoi työnhakutilannetta. Jälkirivi ”*Maahanmuuttajat eivät ole tahallaan työttömiä*” korostaa jutun taustalla olevaa oletusta, että lukija kuvittelisi maahanmuuttajat laiskoiksi.

Samanlaisuuden korostaminen on yksi Basaarin vakioaiheista. Yle on vienyt maahanmuuttajia mitä ”suomalaisimpiin” paikkoihin tekemään mitä ”suomalaisimpia” asioita. Maahanmuuttajia on viety metsään telttaretkelle, maalle heinätöihin ja Savoön kalastamaan. On kenties haluttu näyttää muukalainen meikäläisissä puitteissa, melkein kuin lavasteissa. Juttu jää kuitenkin turistimaisen hauskaksi, eikä välttämättä luo samastumisen tunteita.

Jutuissa myös assimilaatio, sulautuminen valtakulttuuriin, esitetään myönteisenä asiana. Helsingin Sanomien sarjassa eri aikoina Suomeen tulleita ryhmiä tarkastellaan myös jatkumona. Kehityskulun tavoitteena näyttävät olevan vietnamilaiset, jotka ovat sulautuneet Suomeen jo niin, etteivät he pidä yhtä kuin perhekunnittain. Somaleita käsittelevän jutun alaot-

sikossa ”*Somalit kotoutuvat ja suomalaistuvat, vaikka osa nuorista on vaikeuksissa*” kotoutuminen ja suomalaistuminen on asetettu lähes synonyymiseen asemaan.

Välivaihe monikulttuurisuuteen

Basaarin ja Maahanmuuttajat-sivun olemassaolo sinänsä on huomion arvoinen viesti. Se kertoo suomalaisen journalismin ja yhteiskunnan tilanteesta 1990-luvulla. Basaari alkoi vuonna 1996 ja Maahanmuuttajat-sivu vuonna 1999. Ulkomaalaisten määrä Suomessa lisääntyi kuitenkin jo 1990-luvun alusta lähtien. Miksi maahanmuuttoon reagoitiin erityisjulkisuudella vasta vuosikymmenen loppupuolella? Media oli alussa tottumaton: tutkimusten mukaan julkisuus oli pääosin kielteistä ja viranomaisten hallitsemaa. Siirtolaistaustaisten toimittajien pääsy toimituksiin vaati useiden vuosien totuttelun ja muutoksen.

Erityisjulkisuus sinänsä lienee välivaihe tilanteeseen, jossa maahanmuuttajia ei enää nähdä erillisenä osana yhteiskuntaa vaan ihmisinä siinä missä muutkin. Näen, että maahanmuuttajasivun ja Basaarin tehtävä on tehdä itsensä tarpeettomaksi: toimittajat, maahanmuuttajanäkökulma ja -teemat tulisi siirtää normaalijournalismiin. Parhaimmillaan erityisjulkisuus toimii journalistisena koelaboratoriona, totuttelupaikkana, josta toimittajat ja näkökulmat voivat levitä laajemmalle muihin lajityyppisiin ja viestimiin.

Kaikki kolme analysoimaani journalistista erityistapausta ovat erilaisia. Teemoihin ja käsittelytapoihin ovat vaikuttaneet lajityyppien, toimitusten ja välineen asettamat rajat. Vertaaminen on hankalaa. Kuitenkin sekä maahanmuuttajasivusta, Basaarista että monikulttuurinen pääkaupunkiseutu – sarjasta löytyy yhteisiä laajemman tason piirteitä: paljon etnistä peilausta, jonkin verran stereotyyppisesti suomalaisten piirteiden ylikorostusta, hiukan erilaisuuden riemua ja eksotiikkaa. Näitä voi pitää maahanmuuttajournalismille tyypillisinä tapoina kehystää maahanmuuttoteemaa nyt, tässä välivaiheessa kohti aidosti monikulttuurista journalismia.

Romaniturvapaikanhakijat tv-uutisten kohteina

Kesällä 1999 Suomeen saapui tavallista enemmän turvapaikanhakijoita, joista suurin osa tuli Suomeen Slovakiasta ja Puolasta. Tämän vuoksi heinäkuussa 1999 Suomi asetti slovakeille väliaikaisen viisumipakon. Lisäksi ryhdyttiin valmistelemaan ulkomaalaislain muutosta, jotta turvapaikkahakemusten käsittelyä voitaisiin nopeuttaa. Tiedotusvälineet seurasivat turvapaikanhakijoiden saapumista ja viranomaisten toimia kiinnostuneina. Aihe puhutti vielä syksylläkin, kun turvapaikkahakemuksia alettiin hylätä.

Monet suomalaiset tutustuvat vähemmistöihin ensisijaisesti median välityksellä. Erityisesti televisioilmaisuus luo mahdollisuuksia rakentaa hienovaraisia vihjauksia kuvakielen, puheen äänensävyjen ja kuvien viittaussuhteiden avulla. Televisiokuva herättää myös monenlaisia tunteita, jotka vaikuttavat siihen, miten uutiset koemme. Nopeassa uutistenkatselutilanteessa tätä ei aina huomaa, koska televisiouutiset luovat eri keinoin vaikutelmaa todellisuuden toistamisesta.

Analyysissäni olen pyrkinyt löytämään television eri tapoja kuvata maahanmuuttajia. Ajatuksena on ollut hahmotella liikkuvan kuvan ja puheen keinoja rakentaa eroa tai tasavertaisuutta ”meidän ja ”heidän” välille. Televisiokuva ja siihen liitetty puhuttu teksti voivat yhdessä rakentaa monenlaisia vihjauksia maahanmuuttajien luonteenpiirteistä tai tarkoituksiperistä. Kuvan ja sanan avulla voidaan vahvistaa stereotypioita tai pyrkiä purkamaan niitä.

Artikkelin tarkoituksena on eritellä, miten turvapaikanhakijoita ja heidän suhdettaan suomalaisiin kuvattiin kahdessa television uutisraportissa. Aineiston pienuuden vuoksi pyrkimyksenä ei ole esittää yleistäviä väitteitä turvapaikkauutisoinnin linjasta. Mutta pienikin aineisto voi nostaa näkyviin kysymyksiä, jotka koskevat etnisten vähemmistöjen esittämistä televi-

siossa. Artikkelin perustuu laajempaan pro gradu -työhön, jossa analyysin kohteena oli muitakin tv-uutisia (Ahola 2002).

Analyysin kohteena on kaksi Yleisradion televisiouutisissa esitettyä juttua. Toisen aiheena on Slovakian romanien turvapaikkahakemukset. Uutinen esitettiin 5. marraskuuta 1999, joka oli viimeinen päivä, jolloin slovakialaisille asettu viisumipakko oli vielä voimassa. Toinen uutinen käsittelee laajemmin turvapaikkahakemusten ruuhkaa. Uutisen päähenkilö on Sri Lankasta Suomeen tullut Mohamed Niroz Nazeer, joka uutisen tekohetkellä lokakuussa 1999 odotti turvapaikkapäätöstä Helsingin vastaanottokeskuksessa.

Televisiouutisissa ei ole mahdollista paneutua aiheen taustoihin ja syihin perusteellisesti. Lyhyen uutisjutun suppeaa materiaalia täydennetään usein ajankohtais- ja keskusteluohjelmissa. Analyysissani esittämäni tulkinnot eivät siis ole yleistettävissä Yleisradion koko ohjelmatarjontaan. Yle on tehnyt myös ajankohtais- ja keskusteluohjelmia romaneista, turvapaikanhakijoista ja maahanmuuttajista, joissa nämä ovat saaneet itse puhua ja esiintyä asiantuntijoina omasta tilanteestaan.

Analyyseissä uutisia on tarkasteltu teksteinä, joista katsomistilanteessa rakentuu katsojan kokemusten ja kulttuurisen tuntemuksen perusteella erilaisia merkityksiä. Analyysissä ei niinkään ole oleellista se, mitä toimittaja on halunnut jutullaan sanoa, vaan se mitä jutun ainekset alkavat lopulta merkitä katsojan mielessä. Keskeistä ei myöskään ole mieltä, ovatko uutisesta löytyvät symbolit, metaforat, rinnastukset tai kuvakulmat etukäteen harkittuja, tietoisien valinnan tuloksia. Oleellista on lopputulos, jonka näemme. Mitä se kertoo meille meistä itsestämme? Entä miten se kuvaa heitä toisia, jotka saapuvat vieraina maahanamme?

Uutisista tehdyt tulkinnot eivät ole yksiselitteisiä. Tietty sanavalinta tai kuva ei aina luo samanlaisia merkityksiä, vaan tulkinta riippuu paikasta, ajasta ja tulkitsijan kulttuurista ja käsityksistä maailmasta. Tässä artikkelissa esittämäni analyysit ovat yksi mahdollisuus nähdä kohteena olleet uutiset. Joissain tapauksissa pohdin oman tulkintani lisäksi, miten eri lähtökohdista ajattelevat ihmiset voisivat nähdä saman uutisen. Lisäksi muutamassa tapauksessa arvioin, miten uutinen muuttuisi, jos jokin asia esitettäisiin toisin tai jos jokin yksityiskohta olisikin uutisessa erilainen.

Analyysin lomassa olevat numerot viittaavat otosnumeroihin. Täten esimerkiksi toimittajan selostuksen sisälle kirjattu numero (3) viittaa sitä seuraavaan tekstiin ja kuva-analyysissä mainittu (3) samaan aikaan näytettyyn

otokseen. Selostan seuraavaksi analysoimani uutisten rakenteet, joitain havaintojani ja niistä tulkitsemieni merkitysvaihtoehtoja. Selostukset eivät toista sana sanalta uutisten sisältöä. Olen esimerkiksi jättänyt analyysini kannalta vähemmän merkittäviä haastatteluosuuksia toistamatta.

Esimerkki I:

Kuva ja sana rakentavat uhkan ja toiseuden metaforia

Yleisradion puoli yhdeksän uutiset 5. marraskuuta 1999 käsittelivät Slovakian romanien turvapaikanhakuprosessia Suomessa. Uutisjuonto asettaa uutisen kärjeksi kaksi teemaa: Ensinnäkin Slovakian romanit peruvat turvapaikkahakemuksiaan ja toiseksi Suomeen ei odoteta tulevan lisää romaneja, vaikka seuraavasta päivästä lähtien he pääsevät Suomeen taas ilman viisumia.

Uutisesta rakentuu spiikkien, haastattelupätkien ja leikkausten avulla tarina, joka noudattelee klassisia draaman lakeja. Kuvien avulla kerrotaan, kuinka turvapaikanhakijat saapuvat suurena massana. Tämän jälkeen he luovat ristiriitatilanteen jäämällä odottelemaan pihalle suomalaisten apua ja lopuksi asettumalla asumaan. Kuvien rinnalle liitetään ulkomaalaisviraston johtajan arvioita siitä, miksi slovakit ovat peruneet hakemuksiaan sekä toimittajan spekulointia heidän tavoistaan pysyä maassa. Sanan avulla ristiriitaa pyritään ratkomaan ja ratkaisuksi tarjotaan muun muassa ”pikapikakäsittelyä”. Uutisen lopussa tilanne rauhoitetaan ja ristiriitaa puretaan rajatarkastuslaitoksen edustajan haastattelulla. Tämä toteaa kriisitermistöä käyttäen, että tilanne Slovakian osalta näyttää rauhalliselta. Rauhoittavalta alkaa vaikuttaa myös se, että toimittaja kertoo romanien alkaneen perua itse hakemuksiaan.

Itse juttu alkaa taustan selittämisellä ja nykyhetken kuvaamisella:

Toimittaja: ”(2)Romanitulva viime kesänä yllätti viranomaiset. Yhteensä (3) tuhatkaksisataa romanian saapui (4) Suomeen eri reittejä pitkin. Huhu oli kiertänyt, että Suomesta turvapaikka (5) irtoaa helpolla. (6) Ulkomaalaisvirasto on nyt käsitellyt lähes kaikkien (7) turvapaikkahakemukset ja päättänyt hylätä ne perusteettomina.”

Alkujaksossa kuvien ja tekstin yhteys vaikuttaa hajanaiselta. Vaikka spii-kin teemat vaihtuvat, kuvassa näytetään jatkuvasti ihmisiä kävelemässä lentokentällä, menemässä bussiin ja istumassa bussissa. Välillä kuvataan saapuvaa ryhmää, välillä yksittäisiä ihmisiä.

Ainoa saapumisteemasta poikkeava otos (5) on yläkulmasta kuvattu kuva, jossa nainen peittelee vauvaa. Tämäkään kuva ei ole suorassa yhteydessä samanaikaiseen tekstiin ("turvapaikka irtoaa helpolla"), vaan ympäröivien kuvien yhteydessä se voidaan tulkita vihjaukseksi romanien nopeasta lisääntymisestä. Toisaalta kuvan voi nähdä viittaukseksi turvapaikkaan: nainen suojaa peitteellä vauvaa ja antaa sille turvaa, jota se tarvitsee sekä uudessa että alkuperäisessä kotimaassaan. Otos toimii myös symbolisesti: vauva ei ole vain uhkaava vaan myös uuden elämän ja toivon symboli. Otos lähentää "meitä" ja inhimillistää saapuvia romaneita, sillä se antaa katsojalle mahdollisuuden samaistua kuvan naisen tilanteeseen paremmin kuin kuvat matkatavaroita kantavista joukoista. Äiti ja lapsi luovat empatiaa romaneita kohtaa. Emme kuitenkaan näe naisen kasvoja, minkä vuoksi hän jää vieraaksi. Lisäksi otos on vain nopea välähdyks muiden kuvien lomassa.

Toimittaja asettaa uutisen aluksi vastakkain "romanitulvan" ja *viranomaiset*. Tulva-kielikuva yhdistää saapuvat romanit hallitsemattomiin luonnon-

"Romanitulva viime kesänä yllätti viranomaiset." Samaan ryhmään kuuluvia ihmisiä näytettiin tv-kuvissa moneen kertaan ja näin saatiin aikaan kuvakerromus ja vaikutelma siitä, että romaneita todella tuli ja tuli ja tuli. (Yle TV1 5.11.1999 klo 20.30 uutiset)

voimiin, jotka uhkaavat meitä. Mielikuvaa ”romanitulvan” uhkaavuudesta ja arvaamattomuudesta lisätään kertomalla romanien tulleen Suomeen *eri reittejä* pitkin. Tämä voidaan tulkita viittaukseksi siitä, että romanit ovat pyrkineet hämäämään viranomaisia. Reittien maininta ei tässä yhteydessä olisi muuten perusteltua tai oleellista.

Kolmas virke *”Huhu oli kiertänyt, että Suomesta turvapaikka irtoaa helpolla.”* viittaa syihin, joiden vuoksi romanit ovat lähteneet Slovakiasta Suomeen ja vihjaa, että Slovakian romanit ovat helpon elämän etsijöitä ja huhu-*puheisiin* uskojia. Jutun alku uusintaa yhteiskuntamme myyttiä, jonka mukaan romanit ovat epäluotettavia ja elävät toisten kustannuksella.

Toimittaja jatkaa: *”(8) Käännäminen voidaan kuitenkin panna toimeen vasta, kun Helsingin hallinto-oikeus on antanut päätökselle lainvoiman. (9) Mutta jo ennen virallista käännättämistä joka kolmas romani on jo perunut hakemuksensa ja poistunut tai (10) poistumassa maasta.”*

Toimittajan spiiikkiin sisältyy ennako-oletus siitä, että Helsingin hallinto-oikeus tulee hyväksymään ulkomaalaisviraston kielteiset turvapaikkapäätökset. Toteamalla: *”(8) Käännäminen voidaan kuitenkin panna toimeen vasta, kun Helsingin hallinto-oikeus on antanut päätökselle lainvoiman.”* uutisessa luodaan kuvaa siitä, että hallinto-oikeuden toimet tässä asiassa ovat pelkkä muodollisuus. Lisäksi virkkeen sanavalinnat *”voidaan kuitenkin”* ja *”vasta”* ilmentävät tyytymättömyyttä siitä, että romaneita ei voida käännäyttää jo nyt. (Asian huomaa, kun ottaa sanat lauseesta pois. Vertaa: *”Käännäminen pannaan toimeen, kun Helsingin hallinto-oikeus on antanut päätökselle lainvoiman.”*)

Käännättämistä käsittelevässä kohdassa varsinainen toimija ja toiminnan kohde on häivytetty. Virke (8) on muotoiltu niin, että itse käännättämisestä ei ole kukaan vastuussa. Kukaan ei sano suoraan, ettei romaneita haluta Suomeen, vaan heidän epätoivottavuus on piilotettu hallintobyrokratiaan. Olisi toista sanoa: *”Suomalaiset voivat kuitenkin käännäyttää romanit vasta, kun Helsingin hallinto-oikeus on antanut päätökselle lainvoiman.”*

Kuvia tarkastellessa huomaa nopeasti, että uutisen alussa on kaksi otosryhmää (2–7 ja 8–10), jotka vastaavat rakenteeltaan toisiaan. Kummatkin alkavat kuvalla Helsinki–Vantaan lentokentän saapumisaulasta. Otossarjojen ensimmäisissä kuvissa saapumisaulan läpi kulkee tummahiuksisia ihmisiä kassien ja lentokenttäkärkyjen kanssa. Seuraava kuva on ulkoa parkki-

paikalta, jossa kamera näyttää isoa ja tiivistä ihmisryhmää matkatavaroiden kanssa. Kummankin kuvakertomuksen lopuksi näytetään, kuinka tulijat nousevat linja-autoon. Ruudulla näkyvä teksti ei kerro, milloin uutisessa nähtävät kuvat on tallennettu, mutta vaikuttaa siltä, että ne ovat saman tapahtuman kuvia, jotka on leikattu ikään kuin kahdeksi eri tapahtumaksi.

Uutinen hyödyntää Veikko Pietilän kuvaamaa juttujen sisäistä aikatilaa. Tällä Pietilä tarkoittaa uutisten tapaa näyttää kuvat eri järjestyksessä kuin ne on alun perin tallennettu. Uutisen sisäisen aikatilan ansiosta on mahdollista liittää eri aikaan kuvattuja pätkiä toisiinsa ja asettaa kuvat suhteisiin, joita todellisuudessa ei esiinny. Sisäisen aikatilan avulla uutisesta voidaan rakentaa uudenlainen yhtenäinen kertomus. (Pietilä 1995, 196)

Esimerkkiuutisessa kuvia on yhdistelty niin, että todellisuudessa samaan aikaan tapahtuneet asiat näyttävät tapahtuneen peräkkäin. Samaan ryhmään kuuluvia ihmisiä näytetään moneen kertaan, ja tehoa lisätään toistamalla heidän matkansa lentoaseman aulasta parkkipaikalla odottavaan linja-autoon kahteen otteeseen. Nopeilla leikkauksilla ja kahdella yhtenäisellä kuvakertomuksella romanien saapumisesta saadaan aikaan vaikutelma siitä, että romaneita todella tuli ja tuli ja tuli.

Toiston avulla vahvistetaan spiikin luokitteluja ”romanitulva” ja ”ryntäys”. Kuvasarjat esittävät romanien tulon tekstin tapaan virraksi, joka jatkuu aina vaan. Alun kuvasarjojen ja sanan yhteispeli kuvaa romanit uhkaavaksi massaksi, joista on meille harmia. Koko ajan toimittajan spiikin taustalla kuuluu lentokentän ääniä, hälinää, kärryjen kolinaa ja puhetta. Ääniraita luo levottoman tunnelman.

Kuvissa huomio kiinnittyy siihen, että kuvan kohteena olevat romanit eivät katso useimmissa kuvissa kameraan. Toiset luovat nopean katsekontaktin, mutta ovat selkeästi tarkkailun kohteena eivätkä ole voineet itse vaikuttaa kuvaamiseen. Tämä käy hyvin ilmi otoksesta 9, jossa nainen peittää paperilla kasvonsa, kun huomaa kameran läsnäolon. Ele on tuttu oikeudenkäyntisalien ovilta, joten yhdessä tekstin kanssa se rakentaa merkityksiä salailusta. Toisaalta kasvojen suojaaminen on merkki yksityisyyden varjelemisesta. Voidaan ajatella, että utelias kamera kuvaa naista yhtä häikäilettömän uteliaasti kuin julkkiksia. Romanit ovat joko tietämättömiä siitä että heitä kuvataan tai he eivät välitä kameran läsnäolosta. (On tietysti myös mahdollista, että editoija/toimittaja on valinnut kuvia, joissa romanit eivät katso kameraan.) Poikkeus on jutun ensimmäinen otos (2), jossa nuori poika

vilkuttaa iloisesti kameralle saapuessaan tullista ulos. Hän luo suoran kontaktin katsojaan. Tämä on jutun avausotos, joka sanoo: ”Terve, täältä tullaan.”

Oleskelevatko romanit perusteetta maassamme?

Seuraavaksi jutussa siirrytään pohtimaan, miksi slovakit peruvat hakemuksiaan.

Toimittaja: ”(13) Muutama romaneista on kuitenkin tehnyt saman tien uuden turvapaikkahakemuksen, (14) ja niin kauan kun sitä käsitellään, hakija saa oleskella Suomessa. (15) Teoriassa on siis mahdollista tehdä aina vaan uusia hakemuksia ja pysyä (16) maassa.”

Kuva (13) on siirtynyt lentokentältä kerrostalon pihalle, jossa on ryhmä ihmisiä. Heitä näyttää olevan paljon, eivätkä he tee juuri mitään. Etualalla oleva verryttelyhousuihin pukeutunut mies nojaa mattotelineeseen. Taustalla näkyy miehiä seisomassa ja kuvan keskellä pieni lapsi tepsuttaa tyhjien lastenvaunujen ohi. Ovato nämä niitä ihmisiä, jotka ovat tehneet uuden turvapaikkahakemuksen? Spiikin mukaan uuden hakemuksen tehneitä on vain muutamia, joten tuskinpa. Otoksen voidaan ajatella kuvaavan pikem-

”Teoriassa on siis mahdollista tehdä aina vaan uusia hakemuksia ja pysyä maassa.” Toimittajan puhetta kuvitetaan mm. näillä vastaanotokeskuksen pihalla toimettomina istuskelevilla nuorilla. (Yle TV1 5.11.1999 klo 20.30 uutiset)

minkin romanien ”oleskelua”. Kuva yleistää heidät ryhmäksi, joka ei muuta tee kuin oleilee pihalla. Nämä istuskelijat alkavat helposti edustaa kaikkia Suomeen tulevia turvapaikanhakijoita.

Kaksi seuraavaa otosta palaa lentokentältä tuttuun äiti-lapsi teemaan. Otos (14) on erikoislähikuva tumman pitkähiuksisen naisen profiilista. Hän ei katso kameraan. Naisen jälkeen leikataan kuvaan (15) pienestä lapsesta, joka istuu maassa. Taustalla näkyy toisen lapsen jalat. Samanaikaisesti spii-kissä kerrotaan, että teoriassa on mahdollista ”tehdä aina vaan uusia hakemuksia ja pysyä maassa”. Vaikka lapsi olisi kuinka herttainen, tässä yhteydessä hänestä muodostuu jatkuvuuden ja samalla uhkaavuuden symboli.

Miehen ääni (ulkomaalaisviraston johtaja): (16) ”Tietenkään silloin kun on kysymys samoista perusteista (17) jos haetaan vain jatkaakseen oleskelua, niin senhän ei pitäisi olla mahdollista.”

Toimittaja: ”(18) Kuinka nopeasti nämä uudet hakemukset nyt käsitellään. Onko se oikein pikapikakäsittelyä?”

Ulkomaalaisviraston johtaja: ”Kyllä ne käsitellään...”

Toimittaja (keskeyttää): ”Muutamista vuorokausista kysymys?”

Ulkomaalaisviraston johtaja: ”Mahdollisimman nopeasti.”

Uhkaavuutta korostaa haastattelun (16–18) kiireinen ja levoton tunnelma, jota luo toimittajan hätä saada uudet hakemukset mahdollisimman nopeasti käsiteltyä. Painostava haastattelutyylly, haastateltavan keskeyttäminen, kiire ja kysymysten sanavalinnat vahvistavat kuvaa tilanteesta, jolle on kiire tehdä jotain.

Kommenttoijaksi on valittu ulkomaalaisviraston johtaja. Hän istuu toimistopöydän takana yllään harmaa puku ja solmio. Taustalla näkyy kaappi, jonka päällä on pino papereita. Johtajan lausunnon yhteyteen (16–17) on leikattu kuva (16) pihamaalta, jossa mies ja nainen istuvat kassien päällä kalliolla. Taustalla näkyy mäntymetsää. Heidän ympärillään on lisää kasseja. Kuvakulma on jyrkästi alhaalta ylös, mikä korostaa sitä, että he ovat meidän yläpuolellamme – kuin kukkulan kuninkaita katsellen ympärilleen valloituksellaan. Seuraava kuva (17) on yleiskuva kerrostalon pihasta, jossa kulkee ihmisiä. Yksi kerrostalon ovista on auki, ja siitä astuu ulos nainen ja lapsi. Teksti kertoo, että tämäkin kuva on Kemijärven vastaanottokeskuksesta. Nyt turvapaikanhakijat ovat siis asettuneet taloon asumaan.

Onneksi uutta ryntäystä ei ole odotettavissa

Jutun kolmas jakso palaa maahantuloteemaan, mutta viittaa tällä kertaa tulevaisuuteen.

Toimittaja: *”(19) Kun romanit tulivat Suomeen, hallitus asetti Slovakian passin kantajille viisumipakon neljäksi ja puoleksi kuukaudeksi. Määräaika umpeutuu huomenna ja sunnuntaista lähtien (20) viisumia ei enää tarvitse. (21) Uutta ryntäystä Slovakiasta ei kuitenkaan odoteta.”*

Varapäälikkö, Helsingin rajatarkastuslaitos: *”Mitään erityisjärjestelyjä ei ole tehty. Me seuraamme tilannetta kuinka se kehittyy.”*

Toimittaja: *”Eli minkäänäköistä valmiustilaa ei ole?”*

Varapäälikkö: *”Ei ole. Ei ole miehitystä lisätty eikä sen kummemmin muutenkaan vaan tilanne on tällä hetkellä näyttää Slovakian osalta rauhalliselta.”*

Jaksossa uhka-teema toistuu. ”Ryntäys” on mahdollinen taas huomises-ta lähtien, vaikka sitä ei odotetakaan. Kommentoijaksi on valittu vihreään uniformuun pukeutunut rajatarkastuslaitoksen edustaja, joka yhdessä toimittajan kanssa käyttää katastrofi- ja kriisitilanteisiin liittyvää sanastoa: erityisjärjestely, valmiustila ja miehitys. Ikään kuin romanit tulisivat Suomeen aseet tanassa ja panssarivaunut jyristen. Kriisitermistön käyttö tuntuu jopa hieman koomiselta, kun muistaa jutun aloituskuvan kättään heiluttavasta pikkupojasta. Se että uutisessa on menty paikan päälle haastattelemaan varapäälikköä, korostaa tilanteen vakavuutta. Toimittajahan olisi voinut vain siteerata puheessaan rajavartiolaitoksen edustajaa.

Toimittajan spiiikin (19) yhteydessä näytetään erikoislähikuvaa tietokone-ruudulla olevasta taulukosta. Taulukko liikkuu ja ruudulla vilisee numeroita, nimiä ja kysymysmerkkejä. Taulukossa lukee muun muassa moneen kertaan Slovakia ja Praha, mutta myös Afganistan, Kongo ja Ruanda. Otoksen lopussa kuva laajenee puolilähikuvaksi miehestä istumassa tietokoneen ääressä. Otoksen voidaan ajatella toimivan peilikuvana koko jutun alussa esitetyille lentokentäkuville. Taulukko ja ruudulla liikkuvat nimet kuvaavat omalla tavallaan slovakien saapumista ja heidän paljouttaan. Otos passivoi ja esineellistää slovakit tilastoksi. Lisäksi se etäännyttää heidät pelkäksi sarjaksi numeroita ja rivejä.

Otos (20) kohdentaa tilaston yksityiskohtaan, josta voi lukea hiukan hämäriltä kuulostavia lyhenteitä: ”Oma Slovakia”, ”Ona Slovakia”, ”Ei

matkuja” ja ”Koneen Wc:stä”, ”Kuuba” ja ”Dublin”. Otos täydentää edellistä kuvaa. ”Ei matkuja” tarkoittaa ilmeisesti ”ei matkakuluja”, mutta tässä yhteydessä mieleen tulee väkisinkin ”ei mahkuja – ei mahdollisuutta”.

Esimerkki II: Miten turvapaikanhakijat eriarvoistetaan

Yleisradion 2. lokakuuta kello 18.00 esittämä uutinen menee turvapaikanhakijaa lähemmäksi. Siinä esitellään Mohamed Niroz Nazeer, joka odottaa turvapaikkapäätöstä Helsingin vastaanottokeskuksessa. Samalla kuitenkin rakennetaan kuvaa eriarvoisista maahanmuuttajista.

Uutistenlukija: ”(1)... kuun loppuun mennessä on tullut noin 2100 turvapaikanhakijaa mikä on lähes kaksi kertaa niin paljon kuin koko viime vuonna. Hakemuksia on ulkomaalaisvirastossa ruuhkaksi asti, ja vastaanottokeskukset ovat täynnä. Tilanteesta kärsivät eteenkin vanhat turvapaikanhakijat.”

Toimittaja: ”(2) Sri Lankan tamili Mohamed Niroz Nazeer pakeni kotimaastaan henkensä edestä. Hän on asunut runsaat kahdeksan kuukautta Helsingin vastaanottokeskuksessa odottaen tietoa turvapaikkahakemuksensa kohtalosta.”

Suuressa kokokuvassa (2) nähdään valoisa huone, jossa on sänky, pieni televisio sängyn päässä ja tuoli jolla vaatteita. Mies (Mohamed Niroz Nazeer) seisoo huoneen reunassa, hörppää mukista juotavaa, pyyhkäisee suutaan ja laskee mukin pöydälle. Sitten hän kävelee sohvalle ja istuu. Seuraavassa otoksessa (3) miestä kuvataan puolilähikuvassa hieman yläviihosta. Hän istuu nyt sohvan toisessa päässä ja taustalla näkyy cd-soitin ja cd-levyjä sekaisin pöydällä. Mohamed Niroz Nazeer kertoo vakavana englanniksi kuulleen, että odotusaika on pitkä.

Aloittamalla uutisen Nazeerin kotoa toimittaja tekee uutisesta Nazeerin tarinan. Lyhyen esittelyn aikana katsoja pääsee näkemään lyhyen pätkän Nazeerin arkea ja kuulemaan tämän oman ajatuksen tilanteesta.

Toimittaja: ”(4) Kesällä Suomeen tuli tuhatkaksisataa Slovakian romanina, (5) joiden turvapaikkahakemukset pantiin ulkomaalaisvirastossa pinon päällimmäiseksi. (6) Siksi Mohamed Nazeer ja muut vanhat turvapaikanhakijat saattavat joutua odottamaan luultua kauemmin. (7) Ulkomaalaisvirastoa ja vastaanotto-

keskuksia työllistävät myös Kosovosta paenneet, vaikka he eivät turvapaikkaa haakaan.”

Toimittajan spiikin yhteydessä nähdään kuvasarja ”toisista” turvapaikanhakijoista (jotka teksti nimeää Slovakian romaneiksi) asettumassa Suomeen. Ensimmäinen kuva (4) on yleiskuva kerrostalon pihalta kesäpäivänä. Kuvassa näkyy joukko ihmisiä nurmella seisomassa ja istumassa. Joku työntelee lastenvaunuja. Kamera kuvaa joukkoa kaukaa tien toiselta puolelta, niin ettei heidän kasvojaan erota. Otos on kuvattu samalla kerrostalon (vastaanottokeskuksen) pihalla kuin edellisessä analyysissä käytetyt kuvat.

Seuraava otos (5) on suuri puolikuva tiiviistä joukosta ihmisiä parkkipaikalla. Joukon keskellä, kuvan etualalla, on pullea tummahiuksinen poika. Hänen vieressään seisoo tummia ja vaaleahiuksisia (suomalaisia?) naisia. He viittoilevat käsillään ja katselevat ympärilleen epätietoisien näköisinä. Kuvasarjan kaksi viimeistä kuvaa näyttävät, kuinka mies, nainen ja lapsi kävelevät kerrostaloon matkalaukkujen kanssa (6) ja saapuvat pieneen keittiöön (7). Vaalea nainen johdattaa heidät kerrostalon ovesta sisään.

Uutisen alku (otokset 2–7) rakentaa hierarkiaa uusien ja vanhojen turvapaikanhakijoiden välille. Mohamed Niroz Nazeerin kerrotaan *paenneen henkensä edestä*, mikä oikeuttaa hänen olonsa Suomessa. Myös kosovolaiset ovat *paenneet*, kun taas Slovakian romanit ovat *tulleet* Suomeen. Eroa uusien ja vanhojen turvapaikanhakijoiden välille luo myös kuvien käyttö. Mohamed kuvataan yksilönä omassa ”kodissaan”. Slovakian romanit ovat kuvissa epämääräinen ja nimetön joukko ihmisiä, joiden hakemukset on toimittajan spiikin mukaan *pantu ulkomaalaisvirastossa pinon päällimmäiseksi*. Uudet turvapaikanhakijat viivytävät muiden (rivien välistä oikeutettujen) hakemusten käsittelyä. Uudet turvapaikanhakijat aiheuttavat siis suoraan sanoen ongelmia.

Johtaja Mervi Virtanen, työministeriön poliittinen osasto: ”(8) *Jos ajatellaan tän vastaanoton kannalta, turvapaikanhakijoiden vastaanoton kannalta, niin kyllä meillä on ruuhkaista.”*

Mervi Virtanen on kuvattu johtajalle ominaisessa ympäristössä. Hänen takanaan on hylly, jossa mappeja, paperipinoja ja kaksi paksua sinistä kirjaa, joista tulee mieleen lakikirjat. Kuvan paperipinot rakentavat linkin toimittajan spiikissä aiemmin mainittuihin hakemuspinoihin.

Toimittaja: ”(9) Suomeen on tänä vuonna tullut runsaat 2100 turvapaikanhakijaa (10) eli melkein kaksi kertaa niin paljon kuin koko viime vuonna. (11) Tuoreimpia ovat syyskuussa tulleet viisikymmentä Puolan romanina ja nämä parikymmentä Libanonista saapunutta, jotka luultavasti ovat (12) palestiinalaisia. Ihmistulvasta ei asiantuntijan mukaan ole kyse.”

Toimittajan spiikin yhteydessä on kuvasarja linja-autoasemalta tai parkkipaikalta, jossa ryhmä ihmisiä kantaa tavaroitaan bussiin ja nousee siihen. Ensimmäinen otos (9) on yleiskuva ympäristöstä. Ihmisiä kävelee kassien kanssa kameran ohi. Vain harva katsahtaa kameraan. Seuraava otos (10) kuvaa takaapäin ihmisiä laittamassa kassejaan bussin tavaratilaan. Kuvan taka-alalla seisoo virka-asuinen mies, joka katsoo linja-autoon menijöitä kädet lanteilla. Kamera antaa ihmisten kävellä kuva-alueen ohi. Se ei seuraa ihmisten liikkeitä, vaan pysyy paikallaan tarkkaillen heitä. Kuvan virka-asuinen mies korostaa valvomista ja tarkkailua.

Toimittajan seuraava virke (11) selventää, miksi tarkkailua kenties tarvitaan ja keitä kuvassa oikeastaan on. Korostamalla kohtaa ”luultavasti palestiinalaisia” toimittaja rakentaa epäluuloa tulijoita kohtaan. Kuvassa (11) nähdään kuinka viiksekäs mies, nuori mies ja vanhempi harmaahiuksinen mies nousevat bussiin. Uutinen luo ilmapiirin, jossa turvapaikanhakijaa epäillään kunnes toisin todistetaan. Uutisen päähenkilö Mohamed Niroz Nazeer on jo saavuttanut hyväksynnän, koska hän pakeni *henkensä edestä*. Näihin tulijoihin ei uutisen mukaan vielä kannata luottaa.

Sarjan viimeinen otos (12) lähettää bussin matkaan. Linja-auton lähtöä seuraa kaksi vihreisiin virkapukuihin pukeutunutta miestä. Jo aiemmassa otoksessa (10) nähty mies kävelee bussin luota toisen miehen luo, ja he poistuvat yhdessä taka-alalle. Bussi ajaa pois. Linja-auton takaa paljastuu toinen, tyhjä linja-auto, jonka tavaratilan luukut on avattu. Samaan aikaan puhutaan ”*ihmistulvasta*”. Tässä yhteydessä valmiiksi avatun luukun kuuluminen kuvaan voidaan tulkita vihjaukseksi ”*tulvan*” jatkumisesta. Toisaalta avonainen tavaratila symboloi odottamista, vastaanottamista ja ehkä jopa tervetulleeksi toivottamista.

Uutinen on alusta lähtien korostanut ruuhkaa ja sitä, että uusia turvapaikanhakijoita on saapunut selvästi enemmän kuin ennen. Jo uutisen alkujuonto asetti uutisen paljouskehukseen. Nyt toimittaja juontaa työministeriön virkamiehen uutiseen sanoen: ”(12) *Ihmistulvasta ei asiantuntijan mukaan ole kyse.*” Toimittaja luo spiikissään puheen ja kuvien käytön

avulla ristiriidan: ensin luodaan kuva tulvasta, sitten kerrotaan että asiantuntijan mukaan siitä ei ole kyse. Negaation avulla toimittaja kyseenalaistaa spiikkiä seuraavan viranomaisen lausunnon ja vihjaa, että jonkun muun mielestä kysymyksessä on nimenomaan tulva. Samalla vahvistetaan pakolaisiin kielteisesti suhtautuvien televisionkatsojien epäluottamusta maahanmuuttoasioita hoitaviin virkamiehiin.

Johtaja Mervi Virtanen, työministeriön poliittinen osasto: ”(13) *Jos me ajattellaan Suomea, niin niin kyl me ollaan tämmönen reuna-alue oltu Euroopassa ja Suomen, Suomeen tulevien turvapaikanhakijoiden määrät ovat selvästi alhaisempia kuin muissa Pohjoismaissa.*”

Voi pohtia, miksi toimittaja haluaa käyttää ihmistulva-sanaa uutisessaan. Näivettyisikö uutinen liian laimeaksi, jos sen todellisempaan aiheena olisi-kin vain melko vaatimattomalta vaikuttava ilmiö? Toimittajahan olisi juonnossaan voinut yhtä hyvin sanoa: ”*Tuoreimpia ovat syyskuussa tulleet viisikymmentä Puolan romanian ja nämä parikymmentä Libanonista saapunutta. Asiantuntijan mukaan turvapaikanhakijoiden määrä Suomessa on silti edelleen pieni.*”

Ihmistulva-sanan käyttö tuo uutiseen dramatiikkaa, vaikka se esitetäänkin negaation kautta. Lisäksi se tukee aikaisemmin esitettyjä tietoja ruuhkasta ja hakemuspinoista. Mutta mitä mieltä katsoja ja kokija? Olisiko hän valmis tämän uutisen perusteella nimeämään tapahtuman tulvaksi? Kumpi tässä tapauksessa on vahvemmalla: kuvin ja sanoin tulvamielikuvan luonut toimittaja vai työministeriön Mervi Virtanen? Tulkitsijalla jää päätettäväksi, kumpaa kantaa hän pitää oikeampana. Kielteisesti turvapaikanhakijoihin suhtautuva katsoo kenties kuvat ja toimittajan puheesta välittyvän epäluulon riittäväksi todisteeksi ”ihmistulvasta”. Suomeen lisää pakolaisia ha- luava voi puolestaan asettaa asiantuntijan kommentin etusijalle, jolloin toimittajan epäluulo onkin esimerkki suomalaisten kielteisistä asenteista.

Asiantuntijan lausunnon jälkeen palataan Mohamed Niroz Nazeerin arkeen. Toimittaja aloittaa etsimällä ratkaisua ruuhkaan:

Toimittaja: ”(14) *Esimerkiksi ulkomaalaisvaltuutettu on nyt sitä mieltä, että ruuhkaa pitäisi purkaa (15) lisäämällä virkamiesvoimia ja tehostamalla käsittelyä. Jokainen laitospäivä maksaa yhteiskunnalle muutaman tuhat markkaa ja turhauttaa hakijoita.*”

Kuvassa (14) Mohamed nojaa vastaanottotiskiini. Toisella puolella tiskiä ja ikkunalasias istuu vaalea mies, jolle Mohamed sanoo jotain ja osoittaa miehen takana olevaa hyllyä. Mies tarkastelee hyllyssä olevia papereita, katsoo Mohamediin ja laittaa paperit takaisin hyllyyn. Seuraava kuva (15) on erikoislähikuvana Mohamedin käsistä. Hän antaa lapun tiskin toiselle puolelle. Kuva laajenee puolilähikuvaksi, jolloin näemme jälleen vaalean miehen. Hän katsoo paperia ja puhuu Mohamedille. Tämä nojaa poskeaan kättään vasten. Ilmettä ei näy.

Otokset 14 ja 15 voidaan ajatella olevan suhteessa spiikin kahteen viimeiseen sanaan: ”*turhauttaa hakijoita*”. Mohamed Niroz Nazeerin kommentti tukee tätä. Hän sanoo odottavansa joka aamu ja joka päivä. Käykö hän tiskillä kysymässä päivittäin hakemuksensa edistymistä? Sana kertoo myös, että jokainen *laitospäivä* maksaa. Utinen rinnastaa vastaanottokeskuksen muihin laitoksiin kuten vankilaan tai sairaalaan. Turvapaikanhakijat esitetään näin toisaalta toisten ihmisten armoilla oleviksi huolenpitoa tai valvontaa tarvitseviksi ihmisiksi. Turvapaikanhakija etätetään laitokseen, josta hän joko pääsee ”tavallisen” yhteiskunnan pariin tai hänet lähetetään maasta pois. Lisäksi vihjataan, että (varsinkin uudet) turvapaikanhakijat lisäävät yhteiskunnan menoja.

Utinen alkaa ja loppuu Mohamed Niroz Nazeerin haastattelulla. Nazeerin haastattelu luo uutiselle kehyksen, jonka sisään jäävän asian voidaan ajatella olevan alisteisessa suhteessa ympäröivään haastatteluun nähden. Uusia turvapaikanhakijoita ja turvapaikanhakuprosessia katsotaan Nazeerin näkökulmasta. Tämä luo hierarkiaa erilaisten turvapaikanhakijoiden välille ja yhdessä muun sisällön kanssa kategorisoi turvapaikanhakijat kahteen luokkaan: ”hyviin ja oikeutettuihin” sekä ”turhiin ja huijareihin”. Toi-

Pakolainen yksilönä. Mohamed Niroz Nazeer kertoo odottavansa toiveikkaana myönteistä päätöstä: ”*Joka päivä minusta tuntuu, että tänään he varmasti päättävät.*” (Yle TV2 2.10.1999 klo 18 uutiset)

mittajan käyttämät äänensävyt ja kuvakoot vahvistavat eroa; samoin se, että vain Nazeer saa kertoa ajatuksistaan. Nazeerin näkökulman voidaan ajatella alistavan myös viranomaiset tarkastelun alle, jolloin uutinen saa kriittisen lisäsäyn.

Toisto vahvistaa stereotypioita

Edellä analysoiduissa uutisissa suomalaisten ja turvapaikanhakijoiden suhde kuvataan etäiseksi. Uutisessa Mohamed Niroz Nazeerista suhde suomalaisiin pelkistyy aluksi paperinmakuiseksi pinoksi. Kuvien perusteella sitä voi kuvata valvovaksi, viralliseksi ja paperiseksi. Sekä tekstissä että kuvassa esiintyy paperipinoja ja kansioita. Toimijoina ovat ulkomaalaisvirasto ja vastaanottokeskukset, joita turvapaikanhakijat *työllistävät*. Mohamed Niroz Nazeer kohtaa uutisessa oletettavasti vastaanottokeskuksessa työskentelevän miehen. Nazeer ja mies vaihtavat papereita ja keskustelevat tiskin yli. Tilanne on asiallinen. Siinä kohtaavat asiakas (Nazeer) ja nimetön työntekijä (virkailija tiskin takana).

Slovakian romanien ja muiden uusien turvapaikanhakijoiden suhdetta suomalaisiin kuvattiin negatiivisemmin kuin muiden maahanmuuttajien. Uudet turvapaikanhakijat *yllättivät* suomalaiset ja *ruuhkauttivat* vastaanottokeskukset. Slovakian romanit esitettiin toimittajan spiikissä toimijoiksi, jotka yrittävät hämätä suomalaisia virkamiehiä. Toimittaja toteaa: ”*Muutama romaneista on kuitenkin tehnyt saman tien uuden turvapaikkahakemuksen. Ja niin kauan kun sitä käsitellään, hakija saa oleskella Suomessa. Teoriassa on siis mahdollista tehdä aina vaan uusia hakemuksia ja pysyä maassa.*”

Magdalena Jaakkolan vuonna 1998 tekemän haastattelututkimuksen mukaan suomalaiset suhtautuvat suopeimmin meitä muistuttaviin ja läheltä tuleviin maahanmuuttajiin: norjalaisiin, inkerinsuomalaisiin, englantilaisiin ja tanskalaisiin. Etnisen hierarkian alapäässä oleviin somaleihin, arabeihin, venäläisiin ja kurdeihin suomalaiset suhtautuvat kielteisemmin kuin ennen. Jaakkolan tutkimuksen mukaan meitä köyhemmistä maista lähtöisin oleviin, ulkonäöltään ja kulttuuriltaan suomalaisista eroaviin ihmisiin on kaiken aikaa suhtauduttu torjuvammin kuin suomalaisia enemmän muistuttavien maiden kansalaisiin. (Jaakkola 1999)

Esimerkkiuutisissa etnistä hierarkiaa rakennettiin toimittajan sanavalinnoilla, jotka kuvasivat turvapaikanhakijan oikeutta olla maassa. Esimerkik-

si Kosovon albaaneita kutsuttiin Kosovosta *paenneiksi* kun taas Slovakian romanit nimettiin romaneiksi tai hakijoiksi. Heitä ei kertaakaan kutsuttu turvapaikanhakijoiksi. Eri ryhmiä arvotettiin eri tavoin: Romanit *tulivat* maahan ja *saapuivat eri reittejä pitkin*, Libanonista *saavuttiin*, mutta Sri Lankasta *paettiin henkensä edestä*.

Itä-Euroopan romanit ovat uutisten rakentaman etnisen hierarkian pohjalla. Taustalla on varmasti yhteiskuntamme kielteiset asenteet romaneita kohtaan. Romanit tulivat lisäksi maahamme turvapaikanhakijoina Euroopasta, jota yleensä pidetään alueena, jossa ihmisillä asiat ovat suhteellisen hyvin.

Kuvan ja sanan luomilla metaforilla etnistä hierarkiaa ja toiseutta voi tehokkaasti korostaa. Uutisissa puhuttiin esimerkiksi passiivissa pakolaisryhmästä, ruuhkasta ja romanitulvasta. Samoissa uutisissa näytettiin laajoja yleiskuvia joukosta ihmisiä istumassa maassa, tiiviistä joukosta parkkipaikalla tai tietokoneenruudulla vilisevää listaa lähtömaista. Näin turvapaikanhakijat voidaan kuvan ja sanan yhteistyötä apuna käyttäen pelkistää tilastoiksi, hakemuspinoiksi tai metaforisoida uhkaavaksi tulvaksi ja virraksi.

On merkittävää, keitä toimittaja on uutisessaan lähestynyt ja kenet kuvataan etäältä. Laajat yleiskuvat, joissa ihmisten kasvot eivät erotu, ovat tehokas keino etäännyttää kuvassa olevat ihmiset katsojasta. Uutisissa laajaa yleiskuvaa käytettiin erityisesti romaneja kuvattaessa. Lähikuva puhuvasta ihmisestä tuo henkilön lähellemme. Sen sijaan lähikuva selästä tai takaraivosta etäännyttää aivan yhtä tehokkaasti kuin yleiskuvakin. Yksittäiset lähikuvat tuntemattomasta ihmisestä voivat luoda kontaktia häneen, mutta ne saattavat myös asettaa katsojan tirkistelijän asemaan.

Kuvavalinnat ovat televisiouutisen huomaamattomin tapa luoda mielikuvia maahanmuuttajista. Katsoja tulkitsee kuvan usein todistusaineistoksi tapahtumasta. Se materiaali mitä toimittaja ei käyttänyt tai se mitä kameran takana tapahtui ei koskaan paljastu katsojalle. Esimerkkiuutisissa kuvaa käytettiin todistusaineistona turvapaikanhakijoiden saapumisesta ja oleskelusta Suomessa. Etenkin Slovakian romaneita kuvattiin useissa eri tv-uutisissa samanlaisesti istumassa samalla pihamaalla. Turvapaikanhakijoista ei varmasti ole helppoa tai nopeaa saada kuvaa, joten uutisissa joudutaan turvautumaan arkistoon. Uutisissa toistuvat kuvat turvapaikanhakijoista odottamassa kerrostalon pihalla luovat stereotyyppistä kuvaa toimettomista oleskelijoista. Jos samaa arkistokuvaa käytetään kerrasta toiseen, turvapaikan-

hakijat näyttäytyvät jatkuvasti samanlaisina pieninä passiivisina pisteinä nurmikolla. Vaikka arkistokuvaa ei käytettäisikään, turvapaikanhakijoita kuvataan monesti silloin, kun he ovat uutinen eli silloin kun he saapuvat. Näin turvapaikanhakijat nähdään televisiossa joukkona ihmisiä, jotka nousevat bussiin ja joita virkamiehet valvovat.

Uutistoimittaja valitsee näkökulmansa ja tarkastelee aihettaan sen luomassa kehyksessä. Slovakian romaneita käsitellyt uutinen katsoi asiaa ruuhka- ja uhkateeman kautta. Mohamed Niroz Nazeerin asemaa kuvaava juttu arvosteli byrokratian hitautta ja uusista turvapaikanhakijoista aiheutuvaa vaivaa. Pienillä valinnoilla ja yksityiskohdilla toimittaja muokkaa uutisesta välittyvää asennetta, joka on pohjana laajemmalle keskustelulle. Jos Slovakian romanit löhöävät kuvaajan kannalta herkullisennäköisesti nurmikolla, näyn toistaminen sellaisenaan on kieltämättä houkutteleva. Turvapaikanhakijoiden tasapuolinen esittäminen ei tarkoitakaan asioiden siloittelemista tai kuvien sensuroimista. Monipuoliseen kuva-aineistoon pyrkiminen vähentäisi kuitenkin uutisten perusteella vahvistuvia stereotyyppiä. Lisäksi toimittaja pystyy spiikeillään ohjaamaan kuvista välittyviä mielikuvia ja näin joko toistamaan yhteiskuntamme ennakkoluuloja tai purkamaan niitä.

Sanna Rummakko

Inkeriläisten paluumuuttajien syrjäytyminen television ajankohtaisohjelmissa

”Mitenkäs tässä näin pääsi käymään?” A-Bros ohjelman juontajapari ihmettelee studiojuonnossaan syyskuun lopulla vuonna 1998. Tv-uutiset on aiemmin samalla viikolla kertonut illan pääaiheena inkerinsuomalaisten paluumuuttajien huumeliigasta ja herooinikoukusta, johon kymmenet nuoret ovat ajautuneet. Poliisin antamiin tietoihin perustuvat uutiset kertovat, että monet paluumuuttajanuoret ovat olleet alusta pitäen syrjäytyneitä, suomalaiset viranomaiset ovat jättäneet heidät oman onnensa nojaan ja nyt *”ongelma on poliisin mukaan räjähtänyt käsiin”*.

Huumeongelmaa käsittelevien Tv-uutisten ja Tv-nyttin uutisraporttien kuvituksessa nähdään poliisiautoja ja valvontakamerakuvaava piikittävästä narkomaaneista. Tv-uutisten toimittaja esittää juontonsa pysäköityjen autojen keskellä kädessään kannettava tietokone, jollaisia herooinikoukussa olevat nuoret olivat varastaneet suuria määriä. Tv-uutisten juttua kuvittaa lisäksi piirros, joka esittää tummia ihmishahmoja särjetyn lasin takana tekstiinään ”inkeriläiset”. Tilanne on vakava, koska nuoret ovat hengenvaarassa ja esille on tullut myös yhteys Venäjälle, josta herooinin kerrotaan olevan peräisin ja jonne varastettua tavaraa päätyy.

Tässä kirjassa kuvatun seurantatutkimuksen mukaan maahanmuuttajien sosiaalisia ongelmia käsitellään hyvin vähän journalismissa. Inkerinsuomalaisten tapausta käsiteltiin runsaasti luultavasti siksi, että paluumuuttajiin liittyi muista maahanmuuttajista poikkeava potentiaalinen suomalaisuus ja heidän syrjäytymisensä poikkesi rajusti kantasuomalaisten inkeriläisodotuksista. Lisäksi huumeiden käytöllä näytti olevan yhteys ns. itärikollisuuteen, mikä yleensä ylittää uutiskynnyksen.

Palumuuton taustaa

Inkeriläisten palumuutto käynnistyi presidentti Mauno Koiviston aloitteesta vuonna 1990, ja syyskuuhun 2001 mennessä Suomeen on muuttanut noin 25 000 inkerinsuomalaista. Venäjällä palumuuttojonossa on noin 18000 henkilöä, Virossa nelisen tuhatta. Palumuuton käynnistyessä julkisessa keskustelussa esitettiin perusteluna yhtäältä solidaarisuus- ja moraalisia seikkoja, kuten ”kunniavelka”, jonka katsottiin syntyneen Suomen palautettua inkeriläiset sodan jälkeen takaisin Neuvostoliittoon. Lisäksi esitettiin hyötynäkökohtiin nojaavia perusteluja kuten pääkaupunkiseudun tuolloinen työvoimapula sekä paineet tiukan ulkomaalaispolitiikan muuttamiseksi avoimemmaksi.

Inkerinsuomalaisiin on vuosien varrella liittynyt monenkirjavia mielikuvia: aluksi heitä pidettiin heimoveljinä ja mukavina seniorikansalaisina, sittemmin myös ”valeinkeriläisinä” ja sosiaaliturvan perässä soluttautujina. Kun syksyllä 1998 kävi ilmi, että helsinkiläinen palumuuttajanuorten joukko oli pahassa heroinikoukussa ja rikoskierteessä, tiedotusvälineet alkoivat pohtia tilanteen taustoja. Miksi nuoret eivät olleet löytäneet paikkaansa Suomessa, vaan monista oli tullut syrjäytyneitä heroinisteja? Miksi palumuuttajat yhä useammin päätyivät työttömyyskortistoon?

Palumuuton käynnistyessä vuosikymmenen alussa julkisuudessa keskusteltiin vilkkaasti Karjalan palauttamisesta ja Suomen suhteesta Baltian maihin. Katse oli suuntautunut menneisyyteen ja historian uudelleen arviointiin, kun vaietuista aiheista sai taas puhua. Palumuuttajien sopeutumisongelmien tultua julkisuuteen 1990-luvun lopulla yhteiskunnallinen ilmapiiri oli muuttunut.

Neuvostoajan päätyttyä ja Suomen liittyttyä Euroopan Unioniin eletään taas uutta vaihetta Venäjä-suhteessa, johon on ainakin uutisoinnin osalta kuulunut voimakas keskittyminen kielteisiin ilmiöihin. Inkerinsuomalaisten syrjäytymistä käsitteleviä juttuja tulee mielestäni analysoida ottaen huomioon tämä Venäjä-suhteiden uusi vaihe, koska jutuissa nousee jatkuvasti esille palumuuttajien muuttuminen yhä ”venäläisemmiksi.” Kaiken kaikkiaan Venäjällä ja venäläisyydellä on ollut hyvin merkittävä rooli suomalaisten identiteettiproblematiikassa ja venäläisyyteen liittyvät mielikuvat ovat kansan keskuudessa voimakkaita. Suomalaista ”identiteettiprojektia” tutki neet Vilho Harle ja Sami Moisio (2000, 94) pitävät venäläisyyttä koko pro-

jektin käymisaineena, jota ilman suomalaisten käsitykset itsestään olisivat muodostuneet ratkaisevasti toisenlaisiksi.

Television tulkinnasta

Tämä artikkeli perustuu tutkielmaan, jonka aineistona on paluumuuttajien sopeutumista ja syrjäytymistä käsitteleviä television uutis- ja ajankohdaisohjelmia syyskuun 1998 ja tammikuun 1999 väliseltä ajalta (Rummakko 2001). Tässä käsitellyt otteet ovat A-Bros-, Silminnäki- ja MOT-ohjelmista. Tarkastelen inkerinsuomalaisten etnisyyden esittämistä sekä syrjäytymistä: miten televisiojournalismi merkityksellistää inkerinsuomalaisten syrjäytymistä ja millaisia syy-seuraussuhteita se rakentaa. Yhtä kiinnostavaa on se, mitä toiseuden käsittely kertoo meistä ja millaisena televisio kuvaa sitä Suomea ja suomalaisuutta, jonka paluumuuttajat kohtaavat.

Television todellisuudessa suomalaisuuden ja venäläisyyden kaltaiset kategoriat esiintyvät päivittäin melko yksiselitteisinä ja olemassaolevina ”tosiasioina.” Ihmisyksilöillä yleisesti ottaen on jokin selkeä kansallisuus. Etnisyyden teoreetikkojen mielestä yhtenäiset kansakunnat ja kansallisuudet ovat kuitenkin perustaltaan kuvitteellisia, kielen kautta luotuja. Stuart Hallin (1999) esittämän ajatuksen mukaan kansakunta on ennen kaikkea kertomuksellinen rakennelma, jota tuotetaan historioissa, populaarikulttuurissa ja mediassa. Olkoon kyse faktasta tai fiktiosta, kansallisuuden kaltaiset kategorisoinnit ovat erittäin merkittäviä, koska niiden kautta yksilöt voivat hahmottaa maailmaa ja omaa itseään.

Tässä artikkelissa käsittelen television ilmaisua tekstinä, joka pitää sisällään sanan, kuvan, äänitehosteet ja grafiikan. Erityisesti kuva on perusluonteeltaan monimerkityksistä ja tuo mukanaan ”ylimääräisiä” konnotaatioita ja sivumerkityksiä. Näiden elementtien kautta television tekstiin syntyy monia ristiriitaisiakin *merkityspotentiaaleja*.

Teksti ei automaattisesti määrää katsojan siitä tekemiä tulkintoja vaan tulkinta on aina katsojakohtaista ja kontekstisidonnaista. Tyypillisesti tekstit kuitenkin sisältävät tiettyjä ”ohjeita” ja ensisijaistavat joitakin merkityksiä. Varsinkin arkisessa television katsomistilanteessa etusijalle asettuvat merkitykset voivat helposti tulla hyväksytyksi ilman sen kummempaa problematisoimista.

Televisiojournalismi pyrkii ilmaisussaan tiiviyteen ja selittämään todellisuutta ymmärrettävästi, hyödyntäen kulttuurisesti tuttuja kertomuksellisia kuvioita. Televisiojuttujen sisältämiä myyttiset peruskuviot ovat usein vastakkainasetteluja tyyliin järjestys ja kaaos, hyvä ja paha, me ja ne. Juontajat ja jutut kääntyvät katsojien puoleen tiettyjen ryhmien jäseninä, joista kansallisuus on yksi tärkeimpiä. Juttuihin tulevien merkitysten tuottaminen ei välttämättä ole tietoista; esimerkiksi Veikko Pietilä huomauttaa, että toimittaja pyrkii ehkä vain toimivaan jutturakenteeseen, jolloin juttuun pujahtaa ”kulttuurin pitkän käden” ohjaamana kulttuuris-myyttisiä juonteita (Pietilä 1995, 205–207).

Menneisyydestä kumpuavia kertomuksia

Inkerinsuomalaisten paluumuutto Suomeen käynnistyi poikkeuksellisen televisuaalisesti huhtikuussa 1990. Presidentti Koiviston lausunto inkerinsuomalaisista suorassa televisiolähetyksessä on jäänyt monien mieliin elämään presidentin kutsuna inkerinsuomalaisille:

Mauno Koivisto: *”Nämä ovat suomalaisia jotka on Ruotsin vallan toimesta aikanaan on sinne alueelle siirretty. Esimerkiksi uskonnoltaan ne ovat hyvin vahvasti luterilaisia eivätkä ortodokseja niin että heihin kyllä soveltuvat nämä takaisinmuuttajien kriteerit, vaikka nämä suvut ovat siellä varsin pitkään eläneet.”* (Ajankohtainen Kakkonen 10.4.1990)

Presidentin lausunto on leikattu kokonaisuudessaan tai osin kaikkiin analysoimiini paluumuuttoa taustoittaviin ajankohtaisohjelmiin. Koiviston lausunnon runsas siteeraaminen on televisuaalisuudessaan tehokasta, lisäksi sen avulla haetaan yhteyttä katsojaan luomalla kansallista samastumista Suomea symboloivan päämiehen kautta. Koivisto luo myös yhteyden historiaan edustaessaan sotaveteraanien sukupolvea, jolla oli henkilökohtaisia kontakteja inkerinsuomalaisiin.

Paluumuutto käynnistyi vuonna 1990 innokkaassa hengessä, ja tiedotusvälineissä oli tuolloin eräänlainen Inkeri-boomi. Tähän kansallisen projektin tarinaan syrjäytyneet heroinistit eivät sovi, kuten seuraavasta A-Bros-ohjelman juonnosta ilmenee.

Juontaja 1: *Inkeriläisnuorten heroiniiliiga pisti poliisiin mietteliääksi alkuviikosta. Poliisi huomauttikin, että Suomeen saapuneet inkeriläiset on jätetty täysin oman onnensa nojaan.*

Juontaja 2: *Mitenkäs tässä näin pääsi käymään? Inkeriläisethän palaavat Suomeen, koska meillä oli huono omatunto siitä, että sodan jälkeen palautimme heidät tylästi Neuvostoliittoon ja jätimme sinne 50 vuodeksi. (A-bros 25.9.1998)*

Viittaukset ”meidän” tunteisiimme ja historiaamme vihjaavat, että suomalaisilla oli kollektiivisia odotuksia inkerinsuomalaisten suhteen, vaikkakin juonnossa esitetystä rajauksesta päätellen (*”heroiniiliiga pisti poliisiin mietteliääksi”*) kansallinen projekti on muuttumassa suomalaisen poliisin projektiksi. Me-muotojen ja suoran puhuttelun käyttö ovat television rutiininomaista katsojan suostuttelua. Tässä yhteydessä ne myös rakentavat ideologista taustatarinaa suomalaisista ja inkerinsuomalaisista, jonka kaikkien oletetaan tuntevan.

Suomalaisten kunniavelka- ja Inkerin kansan kärsimyshistoria ovat kehystäviä näkökulmia, jotka rakentavat inkerinsuomalaisten suhdetta Suomeen ja suomalaisuuteen. Suomi esiintyy näissä diskursseissa sekä hyväntekijänä että tylynä inkeriläisten siirtelijänä kun taas inkeriläiset ovat lähinnä suomalaisten toiminnan kohteina. Puhetavassa on viitteitä sota-ajan heimoajattelusta, jossa suomalaiset ja sukulaiskansat kuuluvat yhteen, mutta kantasuomalaisilla on kuitenkin ylemmyys ja kyky tuoda valoa heimokansojen elämään (Luostarinen 1986, 309–311).

Tämä ylemmyys ilmenee edelleen inkerinsuomalaisia Inkerinmaalla kuvaavissa jaksoissa. Tätä esittämisen konventiota voisi nimittää *”mummo-diskurssiksi”*, jolle on tyypillistä asuntoesittelyt ja vanhusten vaikeiden elinolojen kuvaaminen.

Juontaja: *Villa Inkerin auttajat löytävät yhä uusia ja uusia mummoja kylmistä tölleistään. 73-vuotiaan Elli-mummon tytär, veli ja vunut ovat jo lähteneet Suomeen ja yksin jäänyt Ellikin on liittynyt vastentahtoisesti jonoon. (MOT 28.9.1998)*

Kuvitus vie katsojan inkerinmaalaisen vanhuksen köyhään asumukseen ja kamera kiertelee estottomasti paikkoja. 73-vuotias Elli Barankova esittelee kanssaan asuvan vuohipukin, kertoo nukkuvansa takki päällä ja töppö-

set jalassa. Jaksossa kuvataan myös suomalaisen vapaaehtoistyöjärjestön toimia Inkerinmaalla. Suomalaiset kunnostavat vanhusten taloja, jotta nämä eivät liittyisi paluumuuttojonoon. He myös opastavat inkeriläisiä markkinatalouden alkeissa. Seuraavassa osuudessa suomalainen vapaaehtoisjärjestön edustaja (Pentti Kärki) ja Elli-mummo kohtaavat mökissä:

P.K.: Nyt sie tuotani...

E.B: Kuulkaa... Kulta Katriinaa (lahjaksi saatu kahvipaketti kädessä)

P.K: Nyt tuotani sillä keinoin. Meidän tytöt ruppee käymään siun luona ja tuut Kikkeriin saunaan ja sit sanot mitä tarttee.

E.B: Kikkeriin saunaan? (ihmeissään)

P.K: Niin, tytöt tuopi siut autolla saunaan Kikkeriin, ja tuotani sanot mitä lääkettä tarviit, mitä ruokaa ja mitä ikänä tarviit niin sanot tytöille. (MOT 28.9.1998)

Projektin vetäjän käyttämä murteellinen kieli luo voimakasta suomalaista yhteenkuuluvuutta suhteessa inkeriläisvanhukseen. Kohtaamisessa tulevat esiin perinteiset suomalaiset kulttuuripiirteet kuten kahvipaketin antaminen ja saunassa käynti. Inkerinsuomalaiset vanhukset ovat taustatarinan olennainen osa, koska he edustavat olemuksellaan menneisyyttä ja sota-aikaa. Heidän kauttaan muodostuu yhteys inkeriläisten **kärsimyshistoriaan**, joka on inkeriläisten omaan identiteettiin kuuluva teema (Takalo & Juote 1995) ja esiintyy myös tv-ohjelmissa. Osassa ohjelmista siitä muodostuu myös alkuperäisen inkerinsuomalaisuuden kriteeri.

Sitkeän sinnittelyn voi tulkita myös myyttiseen suomalaisuuteen viit- taavaksi teemaksi. Inkerinsuomalaisissa vanhuksissa näyttää ruumiillistuvan menneiden aikojen sisukkuus, joka suomalaiseen identiteettiin on liitetty. Etninen hierarkia on kuitenkin olemassa: yksityisen alueelle meno ja köyhyyden kuvaamisen tapa luovat toiseutta. Töppöset jalassa nukkuva, vuohipukin kanssa kylmän töllin jakava vanhus ei ole yksi meistä vaan marginaali-ilmiö. Tämä esittämisen käytäntö muistuttaa myös perinteistä venäläisen surkeuden esittämisen tapaa.

Juonnoissa ja haastattelulausunnoissa esiintyvä tuttavallinen mummot- telu ja murteellinen kielenkäyttö poikkeavat tv-journalismin konventioista ja kertovat paitsi myötämielisestä suhtautumisesta myös siitä, ettei kuvauksen kohde edusta mitään yhteiskunnallisesti merkittävää ryhmää. Mummodiskurssi luo ”aidon” inkerinsuomalaisuuden, jota venäläisyys ei ole na-

kertanut ja jota vasten suomea taitamattomat, nuoremmat inkerinsuomalaiset paluumuuttajat voivat vaikuttaa helpon elämän etsijöiltä.

Suomalaisia vai venäläisiä ?

Inkeriläisjutuissa esiintyvistä rajankäynnistä venäläisyyden ja suomalaisuuden välillä televisio kykenee myös luomaan herkullisia ristiriitoja kuvan ja sanan vuorovaikutuksen avulla. Seuraavassa Silminnäkijä-ohjelman jaksossa kuvituskuvasa paluumuuttajaryhmä opiskelee hartaana kansallis- ja maakuntalaulujen sanoja samalla kun ystävyysseuran edustaja (Inkeri Räisänen) maalaa uhkakuvia järjestäytyneestä rikollisuudesta, paluumuuttojonoa ylläpitävän Inkerin liiton korruptiosta ja KGB-yhteyksistä.

Iäkäs naisääni lausuu: *Oi maamme...* (taustalla venäjänkielistä puhetta, kuvassa Suomi-Inkeri-seuran toimisto, kuvattu kadulta illalla sisään toimistoon. Sisällä mieshenkilö tiskillä. Ikkunassa lukee Suomi-Inkeri seura ry. Kirkonkellot soivat. Toimistossa neljä eri-ikäistä ihmistä pöydän ääressä opiskelemassa kirjojen ja vihkojen kanssa.)

Naisääni jatkaa: *ei laaksoa...* (sanoo jotain venäjäksi)

Inkeri Räisänen: *Minusta on Suomen valtion puolelta täysin käsittämätöntä, että ...* (kuvassa nuori tyttö, keski-ikäiset nainen ja mies kirjoittavat vihkoihin)... *paluumuuttojonotus on annettu toisen valtion ...* (yleiskuva, hyvin iä-

Arveluttavia inkeriläisiä? Nuoria miehiä Pietarissa tulossa paluumuuttojonoon. (MOT 28.9.1998)

”Oikea”, odotuksiamme vastaava inkeriläismummo Elli Barankova mökissään vuohipukkinsa kanssa. (MOT 28.9.1998)

käs nainen villapipo päässä)... *kansalaisjärjestölle, tässä tapauksessa Inkerin liitolle.* (lähikuva: käsi, jossa lauluviikko, kanssa teksti: Karjalaisten laulu, Karjalan kunnalla, Maamme)

I.R: *Tämä on semmonen asia että me esimerkiksi tiedämme tällä hetkellä, että joko sen maan entinen turvallisuuspalvelu tai sit jotka lähti siitä turvallisuuspalvelusta liiketoimintaan, niin heillä on kytkennät Inkerin liiton joihinki henkilöihin, jotka varmistavat myös sen, että paluumuuttajien kautta tulee niitä ...* (Inkeri Räisänen lähikuvassa)... *jotka osallistuu Suomessa rikolliseen toimintaan.* (pöydän ääressä tyttö ja mies kirjoittavat)

Lausuntaa kuorossa: *Ei vettä rantaa rakkaampaa* (käsi kirjoittaa muistiinpanoja)

I.R: *Entisen Neuvostoliiton alueelta suomalaista syntyperää ...* (lähikuva: keski-ikäinen nainen kasvokuvassa)... *olevien henkilöiden maahanmuutto ...* (lähikuva: nuorehko mies lukee lauluviikkoa)... *on tässä muodossa kun se nyt toteutetaan, niin lopetettava...* (lähikuva: lauluviikko kädessä, kamera siirtyy pipopäisen vanhan mummon kasvoihin)

Naisääni: *... korkeimman/ kaiun/ saa.*

(epätarkka lähikuva nuoren naisen profilista; kuva tarkentuu kauempana istuviin iäkkäisiin naisiin ja laulusanoja lausuvaan keski-ikäiseen naiseen). (Silminnäkijä 7.1.1999)

Haastateltava ei mainitse nimeltä Venäjää ("sen maan entinen turvallisuuspalvelu") eikä KGB:tä, mikä ennestään lisää sanotun dramatiikkaa. Jakso näkyvät ja kuuluvat sekä venäläisyyden että suomalaisuuden etniset tunnuksat kun ihmiset opettelevat laulun sanoja ja puhuvat välillä venäjää. Jakso onnistuu välittämään toisaalta mielenkiintoista moni-ilmeisyyttä kuin eri maailmoista olevista inkeriläisistä. Tulkitsijasta riippuen kontrasti voi myös synnyttää merkityksen, joka uusintaa hyvän ja pahan, oikeiden ja väärin paluumuuttajien kahtiajakoa. Sen voi tulkita vastakkainasetteluksi, jota hallitsee viholliskuvalle luonteenomainen dualismi, jossa kulttuurinen toinen on yhtäältä passiivinen ja alkeellinen, toisaalta viekas ja vaarallinen.

Jakso kertoo television kyvystä hienovaraiseen ilmaisuun. Äänitehosteena kirkonkellot viittaavat inkerinsuomalaisten uskonnollisuuteen, jonka muun muassa Koivisto otti lausunnossaan esille, lisäksi ne voivat symboloida tuomion ja sovituksen teemoja. Lopuksi kajahtavat kansallislaulun sanat ("korkeimman kaiun saa") mutta laulun sanojen lisäksi ilmaan jää roikkumaan kysymys, voisiko joku kuvan henkilöistä olla soluttautuja tai mafian kätyri.

Paluumuuttajia käsittelevissä ajankohtaisjutuissa käydään välillä enemmän ja välillä vähemmän julkilausutusti neuvottelua inkerinsuomalaisten etnisestä identiteetistä: ovatko he suomalaisia vai venäläisiä? Inkerinsuomalaisia koskevia tekstejä hallitsee kaksinaisuus: toisaalta heimoyhteys ja suomalaisuuteen samastava ajattelu, toisaalta ero ja venäläisyyteen samastaminen. Samaa ristiriitaa ilmentävät edellisen kaltaiset jaottelut oikeisiin ja vääriin inkerinsuomalaisiin.

Vaikka kansallisuus on teoreettisesti ajatellen kuvitteellista, se esiintyy arkikeskusteluissa ja myös tv-journalismissa faktana, joka ei näytä vaativan analyysia.

MOT juonto: *Lähtijöitä evästää työministeriön edustajana konsuli Rauno Pietiläinen. Hän on seurannut paluumuuttoa aitiopaikalta kahden vuoden ajan. (puolikuvassa R.P. joka juttelee ihmisille pöydän ääressä)*

R.P.: *Sitä kun odotin, että täällä on oikein virkeitä suomea puhuvia suomalaisia, jotka haluavat opiskella Suomen kieltä ja kulttuuria niin se oli yllätys, että nämä ovat venäläisen kulttuurin sisäistäneitä ihmisiä valtaosa, ihan kymmenen prosenttia ... (haastateltava R.P. pietarilaisella kadulla/torilla/, väki kulkee edestakaisin. Nainen taustalla jakaa lehtisiä. Häivytyks... on tämmöisiä inkeriläismummoja. (alakulmakuva vanhasta mummosta, joka seisoo mökin verannalla, yllään esiliina, villapaita, tohvelit, villasukat ja päässä huivi. Mummo katsoo ensin kameraan ja sitten eteenpäin. Koiranpentu juoksee kuvaan ihmettelemään kameraa.*

MOT: *Ja loput ovat?*

R.P.: *He ovat venäläisiä käytännössä mutta virallisestihan niillä on tämä suomalaista syntyperää oleva status. (MOT 28.9.1998)*

Haastateltava (R.P) jakaa inkeriläiset oikeisiin ja vääriin paluumuuttajiin määrittelemällä inkerinsuomalaisten enemmistön virallisiksi suomalais-sukuisiksi mutta käytännössä venäläisiksi. Kuvituksessa esitetään kontrastina pietarilaiselle katuvilinälle aito inkerinsuomalainen aidossa ympäristönsään eli ”*inkeriläismummo*” mökkinsä verannalla kameralle poseeraavassa asetelmassa, joka muistuttaa kansatieteellisiä valokuvia.

Haastateltava luonnehtii muita inkerinsuomalaisia ”*venäläisen kulttuurin sisäistäneiksi*” erittelemättä kuitenkaan julkilausutusti mitä luonnehdinta pitää sisällään. Venäläiset esitetään lausunnossa suomalaisuuden negaationa, he eivät ole ”*virkeitä suomea puhuvia suomalaisia*” eivätkä halua oppia kieltä tai kulttuuria. Toisaalta venäläisyyden selittäminen ei ole tar-

peen, koska suomalaisilla katsojilla on käytettävissään laaja varasto perinteiseen venäläisyyteen ja neuvostovenäläisyyteen liittyviä stereotyyppioita ja myyttejä, jotka haastateltavan sanoma aktivoi ja josta lausunnon sisältöä voi täydentää.

Kaikkia merkityksiä ei tarvitse lausua julki, sillä merkitykset syntyvät kuvittelun ja täydentämisen kautta. Stuart Hall (1999, 199) huomauttaa, että tarinan syvempi merkitys piilee siinä, mitä ei sanota vaan kuvitellaan. Inkeriläisjutuissa viittaukset venäläiseen identiteettiin ja pärjäämättömyyteen aktivoivat perinteisiä kielteisiä stereotyyppioita ja uhkakuviani.

Edellä kuvatussa tv-dokumentissa kansallinen identiteetti esitetään hyvin luonnollistuneena, muuttumattomana: ollaan joko suomalaisia tai venäläisiä. Monikulttuurisuuden vaihtoehtoa ei ole olemassa. Juonnon sanavalinta lisää haastateltavaan auktoriteettia; onhan haastateltava seurannut tilannetta ”*aitiopaikalta*” ja tietää siis mistä puhuu. Haastattelu on tehty vilkkaalla pietarilaisella kadulla, jossa kulkee suuri joukko ihmisiä edestakaisin ilman että juuri kukaan heistä erottuu yksilönä. Kuvituksen venäläinen massa tukee haastateltavan ehdottamaa yleistävää tulkintaa inkerin-suomalaisista venäläisistä.

Televisioteksteissä myyttistä itärajaa sekä kaaoksen ja järjestyksen kah-tiajakoa tuotetaan paitsi puheen tasolla myös visuaalisesti. Television kei-noja ovat esimerkiksi Suomen itärajan korostaminen sekä maantieteellisessä että myyttisessä mielessä kuvien ja karttojen avulla. Itärikollisuutta kuvitetaan esittämällä ”venäläisiä” asioita kuten venäläistä junaa Helsingin asemalla, Venäjän vallan aikaista arkkitehtuuria, itään meneviä laivoja tai venäläisiä narkomaaneja. Ote Silminnäkiä-ohjelmasta:

Inkeri Räisänen: *Toimintaa johdetaan Pietarista. He ovat löytäneet tän meidän paluumuuttajaryhmän ja sieltä värvätään venäjänkielisiä nuoria systemaattisesti rikollisliigan joukkoihin. Sieltä löytyy aseita, uhkailua, kiristystä. Näiden nuorten kohdalla, jotka nyt on lähteneet tähän rikolliseen toimintaan, niin heidän kohdallaan paratiisi on tietysti muuttunut helvetiksi.* (nopeutettu kuva Helsingin rautatieaseman ratapihalta; kuva kulkee kiskoja pois päin asemalta. Laiturilla seisoo Moskovan juna. Poliisikoira ja kahden poliisin jalat junan käytävällä, jossa punainen matto. Rautatiekiskoja; häivytyks kaupungin yöhön, ilmakuva Esplanadilta. I.R. lähikuvassa. Nopeutettu kuva metrosta kaupungin yössä. *Metron ääntä.* (Silminnäkiä 7.1.1999)

Suomen ja Venäjän maantieteellinen läheisyys tuodaan esille kuvaamalla ratakiskoja ja ratapihalla olevaa venäläistä junaa. Junan voi tunnistaa venäläiseksi punaisesta matosta ja vanhanaikaisesta sisustuksesta. Vaunussa kuvataan virka-asuista poliisia koiran kanssa, mikä ilmentää itärikollisuutta ja Suomen viranomaisten toimia sitä vastaan. Kuva on nopeutettu, mikä voi konnotoida käsistä karkaavaa, nopeasti etenevää ilmiötä.

Haastateltava toistaa lausunnossaan ohjelman alussa mainitun, kehystävän paratiisi-helveti-metaforan (studiojuonto: *”Miksi paratiisia etsineet nuoret löysivät hyvinvoinnin keskeltä helvetin”*) Paratiisi-helveti vertauskuva kuvaa paitsi huumekierteessä olevien nuorten elämää, myös Suomen ja Venäjän yhteiskuntien vastakkaisuutta. Paha tulee Venäjältä (värvääjät, aseet, uhkailu, kiristys), uhrin ovat Suomessa. Järjestys (poliisi, huolehtiva inkerinsuomalaisen edustaja) liittyy Suomeen, kaaos Venäjään. Kyseessä on vihollisuuden ja toiseuden problematiikkaan liittyvä erottelu, jossa vihollinen - tässä tapauksessa Venäjä Suomen perinteisenä toisena - saa harteilleen kaaoksen merkityksen. Tässä kuvaamisen tavassa itärikollisuus muistuttaa kulttuurin vihollistyypeistä eniten nk. näkymätöntä vihollista, joka levittää epämääräistä uhkaa valtiollisista rajoista piittaamatta. (Harle 1991, 19-20)

Sama haastateltava kertoo ohjelmassa rikollisuuden taustoista:

Inkeri Räisänen: *Tästä liikemiesmäisestä huumeidenvälitystoiminnasta myös perheet hyötyvät, eli kyllä nuoret ovat ottaneet sen roolin perheissä, joissa vanhemmat eivät ole sijoittuneet tähän yhteiskuntaan, että varallisuutta perheeseen hankitaan huumeiden kauppaamisella.* (Silminnäkijä 7.1.1999)

Tässä esitetty asetelma voi synnyttää merkityspotentiaalin, että inkerinsuomalaiset ovat lojaalisuudessaan perheenjäsenilleen valmiita jopa tekemään rikoksia auttaakseen vanhempiaan. Kuvaus muistuttaa asetelmaltaan myös julkisuudessa esiintyviä tarinoita venäläisistä naisista, jotka elättävät perheitään seksikaupalla Suomessa. Vastaavanlaiset kuvaukset ovat tuttuja myös monista kehitysmaista. Mahdollisesti tämä kuva kytkeytyy yleisön mielissä perinteisiin venäläiskuviin, joissa slaavilaiseen mentaliteettiin liitettiin orjamaisuus ja alamaisuus.

Venäläisyyteen liittyvät myytit, joita nämä puhuvat aktivoivat sisältävät sekä perinteisiä että tuoreempia aineksia. Idän uhka on Suomessa perinteikäs puhetapa, jossa neuvostokauden jälkeen on korostunut erityisesti

itärikollisuus ja mafia. Nämä tulevat inkeriläisjutuissakin toistuvasti esille vaikkeivät ne ole varsinaisia ohjelmien teemoja.

Pärjäämättömyyteen viittaaminen aktivoi stereotyyppioita kuten laiskuus, passiivisuus, alkeellisuus, jotka liittyvät sekä perinteiseen slaavilaiseen venäläiskuvaan että neuvostovenäläisyyteen. Venäläisiin erityisesti ja kulttuuriseen toiseuteen yleisesti liittyvä epäluotettavuus ja uhkaavuus korostuu kun elintasoeroja kuvataan muiden piirteiden kustannuksella. Köyhyyden esittäminen voi vahvistaa uhkakuvaa pakenevista ihmismassoista, joka on sosialismin jälkeiseen maailmaan liittyvä yleiseurooppalainen uhakuva. Jonottavien venäläisten ja Pietarin kaduilla kulkevien ihmismassojen esittäminen voi myös rakentaa joukkomuutto-uhkakuvaa.

Kannattaako jonottaa?

Tutkittujen ohjelmien tarkoitus on tietysti kuvata inkerinsuomalaisia paluumuuttajia ja heidän tilannettaan Suomessa. Samalla toiseuden kuvaaminen kertoo meistä kantasuomalaisista ja rakentaa suomalaisuutta.

Paluumuuttajien Suomeen sopeutumisen ja syrjäytymisen käsittely yläpitää toisaalta Suomen ja Venäjän välistä järjestys-kaaos kahtiajakoa, mutta myös Suomesta luotu kuva on hyvin ristiriitainen. Suomi on hyvinvoinnin tyyssija, jonne pääseminen on inkeriläisille voitto. Kuitenkin jatkuvasti nousee esille inkeriläisten Suomessa kokema syrjäytyminen ja pahoinvointi. Pahoinvointia kuvittavat ankeat kaupunkinäkömät, valvontakamera- ja putkakuvat sekä poliisikuvitus.

Seuraavat juontojen sanavalinnat vahvistavat lottovoitto-Suomi -näkökulmaa:

”Miksi paratiisia etsineet nuoret löysivät hyvinvoinnin keskeltä helvetin?” (Silminnäkijä 7.1.1999, alkujuonto)

”Osa kuvittelee elämän Suomessa olevan ruusuisempaa.” (A-bros 25.9.1998)

”Nämä inkeriläiset ovat jo voiton puolella, muutto Suomeen häämöttää parin kuukauden päässä.” *”Alkuvaiheessa inkerinsuomalaisia, siis Venäjän kansalaisia, päästettiin nauttimaan Suomen eduista vetoamalla pykälään, jonka mukaan oleskelulupa voidaan myöntää jos siihen on olemassa muu erityinen syy.”*

”Suomi avaa ovensa vuosittain kahdelle tuhannelle onnekaalle.” (MOT 28.9.1998)

Paratiisimainen hyvinvointi-Suomi elää tekstin tasolla toimituksen juonnoissa, kuvaa siitä ei paljoakaan ole. Sitä tukee kuitenkin jonotuskuva, jossa nähdään venäläisiä jonottamassa konsulaatissa ja täyttämässä kaavakkeita. Hyvinvointi esitetään tavoiteltavana, ”paratiisillisena” arvona, toisaalta sen tavoittelu maahanmuuton kautta on epäilyttävää, jopa tuomittavaa. Esittämisen tavassa tulee esille myös heimoaatteeseen sisältynyt käsitys Suomen ylemmydestä suhteessa naapureihin.

Silminnäkiä- ohjelman päähenkilö, entinen heroinisti Markus kertoo muutostaan Suomeen. Otoksessa tulee esille paratiisi-Suomen ja maahanmuuttajan syrjäytyneen Suomen vastakkainasettelu.

Markus Pärt: *Sitten, sit äiti sanoi et me muutetaan Suomeen. Silloinhan mä en tiennyt Suomest mitään, mä luulin et tää on joku ihmemaa tai jotain vastaavaa. Alussa heti tultiin nimitteleen että ryssä. Mä olin tuolla Tehtaankadun koulussa, mikä on Helsingissä, siellon aika paljon juppeja.* (kuva: häivytyks, laivan perävaahdot Suomenlahdella, taustalla taaksejäävä satama, höyryä... Suurkirkko Senaatintorilla aurinkoisena talvipäivänä). (Silminnäkiä 7.1.1999)

Laivan lähtö kuvittaa Markuksen tuloa Suomeen ja dramaturgisesti myös sankarin matkaa. Kaunis ilmakehä auringonvalossa kylpevästä Suurkirkosta on paratiisi-teemaa ja Markuksen käyttämää ihmemaa-termiä visualisoinva metaforinen keino. Kuva on jo sinänsä kaunis, varsinkin vastakohtana ohjelman kuvituksessa hallitseville pimeille, ankeille katunäkymille. Ankea todellisuus ja ryssittely, jonka Markus kertoo kohdanneensa muodostaa sille vahvan kontrastin.

A-Bros ohjelman juonnossa syrjäytymisprosessista esitetään seuraavanlainen syy-seuraussuhde:

Opettaja luokassa: *Puretaan tämä ensimmäinen harjoitus tästä suomalaisesta juhlapäivästä.*

A-bros, juonto: *Kaikilla paluumuuttajilla ei ole pitkäjänteisyyttä perehtyä suomenkieleen kuten näillä alkeiskurssilaisilla. Kun kielitaitoa ei ole, on vaikea saada työtä tai opiskelupaikkaa. Paluumuuttaja syrjäytyy.*

Naisoppilas luokassa: *Maaliskuun vaihteessa on laskiainen...*

(Kuvassa opettaja ja oppilaat luokahuoneessa). (A-bros 25.9.1998)

Syynä syrjäytymiseen on pohjimmiltaan se, että ”ei ole pitkäjänteisyyttä”, joka estää kielen oppimisen, työsaannin ja johtaa lopulta syrjäytymi-

seen. Suomalaisen yhteiskunnan ja suomalaisten asenteiden osuus prosessissa ei ole millään tavalla mukana tässä selitysmallissa. Myös syrjäytymisen prosessinomaisuus ja kompleksisuus katoaa, kun se tiivistetään yksinkertaiseksi syy-seuraussuhteeksi. Perimmäinen syy löytyy maahanmuuttajien olemuksesta.

Autenttisuutta luo opetustilanteen kuvaaminen, joka samalla esittää, että ahkerat paluumuuttajat voivat menestyä. Osiossa tulee ilmi kuinka tarinalisuuteen ja tiiviiseen ilmaisuun pyrkivä television kieli helposti tuottaa yksinkertaistavia merkityksiä monimutkaisista yhteiskunnallisista prosesseista. Myöhemmin saman ohjelman juonnossa tuodaan kyllä julkilausutusti esille, että vastuu paluumuuttajien sopeutumisesta on sekä kantasuomalaisilla että Suomeen tulijoilla. Tässä mielessä ohjelman luomat merkitykset ovat keskenään ristiriitaisia.

Seuraavassa juonnossa rakentuu etninen hierarkia viron- ja venäjänkielisten paluumuuttajien välille.

A-BROS, juonto: *Inkerinsuomalaisia paluumuuttajia on Suomessa noin 20 000. Melkein saman verran odottaa Suomeen pääsyä rajan takana. Vironkielisten inkeriläisten paluumuutto on vähentynyt, ja venäjänkielisten kasvanut. Osa tulijoista ei ole pärjännyt Venäjälläkään. Osa kuvittelee, että elämä Suomessa on ruusuisempaa. Kuitenkin Venäjältä tulleista työttömiä on yli puolet, vironkieliset pärjäävät vähän paremmin.* (Kuvassa kymmenien ihmisten liikkumaton jono suuren rakennuksen rappusissa. Hakemuslomakkeita pinossa, välähdyks Venäjän passista, lomaketta täyttävä kasi. Joukko jonottaa viraston luukulle. Lähikuva lomakkeesta). (A-bros 25.9.1998)

Venäjänkielisiin paluumuuttajiin liitetään negatiivisia seikkoja, kuten väärät ennako-odotukset (*”osa kuvittelee, että elämä Suomessa on ruusuisempaa”*) ja huono menestyminen sekä Suomessa että Venäjällä (*”osa tulijoista ei ole pärjännyt Venäjälläkään”*). Lisäksi mainitaan että, vironkielisten tulo vähenee ja venäjänkielisten lisääntyy. Tämä rakentaa merkitystä, että nimenomaan venäläisten tulo on ongelma.

Kuva tukee juonnossa mainittua venäläisten tulon lisääntymistä esittämällä pitkää, hidasta jonoa ja välähdyksen venäläisestä passista. Kuva on staattista ja hidastempoista. Se luo kuvaa Suomesta paikkana, jonne kannattaa jonottaa. Venäläisistä se voi luoda kuvaa, joka liittyy katsojien muistissa neuvosto-aikoihin, jolloin sosialistimaiden asukkaat kuvattiin usein jo-

nottamassa. Venäläiset jonottavat aina, aiemmin leipää kaupasta, nykyisin oleskelulupaa Suomeen.

Syrjäytymispuheessa on tyypillistä esittää syrjäytyminen lähes muuttumattomana ominaisuutena eikä tilana, joka voisi muuttua. Myöskään syrjintää työhönotossa ei tuoda esille. Toisaalla ohjelmien juonnoissa saateetaan kyllä tuoda julkilausutusti esiin, että vastuu pitää jakaa ja suomalaiset viranomaiset ovat tehneet virheitä, mutta syrjäytymisen selittämisessä suomalaisen kulttuurirasismien osuuteen ei aineistoni ohjelmissa viitata kuin kolmessa haastattelulausunnossa, joista niistäkin kaksi jää kokonaisuudesta varsin irralliseksi. Kulttuurirasistiselle puhetavalle tämä on tyypillinen marginalisoinnin keino, jossa enemmistöllä on valta määritellä muut ryhmät ”toiseksi” ja edellyttää sopeutumista ”niiltä” eikä me-ryhmältä.

Markuksen viimeinen mahdollisuus

Silminnäkijä-dokumentin päähenkilö 20-vuotias Markus Pärt on muuttanut Suomeen 13-vuotiaana (sittemmin kuolleen) äitinsä kanssa. Huumeidenkäyttöön liittyneiden omaisuusrikosten vuoksi hän on saanut karkotuspäätöksen, valittanut siitä ja on ohjelman tekohetkellä vieroitushoidossa odottaen päätöstä sekä karkotuksesta että hoidon jatkumisesta. Hänen tarinansa on ohjelman dramaturginen runko. Markus saa ohjelmassa paljon aikaa ja monta roolia. Hän käy elämäntarinansa sisällä eräänlaista identiteettineuvottelua, jossa hän on toipuva heroinisti ja katuva entinen rikollinen, toisaalta tulevaisuuttaan suunnitteleva tavallinen nuori, joka uskoo työntekoon ja perhearvoihin.

Draamallista jännitettä luova tekijä Silminnäkijä-ohjelman kokonaisuudessa ja Markuksen tarinassa on hänen elämäntilanteensa veitsen terällä -asetelma. Karkotuspäätöksen saanut nuori on toistaiseksi vierotushoidossa, mutta karkotus Viroon on edelleen mahdollinen. Markus sanoo, että vierotushoito ja karkotuspäätöksestä valittaminen ovat ”*mun viimeinen mahdollisuus... jos sekään.*”

Ulkomaalaisviraston virkamies kertoo karkotuspäätösten perusteista ja sanoo, ettei niiden tarkoitus ole johtaa heitteillejättöön. Kuvituskuvassa pulut tepastelevat valkoisessa lumessa kaupungin tyhjällä kadulla. Pakkasessa te-

pastelevat pulut ovat visuaalinen metafora, jota tehostaa vielä synkeyttä konnotoiva mustavalkokuva. Metafora liittyy heitteillejättöön, jonka virkamies ottaa puheeksi.

Syrjäytynyt, orvoksi jäänyt ja karkotuspäätöksen saanut ulkomaalainen nuori omaa samoja ominaisuuksia kuin kaupungin kaduilla parveilevat pulut, jotka ovat urbaaneja ja hyljeksittyjä, jätteitä tonkivia ja harmaita. Vastakohtana esitetään lakikirjojen keskellä linnoittautunut virkamies siistissä ja hyvin varustetussa työhuoneessaan tietokoneen ääressä. Virkamies on asetelmassa puolustuskannalla ja joutuu vakuuttelemaan, että ulkomalaisviraston päätökset ovat inhimillisesti perusteltuja.

Vastakkainasettelussa vahvin merkityspotentiaali onkin pienen ihmisen taistelu kovaa, epäinhimillistä koneistoa vastaan. Oikeuden päätös ilmestyy ruudulle pelkästään tekstinä, joka alkaa suurentua, ikään kuin ”tulee silmille”, mikä konnotoi järjestelmän ylivoimaisuutta. Tässä dokumentissa etnisten ryhmien tai kulttuurien välisen vastakkainasettelun sijasta puhutellaan katsojia pikemminkin kriittisinä pieninä ihmisinä.

Ryssittelyä ihmemaassa

Markuksen tilanteen kuvaus osoittaa, että inkerinsuomalaisia käsittelevät jutut eivät sisällä pelkkää ”toisintavaa” puhetta, vaan myös vakiintuneita myyttejä purkavia puhetapoja. Vaihtoehtoista näkökulmaa edustavissa jutuissa venäläisyyden ja suomalaisuuden dualismi on ylitetty. Osittain vaihtoehtoisten näkökulmien syntyminen on myös tahatonta: inkerinsuomalaisuus on etnisenä kategoriana epämääräinen ja synnyttää jo itsessään ristiriitaisia merkityspotentiaaleja.

Rasismista tai syrjinnästä puhuminen tarkastelluissa tv-jutuissa on olematonta, eikä sitä ole nostettu syrjäytymisen kannalta olennaiseksi asiaksi. Poikkeuksena on Silminnäki-ohjelma, jossa ohjelman loppupuolella Markus Pärtin elämäntarinan edetessä puututaan myös syrjintään ja suomalaisten rasistisiin asenteisiin. Haastateltava, huumehoitoon erikoistunut lääkäri puhuu suomalaisesta rasismista suoraan ja liittää sen syrjäytymisproblematiikkaan.

Pekka Tuomola: *Mun vaimo on venäläinen, ja tota mulla on lapset koulussa ja niin, heitä on haukuttu ryssiks. Tällaset hyvin voimakkaat rasistiset ajatukset on niinku hyvin voimakkaasti Suomen kansassa, ja nää pitäs myös ottaa kun aattelee sit hoitoo, ni tää sopeutuminen yhteiskuntaan ja kaikki nää jutut pitäis myös ottaa siinä huomioon, et se ei oo pelkästään se päihdeongelma, se on yks ilmenemismuoto vaan tässä. (Silminnäkijä 7.1.1999)*

Stuart Hall katsoo, että ”rasistinen arkijärki” on tiedotusvälineissä hallitseva ajattelutapa. On tietenkin mahdollista rakentaa katsojia puhuttelevia me-ryhmiä myös muusta kuin kansallisen yhtenäisyyden etnosentrisestä näkökulmasta käsin. Jos on olemassa rasistista arkijärkeä lienee myös rasisminvastaista arkijärkeä. Myöhemmin haastateltavana oleva lääkäri ottaa syrjäytymisproblematiikkaan vaihtoehtoisen, monikulttuurisuutta rakentavan näkökulman, joka ei odota maahanmuuttajien automaattista sulautumista Suomeen vaan myös suomalaisen yhteisön moniarvoistumista ja vähemmistöjen oikeuksista huolehtimista.

P.T: *Kieli on yks sellanen asia, joka ois tärkeä ottaa huomioon. Siis näistä monet osaa huonosti suomee ja vaikka osaakin suomee suht hyvin, niin sellaset asiat joita hoidossa pitäis käsitellä, niin niitten käsitteleminen suomenkielellä on usein vaikeeta ja jopa mahdotonta. (Silminnäkijä 7.1.1999)*

Samassa ohjelmassa haastateltava sosiaalityöntekijä Teija Rask toteaa, että myös virkamieskunnan tulisi kansainvälistyä.

Teija Rask: *”Et kyllä niinku jotenkin mun mielestä näillä alueilla missä paljon asuu paluumuuttajia, niin siel pitäis olla ihan nuorisotoimessa ja sosiaalitoimessa viron- ja venäjänkielen taitoisia ihmisiä, ja jos olis semmosia työntekijöitä, jotka olis myös sieltä tullut ja saanu täällä elämänsä jollain lailla kuntoon niin ne olis varmaan kaikkein paras esimerkki niille, että tääl pystyy saamaan elämänsä ihan asialliseks ilman huumeita ja rikoksii.” (Silminnäkijä 7.1.1999)*

Tämä näkökulma edustaa myös vaihtoehtoista, monikulttuurisuuden diskurssia eikä haastateltava ehdota paluumuuttajien suomalaistamista kuten hallitsevissa puhetavoissa yleensä enemmän tai vähemmän julkilausustusti tehdään.

Etnisyys urheilusivuilla

Sevillan yleisurheilun MM-kilpailujen käsittely iltapäivälehdissä

Niinpä kohtasivat etelän mustat miehet ja orientin ruskeat soturit Pariisissa kilpaveikkoja, jotka olisivat voineet hävitä heille puhvelinmetsästyksessä tai pääkallonkuorimisessa, mutta jotka vetivät pitemmän tikun harjoitettua tyyliä ja erikoista kilpailutaktiikkaa vaativissa nykyajan urheilulajeissa. (Jukola 1924, 55.)

Hyvä valmennustietous ja perinne vaikeiden asioiden perusteelliseen opetteluun kuuluvat eurooppalaisuuteen. (Iltalehti 28.8.1999).

Kun Martti Jukola kuvasi Pariisiin olympialaisia vuonna 1924, valkoinen mies oli vielä edellä. Vaikka musta mies sittemmin juoksi ohi, tyyli ja taktiikka lasketaan yhä valkoisen miehen avuiksi. Mustien menestykselle onkin löydettävä selitys, joka ei tyystin romuta valkoihoisten itsetuntoa, syy, jolle ihminen ei voi mitään – eli luonto. Jukolan kirjoitusta 1920-luvulta ja nykyistä urheilukeskustelua yhdistää siten sama ajatusrakennelma: pääkallolajoja kuorivat mustat miehet ja ruskeat soturit ovat luonnon tai geeniensä ohjaamia Toisia. Heidän vastakohtinaan ovat vaikeiden asioiden hallintaan tottuneet, tyylin ja taktiikan eli järjen ohjaamat valkoiset kilpaveikot - Me.

Keskustelu eri väristen ja eri etnisiä ryhmiä edustavien urheilijoiden eroista ja menestyksestä on näennäisen harmitonta, varsinkin, jos se perustellaan tieteellisellä mielenkiinnolla ja samalla ehdottomasti irtisanoudutaan rasistisista pyrkimyksistä. Keskustelun taustalla olevat ajatusmallit on kuitenkin pitkälti johdettu rotuopeista, jotka ihmistieteissä on jo kauan sitten

hylätty: urheilijoita jaetaan yksiselitteisesti mustiin ja valkoisiin, eri rotuihin ja ihmistyyppeihin.

Koska kansainvälisyys on huippu-urheilun elinehto, etnisyys on joka päivä läsnä lehtien urheilusivuilla. Niillä on siten edellytykset etnisyyden mahdollisimman luontevaan käsittelyyn.

Urheilun uskotaan luovan yhteisiä arvoja ja kokemuksia, jotka lähentävät toisiinsa niin urheilijoita kuin kansojakin, ja jopa muuttavan arvoja yhdenmukaisiksi. Koska urheilukisoissa kamppaillaan yleisesti hyväksytyjen sääntöjen ja normien rajoissa, ei urheilun kilpailuluonne uskomuksen mukaan johda ristiriitoihin. (Väyrynen 1994, 31, 36.) Kansojen välistä harmoniaa julistaa myös olympia-aate, jonka mukaan olympialaisissa ei saa syrjiä maata tai henkilöä rodun, uskonnon tai politiikan vuoksi.³²

Toisaalta urheilusivuilla saa erityisen paljon huomiota osakseen suomalaisten menestys, joten ainesta on myös nationalismille ja etnosentrismille. Tämä ristiriita tekee juuri urheilusivuista rasismien ja etnisyyden kannalta kiinnostavan tutkimuskohteen.³³

Rasismia ja etnisyyttä suomalaisissa sanomalehdissä vuonna 1999 määrällisesti kartoittaneen mediaseurannan (Raittila & Kuttilainen 2000, 84) yhtenä tuloksena oli, että etnisiä vähemmistöryhmiä koskeva kirjoittelu oli näennäisesti korrektia, mutta rakenteellisesti vinoutunutta.

Sama näennäinen korrektius ilmenee myös Sevillan MM-kisoja koskevassa aineistossa. Esimerkit piilorasistisesta ajattelusta ja kielenkäytöstä ovat määrällisesti vähäisiä, mutta laadultaan merkittäviä. Puhun tässä piilorasismista, koska ei ole syytä väittää eikä olettaa, että kaikkien rasistisina pitämieni tai stereotypioita ja toiseutta sisältävien tekstien taustalla olisi avoimen rasistista ajattelua ja pyrkimystä tällaisen ideologian levittämiseen. Pikemminkin kyse on kulttuurissamme vaikuttavista ajatusmalleista ja arvoista, jotka määräävät tapaamme nähdä ja kuvailla muita kansoja ja etnisiä ryhmiä silloinkin, kun tavoitteena on rasismien vastustaminen ja suvaitsevaisuuden edistäminen.

32. Urheilu on valjastettu rasismien vastaiseen työhön myös Suomessa. Vuonna 1997 Opetusministeriö käynnisti hankkeen suvaitsevaisuuden lisäämiseksi liikuntakulttuurissa. Suomen Liikunnan ja Urheilun (SLU) jäsenjärjestöt hyväksyivät rasismien vastaisen kannanoton 1998. Liikunnassa ja urheilussa pätevät SLU:n mukaan "urheilun säännöt, jolloin kaikki ovat samanarvoisia vaikkakin erilaisia". <<http://www.slu.fi/suvaitsevaisuus>>.

33. Artikkelin perustuu pro gradu -työhöni "Rasismi ja etninen toiseus urheilusivuilla. Sevillan yleisurheilun MM-kisat 1999 iltapäivälehdissä". Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos, 2001.

Se, että journalismissa ilmenee etnistä toiseutta, ei siis ole mikään uutinen. Päinvastoin, toiseuden määritelmän mukaan se on olennainen osa omaa identifioitumistamme ”meinä”. Aina ja kaikissa tilanteissa luomme yhteisyyttä yhtä ryhmää kohtaan ja teemme eroa toiseen. ”Meillä” tulee aina olemaan ”toisia”. Toinen nähdään kuitenkin usein uhkana. Se uhkaa asemaamme maailmassa: juoksuradalla Toinen on jo mennyt ohi, yhteiskunnassa olemme sentään vielä edellä.

Samalla kun määrittelemme Toista, määrittelemme Itseämme, ja suomalaisessa urheilukeskustelussa Itse identifioituu hyvin selvästi nimenomaan valkoihoisuutena. Muuten on mahdoton selittää sitä, miksi juuri mustien ja valkoisten urheilijoiden eroista käydään niin kiivasta keskustelua, kun mustat, joiden menestystä ihmetellään, edustavat eri maita ja jopa maanosia.

Sevillan aineistossa rasismi nousi jutun aiheeksi kerran. Iltalehti otsikoi 27.8.: ”*Charles Friedek voitti kolmiloikan, kisa elämän kilpakentillä jatkuu*”. Tummaihoisen saksalaisurheilijan kokemuksia kuvaava juttu on siten positiivinen poikkeus: aiheeksi on tulostilastojen ja kilpailukuvausten rinnalle nostettu yhteiskunnallisesti tärkeä aihe. Rasismia kuvataan konkreettisina tekoina, ei vain epämääräisenä ilmiönä. Jutussa pyritään jopa edistämään suvaitsevaisuutta ja osoittamaan rasismin järjettömyys (jutussa kerrotaan, miten Saksan kansalaiselle huudellaan tämän omassa synnyinmaassa ”*turvapaikanhakija, mene kotiin*”).

Suomalaiset rajataan kuitenkin rasismin ulkopuolelle niin tekijöinä kuin kokijoinakin. Rasismi esitetään mustien ongelmana ja saksalaisten aiheuttamana. Sitä ei pohdita yleisemmin osana eurooppalaista tai länsimaalaista ajattelua. Rasistiset kokemukset henkilöidään yhteen urheilijaan ja urheilu esitetään ratkaisuna ongelmiin: jutussa esiintyvä urheilija kertoo, miten juuri urheilussa hänet on hyväksytty. Ongelmat odottavat urheilukenttien ulkopuolella.

Otsikossa toimittaja kuitenkin vihjaa: ”*kisa elämän kilpakentillä jatkuu*”. Urheilu voi tuoda helpotusta syrjityn elämään, mutta ei ratkaise ongelmia lopullisesti.

Valkoinen normi

Ihonväri on yhä tärkein etninen erottelija ryhmien välillä. Kaikkein ilmeisintä toiseutta meille valkoisille on musta ihonväri. Se on poikkeus normista, jolloin sen mainitseminen lehtijutuissakin voi tuntua perustellulta. Normi on tietenkin valkoihoisuus. Tämä perustuu jo rotuteorioiden Euroopassa synnyttämään näkemykseen, että valkoinen eurooppalainen on ihmisyyden normi, eräänlainen perusihminen.

Ihonväri mainittiin Sevilla-aineistossa kuitenkin vain kolmessa jutussa yhteensä 12 kertaa (*”Charles Friedek voitti kolmiloikan, kisa elämän kilpailukentillä jatkuu”* IL 27.8., *”Eri rodut menestyvät eri lajeissa”* IL 28.8., *”Yago, kuin härkä!”* IS 31.8.). Maininnoista yksi viittasi yleisesti valkoihoisiin amerikkalaisiin ja loput koskivat tumma- tai mustaihoisia. Nimeltä mainitut henkilöt, joiden tumma ihonväri kerrottiin, olivat kolme amerikkalaista, yksi ranskalainen ja yksi saksalainen.

Amerikkalaisuus ja eurooppalaisuus mielletään siis yhä ensisijaisesti valkoihoisuutena, jolloin siitä poikkeavien amerikkalaisten ja eurooppalaisten ihonväri on maininnan arvoinen. Toisin sanoen länsimaalaisen ihmisen oletetaan olevan valkoinen, jollei toisin ilmoiteta.

Sen sijaan esimerkiksi ruskeista tai keltaisista ei nykyään puhuta enää ollenkaan. Musta–valkoinen-erottelusta on tullut yleisesti hyväksytty vastakkainasettelu. Voidaan pohtia, kumpi tapa on parempi: niputtaa kaikki joko mustiin tai valkoisiin, vai eritellä ihonvärejä maalikartan tavoin. Nykyinen tapa vaieta ihonväristä on sikäli eettinen, että sillä tavoin voidaan viestittää ihonvärin merkityksettömyyttä. Sillä on korkeintaan ulkonäöllistä merkitystä, mutta se ei kerro mitään henkilön luonteesta tai kyvykkyydestä.

Toisaalta musta–valkoinen-jakoa voi pitää poliittisena kannanottona. Vastakkain asetetaan nimenomaan mustat ja valkoiset. Tämäkään ei ole arvovapaa jako, sillä sen historiallinen painolasti on aina mustasta orjuudesta ja apartheidista lähtien valtava. Vaikka maanosia ei enää voidakaan jakaa tiukasti mustiin ja valkoisiin, rikas Länsi-Eurooppa ja Pohjois-Amerikka assosioituvat edelleen valkoisina ja köyhä Afrikka mustana maanosana. Kyse ei siis ole vain ihonväristä, vaan asemasta maailmassa.

Sevillan vuoden 1999 MM-kisoja koskevissa iltapäivälehtien jutuissa ihonväriä ei juurikaan mainita osin siksi, että jutun vieressä oleva värikuva

kertoo, mistä on kyse. Jotkut urheilijat ilmeisesti myös oletetaan niin tunnetuiksi, ettei heidän väriään tarvitse kertoa erikseen. Toisaalta ihonvärin maininnat ovat vähentyneet, koska asia ei ole enää samalla tavalla kiinnostava kuin ennen. Toiseus ei enää ilmene yhtä itsestään selvästi ihonvärinä. Silti silloin kun väri on kerrottu, useimmiten kyse on musta- tai tummaihoisesta.

Ihonväriä ei kuitenkaan tarvitse aina ilmaista suoraan, jos sen voi kertoa esimerkiksi metaforana. Jutussa ”*Samuli Vasala lähteekin marjaan?*” (IS 25.8.) kerrotaan, miten Vasala oli saanut ohjeita valmentajaltaan Kari Sinkkoselta ennen 5000 metrin karsintaa:

- *Mene marjaan!*
- *Poimi niin monta mustaa marjaa kuin ehdit, se on ainoa järkevä tapa, Sinkkonen sanoi.*

Mitä valmentaja ohjeellaan tarkoitti, se jätetään aluksi lukijan itse arvailtavaksi. Vasta jutun viidennessä kappaleessa valmentajan kehoitus saa epäsuoran selityksen: ”*Samulin erässä on 19 juoksijaa ja heistä yhdeksän tulee Afrikasta*”.

Valmentaja (ja valmentajaa siteeraava toimittaja) viittaavat mustilla marjoilla siis afrikkalaisiin juoksijoihin, joita Vasalan on ”poimittava” eli ohi-tettava niin monta kuin ehtii menestyäkseen kisassa. Jutussa ei kertaakaan mainita suoraan kenenkään ihonväriä, kuten korrektia onkin, mutta asia ilmaistaan kuitenkin metaforana. Jutun ja ennen kaikkea sen vitsikkyyden ymmärtäminen vaatii sitä taustatietoa, että suomalainen Vasala on valkoihoi-nen ja afrikkalaiset usein mustaihoisia. Kyseessä on siis sisäpiirin juttu ”meistä valkoisista” ja ”niistä mustista”.

Millaisia sitten ovat ”mustat marjat”, joihin valmentaja viittaa? Lukijan mieleen nousee kuva samanvärisistä, liki samankokoisista ja samanmuotoi-sista marjoista, joita on mahdollon erottaa toisistaan ja jotka ovat vaihdetta-vissa keskenään. Rinnastamalla marjat ja juoksijat valmentaja vetoaa käsi-tykseen, joka meidän valkoisessa kulttuurissamme vanhastaan on: mustaihoi-sia on vaikea erottaa toisistaan.

Vain yksi afrikkalaisjuoksija on jutussa nimetty, hän on 5000 metrin maailmantilaston ykkönen Haile Gebrselassie. Hän tosin ei osallistunut Sevillan 5000 metrille, eikä hän tarkkaan ottaen ole musta ihonväriltään. Ne juoksijat, joihin valmentaja Sinkkonen viittaa, jäävät nimettömiksi.

Blomqvist (1996, 143, 145, 147) on selvittänyt, miten pakolaisjutuissa pakolaiset esitetään usein kollektiivisina ryhminä, jopa luonnonilmiöiden kaltaisina pakolaisaaltoina, -virtoina ja -tulvina. Näin pakolaisten yksilöllisyys häviää ja heistä muodostuu kasvoton massa, jonka yksittäiset alkiot eivät ole tärkeitä. Tällöin myös inhimillisuus jää taka-alalle.

Kaikkien Afrikan mantereiden urheilijoiden niputtaminen afrikkalaisiksi häivyttää silmistämme Afrikan mantereiden monien kansojen erot. Näemme eroja Euroopan sisällä, kutsumme eurooppalaisia kansojen nimillä ja jaamme mannerta pienempiin, toisistaan jossain määrin eroaviin kulttuuripiireihin (Pohjola, Etelä-Eurooppa, Keski-Eurooppa). Sen sijaan Afrikka näytetään yhtenäisenä mantereena, jonka asukkaat ovat vain ”mustia afrikkalaisia”, nimettömiä, kasvottomia ja piirteettömiä.

Mustuudellakin on kuitenkin vivahteensa. Kaikkia mustaihaisia ei yksiselitteisesti, joka tilanteessa, arvioida Toisina. Toiseus on ennen muuta ei-länsimaalaisuutta. Siten yhdysvaltalainen mustaihoinen urheilija voidaan joissain tilanteissa kokea jopa yhtenä ”meistä”: tummaihoisen kuulantyyöntäjä C.J. Hunter mainitaan esimerkkinä (afrikkalaisperäisen) vahvan ja nopean ihmistyyppin yhdistämisestä (eurooppalaisperäiseen) huippuvalmennukseen teknisesti vaativassa lajissa (IL 28.8.). Pikajuoksija Maurice Greenen kuvauksessa (IL 23.8.) korostuvat monet samat piirteet kuin keihäänheittäjä Aki Parviaisessa (IL 30.8.): kova työnteko, vakava asenne urheiluun, henkinen ja fyysinen vahvuus, aggressiivisuuskin (”– *Vain kultaa kelpaa, ilmoitti Aki Parviainen...*” Greenelle ”*voittamisen tahto on elämisen ehto*”).

Sen sijaan afrikkalainen mustaihoinen ei voi olla ”yksi meistä”. Hänen taakkanaan on moninkertainen toiseus: musta ihonväri, ei-länsimaalaisuus sekä Afrikkaan liitetty köyhyys. Hän on kaukana ”meistä” niin ulkoisesti, maantieteellisesti kuin elintasoltaankin ja siten etnisessä hierarkiassamme alimmalla askelmalla.

Lahjakas Afrikka – taitava Eurooppa

Sytä musta- ja valkoihoisten urheilijoiden eroihin ja erilaisiin menestymismahdollisuuksiin on etsitty biologiasta ja ihmisen perimästä. Jutussa ”*Yleis-*

Mit jatkaja Gerson Greco voitti Brasilian kulta- ja hopea-voittoa. Hän voitti maan kulta- ja hopea-voittoa 200 metrin korvauslaukauksessa. Hän voitti maan kulta- ja hopea-voittoa 200 metrin korvauslaukauksessa ja kultaa ja hopeaa maan kulta- ja hopea-voittoa 200 metrin korvauslaukauksessa.

voitti 200 metrin korvauslaukauksessa. Hän voitti maan kulta- ja hopea-voittoa 200 metrin korvauslaukauksessa. Hän voitti maan kulta- ja hopea-voittoa 200 metrin korvauslaukauksessa.

Nigeriläinen Francis Obikere voitti kultaa ja hopeaa 200 metrin korvauslaukauksessa. Hän voitti maan kulta- ja hopea-voittoa 200 metrin korvauslaukauksessa.

Judoka miesten karsinta voitti ja hopea-voittoa. Hän voitti maan kulta- ja hopea-voittoa 200 metrin korvauslaukauksessa.

Uppa ja Ingberg rentoina finaaliin

Yleisurheilussa myös kulttuurieroja

Eri rodut menestyvät eri lajeissa

Olti vaikea kuvitella MM-kisojen mitalistikoille etnopolitiasta kuultuuntyöntäjä tai suomalaisia pikajuoksijia. Eri rodut ja -tyypit sopivat eri lajeihin, mutta yleisurheilussa jylhät väimäkkäinä myös kulttuurierot. Esimerkiksi teknisesti vaikeita lajeja ei juurikaan harjoitella kehityksessä.

Tällä hetkellä yleisurheilun on Afrikan poliisi- ja läänin valta-alueilla. Eri rodut ja tyypit sopivat eri lajeihin, mutta yleisurheilussa jylhät väimäkkäinä myös kulttuurierot. Esimerkiksi teknisesti vaikeita lajeja ei juurikaan harjoitella kehityksessä.

Yhdysvalloissa ja muissa kehittyneissä maissa yleisurheilun on Afrikan poliisi- ja läänin valta-alueilla. Eri rodut ja tyypit sopivat eri lajeihin, mutta yleisurheilussa jylhät väimäkkäinä myös kulttuurierot. Esimerkiksi teknisesti vaikeita lajeja ei juurikaan harjoitella kehityksessä.

C.J. HUNTER on maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

JENNIFER JONES on maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Juha JAAKKOLA

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Brasilian h...

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

Maailman nopein ja nopein yleisurheilun ykköskilpailijaksi.

urheilussa myös kulttuurieroja. Eri rodut menestyvät eri lajeissa” (IL 28.8.) otsikon ja ingressin rotu- ja kulttuurieromaininnat viittaavat paitsi biologisen rasismien käsityksiin rotujen erilaisista kyvyistä, myös kulttuurirasismien käsityksiin kulttuurierojen merkityksestä ihmisten kykyjen erottelijoina:

Olisi vaikea kuvitella MM-kisojen mitalikorokkeelle etiopialaista kuulantyyöntäjää tai suomalaista pikajuoksijaa. Eri rodut ja –tyypit sopivat eri lajeihin, mutta yleisurheilussa jylläävät voimakkaina myös kulttuurierot. Esi-merkiksi teknisesti vaikeita lajeja ei juurikaan harrasteta kehitysmaissa.

Pohjois- ja itäafrikkalaisten menestystä kestävyysjuoksussa selitetään heidän kevyellä ruumiinrakenteellaan, joka ”on kuin tehty kestävyysjuoksuun”. Myös kenialaisten todetaan kuuluvan ”näihin hentoihin ja väsymättömiin kilometrineliijöihin”. Vastaavasti Länsi-Afrikasta kirjoittaja löytää ”lihaksistoltaan voimakkaampia ja raskastekoisempia” ihmisiä, ja siksi sieltä hänen mukaansa tuleekin niin paljon hyviä pikajuoksijoita.

Myös tummat amerikkalaiset ovat pohjimmiltaan samalta alueelta, koska orjalaivat hakivat lastinsa nimenomaan Afrikan länsiosista. Maailman nopein nainen Marion Jones ja maailman nopein mies Maurice Greene ovat siten perimältään länsiafrikkalaisia.

Kirjoittaja tekee varsin pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä historiallisesta faktasta, että Amerikan musta väestö koostuu paljolti entisten afrikkalaisorjien jälkeläisistä. Jonesin ja Greenen perimä jäljitetään itsestään selvästi Länsi-Afrikkaan: todisteina ovat ihonväri ja nopeus. Itse asiassa kirjoittaja ei sano, että Jones ja Greene ovat nopeita, koska he ovat länsiafrikkalaista sukujuurta, vaan että Jones ja Greene ovat länsiafrikkalaista perimää, koska he ovat nopeita. Jonesin ja Greenen todellisella sukupuulla ei tässä päättelyketjussa ole merkitystä.

Kun amerikkalaisten pikajuoksijoiden perimä on jäljitetty Afrikkaan, USA:n kestävyysjuoksijoiden todetaan puolestaan lähes poikkeuksetta olevan valkoihoisia. Se sopiikin hyvin aiemmin luonnosteltuun teoriaan: parhaat kestävyysjuoksijat ovat pohjois- ja itäafrikkalaisia, mutta koska heitä ei ole aikoinaan viety orjiksi Amerikkaan, amerikkalaisen kestävyysjuoksun on ollut tyytyminen valkoisiin juoksijoihin. Valkoisten kestävyysjuoksijoiden perimää ei pohdita; he ovat vain amerikkalaisia, tummailhoiset taas länsiafrikkalaisperäisiä.

Mustaan toiseuteen liittyy siis kollektivisointi: afrikkalaisuus on aina mustuutta ja mustuus peräisin Afrikasta. Mustaihoisten yhdysvaltalaisurheilijoiden afrikkalaisia sukujuuria jäljitetään sukupolvien taakse, aina mustaan orjuuteen ja Afrikan siirtomaa-aikaan saakka. Kaikki mustaihoiset ovat siten aina ja ikuisesti palautettavissa afrikkalaisiksi. Muutama sata vuotta Amerikan maaperällä ei vielä tee mustasta täysin amerikkalaista, sen sijaan valkoihoisten amerikkalaisten eurooppalaisilla juurilla ei spekuloida. Osasyynä lienee se, ettei perimää pidetä yhtä tärkeänä selittäjänä valkoihoisten ruumiillisten ja henkisten ominaisuuksien kuin mustaihoisten ominaisuuksien kohdalla.

Edellä kuvattuja perimäselityksiä seuraava väliotsikko ”Euroopassa osataan tekniikka” tekee samalla selväksi, missä tekniikkaa ei osata: Afrikassa, missä ruumiinrakenne määrää, kuka pärjää. Kun tekninen taituruus ja vaikeiden asioiden opettelu liitetään Eurooppaan, se kiistetään muilta ja samalla kielletään perimän merkitys eurooppalaisessa urheilussa:

Euroopassa ei niinkään puhuta yksittäisistä huippuyksilöistä eikä ihmistyypeistä kuin muiden mantereiden yleisurheilussa. Meidän mantereemme urheilijat ovat perinteisesti menestyneet teknisesti vaativimmissa lajeissa, kuten seiväshypyssä ja keihäänheitossa.

Stuart Hallin (1999, 166–168) Luonto (musta) – Kulttuuri (valkoinen) -jaon mukaisesti asia yksinkertaistetaan ruumiin ja tiedon eli järjen vastakaisuudeksi. Jutussa mustat, niin afrikkalaiset kuin amerikkalaisetkin, ovat osa Luontoa, he ovat perimältään nopeita ja väsymättömiä. Euroopassa sen sijaan ruumiinrakenteilla ei ole väliä eikä menestys riipu ihmistyypeistä: eurooppalaiset (eli valkoihoiset) harrastavat teknisesti vaativampia lajeja ja heillä on perinteitä vaikeiden asioiden opetteluun. Näin eurooppalaiset liitetään Kulttuuriin. Henkiset ominaisuudet ovat osa eurooppalaisuutta, ruumiillisuus taas afrikkalaisten ja mustien määräävin piirre.

Jutun neljässä kuvassa esiintyvät Haile Gebrselassie, Marion Jones, C.J. Hunter ja Sergei Bubka. Kuviin on siis koottu esimerkit kaikista jutussa kuvatuista urheilijatyypeistä. Kuvateksteissä todetaan:

Haile Gebrselassie on rakenteeltaan ihanteellinen kestävyysjuoksija, kuten itäafrikkalaiset yleensäkin.

Marion Jones kuuluu tummana amerikkalaisena ihmistyyppiin, jonka perimä on läntisessä Afrikassa. Siellä ihmiset ovat lihaksikkaita ja nopeita.

C.J. Hunter on esimerkki vahvan ja nopean geeniperimän yhdistämisestä huippuvalmennukseen.

Sergei Bubkassa kiteytyy eurooppalainen tekninen taituruus vaikeassa lajissa.

Kuvateksteissä tehdään päätelmiä siis vielä leipätekstiäkin suorasukaisemmin: ei vain itäafrikkalaisilla kestävyysjuoksijoilla, vaan itäafrikkalaisilla yleensä on ihanteellinen rakenne kestävyysjuoksuun, läntisessä Afrikassa kaikki ihmiset ovat nopeita, kun taas eurooppalaiset ovat teknisesti taitavia.

Mustat muskelit ja valkoinen äly

Stereotypiat elävät vahvoina etnisten ryhmien kuvauksissa. Ne vaikuttavat havaintoihimme ja puheisiimme usein niin ettemme sitä itse edes huomaa. Juuri siinä on niiden vaarallisuus: emme välttämättä erota, mitkä ovat stereotyyppioita, mitkä puhtaasti omiin kokemuksiimme perustuvia havaintoja. Esimerkiksi mustaihaisia miehiä tyypittelevä sambo–macho-stereotyyppiapari, johon Hall viittaa (1999, 177, 198–199) oli hyvin edustettuna myös Sevillassa.

Ilta-Sanomien kokoamat raati listasi kisojen kauneimpia urheilijoita jutussa ”*IS:n naisraati äänesti Sevillan seksikkäimmän miehen: Yago, kuin härkä!*” (IS 31.8.):

Äänten hajonta oli melkoinen, mikä kertoo naisten laajasta, moniarvoisesta ja sivistyneestä miesmausta. Yksi tykkää mustasta muskelista, toinen älykkästä pilkkeestä silmässä. Sitäkin näet havaittiin.

Näin asetetaan vastakkain mustat muskelit (Luonto) ja (valkoinen) älykkyys (Kulttuuri). Kun yksittäisten urheilijoiden ominaisuuksia listataan, niin mustat kuin valkoisetkin saavat osansa luonnosta ja kulttuurista, eli henkisistä ja ruumiillisista ominaisuuksista:

1. Yago Lamela, Espanja: Espanjalainen härkä. Ihana, ei liian latino.
2. Colin Jackson, Iso-Britannia: Ihana eksoottinen sekoitus. Ilveksen näköinen, villi ja ihmeellinen tyyppi. Ei liian lihaksikas, silmä lepää. Hyvä perse.
3. Harri Haatainen, Suomi: Itsetietoinen. Söpö poika.

4. Matti Närhi, Suomi: Mies täynnä nuorta alkuvoimaa. Mielenkiintoinen reisi.
5. Michael Johnson, USA: Paras kroppa. Trimmi body. Upeampaa katsottavaa kuin pitkän matkan ruipelot.
6. Maurice Greene, USA: Kielimiehiä. Jumalainen vartalo, sympaattinen olemus, fiksut puheet.
7. Maksim Tarasov, Venäjä: Pumpulinen pehko ja älykäs katse.
8. Erki Nool, Viro: Vakaa, määrätietoinen, ihana, osaa kaikkea.
9. Jean Galfione, Ranska: Komein.
10. Henrik Dagård, Ruotsi: Ihanat, pohjoismaisen raikkaat piirteet. Sopu-suhtainen kroppa.
11. Norberto Tellez, Kuuba: Seksikkäin.
12. Valentin Kononen, Suomi: Näistä edes jotenkin älykkään oloinen. Älykkyshän on seksikkyyttä.
13. Arsi Harju, Suomi: Mörrikkä, kiva punainen parta.
14. Svetla Dimitrova, Bulgaria: ”Söötti, kultturelli prinssi Rohkea –tukka, lihaksikas, muttei iso... hei, onkse nainen???!!”

Kun mustaihoisten miesten luonnehdintoja jutussa yhdistää ruumiillisuus, valkoiset miehet esitetään sekä tekstissä että kuvissa toimeliaina ja turvallisina: Haatainen on söpö poika, Tarasovilla on pumpulinen pehko, Nool on ihana, Henrik Dagårdilla on pohjoismaisen raikkaat piirteet ja sopusuhtainen kroppa, ”mörrikkä” Arsi Harjulla on kiva punainen parta. Valkoisten miesten seksikkyysskin ilmenee lähinnä alkuvoimana ja älynä (”älykkyyshän on seksikkyyttä”), kun se mustilla miehillä piilee lihaksissa, ”hyvässä perseessä” ja ”trimmissä bodyssa”. Kuvion rikkoo Matti Närhi, jonka kuvaus sopisi myös mustaihoisen miehen kuvaukseksi stereotyyppien valossa.

Kuvitus tukee tekstin luonnehdintoja. Mustien miesten ylistetyt lihakset ovat kuvissa hyvin esillä, kun taas valkoiset miehet on kuvattu kesken toiminnan; Matti Närhi karjuu ”alkuvoimaisena”, kädet nyrkkiin puristuneina. Myös Erki Nool karjuu kasvokuvassaan. Maksim Tarasovista on hymyilevä kasvokuva, joka vaikuttaa kentällä otetulta; Tarasov katsoo kameran ohi toinen käsi koholla ”pumpulinen pehko” hulmuten. Vain Yago Lamela poseeraa kameralle, mutta hänkin ilmeisesti palkintopallilla: totiset kasvot katsovat kameran ohi ja kuvassa näkyy kaulassa roikkuvaa mitalia pitelevä käsi.

Lehden samalla aukeamalla listattiin myös naisia otsikolla ”*Seksipommeja joka makuun*” (IS 31.8.). Naisten luonnehdinnat koskevat vain ulkoisia ominaisuuksia, ainoastaan norjalaisesta Trine Hattestadista todetaan hänen olevan sympaattinen.

Ihonväri mainitaan koko lehtiaineistossani harvoin ja esimerkiksi koimeimpia miehiä listanneessa jutussa sitä ei mainittu kertaakaan. Sen sijaan ranskalaisesta Christine Arronista kerrotaan ihon- ja hiustenväri. Se selittyy Arronin vaaleiden hiusten ja tumman ihonvärin kontrastilla.

Jutussa bulgarialaisen Svetlana Dimitrovan olemukseen liitetty miesmäisyys liitetään samalla kaikkiin itäeurooppalaisiin naisurheilijoihin:

Bulgarian pika-aituri Svetlana Dimitrova kaubistutti kollega Ludmila Engquistia niin, että ruotsitar kutsui Svetlanaa hirviöksi. Panettelevaa puhetta! Miesmäinen olemus ja maltillinen parrankasvu kuuluivat Itä-Euroopan naisurheilijoiden jokamiehen oikeuksiin jo Varsovan liiton kultavuosisista.

Miesmäisyyttä löytyy myös mosambikilaisesta Maria Mutolasta, jota naisten listan ainoana verrataan eläimeen.

Mosambikin puolimaileri Maria Mutola olisi voinut menestyä myös näyttelämällä pääosan elokuvassa Sumuisten vuorten gorillat.

Mutolasta ei ole kuvaa, mutta elokuvia tuntevalle on selvää, että häntä verrataan nimenomaan gorilloihin, ei elokuvan naispääosanesittäjään, valkoihoiseen Sigourney Weaveriin.

Hän sopii vahvoista naisista pitävälle, eikä vahvuus nyt ole pelkästään henkistä laatua.

Erilaisiin eläimiin vertailu edellyttää meiltä tietoa kyseisistä eläimistä, niiden ulkomuodosta ja käytöksestä sekä ennen kaikkea niiden asemasta ja symbolisesta merkityksestä kulttuurissamme, muutenhan kaikki eläinvertauokset olisivat yhtä käsittämättömiä. Kissa-eläimet ovat notkeita, nopeita ja kauniita petoja (Colin Jackson) ja härkä on miehisen seksuaalisuuden symboli (Yago Lamela). Gorillat taas ovat suuria, vahvoja, pelottavia ja monen mielestä myös rumia. Koska gorilla ei kuulu niihin eläimiin, joihin naisia tavallisesti verrataan, Mutola on siis gorillamaisuutensa myötä myös miesmäinen.

Mosambikilainen Mutola on listan ainoa ulkoeurooppalainen. Naiskauheus rajautuu siis jutun mukaan maantieteellisesti vielä selvemmin kuin mieskauneus.

Hassut mustat miehet

Yksi keino toiseuttaa on Itseen nähden erilaisen lapsellistaminen. Sen myötä lapsellistamisen kohteelta riistetään kaikki vastuulliset ominaisuudet ja sitä kautta mahdollisuus vallankäyttöön. Lapsellistetun rinnalla Itse näyttäytyy vastuullisena ja järkeväenä vallanpitäjänä, aikuisena. Stereotypia alati iloisesta sambosta on suomalaisellekin lukijalle tuttu tiedotusvälineistä, mainoksista ja viihdeohjelmista.

Myös Sevillasta löytyi joukko hassuja mustia miehiä. Jutussa ”*Kenia jubli kaksoisvoittoa*” (IL 24.8.) kerrotaan estejuoksun finaalista ja siinä mukana olleesta Kenian joukkueesta, joka saavutti siis kisassa kaksoisvoiton. Voiton

vei Christopher Koskei, jonka aiempaa esiintymistä Göteborgin MM-ki-soissa vuonna 1995 kuvattiin seuraavasti:

Tuolloin hän ihastutti alkeellisella tekniikallaan, huikealla loppukirillään ja yltiöpäisellä taktiikallaan - kaiken lisäksi hän juoksi paljain jaloin, koska ei ollut tottunut piikkareihin.

Ruotsalainen iltapäivälehti lahjoitti kyseisen MM-finaalin jälkeen Koskeille parin tossuja:

Kansa hurautti Koskeihin lopullisesti, kun hän lupasi edustaa jatkossa Ruotsia, jos ruotsalaiset antavat hänen äidilleenkin uudet lenkkittossut.

Kansan suosio ei kuitenkaan tuolloin taannut Koskeille voittoa, ja toimittajalla on teoria, miksi huikean loppukirin mies jäi lopulta hopealle:

Göteborgissa Koskei ihastui itsekin pellen rooliinsa, jopa liiaksi. Hän jäi tavaramerkkinsä eli finaalijoukon hännillä uinailemisen takia Moses Kiptanuin jälkeen hopealle.

Jutussa kuvataan varmaankin täysin totuudenmukaisesti kisatapahtumia, mutta samalla rakennetaan Koskeista kuvaa, jota jutussa nimitetään ”pellen rooliksi”. Osoituksena Koskein pellemäisyydestä on jutussa kuvattu tossu-episodi, joka sekin oli varsinaisesti ruotsalaisten alulle panema. Koskein käytöstähän olisi voinut tulkita myös niin, että hän olikin ironinen, aikuinen mies, jonka ”äidille tossut” -kommentti oli piikki ylihuolehtivia ruotsalaisia kohtaan. Voihan tossuttomuus olla myös tietoinen valinta. Oliko Koskeilla Sevillassa tossut, sitä juttu ei kerro.

”Pepsodent-hymy on vain naamio Kipketerille” (IS 25.8.) esittelee toisen mustan, nyt Tanskaa edustavan miehen, joka menestyksen ohessa esitellään lapsellisena, sambo-stereotypian kaltaisena:

Maailman parhaan puolimailerin lehdistötilaisuus on hassunkurinen tapahtuma. Wilson Kipketerille tilaisuus on suurta leikkiä...

Wilson Kipketerin leveä hymy paljastaa hammasrivin, josta tahnahtailija maksaisi maltaita.

Tossuvalmistaja Puma järjesti suurelle pojalleen Sevillassa kansainvälisen mallin tiedotustilaisuuden, jota 800 metrin ME-mies ja kaksinkertainen maailmanmestari piti kuin suurena leikkinä.

Lehdistötilaisuudesta teki toimittajan mielestä hassunkurisen Kipketerin tapa vastata kysymyksiin lyhyesti ja vältellen tyyliin:

Mitä teet ennen kilpailua?

– En voi kertoa, mitä teen ennen kilpailua.

Tiedotustilaisuus etenee samaan malliin alusta loppuun. Kipketer on ystävällinen, mutta vähäsanainen. Toimittaja toteaaakin, ettei kenellekään jää epäselväksi, että Kipketer puhuu mieluiten juoksemalla. Jutussa ei kerrota, mitä kieltä tilaisuudessa käytettiin ja miten hyvin Kipketer sitä itse osasi.

Kun tossuvalmistaja Puman järjestämää tiedotustilaisuutta kuvataan ”kansainvälisen mallin tilaisuudeksi”, halutaanko sillä korostaa, ettei Kipketer oikein osannut arvostaa tilannetta pitäessään sitä suurena leikkinä, vai pidetäänkö sitä Puman ylireagointina, kun se järjesti juuri Kipketerille kansainvälisen mallin tiedotustilaisuuden? Kansainvälisiä kun lienevät suurin osa MM-kisojen tiedotustilaisuuksista.

Kipketerin persoonasta luodaan kaiken kaikkiaan hymyilevä, mutta huolimaton ja lapsellinen vaikutelma; hän sairastui malariaan laiminlyötyään lääkityksen, sopeutui huonosti Tanskaan, kiukutteli valmentajille ja löysi parhaat ystävät afrikkalaisten pikkurikollisten parista.

Hän näytti jo heittävän lahjansa menemään...

Mustan miehen pelastajaksi löytyi lopulta valkoinen mies, kun Kipketerin otti valmennettavakseen puolalainen, valmentajalegendaksi kutsuttu Slawomir Nowak, joka sai hänet motivoitua kovaan treenaamiseen.

Kipketerin lapsellisuus ja huolimattomuus sopivat sambo-stereotypiaan, mutta ne ovat kuitenkin vain vaikutelma, naamio, kuten toimittajakin totea:

...Kipketerille hymy on vain suojanaamio. Hän on täysi arvoitus yleisurheilumaailmalle, vanhalle kotimaalleen Kenialle ja uudelle kotimaalleen Tanskalle.

Jotain toimittaja on saanut selville. Naamion takana piilee monipuolinen ja menestyvä, hyvinkin aikuinen mies: kaksinkertainen maailmanmestari ja maailmanennätysmies, ”maailman paras puolimaileri”, joka asuu

Kööpenhaminan viskivyyöhykkeellä, varakkaiden asuinalueella, on verotusyistä kirjoilla Monacossa, seurustelee tanskalaisen naisen kanssa ja toimii itse omana managerinaan.

Monitulkintainen Kirwa

Sopivasti valituilla sitaateilla luodaan hieman lapsekasta vaikutelmaa Suomea edustavasta, kenialaissyntyisestä Wilson Kirwasta. Kirwa on menestynyt Suomen tasolla, mutta kansainvälinen menestys on vielä saavuttamatta. Toimittajien suhtautuminen Kirwaan oli Sevillan kisoissa kuitenkin toiveikas ja kannustava. Niin Ilta-Sanomissa kuin Iltalehdessäkin kiitellään Kirwan suoritusta voitokkaan 800 metrin alkuerän jälkeen. Kun flunssasta kärsinyt mies sitten karsiutui välierissä, hän sai silloinkin ymmärrystä osakseen (*”Henki ei kulkenut”*, IL 28.8.):

*Kirwa, 24, juoksi kolmesta välierästä selvästi kovimmassa...
...finaalipaikka olisi edellyttänyt Kirwalta omaa ennätysaika.*

Kirwa on kuitenkin selvästi erilainen urheilija Suomen joukkueessa, mitä korostetaan lainaamalla hänen hapuilevaa suomen kieltään, joka huvittaa suomalaistoimittajia. Jutussa *”Kenialaiset pelkäävät Suomen Kirvaa”* (IL 26.8.) kerrotaan Kirwan tiedotustilaisuudesta, jossa hän lyhyesti kertoi tunnelmistaan ennen 800 metrin alkueriä. Jutun kuvituksena on kasvokuva hymyilevästä Kirwasta.

*Wilson Kirwa (kuvassa) sai taas eilen totiset suomalaistoimittajat hymyilemään. Hän tokaisi heti lehdistötilaisuuden alussa haluavansa puhua sekä suomea että englantia. Tuloksena oli lauseita, joissa esiintyi hauskaasti joku-
nen suomenkielinen sana englanninkielisissä lauseissa, kuten esimerkiksi
”They are very hermostunut”.*

Seuraavana päivänä Ilta-Sanomien kertoo: *”Wilson Kirwa voitti eränsä”* (IS 27.8.). Jutun alussa todetaan ”suomalaistuneen kenialaisjuoksijan” tarjonnan Sevillan vähälukuiselle suomalaisyleisölle ”hienoa herkkua” voittamalla 800 metrin eränsä. Kirwa kuvataan jälleen iloisesti hymyileväksi ja toimittaja siteeraa häntä seuraavasti:

– *Oli kova, ei helppo. Minä olin rohkea. Ei ongelmia. Hyvä tulee, nähdään, tyhjensä Wilson suomalaista sanavarastoon.*

Toimittaja todistaa kahteen otteeseen Kirwan ymmärtäneen tilanteensa oikein ja puhuvan asiaa:

Aina iloisesti hymyilevä Wilson lisäsi eränsä jälkeen vielä pari senttiä leveyttä suupieliinsä ja syytä olikin.

Kirwan analyysi omasta juoksustaan oli oikea.

Toimittajat käyttävät hyvin harvoin lähteen puheita stilisoimatta niitä ensin kirjakieleksi. Kun sitaatit esitetään puhekielenomaisina, silloin tarkoitus on yleensä korostaa jotakin seikkaa, esimerkiksi puhujan murretta, ikää tai yhteiskunnallista asemaa. Kirwa-jutuissa hänen kenialaistautansa tehdään selväksi muutenkin, mutta kielen keinoin vahvistetaan Kirwan ulkomaalaisuutta ja toiseutta. Viittaamalla toistuvasti Kirwan iloiseen hymyyn ja hauskoihin puheisiin toistetaan ikivanhaa stereotypiaa lapsekkaan iloisesta mustasta miehestä.

Kun toimittaja sitten kuitenkin yhden sitaatin verran stilisoi Kirwan puhetta jutussa ”*Kenialaiset pelkäävät Suomen Kirvaa*” (IL 26.8.), vaikutelma on aivan toinen. Kirwalta on ilmeisesti kysytty hänen mielipidettään muista kenialaisjuoksijoista, jotka ovat ”*ihmetelleet Sevillassa, kuka Wilson oikein on*”. Tähän hän vastaa:

–Tottakai tiedän Kenian juoksijat, koska he ovat maailman huippuja. He taas eivät voi vielä tuntea minua, mutta kuulevat kyllä minusta tulevana vuosina, Kirwa usko.

Tietenkin juoksija tuntee oman lajinsa maailman huiput. Tyhmiäkö se toimittaja kyselee? Yksinkertaiset vastaukset antavat vastaajasta yksinkertaisen vaikutelman, vaikka todellinen yksinkertaisuus piilisiikin toimittajan kysymyksessä.

Toisaalta Kirwan kankean suomen kielen siteeraaminen antaa hänestä hellyttävän vaikutelman ja voikin osaltaan auttaa suomalaisyleisöä hyväksymään hänet Suomen edustajana: Kirwa opettelee suomen kieltä, mitä pidetään yhtenä tärkeimpänä suomalaistumisen kriteerinä. Hän on siis toisissaan suomalaistumisprojektissaan.

Siihen viitataan myös jutussa ”*Henki ei kulkenut*” (IL 28.8.):

Häntä huolestuttaa kuitenkin kansalaisuuden saanti. Hän on hakenut Suomen kansalaisuutta ja sen saaminen auttaisi hänet olympiajoukkueeseen. Kirwa on viihtynyt kolme viime vuotta Suomessa niin hyvin, että hän aikoo vaihtaa nimensäkin suomalaiseksi samalla, kun hän saa kansalaisuuden.

Suhtautuminen Kirwaa kohtaan on muutenkin kaikin puolin tuttavallista, häntä kutsutaan useaan otteeseen pelkällä etunimellä.

Kirwan laji on perinteisesti ollut suomalaisille tärkeä ja menestyksekkäkin. Vuosia kestäneen aallonpohjan jälkeen Kirwa voidaan nähdä yhtenä suomalaisen juoksun pelastajana ja siksi hänet saatetaan ottaa avosylin vastaan nimenomaan urheilijana. Mutta ehdoitta se ei onnistu, mistä on osoituksena Kirwan nimen muuttaminen suomalaiseen muotoon. Lisäksi Kirwan kielitaito on toistuvasti huomion kohteena. Suomalaiseksi sankariksi halajavan on ensin muutettava mahdollisimman suomalaiseksi.

Ei tietenkään ole mitään salattavaa siinä, jos esimerkiksi Wilson Kirwa on iloinen ja ystävällinen ihminen. Mutta on syytä muistaa, että tietyt stereotyyppiset oletukset esimerkiksi juuri mustista miehistä ovat olemassa kulttuurissamme, ja ne ohjaavat paitsi tekstien laadintaa, myös niiden luentaa: hassut mustat miehet eivät jätä lukijaa rauhaan. Valitsemme ihmisten kuvauksiin siten helposti juuri niitä piirteitä, jotka sopivat tuntemiimme stereotyyppioihin, emmekä edes mieti vaihtoehtoja. Afrikkalaisjuoksijan tiedotustilaisuudessa voisi aivan hyvin istua myös harkitsevainen, pohdiskeleva ja miettelias musta mies.

Työn sankarit ja luonnon lahjomat

Suomalaisten asenteissa elää yhä vahvana käsitys ihmisroduista, jopa niiden ja varsinkin eri kulttuurien eriarvoisuudesta ja yhteensopimattomuudesta. Tietämys erityisesti Afrikasta on kokonaisuudessaan Suomessa varsin vähäistä tai ainakin yksipuolista. Se on paljolti niin sanotun kehitysmäärätysoinnin varassa (Horsti 1997, 105). Tiedotusvälineiden vastuu meilläkin vallitsevan Afrikka-kuvan luojina on siten erityisen suuri. Urheilussa afrikkalaisten, varsinkin juoksijoiden, menestys on kirkastanut köyhänä ja takapajuisena pidetyn maanosan kuvaa muualla maailmassa. Urheilujournalis-

missa on siten ollut mahdollista luoda positiivista kuvaa Afrikasta, kuten on tehtykin: mestarit saavat mestarin kohtelun myös urheilusivuilla.

Suomalaisessa etnisessä kuvastossa afrikkalaisuuteen liitetään yhä luonto. Siinä voi olla mukana romantisoivia sävyjä, jolloin afrikkalaisten luontoläheisyys on sitä harmoniaa luonnon kanssa, joka länsimailta puuttuu. Se tarkoittaa läheisempää suhdetta paitsi luontoon, samalla ehkä omaan ruumiiseenkin; onhan afrikkalaisjuoksijoiden menestystä selitetty silläkin, että sikäläiset lapset liikkuvat enemmän kuin korkean elintason laiskistamat ja pulskistamat läntiset ikätoverinsa. Afrikassa on siis vielä vallalla arvoja, jotka länsimaalaiset ovat unohtaneet.

Samalla kuitenkin läheinen suhde luontoon ja ruumiiseen tarkoittaa kaukaista suhdetta kulttuuriin ja järkeen. Afrikkalaisuuteen liitetään usein alkukantaisuus: kenialaisjuoksija saattaa juosta MM-finaalissa ilman tossuja (IL 24.8.). Afrikkalaisjuoksijan menestys on pitkälti luonnonlahja, hänet on kuin tehty kestävyysjuoksijaksi (IL 28.8.), kun taas eurooppalaisen urheilijan valmentautumisen taustalla on tieto ja tekniikka (IL 28.8.), eli kulttuuri.

Mustien voittojen arvoa voidaan vähätellä luonnollistamalla ne. Tarkoitän tällä kahta asiaa. Yhtäältä mustien menestys selitetään luonnonlahjoilla: luonto on antanut heille urheilussa tarvittavat ominaisuudet, kuin lahjana, ilman omaa ponnistelua tai ansiota. Toisaalta mustien menestyksestä tehdään luonnollista, jopa tavanomaista, jolloin siitä puuttuu urheiluviihteen tärkein elementti, dramatiikka. Viimeisten metrien taistelua ennen maaliviivaa ei synny kuin korkeintaan afrikkalaisten kesken: kenialaiset ovat tottuneet kolmoisvoittoihin (IL 24.8.); etiopialaisjuoksijalle 10 000 metrin voitto oli vain hölkkää (IS 25.8.); marokkolaisjuoksijalla oli aikaa heitellä lentosuukkojakin ennen maalia (IS 28.8). He nousevat voittajiksi kuin leikitellen. Ylivoima on toisaalta kiehtovaa, mutta ei pitemmän päälle kovin kiinnostavaa.

Suomalaiseen urheiluun ja varsinkin urheilusankaruuteen kuuluu kova työ, jopa kärsimys. Yhtäältä urheilijoiden pitäisi erinomaisuudellaan saavuttaa ylivoimaisia voittoja, mutta toisaalta ilman uhrautumista saavutettu voitto ei ole minkään arvoinen (Itkonen 1997, 14, 16).

Niinpä suomalaisurheilijoiden menestyksen näkeminen työvoittona ja afrikkalaisurheilijoiden suoritusten kuvaaminen vaivattomana leikittelynä ja menestyksen selittäminen luonnonlahjoilla, ruumiinrakenteella tai gee-

neillä, asettaa menestykset eriarvoiseen asemaan. Kovalla työllä saavutettu voitto on voitoista arvokkain.

Sevillassa suomalaissankariksi nousseen Aki Parviaisen via dolorosa kohti keihäskultaa on kuvaus kärsimyksen jalostavasta vaikutuksesta (IL 30.8.): Parviainen saavutti voiton vaikeuksien kautta, viimeisellä heitollaan. Hänen kerrotaan kokeneen urallaan pettymyksiä ja tappioita, mutta kasvanen nyt voittajaksi. Tie maailmanmestariksi vaati siten sekä fyysistä että henkistä kamppailua. Parviaisen voiton kuvaus nojaa niihin suomalaisiin sankariominaisuuksiin, joiden jo hetken aikaa pelättiin tyystin kadonneen. ”Kovin jätkä”, kuten otsikko Parviaista kutsuu, tuli taas kerran Suomesta ja näytti maailmalle.

Anna-Maria Pekkinen

Viesti valkoisesta vallasta välittyy verkossa

Tämän kirjan toisen luvun mukaan rasistien sanoma ei kantaudu koko kansan tietoisuuteen suomalaisten sanomalehtien välityksellä. Kun vierasvihaisien tahojen tekemisistä keskustellaan, äänessä ovat useimmiten viranomaiset ja erilaiset asiantuntijat. Internetissä sen sijaan myös rasistin sanalla on sijansa. Esimerkiksi skinheadit ovat hyödyntäneet tarjotun tilaisuuden ja julistavat vihaansa useilla sivustoilla aivan avoimesti.

Tässä artikkelissa tarkoitukseni on pohtia Internetin roolia rasististen aatteiden levittäjänä. Erityisesti keskityn suomalaisten skinheadien nettisivuihin. Pyrin vastaamaan muun muassa seuraaviin kysymyksiin: millaista rasistista materiaalia netistä löytyy? Keneen viha kohdistetaan? Mitä perusteluja skinheadit antavat toiminnalleen eli millä aatetta verkossa ”markkinoidaan”?

Internet antaa erilaisille ääriliikkeille uuden mahdollisuuden levittää mielipiteitään ympäri maailmaa. Myös skinheadeille netti on käytännöllinen väline, sillä se suo laajat käyttäjäkunnat ja lähes kontrolloimattoman vaikutuskanavan. Kotisivujen vieraskirjat paljastavat, että ne ovat erityisesti teini-ikäisten poikien ja tyttöjen kohtauspaikkoja. Esimerkiksi Huhtikuun ryhmä tarjoaa artikkeleiden, ”faktatiedon” ja viihteen lisäksi mahdollisuuden reaaliaikaiseen keskusteluun eli chattailuun. Materiaali on sen verran vakuuttavaa, että aatteesta kiinnostunut saattaaakin jossain vaiheessa muuttua skinhead-liikkeessä mukana olevaksi. Yksistään Huhtikuun ryhmän tuottamaa aineistoa kertyy tulostettuna useita satoja sivuja.

Sivujen käyttäjämääriä on vaikea arvioida, sillä ainoastaan Veri & Kunia -verkkolehti on pistänyt omalleen kävijälaskurin. Sen mukaan netti-

surffaajat olivat päätyneet sivuille lähes 60 000 kertaa vuoden 2002 tammi-kuun alkuun mennessä. Sanoma on siis selvästi löytänyt oman lukijakuntansa, ja Internetistä on tullut skiniaatteesta kiinnostuneiden kannalta tärkeä tiedonlähde. Tätä väitettä tukevat ainakin nimimerkit *Skinhead Oulusta* ja *Lepa*, jotka kertovat Huhtikuun ryhmän kotisivujen kohdassa Heräämisiä kuinka heistä tuli ”oikeita” rasisteja.

Mutta vasta tämän 4–5 vuoden nahkapäänä olemisen jälkeen olen alkanut herätä unesta, jossa vielä suuri osa valkoisista on. Yksi tekijä heräämiseeni on internet, se on yksi vahvimpia aseita tällä hetkellä, joten käyttäkää sitä ennenkuin siionistit asettavat uusia lakeja estääkseen pääsymme maailman laajuiseen verkkoon. (Skinhead, Oulusta)

Aatteen kannattajaksi olen siirtynyt hiljalleen viimeisten viiden vuoden aikana. Suurin syy lienee alati lisääntyvä mediasta pursuava propaganda, joka kehottaa rasisminvastaisuuteen, yli-suvaitsevaisuuteen sekä tasa-arvoon. Ihmisten mielet turrutetaan kenenkään huomaamatta kannattamaan pehmeitä ja heikkoja arvoja. (”Lepa”)

Vierasvihaisten tahojen mielestä on suuri vääryys, että heidän äänensä vaiennetaan suomalaisten sanomalehtien sivuilla tyystin. Skinheadit pitävät itseään uhreina, joihin syyttävä sormi kohdistetaan vain siksi, että he rakastavat omaa kansaansa. Internetistä löytyvien artikkelien mukaan valkoiset ovat tätä nykyä joutuneet jo vähemmistön asemaan omilla alueillaan. Media pitää ulkomaalaisten puolta ja rummuttaa alati monikulttuurisuuden ihanuutta, vaikka siinä ei pitäisi olla mitään kannattamisen arvoista. Vieraita vihaavat sen sijaan muistuttavat, että tärkeintä kaikista on huoli omasta kansasta, perinnöstä ja kulttuurista. Skinia ärsyttää se, että hän ei saa olla ylpeä rodustaan ja puolustaa sitä uhan edessä. Julkisuudessa esiin tuntuvat pääsevän ainoastaan vähemmistöjen kaltoin kohtelua käsittelevät uutiset, ja arjalaisia lukuun ottamatta kaikki muut saavat suosia avoimesti omaa rotuaan.

Materiaalia mielin määrin

Rasistista aineistoa on Internetissä mielin määrin, joskin sen löytäminen vaatii vähintään keskinkertaisia nettisurffaustaitoja. Kirjoitusten rasistisuusaste vaihtelee suomalaisuutta ylistävästä materiaalista (esimerkiksi eduskuntaan kuulumattomien oikeistolaisten puolueiden sivut) aina erittäin rasistiisiin skinisivuihin. Rasistien hengentuotteiden lukemiseen vaaditaan silti hieman nokkeluutta ja aiheen tuntemista. Eri hakupalvelut listaavat lukuisia linkkejä esimerkiksi skinhead-hakusanan avulla, mutta ne vievät tiedonjanoisen useimmiten tutkimusten tai lehtijuttujen pariin. Mutta kun yhdelle rasistiselle sivulle sattuu lopulta päätymään, löytää tällöin myös muita saman suuntaisia linkkivinkkejä niin meiltä kuin muualtakin. Verkoissa tosin viestitään myös sisäpiirien kesken, sillä joillekin sivuille pääsyä on rajoitettu: *you dont't have permission to access on this server* -lauselmaan törmää varsin usein. Tässä artikkelissa kuvailtua aineistoa kuitenkin pääsee lukemaan kuka tahansa nettisurffaaja.

Vierasvihainen materiaali näyttäisikin olevan netissä ehtymätön luonnonvara, josta suomenkieliset sivut ovat vain murto-osa. Amerikkalainen ihmisoikeusjärjestö Simon Wiesenthal Center löysi jo vuonna 1996 noin kaksisataa erilaisten rasististen ja äärioikeistolaisten järjestöjen kotisivua. Olettaisin määrän sittemmin reippaasti kasvaneen, sillä pelkästään suomalaisten sivuja on useita kymmeniä.

Tässä artikkelissa kuvaan materiaalia pääasiassa sellaisenaan kuin se oli verkossa luettavissa joulukuun lopussa vuonna 2000. Joissakin yhteyksissä täydennän esitystä kevään 2002 nettiaineistolla.

Tutkimani Valkoisen Vastarinnan ja Finvikingsien sivut on sittemmin poistettu, mutta samoihin tai saman sisältöisiin artikkeleihin on voinut tutustua muun muassa Huhtikuun ryhmän ja Veri & Kunnia -verkkojulkaisujen puolella. Tämä kertoo joko materiaalin kierrätyksestä tai siitä, että samat henkilöt joko kirjoittavat juttuja tai ylläpitävät useita eri sivuja.

Lainaukset, jotka olen ottanut suoraan kotisivuilta, merkitsen artikkelissa kursivilla. Käytän tekstejä sellaisenaan eli olen esimerkiksi jättänyt korjaamatta mahdolliset kirjoitusvirheet. Täydellä varmuudella en tosin voi sanoa, että sivujen ylläpitäjät kuuluvat aktiivisesti skinhead-liikkeeseen, sillä nettitoimintaan liittyy olennaisena osana anonyymius ja nimimerkkien taakse suojautuminen. Skiniys kuitenkin toistuu kotisivuilla säännöllisesti sekä sanoina, kuvina että symboleina kuten erilaisina hakaristeinä.

Skinhead – rasismien näkyvä kärki

Skinhead-alakulttuuri rantautui Suomen mantereelle 1980-luvun alussa, jolloin sillä oli takanaan Britanniasta alkanut yli kymmenen vuotta kestänyt matka. Suurelle yleisölle skinheadit tulivat tutuiksi tiedotusvälineiden kautta 1990-luvulla, jolloin pilottitakkeihin pukeutuneet skinit marssivat maihinnousukengissänsä lehtien palstoille ja televisiouutisiin. Alkunsa alakulttuuri kuitenkin sai jo vuosikymmeniä aiemmin Lontoon työväenluokan köyhimmästä ryhmästä, johon englantilaisen yhteiskunnan rakennemuutos osui rankimmin. Suomalaisen skiniyden synty puolestaan ajoittuu talouslaman vuosiin, ja se kehittyi yhteiskunnassa, jossa nuoret olivat pettyneitä poliittiseen järjestelmään turvata tulevaisuus. (Puuronen 2001, 11–15)

Korostettu maskuliinisuus ja kovuus ovat olleet alusta pitäen skinhead-alakulttuurin luonteenomaisia piirteitä. Sen jäsenet ovat kannattaneet avoimesti suvaitsemattomuutta, rasismia ja ongelmien ratkaisemista väkivallan avulla. Englantilaiset skinit hyökkäilivät siirtolaisia vastaan jo 1960-luvulla, sillä heidän uskottiin uhkaavan paikallisia yhteisöjä. Alkuvaiheessa liikkeessä oli myös pehmeämpi puolensa, joka ilmeni reggaen, skan ja rock steady'n kuuntelemisena. Skinheadit eivät samaistuneet ainoastaan valkoiseen työväestöön, vaan myös samassa asemassa oleviin mustiin siirtolaisiin ja kokivat olevansa ”valkoisia neekereitä”. Toiminta sai siirtolaisvihamielisiä piirteitä vasta 1970-luvun alussa, jolloin sopuisa rinnakkaiselo jamaikalaisien kanssa alkoi järkkäytyä. Ulkoasun suhteen tärkeimmät tekijät olivat käytännöllisyys ja yhtenäisyys; skinit tarvitsivat vaatteet, jotka eivät repeytyneet helposti tappeluissa. Kovat työfarkut, pilottitakit, teollisuuskengät ja henkselit täyttivät nämä tarpeet. Erityisesti kiillotetut kovakärkiset kengät olivat identiteetin merkki ja hyvä ase, sillä skinistä oli hyvin tärkeää pitää yllä ”pahan” ulkoasua. (Perho 2000, 10–12) Suomalaisten skinien tyyli on noudatellut tätä samaa kuosia, ja asujen ja erittäin lyhyen hiusmuodin lisäksi tatuoinnit ovat olleet tärkeä osa imagoa (Puuronen 2001, 14).

Skinheadit eivät ole meillä tai muuallakaan mikään yhtenäinen ryhmä. Suomesta löytyy äärioikeistolaisten White Power -skinien lisäksi ainakin varsin maltillisia oikeistolaisia ryhmiä sekä skinheadeja, jotka ovat kiinnostuneita musiikista politiikan sijaan. Skinit ovat eräänlainen rasismien näky-

vä yhteiskunnallinen kärki, sillä he kohdistavat väkivaltansa niihin ryhmiin, joita Suomessa muutoinkin vierastetaan ja syrjitään. Puhdas Suomi –tavoitetta julistavat skinheadit muodostavat rasismien kannalta marginaaliryhmän, joka tosin on uhka yksilön fyysiselle koskemattomuudelle. (Isaksson & Jokisalo 1998, 249)

Varsinaisesti liikkeeseen kuuluvien henkilöiden tarkkaa määrää ei tiedetä, mutta arvioiden mukaan heitä on Suomessa pari kolme sataa. Skiniryhmään voi kuulua muun muassa Helsingissä, Turussa, Joensuussa, Vaasassa ja Rovaniemellä. Esimerkiksi Veri & Kunnia -verkkojulkaisusta löytyy 45 skinheadin tai muiden aatteen kannattajien sähköpostiosoitteet yhteydenottoja varten. On kuitenkin hyvä muistaa, että samoja aatteita voi kannattaa ilman, että kuuluu aktiivisesti liikkeeseen ja sonnustautuu vaikkapa pillottitakkiin. Esimerkiksi Joensuussa rasistisia rikoksia ovat tehneet myös nuoret, jotka ovat aatteellisesti lähellä skinejä. He eivät kuitenkaan ole käyttäneet alakulttuuriin kuuluvia ulkoisia tunnusmerkkejä (Puuronen 2001, 21).

Erilaiset pilapiirroksot muodostavat ison osan skinheadien verkkosivujen kuvituksesta.

Asia-artikkeleita, Kalevala-kuvia ja häpeäpaalu

Omat kotisivunsa Internetiin ovat tämän vuosituhannen aikana koonneet muun muassa Pure White Warriors, Finvikings eli White Power Skinheads, Huhtikuun ryhmä, Valkoinen Vastarinta sekä Veri & Kunnia. Olen vierailut erilaisilla sivuilla vuoden 2000 syksystä lähtien, ja jo tänä aikana vaihtuvuus on ollut varsin vilkasta. Jotkut sivustot ovat lakanneet kokonaan olemasta ja tilalle on tullut uusia, toisia puolestaan on päivitetty muutamaaan otteeseen ja muutama on pitänyt saman kuosin koko ajan.

Materiaalin ”rasistisuusaste” vaihtelee varsin paljon alkaen isänmaallisesta hehkutuksesta ja päätynen muiden rotujen alemmuuden todistamiseen. Yleensä jo ensimmäinen sivu aukeaa tietokoneen ruudulle niin, että nettisurffaajan ei tarvitse arvailla, mihin hän on sattumalta tai tarkoituksella seilannut. Esimerkiksi Pure White Warriorin aloitussivun valokuvassa maininnoususaappaisiin sonnustautunut henkilö potkii maassa verissään maakaavaa mustaa miestä. Toinen odotuksia herättävä tapa on ennen varsinaista materiaalia näytölle ilmestyvä varoitusteksti, jossa kerrotaan pääpiirteisään mitä tuleman pitää ja kenen on suotava sivuilla saapua – for whites only. Samassa yhteydessä saatetaan todeta, että ylläpitäjät eivät välttämättä itse allekirjoita kaikkia sivuilla esiintyviä väittämiä.

Haluamme pitää Suomen 100% valkoisena. Me toimimme ainoastaan levittämällä tietoa näistä tärkeistä, jokaista valkoista suomalaista koskevista asioista, tietoa jolta vasemmistolainen nukkehallitus ja juutalaismedia pyrkii meitä kaikin keinoin suojelemaan, jotta vikuroimatta jatkaisimme kulkuamme tuhon tiellä.

Sivujen kuvitus koostuu pääasiassa erilaisista pilapiirroksista, kalevalahenkisestä kuvituksesta, historian merkkihenkilöistä, natsi-Saksaan liittyvistä symboleista sekä valokuvista, joissa skinheadit esittelevät tatuointiaan. Huhtikuun ryhmän sivuilta löytyy myös häpeäpaalu, johon ovat päässeet kuvansa kera ne suomalaiset julkisuuden henkilöt, jotka ovat esimerkiksi adoptoineet lapsen Suomen rajojen ulkopuolelta tai menneet naimisiin muunmaalaisen kanssa.

Suurin osa sivujen materiaaleista pitää kuitenkin sisällään erilaisia artikkeleja, joissa muun muassa kerrotaan kansallissosialismista ja nationalismista, paljastetaan ”totuuksia” antisemitismistä tai rotubiologiasta, esitellään sotahistorian merkkihahmoja ja sosiaalihuujauustapauksia. Useimmiten kirjoitukset ovat nimettömiä tai varustettu nimimerkillä kuten Ilmari Perkonas tai Norseraider. Valtaosa materiaalista on kuitenkin ulkomaisista lähteistä poimittuja, mutta suomeksi käännettyjä. Ilmeisesti tämän vuoksi erityinen huomio kohdistuu juutalaisiin ja Yhdysvaltojen tilanteeseen, jotka sinänsä saattavat tuntua osasta lukijoista kaukaisille asioille. Toisaalta artikkelien kautta luodaan näin kuva monikulttuurisesta uhkasta, joka saattaa minä hetkenä tahansa olla myös suomalaisten arkipäivää.

Muutamilla sivuilla myös annetaan neuvoja arkipäivässä elämiseen ja ohjeistusta siitä, kuinka aatetta voi parhaalla mahdollisella tavalla toteuttaa. Skinheadin tulee muun muassa tehdä työtä ja käydä ostoksilla vain aateveljien omistamissa liikkeissä sekä välttää TV-ohjelmia, jotka heikentävät vastustuskykyä. Valkoisia lapsia on suotavaa tehdä paljon, ja viisi tärkeintä sanaa poliisille ovat ”minulla ei ole mitään sanottavaa”. Kirkosta eromista puolestaan suositellaan siksi, että *kirkko (!) auttaa somaleja ja muita muslimeja*.

Artikkeleiden lisäksi kaikilla sivuilla on tarjolla jonkinlainen kontaktipalsta kuten vieraskirja tai jopa reaaliaikainen chat, joissa sanansa saavat näkyviin myös rasismien vastustajat. Myös tapauksia tosielämästä –tyylyisille palstoille verkossa liikkujat kirjoittavat silloin tällöin.

Ulkomaalaisille kyllä annetaan rahaa ja muuta. Itse olen seurannut hyvin läheltä erään irakilaisperheen toimia. Perheessä on seitsemän henkeä ja he saavat sosiaalitoimistosta 9000mk/kk, Kelalta työttömyysavustusta, perheen lapset käyttörahaa jne...Summa minkä he saavat kuukaudessa on 16 000mk/kk!! Heillä on 4 tv:tä ja 3 pesukonetta (!!)..

Internet-sivuilta ei löydy juuri sellaista materiaalia, joka olisi täysin omaa vain suomalaisille skineille. Syy on se, että suurin osa artikkeleista on poimittu ulkomaalaisista lähteistä. Aiemmissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että esimerkiksi kontulalalaisten skinien aatteessa korostuu rasismi, johon liittyy kansallisena piirteenä ”ryssäviha”, isänmaallisuus sekä työn arvostaminen (Perho 2000, 77). Netissä tämä ilmenee lähinnä sotiemme sankareiden kunnioituksena ja ihailuna, Adolf Hitlerin palvomisena sekä kommunismin vastaisuutena. Muuten ryssävihaan ei yllättävää kyllä suomalaisten skinheadien sivuilla törmää. Sen sijaan kaikkia rasismien vastustajia kohdellaan isänmaansa myyneinä ja pettäneinä.

Nämä lässyttävät anti-rasistit mesoavat alinomaa monirotuisen ja monikulttuurisen yhteiskunnan ihanuudesta vaikka elämme päivästä päivään pahenevassa painajaisessa.

Taistelivatko sankarivainajamme talvi-, ja jatkosodassa Suomalaisten ja Suomen puolesta sen takia, että 50 vuoden päästä lauma kurakikkeleitä voi tulla ja ottaa maamme omakseen?????

Skinheadit uskovat olevansa hiljaisen enemmistön puolella antirasistien ja monikulttuurisuuden kannattajien soraäänistä huolimatta. Tähän liittyen on syytä muistaa, että lähes joka kymmenes Magdalena Jaakkolan tutkimukseen vastanneista hyväksyi skinheadien toiminnan ulkomaalaisia vastaan täysin tai osittain. Lähes joka neljännen ”tavallisen suomalaisen” mielestä on ainakin osittain hyväksyttyä osallistua ulkomaalaisia vastaan järjestettyyn mielenosoitukseen. Erittäin tai melko rasistiseksi itsensä määrittelee 38 prosenttia suomalaisista. Kaiken aikaa suomalaiset ovat suhtautuneet kielteisemmin meitä köyhemmistä maista lähtöisin oleviin, ulkonäöltään ja kulttuuriltaan erottuviin ihmisiin kuin suomalaisia enemmän muistuttavien maiden kansalaisiin. Korkeista luvuista huolimatta rasististen asennoitumisten kannatus on kuitenkin vähentynyt vuodesta 1993 vuoteen 1998. (Jaakkola 1999, 100–105)

”Juutalaisilla valta mediassa ja EU:ssa”

Skinheadit kohdentavat vihansa nettisivujen perusteella lähinnä juutalaisiin sekä mustaihoisiin. Juutalaisten korostunut rooli selittyy sillä, että valtaosa materiaalista on tuontitavaraa eli käännettyä tekstiä. Juutalaiset, joita kutsutaan esimerkiksi jutkuiksi ja koukkunokiksi, tuntuvat olevan suuri uhka varsinkin amerikkalaisille ”isänmaanystäville”. Samaa pelkäävät myös suomalaiset aatteen kannattajat. Erityisesti heitä huolestaa se, että mediaomistus keskittyy juutalaisten haltuun sekä meillä että muualla. Tämän vuoksi skinheadit eivät mielestään voi luottaa myöskään suomalaisiin tiedonvälittäjiin, jotka joko itse kuuluvat vihattuun ryhmään tai muutoin vaan ajavat muukalaisten asiaa. Oma aatettaan skinit eivät mielestään saa tiedotusvälineiden kautta lainkaan esille.

Huolimatta näennäisestä valikoinnista, median joukossa ei ole olemassa oikeata toisinaajattelijaa, ei vaihtoehtoista faktojen tai ajatusten lähdeä joka olisi suurten massojen saavutettavissa mikä sallisi heidän muodostaa mielipiteitä haastaen mediaherrat.

[...] pikkuruinen mutta sitäkin sitkeämpi vähemmistö vehkeilijöitä, poliittisia juonittelijoita ja metkuilijoita herkeämättä punnertaa esiin väittämää

tai pikemminkin myyttiä, jonka mukaan juutalaiset olisivat jollakin tavalla ihmiskunnan ylevintä ainesta.

Amerikan massamedian juutalaisomistus on kaikkein tärkein tosiasia elämässä, ei pelkästään Amerikassa, vaan koko maailmassa nykyään. Ei ole mitään – ruttoa, nälänhätää, talouden romahtamista tai edes ydinsotaa – mikä olisi yhtä vaarallista meidän rotumme tulevaisuudelle.

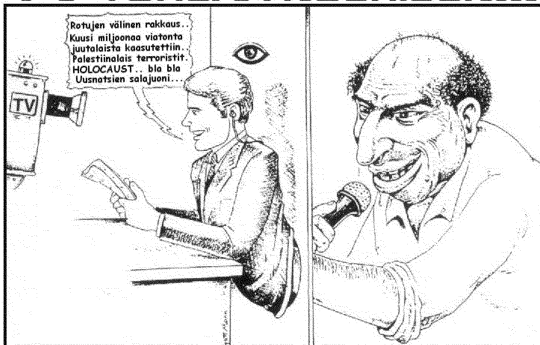
Nettisivujen artikkelien perusteella juuri juutalaiset ovat kaiken pahan alku ja erityisesti valkoisen rodun loppu. Juutalaiset ovat kansa, joka pyrkii keinoja kaihtamatta yliherruuteen maapallolla. Myös suomalaiset ovat skinien mielestä osa tätä tarkoin harkittua suunnitelmaa – tosin tietämättään.

[...] Euroopan Unioni taas on osa kansainvälisen juutalaisuuden suunnitelmaa yhdistää kaikki maailman valtiot taloudellisesti saman hallinnon alaiseksi, jossa juutalaisilla on valta, ja kaikki muut kansat on käytännössä katsoen heidän orjiaan.

Kukkuu! Jaa uskotteko että Suomeakin jojottelee jokin juutalaisten liitto esi-ripon takana. No eiköhän se ole aika selvää. Ei tarvitse kuin laskea 1+1 ja sen huomaa.

Kotisivuilta löytyvissä artikkeleissa myös kiistetään juutalaisvainot ja kansanmurha osittain tai kokonaan. *Ei ollut mitään saksalaisia kuolemanleirejä. Piste.* Skinien laskelmien mukaan II maailmansodassa kuoli kuuden miljoonan sijasta 74 000 juutalaista. Heidän väitetään menehtyneen pääasiassa sairauksien ja ahtauden vuoksi.

TV TUHOAA NUORISON...

JA JUUTALAISET TIETÄVÄT SEN

Skinheadit eivät jaa kiitosta medialle, joka heidän mukaansa pitää ulkomaalaisten puolia ja rummuttaa monikulttuurisuuden autuutta.

Merkittävää on se, että skinheadit pitävät palestiinalaisten puolia eli tukevat *ihmisparkoja, jotka joutuvat väistymään omasta kotimaastaan*. Myös vuoden 2001 syyskuun 11. päivää kommentoitiin pienellä viiveellä skinisivujen palstoilla, sillä Veri & Kunnia -verkkolehti julkaisi aiheeseen liittyviä artikkeleita tämän vuoden helmikuussa. Niissä terrori-iskuja pidetään oikeutettuna, ja kirjoittajien mielestä teot ovat luonnollinen reaktio Yhdysvaltojen aiemmin tekemiä hyökkäyksiä vastaan. Artikkeleissa muistutetaan, että muun muassa palestiinalaiset, vietnamilaiset, serbit ja japanilaiset ovat joutuneet elämään todellisten terroritekojen varjostamana. Huomion arvoista on, että osan kirjoittajista kerrotaan olevan amerikkalaisia.

Fakta on se, että USA on itse asiassa koko ajan käynyt sotaa muita maita kohtaan, ja leikkinyt maailmanpoliisia ilman muiden maiden suostumusta. [...] Siksi onkin oikeastaan kummallista, että he vielä ihmettelevät saadessaan maistaa omaa lääketään.

Tuho oli väistämätön USA:n hallituksen vinoutuneen Lähi-idän politiikan vuoksi. Erityisesti muutamien viime kuukausien aikana palestiinalaisia on kidutettu kaiken sietokyvyn yli. [...] Ne tuhannet, jotka menehtyivät New Yorkissa ja Washingtonissa, olivat heidän oman, sokeasti Israelia tukevan hallituksensa uhreja.

Artikkelien mukaan lisähyökkäysten estäminen olisi yksinkertaista, sillä Amerikan tarvitsee vain hylätä Israel. Näin vapauduttaisiin *juutalaisten kirouksesta, joka jatkuessaan maksaa liian monta arjalaista henkeä*.

Suomalaisten skinheadien viha ja uho kohdistuu juutalaisten lisäksi lähinnä mustiin. *Maailman pääroduista on yksi alitse muiden, nimittäin neekerit*. Pähkinän kuoressa perustelut menevät niin, että Suomi kuuluu suomalaisille, koska maahan tunkeutuneet vieraat ryöstävät ja puukottavat valkoisia heidän omassa isänmaassaan – suomalaisten veromarkkojen voimin. Afrikkalaisten alhainen älykkyydosamäärä tuntuu olevan niin itsestään selvä tieto, ettei sitä rasistin mielestä kannata edes ihmetellä. Musta on kyvytön hyödyntämään maidensa rikkaudet, ja näin ollen hän tarvitsee pärjätäkseen valtavasti valkoisten tukea sekä ennen kaikkea rahaa.

Valkoisen tulo olikin onnenpotku tälle tylsistyneelle rodulle. Neekerit levisivät heidän ansiostaan ympäri maapallon. Omin voimin nämä matalaotsat kyyhöttäisivät edelleen savimajoissa... Se olisikin ollut kaikille paras vaihto-

ehto, sillä mustat ovat edelleen alkukantaisia heimoja, jotka eivät sovi valkoiseen kulttuuriin.

Tiede mukana rasismin perusteluissa

Alun alkaen kiinnostuin rasististen nettisivujen tutkimisesta, sillä halusin selvittää edes joitakin konkreettisia syitä vihata vieraan maan kansalaisia. Kuinka rasistit sitten markkinoivat omaa aatettaan verkossa? Mitään aivan uutta ja omaperäistä ei sivuilta sinänsä löydy, sillä monet perusteluista on esitetty muodossa jos toisessa useita kertoja vuosisatojen saatossa.

Varsinaisesti rasismi esiintyi käsitteenä ensimmäisen kerran 1930-luvulla kirjoituksissa, joissa arvosteltiin kansallissosialistisen Saksan tapaa oikeuttaa syrjiminen ja vainoaminen rotuteorioiden turvin. Käsite syntyi varsin myöhään ilmeisesti siksi, että ihmiskunnan jakaantumista fyysisesti ja psyykkisesti erottuviin rotuihin pidettiin itsestäänselvyyttenä 1900-luvun alkuvuosikymmenille saakka. Valistuneiden eurooppalaisten mielestä oli varmaa, että rodut olivat eriarvoisia ennen kaikkea älyllisesti, moraalisesti ja kulttuurisesti. Sittemmin rasismin kannattajat ovat kehittäneet uusia argumentteja sitä mukaa, kun antirasistit ovat kritisoineet heidän strategioitaan. (Isaksson & Jokisalo 1998, 10–11)

Rasistiset ajatusrakennelmat ja väittämät alkoivat saada 1700-luvun lopussa itselleen tuekseen myös tieteellisyyden suoja-asua. Rasismia ovat perustelleet muun muassa biologit, sosiologit, sosiaaliantropologit, rotudarvinistit sekä fyysisen antropologian eli rotututkimuksen parissa työskennelleet tiedemiehet. Esimerkiksi mustien ja muiden siirtolaisryhmien henkinen kyvyttömyys on pyritty todistamaan lukuisien mittausten ja älykkyystestien avulla 1900-luvun alusta lähtien. Yhteistä teorioille on ollut se, että valkoinen rotu on määritelty eurooppalaiseksi roduksi. Modernin oikeistoradikalismin ei tarvitse Isakssonin ja Jokisalon mukaan enää nojautua pahamaineisiin natsioppiihin, vaan rasisti voi esitellä ajatuksensa tieteellisyyden valekaavussa. On myös muistettava, että Saksassa pakkosterilointeja tekivät aikansa kansainvälisesti arvostetuimmat perinnöllisyystieteilijät, lääkärit ja psykiatrit. He työskentelivät mielestään lääketieteen edistyksen ja ihmiskunnan parantamisen nimissä. (Isaksson & Jokisalo 1998, 80–83, 170–222)

Näitä samoja vuosisatojen saatossa syntyneitä väittämiä esitellään myös rasistien verkkosivuilla. Nettiartikkeleissa viitataan toistuvasti siihen, että valkoinen ihminen on luonut kaiken merkittävän kulttuurin. Tämä kuvastaa rodun erinomaisuutta, sillä skinien mukaan musta ei ole saanut aikaiseksi mitään – eikä tule saamaan, sillä älykkyydeltään hän jää kauas valkoisen tasosta. Erään tiedon mukaan *Afrikan neekeriväestön keskimääräinen älykyys (IQ) on vain 70.*

6,000 tuhannen vuoden aikana tunnettua historiaa, musta afrikkalainen neekeri ei ole keksinyt mitään. Ei kirjoitettua kieltä, kudottua vaatetta, kalenteria, auraa, tietä, siltaa, rautatietä, laivaa, mittausjärjestelmää, ei edes pyörää [...] Suojakseen hän ei ole koskaan tehnyt mitään kehittyneempää kuin mutamajan, rakennelman, jonka tekemiseen majava tai piisami pystyy.

Monta myyttiä liittyy myös seksuaalisuuteen, joka yhdistetään erityisesti mustiin miehiin. Netissä sävy on hyvin negatiivinen, sillä erimerkiksi aidsin katsotaan olevan suoraa seurausta tästä himokkuudesta. Toinen väite kuuluu, että yliseksuaalisuus aiheuttaa raiskauksia, joista suurin osa kohdistuu nimenomaan valkoisen miehen valkoiseen naiseen. Hyvällä ei katsota myöskään sitä, että ”väärän värinen” henkilö onnistuu viettelemään suomalaisen. Tarkkojen lukujen käyttäminen väitteiden yhteydessä on tehokas retorinen keino.

On 15 kertaa todennäköisempää, että valkoinen nainen saa AIDSin seksiteitse neekeriltä kuin valkoiselta heteroseksuaalilta.

Uskomus, että mustat miehet vievät naiset, työpaikat ja sossun rahat, kuulostaa kovin tutulle. Tällaiset pelot eivät ole Pertti Anttosen mukaan rationaalisia, sillä ulkomaalaisten määrä on maassamme vähäinen. Tämä ei kuitenkaan poista sitä symbolista merkitystä, että mustan miehen katsotaan ottavan ilman kompensatiota omakseen julkisella maaperällä suomalaisen naisen, joko pysyvästi tai tilapäisesti. (Anttonen 1997, 61–62) Erityisesti amerikkalainen professori Rushton on lämmitellyt 1990-luvulla seksuaalisuuden teemaa. Hän väittää, että valkoisen rodun asuma-alueilla vallinnut taistelu olemassaolosta suurensi rodun edustajien aivoja. Tropiikissa puolestaan työn tekoa tärkeämpää oli kilpailu naisista, mikä kasvatti afrikkalaisten sukuelinten kokoa. (Isaksson & Jokisalo 1998, 50)

Internatsismin uhreja

Ylitse pursuava seksuaalisuus on rasistien mielestä jo nyt ajanut vakoiden rodun ahdinkoon. Monikulttuurisuuden sijasta kaikista tärkeintä pitäisi olla huoli omasta kansasta, perinnöstä ja kulttuurista. Nettiartikkelien mukaan valkoiset ovat joutuneet vähemmistöksi omilla alueillaan, ja osassa kommenteista puhutaan suoranaisestä valkoisten itsemurhasta. Vihaa värittää se, että omaa rotuaan mielestään puolustavia valkoisia kohdellaan rasisteina; enemmistöä pidetään julmana ja tunteettomana, jos se pitää kiinni oikeuksistaan. Rasistit mieltävät itsensä suoranaisten internatsismin uhreiksi eli heidän edustamastaan rodusta on jo tullut vähemmistö. Käsite on johdettu internationalismi-sanasta.

Vuonna 1930, maailman väestöstä noin 33% oli valkoisia. Tänä päivänä YK arvioi, että vain noin 9,5% maailman väestöstä on valkoisia. Tämä prosenttimäärä putoaa nopeasti.

90-luvulla siirryttiin suoraan internatsismiin; avoimeen vierasperäisten suosimiseen ja suomalaisperäisten syrjintään.

Valkoisia pidetään katoavana kansana, jota olisi pikimmiten ryhdyttävä suojelemaan. ”Veren puhtauden” politiikka on ristiretkien jättämä perintö, vaikka ajatus saavutti suosiota jo 1200-luvulla, jolloin verestä tuli aateliston tuntomerkki (Isaksson & Jokisalo 1998, 35–36). Skinheadia ärsyttää, että

Joka 10. sekunti yksi
valkoinen vauva kuolee...
Vain 8% maailman väestöstä
on valkoisia...
Jokaista valkoista kohti on
n. 11 muun rotuista...
Rotumme on kuolemaisillaan...
Mitä sinä odotat?

Vierasvihaisten nettisivuilla ollaan huolestuneita paitsi valkoisten veren puhtaudesta myös sen osuudesta maailmassa. Viimeisen rivin kysymys voi edellyttää monenlaista toimintaa.

hän ei saa olla ylpeä rodustaan – muunmaalaisille esimerkiksi media tuntuu tämän sallivan. *Valkoiset amerikkalaiset ovat nykyään niin täynnä rodullista syyllisyydentunnetta ja itsevihaa että he aktiivisesti etsivät oman rotunsa kuolemaa...*

Kirjoittajien mielestä vähemmistöt korostavat tarkoituksella eroaan enemmistöön sen sijaan, että ne yrittäisivät elää samassa maassa ilman komermenttejä. Toisaalta uussuomalaiset eivät myöskään saisi sulautua liian hyvin valtaväestöön. Veren sekoittuminen tarkoittaa rasistien mukaan koko maapallon tuhoa, ja sen vuoksi rotujen välinen lisääntyminen olisi saatava pysähtymään hinnalla millä hyvänsä. Internetissä pyritäänkin osoittamaan lukuisten esimerkkien voimalla, ettei kansojen integroinnissa ole aikamme saatossa seurannut mitään hyvää.

[...] jokainen maa, yhteiskunta tai ryhmä, johon on integroitu vähänkin huomattavampi määrä mustia, on dramaattisesti menettänyt kykyään pitää yllä mielekästä elintasoa ja kilpailla muiden kanssa. Yhdenkään maan ei voida osoittaa hyötynneen mustien integroinnista mitään.

Tämän vuoksi rasistit eivät kaipaa myöskään Suomeen vieraita. Nettisivuilla erityisesti pakolaisvastaisuus on korostetusti esillä, sillä nämä *ulkomaalaiset kaiken muun pahan lisäksi elävät valkoisten kustannuksella*. Skinheadit pitävät työn tekemistä suuressa arvossa, joten ulkomaalainen ei saisi tulla ja viedä suomalaiselle kuuluvaa paikkaa. Tosin sekään ei sovi, että *vierasperäiset käyvät ”työssä” heitä vartavasten sorvatuissa julkisen sektorin toimissa*.

Työn varastamista pahempaa näyttäisi kuitenkin olevan se, että muualta muuttaneet huijaavat sosiaaliviranomaisia mennessä tullen. Väitettä perustellaan usein tosielämästä poimituilla tapauksilla, joita on koettu itse tai luettu esimerkiksi Alibi-lehdestä. Ulkomaalaisia pidetään poikkeuksesta valepakolaisina ja sosiaalipummeina, jotka ovat tulleet Suomeen vain ja ainoastaan paremman elintason toivossa.

[...] rahaa poliisille ei tipu. Mieluummin rahat annetaan somaleiden top-patakkeihin, jotta he tarkenisivat huudella rivouksia naisillemme myös kovemmilla pakkasilla.

Minä olla somalimies, mina mennä puku paalla ja tyhja salkku kadessa sosiaalivirastoon ja kun mina tulen silta pois niin olla salkku taynna rahaa. Sen jalkeen mina menna levittaa aids-virus suomi naiseen...

Skinheadit eivät myöskään halua, että ulkomaalaisia autetaan heidän omissa maissaan – joskin se on edes hieman pienempi paha. Pääperiaate on, että jokaisen tulisi selvitä omillaan. Vika on yksilössä, jos hän ei siihen kykene. Syyttävä sormi kohdistuu jälleen myös mediaan, sillä *television ulos-anti aktivoi rotumme naiset lahjoittamaan viimeisetkin roponsa joillekin epämääräisille ”kummilapsi” hankkeille.*

Saman aikaisesti tiedotusvälineet vaikenivat rasistien mukaan ulkomaalaisten tekemistä rikoksista. Ei riitä, että pakolainen tulee Suomeen elämään valkoisen rahoilla, vaan ”kiitokseksi” hän ryöstää, raiskaa, varastaa ja tappaa. Mitä sitten tilanteessa tekevät media ja poliisi? Skinheadin mielestä ei juuri mitään. Nettiartikkeleiden perusteella kaupunkien kadut ovat muuttuneet suorastaan viidakoiksi, joissa vallitsevat samaiset lait. Tosin esimerkiksi yhtään väitteitä tukevaa suomalaista tilastoa ei verkkosivuilta löydy.

”Kysy kokeneemalta skiniltä”

Skinheadit ovat kotisivuillaan varsin perustellen ja perusteellisesti aatteensa takana, ja vieraskirjojen mukaan mielipiteitä on markkinoitu myös menestyksekkäästi. *Sivut ovat avanneet silmät.* Useissa perusteluissa on kyse paljolti mutu-tuntumasta, ja tieteellisiä tutkimuksia artikkelien kirjoittajat ovat lukeneet valkaistut linssit silmillään. Vaikka moni väite vaikuttaisi kumpuavan myyteistä, voi perustelu silti olla lukijaansa menevä. Useat stereotyyppiä kun ovat niin sisäistettyjä, että emme osaa niitä edes kyseenalaistaa. Rasismi voi siten esiintyä myös vähemmän yhtenäisenä kokoelmana mielikuvia, joita käytetään arkielämän tilanteissa (Miles 1994, 118). Tämänkaltaisia mielikuviin perustuvia väittämiä voi lukea erityisesti nettisivujen keskustelu- ja palautepalstoilta. Ainakin Pure White Warrior –sivujen ylläpitäjän mukaan mielipiteitä voi muodostaa ja ilmaista ilman ihmeempiä perusteluja.

Pitäskö mun saatana sitte opetella koko kommunismin tai jonkun muun asian koko historia ennen kuin voi ilmaista siitä jotain mielipidettä [...] Esim. noista suomessa asuvista somaleista olen lukenut kaiken jonka olen netistä irti saanut joten miten mun mielipide heistä on turha? Ja sitä paisti

ne ovat vain mielipiteitä eikä mun tarvitse käydä niitä kummemmin perustelemaan.

Harvinaista ei esimerkiksi ole, että rasisti viittaa vain jonkin asian luonnollisuuteen: luonnossakaan ei esiinny tasa-arvoa, ja ihminen puolestaan on osa luontoa. Tasa-arvoa löytyy skinheadien mielestä vain matematiikasta. Viime vuosikymmeninä on samalla tavoin perusteltu rasistista väkivaltaa väittämällä, että tiettyyn ryhmään kuuluneet uhrin ovat tavalla tai toisella luonnollisesti alempiarvoisia (Miles 1994, 15).

Musta on yksinkertaisesti liian yksinkertainen ja välinpitämätön käyttämään valtaa. Mustat on suunniteltu elämään valkoisten alamaisuudessa, se on vain yksinkertainen tosiasia.

Liturginen puhe voi viitata siihen, että skinheadit ovat tietoisia siitä mitä alakulttuuriin kuuluu: mitä pitää vastustaa ja missä kulttuurin juuret ovat. Monet rasistien ajatuksista saattavatkin kuulostaa ulkoa opetetuille. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että aate olisi heille merkityksetön. (Lähteenmaa 1991, 33, Perhon mukaan) Keskeisiä ovat syrjimyksen luonnollisuudesta kumpuavat ajatukset, joilla perustellaan eri kansojen elinpiirejä, kulttuurien suojelua, epänormaaliuden torjumista ja hävittämistä. Tästä luonnollisuudesta vedetään myös darvinistinen käsitys, että vahvalla on oikeus sanellessa tahtonsa häntä heikommalle. Rasisti taistelee mielestään puhtaiden päämäärien puolesta, ja esimerkiksi skinit pitävät rangaistuksen saanutta aatetoveriaan ideologian ja liikkeen marttyyrinä eli ”sotavankina”. (Perho 2000, 83)

Ulkomaalaisen materiaalin runsauden vuoksi on tosin vaikea sanoa, mikä olisi ominaista vain ja ainoastaan suomalaiselle skinille. Mikä erottaisi hänet muissa maissa olevista aatteen kannattajista? Näin asiaa kommentoi Pure White Warrior -sivujen ylläpitäjä, kun häneltä asiaa tivattiin keskustelupalstalla.

Varmasti suomalaisilta skineiltä löytyy jotain omiakin mielipiteitä, joita ei muitten maitten skineillä ole...niin mitä? Kysy joltain kokeneemalta skineiltä.

Muuttaako verkko kiihotuksen lailliseksi?

Kotisivuilla ei varsinaisesti avoimesti ylllytetä ketään ryhtymään sanoista tekoihin. Elämänohjeita ja käytännön neuvoja kyllä on jaossa, mutta ne liittyvät esimerkiksi lasten hankintaan tai henkilötietojen mukana pitämiseen ulkona liikuttaessa. Vaikka valkoisten tuho täytyisi saada jotenkin esitettyä, ei valmiita ratkaisuja anneta. Liikkeellä ei tästä huolimatta olla aivan lain edellyttämällä tavalla.

Kiihottamisrikoksella tarkoitetaan tiettyyn kansanryhmään (kansallinen, rodullinen, etninen tai uskonnollinen) kohdistuvaa sanallista vihamielisyyttä. Teko on rangaistava, jos uhkaavaa, panettelevaa tai solvaavaa viestiä on jaettu yleisölle. Esimerkiksi joensuulaiset skinheadit saivat vuonna 1999 syytteen levitettyään rasistista materiaalia, johon kuului muun muassa ”Valepakolainen”-juliste. Nyt samankaltainen kuva on ollut kaikkien nähtävissä Internetissä. Kuitenkin vuoden 1999 kesäkuun puoleen väliin mennessä oli nostettu vain yksi syyte, joka koski pakolaisvastaisten mielipiteiden levittämistä Internetissä (Jaakkola 1999, 174–175).

Keskustelupalstalla olen myös törmännyt kerran kirjoitteluun, jossa toden teolla suunniteltiin nuorukaisen pahoinpitelyä kostoksi. Sananvaihdon aloitti tyttö, joka kertoi veljensä joutuneen ulkomaalaisen hakkaamaksi ammattikoulun pihamaalla. Asialle ei kuulemma oltu koulun puolesta tehty mitään, mikä siskoa sapetti. Netistä hän löysi tukea ja ymmärrystä, ja yksi keskustelijoista jopa tarjoutui mukaan kostoretkelle. Joku toinen sen sijaan huomautti, että verkossa tuskin kannattaa tämän kaltaisia suunnitelmia tehdä, sillä koskaan ei voi tietää kuka sivuja tarkkailee ja valvoo. Tämä kommentti päätti keskustelun ainakin sillä erää.

Onko journalismilla varaa parantaa?

Journalismia on syytetty niin rasismien lietsomisesta kuin pakolaisten suosimisesta. Toimittajan samasta jutusta saama palaute voi vaihdella näiden ääripäiden välillä. Sari Pietikäinen kuvaa artikkelissaan kuinka aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet etnisiä vähemmistöjä koskevan journalismin valtaosin yksipuoliseksi ja -ääniseksi. Teemoiltaan se on painottanut maahanmuuttoa, muuttajien määriä ja monikulttuuristumisen ongelmia. Näkökulma on usein ollut viranomaislähtöinen.

Seuraavassa tarkastelemme, miten nämä piirteet ovat kumoutuneet tai vahvistuneet tämän kirjan artikkeleissa. Samalla suuntaamme katsetta eteenpäin pohtimalla, mitä journalismi voisi tehdä vielä paremmin. Tuomme myös keskusteluun mukaan joitakin kokemuksia ja suosituksia muista Euroopan maista³⁴.

Toisessa luvussa kuvatut mediaseurannan tulokset kertoivat myönteisistä muutoksista aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna. Tavanomaista uutisointia ja kommentointia täydentämässä oli tietoisesti suvaitsevaisuutta palvelemaan tehtyjä juttuja. Vähemmistöjen edustajat pääsivät hiukan aikaisempaa useammin juttujen puhujiksi. Tampereen seurantatutkimus vahvisti myös aikaisempien tutkimusten havainnon, jonka mukaan avointa rasismia esiintyi lähinnä joissakin yleisönosastokirjoituksissa, ja halventavia nimityksiä ulkomaalaisista ei juuri käytetty.

34. Viittaukset EU-maiden kokemuksiin ja journalistijärjestöjen suosituksiin perustuvat muun muassa keväällä 2002 ilmestyneeseen raporttiin *Racism and cultural diversity in the mass media. An overview of research and examples of good practice in the EU Member States, 1995-2000*. Published by the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Vienna (ed. by Jessika ter Wal).

Mutta samaan aikaan seurantatutkimus ja muut artikkelit kertovat esimerkkejä, joissa journalismi omilla ilmaisukeinoillaan on ollut tuottamassa toiseutta ja vierautta ja näin luomassa pohjaa etniselle syrjinnälle ja rasisille.

Eeva Aholan tv-uutisten analyysi osoittaa, miten melko vähäisiltä tuntuvilla sanavalinnoilla ja kameran kuvakulmilla rakennettiin eri pakolaisryhmien välistä hierarkiaa ja mielikuvaa Slovakian romaneista ei-toivotuina maahanmuuttajaryhmänä. Puhumattomat ja huolettoman näköiset romanit ”tulvivat” lentokentälle ja oleskelivat kuvissa toimettona vastaanottokeskuksen pihalla.

Sanna Rummakon analyysi kuvasi inkeriläiset ongelmaksi heidän ”venäläisyytensä” johdosta. Sitä ei pohdittu, mikä merkitys suomalaisten venäläisasenteilla ja kotouttamisessa tehdyillä virheillä oli inkeriläisnuorten syrjäytymiseen ja huumeongelmiin.

Mia Aholan kuvaus iltapäivälehtien urheilusivuista pistää myös pohtimaan populaarin ja lennokkaan ilmaisukielen suhdetta sen mahdollisesti tuottamiin ja ylläpitämiin etnisiin stereotypioihin. Onko niin, että toimittaja helpommin valitsee kuvaansa aina hampaat hohtaen nauravan mustan miehen kuin harkitsevan ja mietteliään afrikkalaisurheilijan? Onko niin, että ”miesmäinen” itäeurooppalainen naisurheilija pääsee helpommin kokomaanosansa stereotyyppiseksi kuvaksi kuin samannäköinen amerikkalainen?

Positiivisessa ja monikulttuurisuuteen pyrkivässä journalismissakin on ongelmansa. Karinan Horstin erittely osoittaa, kuinka myönteisiin asenne-muutoksiin pyrkivä journalismikin voi olla tuottamassa stereotyyppöitä, niin suomalaisista kuin ulkomaalaisistakin.

Lisää juttuja

Ulkomaalaisten määrän lisääntyessä etnisten vähemmistöjen käsittely suomalaisessa journalismissa on lisääntynyt. Juttumääriä tarkastellessa parhaiten vertailukelpoista aineistoa on saatavilla Helsingin Sanomien kirjoittelusta. Kun Pietikäisen vuosina 1985–93 keräämässä aineistossa juttuja oli keskimäärin yksi joka toisessa lehden numerossa, syys-lokakuussa 1999 niitä oli jo 2,5 numeroa kohden ja tässä kirjassa esitellyssä vuoden 2000 aineistossa jo 3,3 jokaista HS:n numeroa kohden.³⁵ Samansuuntaisesti etnisten juttujen määrät ovat lisääntyneet muissakin lehdissä.

Jutuista suuri osa on edelleen rikos- ja muita rutiini uutisia, ja vain niiden lisääntyminen ei paljoa lohduttaisi. Tästä ei kuitenkaan ole kysymys, vaan juttuja tehdään yhä useammin tietoisesti suvaitsevaisuusnäkökulmasta. Aamulehden maahanmuuttajasivun lisäksi tästä ovat esimerkkejä Helsingin Sanomien parina viime vuonna julkaisemat juttusarjat maahanmuuttajista. Lapin Kansa on alkanut julkaista joitakin kolumnejaan kaksikielisinä, suomeksi ja saameksi.

Juttujen aiheita tarkastellessa jää eniten kaipaamaan taustoittavia juttuja, tapahtumien ohella myös prosessien seuranta sekä monipuolisempaa vähemmistöjen sosiaalisten ongelmien ja kulttuurin tarkastelua. Sama puute vaivaa eurooppalaista julkisuutta yleisemminkin. Euroopan Unionin rasismin monitorointikeskus suosittaa, että toimituksissa panostettaisiin tutkimammalla otteella tehtyihin taustajuttuihin sekä tuotaisiin esiin enemmän yksilöitä esimerkiksi henkilökohtaisten tarinoiden kautta. Henkilöiden tarinoita meillä jo onkin, kun taas tutkivat taustajutut ovat poikkeuksia.

Syksyn 2001 New Yorkin terrori-iskun jälkeen meillä niin lehdet kuin televisiokin julkaisivat runsaasti ja erinomaisia juttuja islamilaisesta kulttuurista. Sama toistui Ruotsissa tapahtuneen kunniamurhan jälkeen. Ilmeisesti tarvitaan joku järkyttävä tapaus, ennen kuin havahdutaan tekemään ”ei-ajankohtaisia” taustoittavia juttuja vähemmistöjen kulttuureista. Raitilan toisessa luvussa kuvaamassa vuoden 2000 seurantatutkimuksessa juttuja islamista ei ollut juuri lainkaan.

35. Pietikäisen aineisto tosin ei ole täysin vertailukelpoinen Tampereen yliopiston seurantatutkimusten aineistojen kanssa, koska mm. yleisönasastokirjoitukset puuttuivat siitä.

Lisää dialogia

Määrän kasvusta huolimatta etniset vähemmistöt olivat usein sivuosassa heitä itseään koskevissa jutuissa: erityisesti maahanmuuttoa koskevissa uutisissa he saivat harvoin nimen ja puheenvuoron. Silloin kun heidät esitettiin aktiivisina toimijoina, tuo toimijarooli oli usein rikollisen tai maahamme tulvivan, virtaavan ja vyöryvän kasvottoman turvapaikanhakijan rooli.

Samankaltainen ongelmiin keskittyvä ja viranomaispainotteinen uutisointi on tyyppillistä monen muunkin ryhmän mediakuvalle. Myös työttömät, vammaiset ja mielenterveyspotilaat esiintyvät mediassa ennen muuta toisten puheen kohteina. Etnisten vähemmistöjen kohdalla tällainen julkisuus on haitallisempaa, koska valtaosa suomalaisista saa edelleenkin tietonsa etnisistä vähemmistöistä vain tiedotusvälineiden kautta. Työttömien ja työttömyyden kohdalla tilanne on toinen; siitä on usein omaa kokemusta, ja työttömiä on lähes jokaisen lähituttavissa.

Monet maahanmuuttajat, varsinkin turvapaikan hakijat ja pakolaiset, eivät halua turvallisuus- tai muista syistä julkisuuteen. Mahdolliset kieliongelmat voivat vaikeuttaa jutun tekoa, eivätkä kiireiset aikataulut anna mahdollisuuksia sopivan haastateltavan etsimiseen. Maahanmuuttajaryhmät eivät useinkaan itse tuota tiedotteita tai järjestä tiedotustilaisuuksia eivätkä vastatulleina pysty paljoakaan kommentoimaan suomalaista yhteiskuntaa. Lisäksi toimittajan on vaikea tarkistaa erityisesti pakolaisuuteen ja maahanmuuttoon liittyvien kertomusten paikkansapitävyyttä. Helpompaa ja nopeampaa on uutisoida viranomaisten puolivalmisteiden kautta, jotka tulevat omalle pöydälle ja joiden tietoihin on tapana luottaa.

Jos viranomainen puhuu perättömiä tai sopimattomia, se menee hänen vastuulleen. Jos toimittaja nojautuu esimerkiksi pakolaisen kertomukseen, joka osoittautuu perättömäksi, syyppää heikkoon lähdekritiikkiin onkin toimittaja.

Viranomaisten käyttäminen lähteinä on siis varmaa ja turvallista. Samalla siitä seuraa juttuja, jotka korostavat määriä, hallinnon ongelmia ja lakipykälää. Noissa uutisissa etniset vähemmistöt pääsevät esiin yksilöimättömänä massana tai joissain tapauksissa eksoottisina juttujen värittäjinä.

Euroopan unionin jäsenmaissa tehty tutkimus nostaa esiin suomalaisestakin mediasta tutun piirteen: julkisuus ottaa viranomaisten näkökulman usein valmiina kyseenalaistamatta sitä. Vastapainoa voisi hakea kansalais-

järjestöiltä ja etnisiltä vähemmistöiltä. Yhtenä ratkaisuna olisi lisätä rutiininomaisia kontakteja etnisten vähemmistöjen ja toimittajien välillä. Vähemmistöt voisivat tarjota haastateltavien nimiä, jutun aiheita ja kontaktihenkilöitä järjestäytyneesti toimittajille.

Vähemmistönäkökulma voisi tulla esiin useammin myös muissa kuin etnisiä vähemmistöjä erikseen koskevissa jutuissa. Toimittajat voisivat silloin tällöin valita uutisen kainalojuttuun haastateltavaksi maahanmuuttajan edustamaan asiayhteyteen sopivaa tavallista kansalaista. Viime aikojen lehdissä tällaisesta onkin näkynyt useita positiivisia esimerkkejä.

Haastatteluisia ja reportaaseissa vähemmistöt voivat helpommin saada äänensä kuuluviin yksilöinä, mutta silti niistä monesti puuttuu luonteva vuorovaikutus valtaväestön kanssa. Joskus asiat esitetään myös turhan kauan kestävien, mikä vähentää juttujen uskottavuutta. Olisiko parempi ottaa ongelmat avoimesti esiin ja laittaa vähemmistöt yhdessä valtaväestön kanssa niitä pohtimaan. Toki aineistoistamme löytyi tällaisia juttuja, esimerkiksi toisen luvun kuvissa on esitetty muutama.

Etnisyyden käsittelyssä voisi pohtia enemmänkin ”normaalijournalismin” ja ”suvaitsevaisuusjournalismin” suhdetta: missä määrin positiiviset menestystarinat yhtäällä ja rikosjournalismin esitystavat toisaalla lyövät toisiaan korville? Maahanmuuttoa ja etnisyyttä koskevissa asioissa tarvittaisiin *läpäisyperiaatetta*; ei riitä, että toimituksessa on etnisiin kysymyksiin keskittyviä erikoistoimittajia, ja että maahanmuuttajat saavat oman äänensä kuuluviin. Itse asiassa tärkeimpiä etnisen suvaitsevaisuuden kannalta ovat rikostoimittajat, kunnallistoimittajat ja urheilutoimittajat.

Toimittajien usein esittämä kommentti on, että jutut tehdään kaikista samoilla kriteereillä, ei voi olla omia uutis- ja lähdekriteerejä etnisiä vähemmistöjä varten. Ei tarvitse ollakaan. Kai hyvään journalismiin muutenkin kuuluu, että kuunnellaan kaikkia keskeisiä osapuolia, päästetään heidät juttujen puhujiksi, etsitään uusia kiinnostavia näkökulmia, taustoitetaan ja tehdään synteesejä sekä seurataan prosesseja pitkäkestoisesti.

Journalismi on tiedonvälityksen ohella tarinoiden kertomista, viihdettä, yhteiskunnan kritiikkiä ja eri väestöpiirien välisen keskustelun organisoinnista. Myös etnisyyden saisi olla tasapainoisesti esillä näillä kaikilla lohkoilla. Suomalaisen sanomalehdistön ja yleisradiotoiminnan erikoisuus ja voima on ollut, että kaikki kansanosat lukevat samoja lehtiä ja katsovat samoja kanavia. Vaikka tilanne tältä osin on vähitellen muuttumassa, yhteisiä kes-

kusteluareenoita on vielä olemassa. Niitä voisi hyödyntää rakentamalla selaista keskustelua, jossa ainakin puheissaan suvaitsevaisten ohella on mukana varauksellisesti, ennakkoluuloisesti ja myös kielteisesti vähemmistöihin suhtautuvia kansalaisia.

Olennaista olisi keskustelu samalla areenalla eikä niin, että suvaitseva eliitti esiintyy laatusanomalehdissä ja televisiossa, ennakkoluuloiset puhuvat median ulkopuolella tai Internetissä ja paikallislehtien yleisönosastoissa. Anna-Maria Pekkisen erittely rasismista suomalaisilla Internet-kotisivuilla ja keskustelupalstoilla kertoo aivan erilaisesta asennemaailmasta kuin mikä löytyy sanomalehtien sivuilta.

Pitäisikö lehtien siis alkaa julkaista rasistisia yleisökirjoituksia tai palkata rasisteja kolumnisteiksi? Ei. Ei. Mutta kestäättömät rasistiset argumentit eivät häviä vaikenemalla, vaan yhteisessä keskustelussa. Kuinka se organisoitetaan, on hienovarainen ja vaikea kysymys, jossa kysytään journalistista ammattitaitoa ja etiikkaa. Nykyistä avoimemmassa keskustelussa on vaarana, että ”vierasvihaiset” saavatkin vain uuden kanavan rasististen aatteiden levittämiseen.

E erityisen tärkeää olisi sellainen dialogi, johon osallistuisivat ja joka kiinnostaisi myös nuoria miehiä, vähän koulutettuja ja maaseudulla asuvia; siis niitä, joiden joukossa tutkimusten mukaan on runsaasti kielteisesti vähemmistöihin suhtautuvia.

Esimerkiksi seurantatutkimuksemme aineistossa oli runsaasti hyvin tehtyjä ja positiivisia juttuja vuoden pakolaisnaisesta somalialaisesta Batulo Essakista. Niissä ei sinänsä ollut mitään vikaa. Entäpä, jos olisi ollut juttu, jossa Batulo Essak olisi esiintynyt yhdessä maanviljelijämiehensä kanssa (ehkäpä sellainen onkin julkaistu)? Se olisi todennäköisesti tehokkaammin suomalaisten asenteita avartava kuin Batulo Essakin haastattelu naistenlehdessä.

Lisää huomiota ilmaisukeinoihin

Kansalliset ja kansainväliset journalistijärjestöt ovat ilmoittaneet sitoutuvansa toimiin etnistä syrjintää ja rasismia vastaan. Järjestöt ovat myös tehneet jäsenilleen käytännön materiaaleja siitä, miten raportoida etnisistä vähemmistöistä. Seuraavassa esittelemme joitakin keskustelussa esillä olleita asioita ja ehdotuksia.

Toimittajan keskeinen työväline on kieli. Journalismin kieli suosii pelkistyksiä, iskeytyttä ja ilmaisuvoimaa sekä asioiden ilmaisemista vastakohtien ja konfliktien avulla. Etnisiä vähemmistöjä koskevissa jutuissa tämä näyttäytyy 'meidän' ja 'heidän' vastakkainasetteluna, luonnonmullistuksista ja katastrofeista kumpuavina kielikuvina. Ongelmallisia ovat olleet myös ryhmistä käytettävät nimitykset ja niihin liittyvät konnotaatiot.

Maailma muuttuu ja kieli sen mukana. Nimitykset, jotka vielä äsken olivat neutraalissa käytössä, voivat tänään olla loukkaavia. Kuten muidenkin ryhmien kohdalla, nimitykset kannattaa kysyä etniseltä ryhmältä itseltään. Toimittajan ammattitaitoon kuuluu myös tuntuma kielen merkitysten muutoksiin.

Etnisen taustaa ei ole Journalistin ohjeiden mukaan syytä tuoda esiin, ellei sillä ole huomattavaa yleistä merkitystä. Juttua kirjoittaessa jokainen meistä voisi pohtia, onko etnisen alkuperän, ihonvärin tai muun etnisen piirteen esiintuominen olennaista itse asian kannalta? Mainitsisimmeko vastaavaan piirteen jostain muusta ryhmästä? Nykyään tuntuisi aika hölmöltä otsikoida "Homoseksuaali jäi kiinni rattijuoppoudesta" tai "Lesbonaiset varastelivat tavaratalossa". Miksi sitten vastaavissa tapauksissa tuodaan etninen tausta esiin?

Monien maiden journalistien ohjeet kehottavat välttämään yleistyksiä ja stereotyyppioita. Ne korostavat yksittäisiä piirteitä ja puristavat monisäikeiset ilmiöt yksiulotteisiksi. Niputtamisen taustalla on usein näkemys etnisistä vähemmistöistä yhtenäisempänä kuin nämä ovatkaan sekä toisaalta yksittäisten tapausten yleistäminen koskemaan koko ryhmää.

Eri maiden journalistien ohjeissa kiinnitetään erityistä huomiota juttujen otsikointiin ja kuvien valintaan. Näennäisen korrekti teksti jää toisarvoiseksi, jos kuvat ohjaavat tulkintaa toisaalle. Kuvien lisäksi eri maiden ohjeet kehottavat kiinnittämään huomiota etnisiin vähemmistöihin liittyvien tilastojen ja numeroiden esitystapaan. Numeraaliset 'faktat' ovat va-

kuuttavia argumentteja, siksi tilastojen retoriikkaan kehoitetaan suhtautumaan kriittisesti.

Etnisyyden käsittelyssä tärkeää on toimittajan itsearviointi, pohdinta oman työn reunaehdoista ja seuraamuksista. Tietoinen pohdinta ja asian käsittely kollegoiden kanssa auttaneet uusien näkökulmien hakemisessa ja samalla mielenkiintoisempien juttujen tekemisessä.

Lisää väriä

Etnisten vähemmistöjen keskeisenä vaatimuksena eri maissa on ollut saada omista ryhmistään toimittajia ja muita mediassa näkyviä henkilöitä. Tässä ei ole kysymys Aamulehden maahanmuuttajasivun tai Ylen Basaarin kaltaisesta erillisjournalismista, vaan seuraavasta askeleesta eli toiminnasta ”normaaleina” toimittajina. Monissa sellaisissa maissa, joissa väestö on perinteisesti etnisesti heterogeenisempi kuin Suomessa, myös toimittajakunta on etnisesti moninaisempi.

Yhdysvalloissa FCC edellyttää, että yleisradioyhtiöiden toimituskunnan etnisen rakenteen on vastattava katsoja- ja kuulijakunnan etnistä rakennetta. Englannissa BBC on asettanut tavoitteekseen, että kahdeksan prosenttia kotimaan toimituksesta sekä World Servicen toimituksesta olisi etnisistä vähemmistöistä. Tavoite on toteutunut 1997–1998 tietojen perusteella lähes kokonaan kotimaan toimituksen osalta, ja World Servicessa etnisiin vähemmistöihin kuuluvia toimittajia on yli 20 prosenttia.

Ruotsissa Dagens Nyheter ja yleisradioyhtiö Sveriges Radio ovat rekrytoineet työttömiä etnisen vähemmistötaustan omaavia toimittajia valtion työllistämistuella. Yleisradiotyössä ei vaadita täydellistä ruotsin aksenttia, päinvastoin, moninaiset äänet saavat kuulua. Göteborgs-Posten on kutsunut toimituspäälliköt ja eri vähemmistöedustajat yhteisen pöydän ääreen kuukausittain keskustelemaan uutisoinnista.

Suomessa Yleisradion Basaari on kouluttanut maahanmuuttajia omiin tarpeisiinsa, ja Aamulehden Maahanmuuttajat-sivu on tarjonnut näyttöpaikkoja muualta tulleille kirjoittajille. Tarvetta olisi kuitenkin pitkäjänteisemmälle koulutukselle, koska koulutus on yksi keskeinen vaatimus Suomessa kenelle tahansa toimitukseen pyrkivälle.

Suomessa on viime vuosilta useita positiivisia esimerkkejä etnisten vähemmistöjen esiintymisestä suosituissa viihdeohjelmissa ja sarjafilmeissä (Hyvät herrat, Kotikatu, Salatut elämät). Journalismin puolelta vastaavia esimerkkejä on huomattavasti vähemmän, merkittävin lienee Umayya Abu-Hannan rooli Ajankohtaisen kakkosen toimittajana muutama vuosi sitten.

Jos Lola Oduşoga voitiin valita miss Suomeksi ja jos Wilson Kirwa kelpaa meille suomalaiseksi mitaliehdokkaaksi, miksi Arvi Lindin seuraaja tai Leena Kaskelan uutisankkuripari ei voisi olla mustaihoinen?

Mustan Saaran haamu

Esipuheessa journalismin roolia verrattiin vanhaan pyhäkoululauluun Mustasta Saarasta. Ajatus oli, että hyvää tarkoittaessaankin journalismi voi olla luomassa maaperää etnisille ennakkoluuloille, syrjinnälle ja rasismille. Tässä kirjassa esitetyt analyysit herättävät kysymyksen, piilekö suomalaisessa journalismissa sittenkin vielä Mustan Saaran henki.

Kaikesta monikulttuurisuuden värikkyuden ihailusta huolimatta suomalainen journalismi monin tavoin haluaisi tänne muuttajien olevan kuin me. Eksoottisella tavalla saa olla erilainen, mutta aikakäsitys, työkäsitys ja muut kulttuuriset piirteet pitäisi omaksua meiltä, etnisiltä suomalaisilta. Onko niin, että vaikka emme olekaan esittämässä ihon värin muuttamista – kuten Mustan Saaran tapauksessa – kaipaamme maahanmuuttajien tapojen ja kulttuurin muuttamista samalla tavalla? Hyväksytyksi tullakseen maahanmuuttajien olisi oltava suomalaistakin suomalaisempia.

Joiltakin osin maahanmuuttajien kulttuurin muuttumisen vaatimus on humanismin ja ihmisarvon nimissä perusteltua: emme halua olla tukemassa naisten alistamista tai silpomista etnisen suvaitsevaisuuden nimissä. Mutta kuinka paljon tulijoiden on muututtava? Olisiko tärkein askel, että me kansasuomalaiset löytäisimme oman etnisyytemme ja toiseutemme; sen, että olemme vain yksi etninen ryhmä muiden joukossa eikä normi johon kaikkia muita verrataan. Ehkä meidän silloin olisi helpompi ymmärtää kaikkien muidenkin toiseutta?

Nämä ovat vaikeita kysymyksiä, joihin meillä ei ole yksioikoisia ja oikeita vastauksia. Keskustellaan niistä, journalismissa.

Kirjallisuus

- Ahola, Eeva (2002) Maahanmuuttajat ja me. Miten televisiouutinen representoi ”meitä” ja ”heitä”. Pro gradu, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos (painamaton).
- Ahola, Mia (2001) Rasismi ja etninen toiseus urheilusivuilla. Sevillan yleisurheilun MM-kisat 1999 iltapäivälehdissä. Pro gradu, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos (painamaton).
- Anttonen, Pertti: Monikulttuurisuuden ehdot. Teoksessa Pirkko Pitkänen (toim.): Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen, Oy Edita Ab, Helsinki, 1997.
- Bird, Elizabeth (1999) Gendered construction of the American Indian in popular media. *Journal of Communication*, 61–83.
- Blomqvist, Outi (1996) Pakolaiset suomalaisissa sanomalehdissä. Teoksessa Kallio-koski, Jyrki (toim.) Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Brookes, Heather Jean (1995) ”Suit, tie and a touch of juju” – the ideological construction of Africa: a critical discourse analysis of news on Africa in the British press. *Discourse & Society* 6(4), 461–494.
- Brune, Ylva (1997) Journalistikens Andra. Invandrare och flyktingar i nyheterna. *Nordicom-Information* 4, 33–48.
- Butterwegge, Christoph (1996) Mass media, immigrants and racism in Germany. A contribution to an ongoing debate. *Communications* 21(2), 203–220.
- Goldberg, David (1997) *Racial subjects: writing on race in America*. London: Routledge.
- Hall, Stuart (1997) The spectacle of the ‘Other’. Teoksessa Hall, Stuart (toim.) *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: Sage, 223–290.
- Hall, Stuart (1999): *Identiteetti*. Tampere. Vastapaino.
- Harle, Vilho & Moisio, Sami (2000): *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipoliitiikan historia*. Tampere. Vastapaino.
- Harle, Vilho (1991): *Hyvä, paha, ystävä, vihollinen*. Helsinki. Rauhankirjallisuuden edistämisseura.
- Hartman, Paul & Husband, Charles (1974) *Racism and the Mass Media*. London: Davis-Poynter.
- Heikkilä, Heikki & Kunelius, Risto (1997): Julkisen journalismin äärellä. Ajatuskokeita pääsyn, keskustelun ja harkinnan käsitteillä. *Tiedotustutkimus* 20(4): 4–21.
- Helminen, Marjut (1996) Etniset vähemmistöt – maahanmuuttajat – ulkomaalaiset – kuinka raportoida? *SJL:n mediakriittinen julkaisusarja* 4, 7–45.

- Horsti, Karina (1997) ”Emme halua ärsyttää”. Diskurssianalyysi rasismia käsittelevistä uutisista. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin pro gradu -tutkielma.
- Horsti, Karina (2000): Media ohittaa ”toisen”. Suomen mediatutkimus etnisyydestä, rasismista ja maahanmuutosta. Tiedotustutkimus 23(4): 79–87.
- Isaksson, Pekka & Jokisalo, Jouko (1999): Kallonmittaaja ja skinejä – rasismien aatehistoriaa. Helsinki: Like.
- Itkonen, Hannu (1997) Urheilun uhrit. Impulssi XIV. Liikuntatieteellinen Seura. Helsinki.
- Jaakkola, Magdalena (1999): Maahanmuutto ja etniset asenteet – Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin 1987–1999, Työpoliittinen tutkimus 213, Työministeriö, Opetusministeriö, Sisäasiainministeriö, Helsingin kaupungin tietokeskus, Kuntoutussäätiö, Oy Edita Ab, Helsinki.
- Jaakkola, Magdalena (2000): Asenneilmasto Suomessa vuosina 1987–1999. Teoksessa Liebkind Karmela (toim., 2000), 28–55.
- Jasinskaja-Lahti, Inga & Liebkind, Karmela & Vesala Tiina (2002): Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Gaudeamus. Helsinki.
- Journalistin ohjeet (toim. Timo Vuortama). SSL:n julkaisusarja. Forssa 1992.
- Jukola, Martti (1924) Alloo alloo...! Kuvia ja katkelmia Pariisin olympialaisista. Porvoo: WSOY.
- Kivikuru, Ullamaija (2000): Piru raamatun kimpussa. Silmäys yhden illan toiseus-
tarjontaan. Tiedotustutkimus 23(4): 96–104.
- Kujala, Anna (2000) Rapport om etniska minoriteter i den finlandssvenska pressen 1.12.1999–31.10.2000. Teoksessa: Sandlund, Tom (red.) Etnicitetsbilden i finlandssvenska medier.
- Lehtola, Jorma (2000) Lailasta Lailaan. *Tarinoita elokuvien sitkeistä lappalaisista. Kustannus-Puntsi.*
- Lehtola, Veli-Pekka (1999) Aito lappalainen ei syö haarukalla ja veitsellä. Teoksessa Tuominen Marja, Tuulentie Seija, Lehtola Veli-Pekka & Mervi Autti (toim.) Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Outamaalta tunturiin. Osa 1. Lapin yliopiston tai-teiden tiedekunnan julkaisu C. Katsauksia ja puheenvuoroja.
- Lepola, Outi (2000) Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. SKS: Helsinki.
- Liebkind Karmela (1988): Me ja muukalaiset. Ryhmärajat ihmisten suhteissa. Gaudeamus, Helsinki.
- Liebkind Karmela (toim., 2000): Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Gaudeamus, Helsinki.
- Liebkind Karmela, Haaramo Juha, Jasinskaja-Lahti Inga (2000): Kannattaa tutustua paremmin. Teoksessa Liebkind Karmela (toim., 2000), 56–67.
- Lule, Jack (1995) The rape of Mike Tyson: Race, the press and symbolic types. *Critical studies in mass communication* 12, 176–195.
- Luostarinen, Heikki (1986): Perivihollinen. Tampere. Vastapaino.
- Löwander, Birgitta (1997) Rasism och antirasism på dagordningen. Doctoral theses at the Department of Sociology. Umeå University, Nr. 6 1997.
- Makkonen, Timo (2000) Raisimi Suomessa 2000. Tutkimusraportti. Ihmisoikeusliitto. Helsinki.

- Miles, Robert: *Rasismi, Vastapaino*, Tampere, 1994.
- Mäntynen, Anne ja Tiina Onikki (1997) *Neekeeri ei ole neutraali*. *Virittäjä* 4, 620–621.
- Ovaskainen Kai (1990): *Monimerkityksinen televisio* (??)
- Perho, Sini: *Skinneyden äärellä – tutkimus skinhead-alakulttuurista kiinnostuneista joensuulaisnuorista*, Joensuun yliopisto, Joensuu, 2000.
- Pietikäinen, Sari (2000) *Discourses of Differentiation. Ethnic representations in newspaper texts*. University of Jyväskylä, *Studies in Communication* 12.
- Pietilä, Veikko (1995): *Tv-uutisista, hyvää iltaa. Merkityksen ulottuvuudet televisio-uutisjutuissa*. Tampere: *Vastapaino*.
- Puuronen, Vesa (toim.): *Valkoisen vallan lähettiläät – rasismien arki ja arjen rasismi*, *Vastapaino*, Tampere, 2001.
- Raittila, Pentti (2000): *Toiseuden tuottamisesta etnisyyttä koskevissa sanomalehtikirjoituksissa. Pohdintoja sisällön erittelyn mahdollisuuksista ja rajoista*. *Tiedotustutkimus* 23: 2000:4, 88–93.
- Raittila Pentti (2001): *Ydinjätteen sijoitusta koskevan eduskuntakäsittelyn argumentaatio lehdistä ja televisiossa*. Teoksessa Raittila Pentti (toim.) : *Mediat ydinjätettä hautaamassa. Eri intressiryhmien julkisuuteen pääsy, dialogi ja argumentointi ydinjätteen loppusijoitusta koskevassa keskustelussa 1999-2001*. *Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja C 34/2001*, 115–152.
- Raittila, Pentti & Kuttilainen, Tommi (2000) *Rasismi ja etnisyys Suomen sanomalehdistä syksyllä 1999*. Tampereen yliopisto: *Journalismin tutkimusyksikkö, julkaisuja, sarja C 31*.
- Raittila, Pentti & Suikkanen, Risto & Lilja, Timo (1999): *Rasismi ja etninen syrjintä mediassa, esitutkimusraportti*. *Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto 1999*.
- Rajamäki, Tiina (2000): *Insinööri vai ilotyttö? Venäläinen nainen Helsingin Sanomissa ja Karjalaisessa. Laadullinen teksti- ja kuva-analyysi. Painamaton tiedotusopin projektityö 9.1.2000*.
- Rekola, Juha (1995) *Ethnic Representation in the Finnish Press*. MA thesis for Masters in European Journalism Studies 1995 Programme. University of Wales, Cardiff College, Centre for Journalism Studies.
- Rummakko Sanna (2001): *Heimoveljiä ja heroinisteja. Inkerinsuomalaisten paluumuuttajien syrjäytyminen tv:n ajankohtaisohjelmissä*. Pro gradu –tutkielma, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos (painamaton).
- Saarinen, Jarkko (1999) *Matkailu, paikallisuus ja alueen identiteetti*. Teoksessa Tuominen Merja, Tuulentie Seija, Lehtola Veli-Pekka & Mervi Autti (toim.) *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Outamaalta tunturiin. Osa 1. Lapin yliopiston tai teiden tiedekunnan julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja*.
- Sandlund, Tom (red.) (2000) *Rasism och etnicitet i den finlandssvenska tidningspressen*. SSKH Meddelanden Nr. 57. Helsinki: SSKH, 75–90.
- Sandlund, Tom (red.) (2002) *Etnicitetsbilden i finlandssvenska medier*.

- Suhonen, Pertti (1997): Yleinen mielipide 1997. Tammi, Hanki ja jää. Helsinki. Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n suvaitsevaisuusprojekti 11.12.2000.
- Takalo, Pirjo & Juote, Mari (1995): Inkerinsuomalaiset. Sosiaali- ja terveysministeriö, pakolaistoimisto. Helsinki. Painatuskeskus.
- Teo, Peter (2000) Racism in the news: a critical discourse analysis of news reporting in two Australian newspaper. *Discourse & Society* 11(1), 7-49.
- Tervonen, Satu (2001) Etnisten nimitysten eri sävyt. *Kielikello* 1, 12–15.
- Troyna, Brian (1981) Public awareness and the media; a study of reporting on race. London: Commission for racial equality.
- Tuulentie, Seija (2001) Meidän vähemmistömmä. Valtaväestön retoriikat saamelaisen oikeuksista käydyissä keskusteluissa. Helsinki: SKS.
- Työministeriö (1998): Rasismien ja etnisen syrjinnän seuranta Suomessa. Ehdotus seurantajärjestelmäksi 16.12.1997. Työministeriö, maahanmuutto-osasto. Työhallinnon julkaisu nro 193. Helsinki 1998.
- van Dijk, Teun (1988) *News as discourse*. Hillsdale: Erlbaum.
- van Dijk, Teun (1991) *Racism and the Press*. London: Routledge.
- ter Wal, Jessika (ed.) (2002) *Racism and cultural diversity in the mass media. An overview of research and examples of good practice in the EU Member States, 1995–2000*. Published by the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Vienna.
- Welin, Sanna (2001) Somaleista suomalaisiksi? *Helsingin Sanomat* 20.2.2001.
- Vehkalhti, Pertti (2000): Töihin vaikka omaksi tappioksi. Aamulehden ”Työttömän sivun” julkisuus kriittisen diskurssianalyysin kohteena. Ideologialle herkistetty tulkinta. Tampereen yliopisto, tiedotusopin pro gradu -tutkielma (painamaton).
- Väyrynen, Raimo (1994) Nationalismi nakertaa urheiluaatetta. Teoksessa Pyykkönen, Teijo (toim.) *Lihan ihmemaassa*. Liikuntatieteellinen Seura 60 vuotta. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 138. Helsinki.

Verkko-osoitteita:

<http://www.slu.fi/suvaitsevaisuus.faktoja>

<http://www.slu.fi/suvaitsevaisuus.hankekuvaus>

Huhtikuun ryhmä: <http://huhtikuunryhma.cjb.net/>

Pure White Warriors: http://geocities.com/racial_loyalty_99/index2.html

Veri & Kunnia: <http://bloodandhonour.com/~finland>

Liite 1

Journalismin, etnisyyden ja rasismien suhteisiin liittyviä tutkimuksia, artikkeleita ja kirjallisuutta vuosilta 1996–2002

Sandlund, Tom (red.) (2002) Etnicitetsbilden i finlandssvenska medier (ilmestyy huhtikuussa 2002). Sisältää seuraavat artikkelit:

Sandlund Tom: Inledning: Diversitet och identitet. Medierna som spegel. Joukkotiedotusvälineet sekä välittävät kuvan maahanmuuttajista ja vähemmistöistä että luovat kuvan oman ryhmän ominaisuuksista. Ne toimivat peilinä, joka usein vahvistaa jo olemassa olevia käsityksiä. Samalla kun ruotsinkieliset joukkotiedotusvälineet Suomessa antavat kuvan Suomen (ja suomalaisten) suhtautumisesta maahanmuuttajiin, ne luovat kuvan omasta ryhmästä. Täten ne ovat tärkeitä tutkimuskohteita sinänsä, mutta vielä mielenkiintoisempia ovat analyysit suomalaisesta (sekä suomen- että ruotsinkielisestä) identiteetistä, johon vertailut suomenkielisiin joukkotiedotusvälineisiin avaavat näkymän.

Kivikuru Ullamaija: Spridda tankar om människor, medier och journalistik som knappast existerar. Monikulttuurisuudesta mediassa alettiin puhua vasta 1990-luvun alussa. Etnisyyttä käsittelevä journalismi on edelleen Suomessa vähäistä verrattuna muihin pohjoismaihin. Artikkelissa tarkastellaan miten suomalainen media käsittelee etnisyyttä ja maahanmuuttajia sekä maahanmuuttajamedioita Suomessa.

Kujala, Anna: Rapport om etniska minoriteter i den finlandssvenska pressen 1.12.1999–31.10.2000. Artikkelissa tarkastellaan miten ruotsinkielinen media Suomessa käsittelee rasismia ja etnisyyttä. Materiaali koostuu kolmesta toista suomenruotsalaisesta lehdestä ja käsittää aikavälin 1.12.1999–31.10.2000.

Haavisto Camilla: Raskrig eller oskyldiga pojkestreck? Diskursanalys av ett urval artiklar om händelserna i Håkansböle hösten 2000. Artikkelissa tutkitaan miten media käsitteli rotumellakoita Hakunilassa syksyllä 2000. Levottomuudet Hakunilassa lisäsivät lehdistön kiinnostusta aiheisiin kuten rasismiin ja etnisyyteen. Artikkelissa tarkastellaan miten media muodostaa me- ja he- ryhmiä raportoidessaan Hakunilan tapauksista. Tutkimuksen päämääränä on ollut tutkia mitä käsitteitä ja rakenteita lehdistö käyttää muodostaessaan tämän tyyppisen polarisoidun kuvan sekä analysoida minkälaisissa diskurseissa ja tulkitarepertuaareissa nämä me- ja he- ryhmät toimivat.

Sipiläinen Jouni: Etniska minoriteter i svenska tv-nyheter i Finland hösten 2000. Käsittelee rasismia ja muukalaisvihan esiintymistä ruotsinkielisissä tv-uutisissa (TV-nytt) Suomessa. Artikkelissa tutkitaan tv-uutisten muodostamia ja ylläpitämiä sosiaalisia suhteita etnisten vähemmistöjen ja valtaväestön välillä.

- Creutz, Karin & af Heurlin, Heidi & Lehtonen Riikka: ISLAM OCH PRESSEN – Synen på islam i Hufvudstadsbladets och Helsingin Sanomats ledare; november 2000–oktober 2001. Terrori-iskut 11.9.2001 saivat paljon huomiota mediassa. Artikkelissa analysoidaan miten lehdistö kirjoittaa islamista, missä valossa islamia käsitellään sekä tapaa jolla muslimeja käsitellään lehtien pääkirjoituksissa. Artikkelissa vertaillaan Helsingin Sanomien ja Hufvudstadsbladetin islamia käsitteleviä pääkirjoituksia.
- Korkman, Christina: Språk, integration och identitet Ingermanländare i finlandssvensk press. Artikkel käsittelee suomenruotsalaisten päivälehtien inkeriläisten maahanmuuttajien suomenkielentaidosta muodostamaa kuvaa uutisartikkeleissa. Aineistona on käytetty kahdeksaa suomenruotsalaista lehteä ajanjaksona 1998-1999.
- Nylund Mats: Hotet från söder: En tv-nyhet om ester kommer till. Artikkelissa tutkitaan miten virolaisten halua työskennellä Suomessa mitanneen mielipidekyselyn tuloksista muodostettiin uutinen suomenruotsalaisessa televisiossa (TV-nytt). Uutisessa käsiteltiin suomalaisten ja virolaisten suhteita, mahdollista maahanmuuttoa Suomeen ja työehtoja ja -moraalia.
- Lojander-Visapää, Catharina: Invandrarna om medierna i Finland. Reflexioner under en forskningsprocess. Artikkel käsittelee mitä medioita ryhmä maahanmuuttajia käyttää ja millä tavalla he kokevat suomalaisen lehdistön käsittelevän heitä. Artikkel käsittelee iltapäivälehdistön erikoista roolia integroitumisessa työelämään sekä sukupuolieroja eri mediagenreissä.

Sandlund, Tom (red.) (2000) Rasism och etnicitet i den finlandssvenska tidningspressen. SSKH Meddelanden Nr. 57. Helsinki: SSKH. Sisältää seuraavat artikkelit:

- Sandlund, Tom: Inledning: Rasism, xenofobi och etniska relationer in finländska medier. Problem och tolkningsramar.
- Korkman, Christina (2000): Konstruktionen av rysktalandes språkinläring i finlandssvenska dagstidningar. Aineisto koostuu suomenruotsalaisten päivälehtien venäjänkielistä vähemmistöä koskevista jutuista vuoden ajalta 1998-1999. Aineistoa lähestytään diskurssianalyttisesti. Korkman tulkitsee, että venäjänkielisten ruotsin opintoihin suhtaudutaan myönteisemmin kuin suomen opintoihin.
- Meurman, Anna (2000): Etniska relationer i finlandssvenska dagstidningar. Rasismen ja etnisyyden seuranta-projektin raportti. Suomenruotsalaisista päivälehdistä koottu aineisto ajalla 1.9.1999–31.12.1999.
- Nylund, Mats (2000): Att vinkla etnicitet: En preliminär analys av rubriker och roller i nyheter om etniska minoriteter i finlandssvensk dagspress. Teoksessa T. Sandlund (ed.) Rasism och etnicitet i den finlandssvenska tidningspressen. SSKH Meddelanden Nr. 57. Helsinki: SSKH, 59–73. Artikkelissa analysoi-

daan suomenruotsalaisten lehtien etnisyyteen liittyviä otsikoita ajalla 1.9. – 30.11.1999.

Suomalaisia journalismiin ja etnisyyteen liittyviä artikkeleita ja tutkimuksia (koonnut Karina Horsti ja Pentti Raittila)

- Blomqvist, Outi (1996): Mustien on määrä viipyä Valkealassa enintään kuukauden. Pakolaiset suomalaisissa sanomalehdissä. Teoksessa J. Kalliokoski (ed.): Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 131–150. Artikkelin perustuu suomen kielen pro graduun. Siinä analysoidaan lingvistiksi pakolaiskirjoittelua sanomalehdissä vuodenvaihteessa 1990–1991, jolloin Suomeen saapui poikkeuksellisen paljon turvapaikanhakijoita Somaliasta. Blomqvist tarkastelee turvapaikanhakijoiden toimijakuvaa tässä kahden lehtijutun avulla. Ensimmäisiä Suomessa julkaistuja tutkimuksia aiheesta.
- Forsander, Annika. Monitieteisyyden ja moniaineistoisuuden haasteet monitieteisessä tutkimuksessa. 2001. Teoksessa Maarit Leskelä (toim.) Puheenvuoroja monitieteisyydestä. Kulttuurisen vuorovaikutuksen ja integraation tutkijakoulun julkaisuja 6. Turku: Turun yliopisto. 139–173.
- Helander, Mika (1999): Publications on ethnic relations in Finland 1991–1996. SSKH Reports and Discussion Papers 1/99. Helsinki: Svenska social- och kommunal högskolan vid Helsingfors universitet. Yleinen katsaus Suomessa tehtyihin tutkimuksiin etnisyydestä ja syrjinnästä vuosilta 1991–1996. Julkaisu on kerätty kansallisbibliografiatietokanta Fennicasta. Helander kuvaa etnistien suhteiden tutkimuskenttää Suomessa kehittymättömäksi, ”tutkimus-
kentän vakiinnuttamiseksi”.
- Harinen, Päivi & Heikkilä, Sanna & Hyvönen, Sonja (2001): Mustaa valkoisella. Joensuun skinit ja paikallinen julkinen sana. teoksessa Puuronen Vesa (toim.) Valkoisen vallan lähettäjä. Vastapaino. Tampere. Artikkelissa analysoidaan sanomalehtien Karjalainen (paikallinen valta-lehti) ja Karjalan Heili (joensuulainen kaupunkilehti) skinejä koskevaa kirjoittelua vuosina 1995–1998.
- Helminen, Marjut (1996): Etniset vähemmistöt – maahanmuuttajat – ulkomaalaiset. Kuinka raportoida? Käytännön aineistoa journalisteille. Mediakriittinen julkaisusarja 4. Suomen Journalistiliitto. Ensimmäinen Journalistiliiton julkaisu teemasta. Tarkoitettu toimittajille oman työn avuksi. Sisältää yhteen-
vetoa kansainvälisistä tutkimustuloksista, toimittajien kokemuksia, kansainvälisen journalistiliiton suositukset sekä Julkisen sanan neuvoston päätöksiä ja suosituksia.
- Herkman, Juha (1996): Muukalaisvihan hedelmät. Media, rasistinen diskurssi ja identiteetti. Kulttuuritutkimus 13(1): 28–36. Herkman tarkastelee diskursianalyysin keinoin muutamia uutisia vuodelta 1995, joissa käsiteltiin Tampe-
rellä tapahtunutta teinityön surmaa. Epäilyinä pidettiin somalisyntyinen

- mies. Herkman suhteuttaa uutiset vallinneeseen kontekstiin: Tampereella käyty keskusteluun sekä yleiseen suhtautumiseen somalialaisiin.
- Horsti, Karina (2000): Maailma kylässä – ei jäämässä. Kulttuurisen moninaisuuden ohittaminen mediassa. Teoksessa H. Tapper (ed.) *Me median maisemissa. Reflektioita identiteettiin ja mediaan*. Helsinki: Palmenia, 140-165. Artikkelissa tarkastellaan Maailma kylässä festivaalin tiedottamista sekä tapahtumasta julkaistuja sanomalehti- ja televisiojuttuja vuodelta 1999 diskursianalyysin avulla. Eksotiikkaa korostettiin ”paikallisen toisen” eli Suomessa asuvien maahanmuuttajien kustannuksella.
- Horsti, Karina (2000): Media ohittaa ”toisen”. Suomen mediatutkimus etnisyydestä, rasismista ja maahanmuutosta. *Tiedotustutkimus* 23(4): 79–87. Katsaus suomalaisen tutkimukseen vuosilta 1996–2001.
- Hujanen, Jaana ja Pietikäinen Sari (2000) Syrjäinen ja aito, vallanpitäjä ja ulkopuolinen. Paikka ja etnisyyden ’meidän’ ja ’toisten’ rakentumispintana journalismissa. *Tiedotustutkimus* 23(4): 4–21. Artikkelitarkastelee diskursianalyysin keinoin paikallisuuden ja etnisyyden kautta rakentuvia identiteettejä sanomalehtien uutis- ja artikkeliteksteissä. Tyypillistä oli meidän ja muiden – etelän ja pohjoisen, suomalaisten ja muiden etnisten ryhmien – vastakkainasettelu. Artikkelissa pohditaan, onko tämä vastakkain asettaminen journalismin sisään rakentunut käytäntö ja mitä merkitystä sille on vuoropuhelulle journalismissa.
- Kivikuru, Ullamaija (2000): Piru raamatun kimpussa. Silmäys yhden illan toiseustarjontaan. *Tiedotustutkimus* 23(4): 96–104. Helsingin yliopiston viestinnän opiskelijoiden sisällön erittelyyn perustuva katsaus etnisyyden esiintymisestä Ylen TV1:ssä yhtenä päivänä (12.10.1999).
- Kuusisto, Pekka (2000): Ethnicity in print. Implicit linguistic manifestations of the construction of ethnicity in British and Finnish newspapers. Helsinki: Helsingin yliopisto. Englannin kielen väitöskirja, jossa analysoidaan lingvistikseen brittiläisten ja suomalaisten sanomalehtien uutisia entisestä Jugoslaviasta. Erityisesti tarkastellaan nationalismien käsitettä. Jugoslavia nähdään uutisissa etnisesti horjuvaksi. Ongelmien takana näyttäytyy puute yhdestä kansallisesta etnisestä identiteetistä.
- Levo-Henriksson, Ritva & viestinnän tutkimuskurssi (2000): Maahanmuuttajat, mediankäyttö ja kotoutumista tukeva viestintä. Viestinnän tutkimusraportteja 2000. Helsinki: Helsingin yliopisto. Viestinnän opiskelijoiden projektityö, jossa raportoidaan maahanmuuttajien haastatteluita mediankäytöstä.
- Mäenpää, Olli (2000): Normit, ohjeet ja suositukset. Julkisen sanan neuvoston puheenjohtajan puheenvuoro Työministeriön seminaarissa 19.9.2000 Eduskunnassa. Teoksessa: *Maahanmuuttopolitiikka ja julkisuuskuva – kenen vastuuta? Monitorin 10 vuotta -juhlaseminaarin julkaisu*. Helsinki: Työministeriö. Pohdintaa journalistin ohjeista ja vastuusta. Keskustelua Julkisen sanan neuvoston periaatteista etnisyyttä käsittelevissä kannanotoissa.

- Männistö, Anssi (1999) Islam länsimaisessa hegemonisessa diskurssissa: Myytis-ideologinen ja kuva-analyyttinen näkökulma sivilisaatioiden kohtaamiseen, Taprin tutkimuksia no. 87, 1999, Tampere: Tapri. Väitöstutkimus, jossa selvitetään islamia ja muslimeja koskevien mielikuvien historiaa länsimaissa. Tutkimuksen empiirinen osuus painottuu kylmään sotaan. Vuosilta 1956–1995 valituilta kuudelta jaksolta on analysoitu Suomen Kuvalehden ja Timen ”islam-aiheiset” jutut ja kuvat.
- Männistö, Anssi (2002) ”Musliminainen mielikuvien kuiluissa”, Tiedotustutkimus 2/2002 (tuleva julkaisu). Artikkelissa selvitetään musliminaisen representaatioiden muuttumista 1800-luvun orientalismin kauden maalaustaiteesta nykypäivän
- Pietikäinen, Sari (2000) :Discourses of Differentiation. Ethnic representations in Newspaper texts. Jyväskylä studies in communication 12. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Pietikäinen tarkastelee väitöskirjassaan etnisten vähemmistöjen uutisointia Helsingin Sanomissa murroksen vuosina 1985–1993. Sisällönanalyysiä, diskurssianalyysiä ja lingvististä analyysiä hyödyntäen Pietikäinen kuvaa etnisten vähemmistöjä julkisuutta Helsingin Sanomissa tuona aikana valtaosin yksipuoliseksi ja ongelmapainotteiseksi.
- Pietikäinen, Sari (2001) On the Fringe: News representations of the Sami. Social Identities 7(4), 637–657. Artikkelitarkastelee saamelaisesta saamaa julkisuutta Helsingin Sanomissa vuosina 1985–1993. Sisällönanalyysin, diskurssianalyysin ja lingvistisen analyysin keinoin Pietikäinen kuvaa kuinka kiista saamelaisidentiteetistä realisoitui lehden sivuilla saamelaisesta esittämisestä yhtäältä arvokkaana alkuperäiskansana, toisaalta valtaväestöön sulautuneen, omat erityispiirteensä menettäneenä väestönosana. Analyysi toi myös esiin sen, että vaikka monet etnisiin vähemmistöihin liitetyt journalismin esteet, kuten kielitaidottomuus, turvallisuuskysymykset tai saatavuus, eivät päde saamelaisiin, heidän saamansa julkisuuden määrä ei kasvanut tai sen sisältö monipuolistunut verrattaessa muiden etnisten vähemmistöjen julkisuuteen.
- Pietikäinen, Sari & Luostarinen, Heikki (1996): Vähemmistöt suomalaisessa julkisuudessa. Teoksessa: Taina Dahlgren, Juhani Kortteinen, K.J. Lång, Merja, Pietikäinen, Martin Scheinin (toim.) Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Ihmisoikeusliitto ry:n julkaisusarja nro 4. Helsinki: Ihmisoikeusliitto. Teoreettista taustaa julkisuuden muotoutumiseen vaikuttavista tekijöistä. Katsaus vähemmistöjen julkisuuteen Suomessa tehdyn tutkimuksen valossa.
- Pietikäinen, Sari & Luostarinen, Heikki (1997): Minorities in Finnish publicity. Nordicom-Information om medie- och kommunikationsforskning i Norden Nr. 4/1997, 19–31. Teoreettista taustaa julkisuuden muotoutumiseen vaikuttavista tekijöistä. Katsaus vähemmistöjen julkisuuteen Suomessa tehdyn tutkimuksen valossa.
- Raittila, Pentti (2000): Toiseuden tuottamisesta etnisyyttä koskevissa sanomalehtikirjoituksissa. Pohdintoja sisällön erittelyn mahdollisuuksista ja rajoista. Tiedotustutkimus 23: 2000:4, 88–93. Katsauksessa esitetään etnisiä vähem-

- mistöjä koskevan mediatutkimusprojektin tuloksia ja pohditaan määrällisen sisällön erittelyn ongelmia ja kehittämismahdollisuuksia.
- Raittila, Pentti & Kuttilainen, Tommi (2000): Rasismi ja etnisyys Suomen sanomalehdissä syksyllä 1999. Tampere: Journalismien tutkimusyksikkö. Rasismin ja etnisyyden seuranta- ja tutkimusprojektin raportti. Analyysi perustuu suomenkielisistä sanomalehdistä syys-lokakuussa 1999 kootun materiaalin sisällön erittelyyn.
- Rekola, Juha (1996): Excluding the minorities: Ethnic representation in the Finnish press. KEPA Reports No: 10/ 1996. Helsinki: KEPA. Raportti perustuu maisterin tutkintoa varten laadittuun tutkielmaan. Aineisto on koottu yhdeksästä suomalaisesta sanomalehdestä (sekä suomen- että ruotsinkielisiä) sattumalta valittujen seitsemän päivän ajalta helmi-maaliskuussa 1995. Lisäksi aineistossa on yhdeksän numeroa Seurasta ja 7-päivää lehdestä samalta ajalta. Rekola analysoi etnisyyttä käsittelevät jutut diskurssianalyysin avulla.
- Söderling, Ismo: Maahanmuuttoasenteet ja elämäntilanne. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos D 30, 1997. Julkaisussa tarkastellaan, miten yleissivistys – mm. lehtien lukeminen – on yhteydessä maahanmuuttoasenteisiin.
- Söderling, Ismo: Perheitä meiltä ja muualta. Suomalaisten näkemyksiä omista ja maahanmuuttajien perheistä. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, E 8, 1999. Tutkimus käsittelee erilaisten suomalaisten lähettämien piirustusten avulla sitä, millainen on suomalainen asenneilmasto. Yhtenä keskeisenä sivujuonteena oli havaittavissa, että julkisuudessa käytävä pakolaiskeskustelu heijastui selkeästi ihmisten tekemiin kuviin.

Liite 2:

Luvun 2 kuvioissa käytetty juttujen aiheiden luokittelu

1. Lainsäädännön tai viranomaistoiminnan tila, ongelmat, puutteet tai uudistamistarpeet
2. Vähemmistöryhmien kokemat lainsäädännön ja viranomaistoiminnan epäkohdat (oikeudelliset, eettiset, viranomaisten käyttäytymiseen liittyvät etc.) Lähtökohdista ihmisten omat kokemukset
3. Vähemmistöryhmien väliset tai sisäiset väkivallanteot (sisältää omaisuuden kohdistuvat tuhotyöt tai vakavan ilkivallan)
4. Vähemmistöryhmien väliset tai sisäiset muut konfliktit
5. Muut vähemmistöryhmiin kohdistuneet väkivallanteot (sisältää omaisuuden kohdistuvat tuhotyöt tai vakavan ilkivallan)
6. Vähemmistöryhmiin kohdistuneet muut oikeusloukkaukset ja syrjintätapaukset tai -mekanismit (mm. kielelliset tai kulttuuriset 'syrjintämekanismit')
7. Ulkomaalaisten tai vähemmistöryhmien aiheuttamat väkivallanteot (muut kuin kohdassa 03, siis valtaväestöön kohdistuvat)

8. Muut ulkomaalaisten tai vähemmistöryhmien aiheuttamat oikeusloukkaukset tai 'häiriöt' (muut kuin kohdassa 04)
9. Oikeuskäsittelyt ja oikeuden päätökset
10. Ulkomaalaisten tai vähemmistöryhmien sosiaaliset ongelmat (työttömyys, päih-teet, asunto-olot yms.)
11. Uusien pakolaistryhmien pyrkiminen/ saapuminen maahan
12. Pakolaisten ym. ulkomaalaisten muutto pois Suomesta
13. Kulttuuriset ja uskonnolliset ominaispiirteet ja/tai niistä johtuvat ongelmat
14. Vierasvihaisten yksilöiden, ryhmien tai muiden vastaavien tahojen toiminta (esim. skinheadin haastattelu ... mutta jos kyse rasistisen ryhmän konkreettisesta väki-vallasta tai muusta toiminnasta vähemmistöryhmiä kohtaan, koodataan ensisi-jaiseksi aiheuokaksi 05 tai 06)
15. Suvaitsevaisuuskampanjat tai muut suvaitsevaisuutta edistäviä toimia koskevat aiheet
16. Vähemmistöryhmiin kuuluvien menestys- tai selviytymistarinat
17. Valistustekstit (esim. tausta-artikkelit ulkomaalais- tai vähemmistöryhmien taus-toista, historiasta, rasismien historiasta)
18. Suomalaisen yhteiskunnan tai kansalaisten suhde vähemmistöryhmiin (mm. kes-kustelu suomalaisen yhteiskunnan rasistisuudesta. Sisältää myös 'yleistä mieli-pi-dettä' esim. gallup-uutisten muodossa koskevat jutut)
19. Joukkotiedotusvälineiden toimintaan kohdistuvat otsikot/ jutut
20. Muut aiheet (kirjoitetaan lomakkeeseen lyhyt kuvaus aiheesta)
21. Aihe ei ole määritettävissä

Taulukoissa 5–14 käytetyt aiheoryhmät on yhdistelty seuraavasti:

Vähemmistöryhmien aiheuttamat rikokset ja oikeusloukkaukset (teemat 7 ja 8)

Suomalaisten suhde vähemmistöryhmiin (teema 18)

Oikeuskäsittelyt, oikeuden päätökset (teema 9)

Suvaitsevaisuusjutut (teemat 15, 16 ja 17)

Lait ja viranomaistoiminta (teemat 1 ja 2)

Kulttuuriset erityispiirteet, sosiaaliset ongelmat (teemat 10 ja 13)

Pakolaisten pyrkiminen, saapuminen tai poismuutto Suomesta (teemat 11 ja 12)

Vähemmistöryhmiin kohdistuneet rikokset ja oikeusloukkaukset (teemat 5 ja 6)

Kirjoittajat

Ahola Eeva, YTM, asiantuntija, Tekes

Ahola Mia, toimittaja, Tampere

Horsti Karina, YTM, tutkija, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos

Pekkinen Anna-Maria, YTK, tutkija, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos

Pietikäinen Sari, FT, Jyväskylän yliopisto

Raittila Pentti, YTL, tutkija, Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö

Rummakko Sanna, YTM, tiedottaja, Suomen Rauhanliitto – YK-yhdistys.